

Wyższa Szkoła Informatyki i Zarządzania z siedzibą w Rzeszowie
Kolegium Mediów i Komunikacji Społecznej

Rozprawa doktorska

**Przekształcenia własnościowe prasy codziennej w Polsce w latach 1989-1992
na przykładzie regionalnego dziennika „Nowiny”**

Mgr Dorota Wilk

Promotor

dr. hab. Andrzej Adamski, prof. WSIiZ

Rok 2023

Spis treści

Wstęp.....	4
------------	---

Rozdział 1

Prasa w Polsce po II wojnie światowej.....	11
1.1. Funkcjonowanie mediów w Polsce w latach 1944-1990 jako praktyczna realizacja komunistycznej doktryny medialnej.....	11
1.2. Rozwój prasy na ziemiach wyzwolonych po 1944 roku	18
1.3. Cenzura - narzędzie partii w kontrolowaniu mediów.....	25
1.3.1. Cenzura w Polsce Ludowej - szczebel centralny	27
1.3.2. Działania rzeszowskiego oddziału (delegatury) urzędu cenzorskiego	31
1.4. Rynek dzienników ogólnokrajowych i regionalnych w Polsce w latach 1944-1990	39
1.5. Okrągły Stół - początek przemian na rynku medialnym	51
1.6. Rozpad koncernu RSW „Prasa-Książka-Ruch”	60

Rozdział 2

Historia "Nowin Rzeszowskich i "Nowin"	66
2.1. Początki prasy w województwie rzeszowskim po II wojnie światowej	66
2.2 „Nowiny Rzeszowskie” - dziennik partyjny.....	70
2.3. Rozwój dziennika w latach 70. i 80. XX wieku.....	79
2.4. Rzeszowskie Wydawnictwo Prasowe - działalność partyjnej spółdzielni w Polsce południowo-wschodniej.....	86
2.5. Rzeszowskie Wydawnictwo Prasowe u schyłku PRL.....	94
2.6. Inwigilacja środowiska dziennikarskiego „Nowin” w latach 80. XX wieku przez służby bezpieczeństwa PRL.....	105
2.7. Redaktorzy naczelni dziennika.....	114

Rozdział 3

Kontrowersje wokół prywatyzacji Gazety Codziennej „Nowiny” – przeobrażenia

po 1989 roku	118
3.1. „Nowiny” - spór o dziennik po rozpadzie PZPR.....	118
3.2. Dziennikarska Spółdzielnia Prasowo - Wydawnicza w Rzeszowie.....	122
3.3. Kontrowersje wokół przyszłości dziennika	125
3.4. Konflikt na linii zespół redakcyjny - Komisja Likwidacyjna RSW	128
3.5. Spółka Pracownicza "Dziennikarz"	134

Rozdział 4

Prywatyzacja Gazety Codziennej „Nowiny”	137
4.1. Powstanie Spółki „R-press”	137
4.2. Przetarg na zakup „Nowin”	144
4.3. Przejęcie majątku Rzeszowskiego Wydawnictwa Prasowego.....	147
4.4. Początki działalności w realiach gospodarki rynkowej	153
4.5. Porażki i sukcesy wydawnicze	159
4.6. Zmiany w zespole redakcyjnym	167
 Zakończenie.....	173
Bibliografia.....	176
Spis tabel.....	190
Aneks nr 1: Życiorysy redaktorów naczelnych „Nowin Rzeszowskich” i „Nowin”.....	191
Aneks nr 2: Udziałowcy spółki „R-press” związani z Solidarnością – życiorysy.....	206
Aneks nr 3: Zmiany właścicielskie w dzienniku „Nowiny” po 1992 roku.....	210
Streszczenie.....	214

Wstęp

Od czasu obrad Okrągłego Stołu w 1989 roku do 1990 roku Sejm przyjął w sumie kilkanaście ustaw, które przesądziły o przekształceniu dzienników i czasopism wydawanych przez Polską Zjednoczoną Partię Robotniczą. Przyjęta przez Sejm 22 marca 1990 roku ustawa o likwidacji Robotniczej Spółdzielni Wydawniczej „Prasa-Książka-Ruch”, koncernu prasowego podporządkowanego partii komunistycznej w czasach PRL-u, doprowadziła do zmiany właścicieli tytułów prasowych, profilu i zawartości oraz wymiany zespołów redakcyjnych. Wprawdzie na skutek przemian społeczno-politycznych, które zaszły w Polsce, doszło do rozbicia monopolu PZPR w sektorze mediów, ale nie wyeliminowano całkowicie politycznego oddziaływania na proces ich prywatyzacji. Z tego też powodu przekształcenia własnościowe mediów po 1989 roku do dzisiaj budzą kontrowersje.

„Nowiny”, największy dziennik ukazujący się od 1949 roku (najpierw jako „Nowiny Rzeszowskie”) na terenie województwa rzeszowskiego¹, były jednym z wielu tytułów dawnej RSW, wobec którego po transformacji ustrojowej w Polsce zastosowano ten sam wariant wyboru nowego właściciela, jak wobec innych tytułów prasowych Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej. Proces zmian własnościowych w „Nowinach” został zapoczątkowany przez rozpad PZPR w styczniu 1990 roku. Pierwszą było pozbycie się z winiety hasła manifestu komunistycznego Karola Marksa i Fryderyka Engelsa „Proletariusze wszystkich krajów łączcie się!” i podtytułu „Dziennik Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej”, a także zmiana winiety oraz ustąpienie ze stanowiska wieloletniego

¹ W lipcu 1945 roku zostało utworzone województwo rzeszowskie. Składało się z 13 powiatów byłego województwa lwowskiego: brzozowskiego, jarosławskiego, kolbuszowskiego, krośnieńskiego, lubaczowskiego, leskiego, łańcuckiego, niżańskiego, przemyskiego, przeworskiego, sanockiego, rzeszowskiego i tarnobrzelskiego oraz 4 powiatów przed wojną i tuż po wojnie wchodzących w skład województwa krakowskiego: dębickiego, jasielskiego, gorlickiego i mieleckiego. W 1951 przyłączono do niego Bieszczady z Ustrzykami Dolnymi. W 1975 roku, po reformie administracyjnej kraju, obszar ten został podzielony na cztery mniejsze województwa: przemyskie, rzeszowskie, krośnieńskie i tarnobrzelskie (wyłączono powiat gorlicki, który stał się częścią woj. nowosądeckiego). W 1999 roku scalono te cztery województwa w jedną jednostkę administracyjną pod nazwą województwo podkarpackie. Tym samym objęło ono obszar podobny do dawnego województwa rzeszowskiego sprzed reformy w 1975 roku (z wyjątkiem powiatu gorlickiego).

naczelnego związanego z PZPR. Chociaż stałym elementem przekształcenia prasy po 1990 roku była wymiana kadr, w przypadku „Nowin” doszło jedynie do zmiany kierownictwa. Między innymi z tego powodu tytuł był nadal postrzegany jako dziennik dawnej komunistycznej nomenklatury. Przeszłość gazety ciążyła na niej przez cały okres transformacji.

Dotychczasowy stan badań

Procesowi transformacji prasy polskiej po 1989 roku poświęcono wiele opracowań naukowych, zwłaszcza w latach 90. ubiegłego stulecia. Ukazało się wiele publikacji na ten temat², jak również na temat kontrowersji, które towarzyszyły przekształceniom własnościowym poszczególnych tytułów³, w tym „Nowin”. Zagadnieniu temu poświęciła uwagę Zofia Sokół⁴ w opracowaniach dotyczących sporów związanych z prywatyzacją prasy w Polsce południowo-wschodniej. Wspomniana autorka bazowała między innymi na artykułach, które ukazały się w tym okresie na łamach gazet sygnowanych przez dziennikarzy i zespoły redakcyjne zainteresowane prywatyzacją. Zawarte w nich sformułowania odzwierciedlają nastroje, jak i opinie oraz stanowiska tych środowisk w odniesieniu do prywatyzacji „Nowin” i przyszłości gazety. Dlatego też w niniejszej dysertacji nie sposób uniknąć odwołań do tych samych publikacji prasowych.

Kontrowersjom towarzyszącym prywatyzacji dziennika poświęcono nieco miejsca w publikacjach naukowych, podobnie jak samym „Nowinom”, historii powstania tegoż dziennika i jego funkcjonowania od 1949 roku do czasów współczesnych, np. w publi-

² Przykładowo: R. Filas, *Pięć lat przemian mediów masowych w Polsce: bilans wstępny*, Zeszyty Prasoznawcze nr 1-2 (137-138), Kraków 1994, R. Filas, *Dziesięć lat przemian mediów masowych w Polsce (1989-1999)*, „Zeszyty Prasoznawcze” nr 1-2 (157-158), Kraków 1999; E. Ciborska, *Transformacja prasy byłej PZPR*, „Zeszyty Prasoznawcze” nr 1-2 (129), Kraków 1992, B. Nierenberg, *Radio i gazety. Transformacja mediów polskich po 1989 roku*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2009, A. Słomkowska (red), *Transformacja prasy polskiej 1989-1992*, Uniwersytet Warszawski 1992, A. Słomkowska (red), *Dylematy transformacji prasy polskiej (1989-1993)*, Elipsa, Warszawa 1994, O. Dąbrowska-Cendrowska, *Niemieckie koncerty prasowe w Polsce w latach 1989-2008*, Elipsa, Warszawa 2009. Więcej opracowań – patrz bibliografia końcowa.

³ W. Pepliński, *Kontrowersje wokół transformacji prasy gdańskiej i pomorskiej*; W. Klusek, *Kontrowersje wokół transformacji dzienników lubelskich*; M. Szczepanik, *Transformacja prasy sublokalnej w woj. poznańskim*; R. Marut, *Transformacja „Tygodnika Ciechanowskiego”*; K. Harasimiuk, *Tygodnik Siedlecki wczoraj i dziś*, [w:] A. Słomkowska (red), *Dylematy Transformacji Prasy Polskiej (1989-1993)*, Elipsa, Warszawa 1994.

⁴ Z. Sokół, *Kontrowersje wokół transformacji prasy w Polsce południowo-wschodniej (1990-1992)* [w:] A. Słomkowska (red), *Transformacja prasy polskiej 1989- 1992*, Warszawa 1992; Z. Sokół, „Nowiny” - gazeta codzienna w Rzeszowie 1949-2005 [w:] J. Adamowski, K. Wolny-Zmorzyński, W. Furman, *Media Regionalne. Sukcesy i porażki*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Ekonomii i Prawa im. prof. Edwarda Lipskiego w Kielcach, 2008, Z. Sokół, *Spór wokół mediów w Polsce południowo-wschodniej* [w:] A. Słomkowska (red), *Dylematy Transformacji Prasy Polskiej (1989-1993)*, Elipsa, Warszawa 1994.

kacjach Pawła Kucy, Wojciecha Furmana i Kazimierza Wolnego-Zmorzyńskiego⁵. Niemniej jednak brakuje publikacji, która w sposób całościowy analizowałaby proces prywatyzacji tytułu, a zwłaszcza zagadnienia prawne, finansowe, następstwa i konsekwencje przekształcenia.

Dlatego też uzasadnione wydaje się podjęcie tego tematu i przedstawienie go w sposób szczegółowy, tym bardziej że w związku z problemami prawnymi, przed którymi stanęli udziałowcy gazety, uciekano się do używania uproszczonych sformułowań odnoszących się do wykazu podmiotów, które stały się właścicielem dziennika. Dotyczyło to zwłaszcza pierwszego okresu działalności spółki. Sformułowania te miały swoje uzasadnienie ze względu na intencje i celowość powołania spółki, jednak być może to właśnie zawilości prawne spowodowały, że kwestie te zostały najmniej przeanalizowane w dotychczasowych publikacjach poświęconych prywatyzacji gazety.

Cel pracy

Głównym celem rozprawy doktorskiej jest wyjaśnienie mechanizmów, które doprowadziły do przejęcia dziennika przez ludzi związanych z nowym obozem władzy i przedstawienie fenomenu przemiany PRL-owskiej gazety w niezależny dziennik regionalny. W realizację celu głównego pomocne będzie sformułowanie celów szczegółowych, którymi są: ukazanie kontrowersji towarzyszących przekształceniom własnościowym, przebiegu procesu prywatyzacji oraz problemów, jakie nastręczała, a także czynników, które wpłynęły na wybór nowego właściciela i wreszcie konsekwencji, jakie ten proces przyniósł tytułowi i zespołowi redakcyjnemu.

W realizacji celu głównego pomocne będzie również osadzenie analizowanych wydarzeń w szerszym kontekście, dlatego też w pierwszej części pracy autorka opisuje kwestie związane z wydarzeniami po II wojnie światowej, które miały wpływ na ukształtowanie się i pozycję dziennika „Nowiny”, ale również kształtu rynku prasowego w Polsce u progu przemian lat 90. XX w. Dlatego też zasadne było ukazanie całej historii dziennika na tle ówczesnych uwarunkowań społecznych, historycznych i prawnych: praktycznej realizacji komunistycznej doktryny medialnej, działań cenzury, inwigilacji środowiska dziennikarskiego przez komunistyczne służby bezpieczeństwa, działań redakcji oraz działań Okrągłego Stołu w zakresie zmiany systemu medialnego w Polsce.

⁵ W. Furman, P. Kuca (red.), *Przemiany mediów regionalnych i lokalnych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2015; P. Kuca, W. Furman, K. Wolny-Zmorzyński (red.), *Dzienniki regionalne w Polsce. Stan na koniec grudnia 2013 roku*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2014.

Przekształcenia własnościowe w latach 1989-1992 nie dokonywały się w próżni, miały swe bezpośrednie przyczyny, ale wynikały również z kilkudziesięcioletnich procesów, które wykraczały poza Rzeszów, a kształtowanie rynku medialnego było jedynie wąskim ich wycinkiem – stąd też ich opisanie jest konieczne dla zrozumienia procesów, jakie nastąpiły po 1989 roku.

Przekształcenia własnościowe mediów należących do PZPR do dzisiaj wywołują wiele pytań dotyczących wyboru nowych właścicieli, którymi w wielu przypadkach zostawały środowiska solidarnościowe. Dlatego też można zakładać, że przejęcie „Nowin” i zbudowanie na pozycji czytelniczej dotychczasowego tytułu nowego dziennika, odpowiadającego na wyzwania nowych realiów politycznych, społecznych i ekonomicznych wynikało z dominującego w owym czasie przekonania w obozie solidarnościowym, iż jednym z ważniejszych zadań nowego obozu władzy jest uwolnienie mediów spod wpływu partii komunistycznej i zbudowanie w Polsce niezależnej prasy. Z punktu widzenia nowej władzy, w okresie przemian ustrojowych ważne było posiadanie narzędzia do przekonywania społeczeństwa do słuszności przemian demokratycznych w kraju, zwłaszcza ludności miast i wsi, dla których taki dziennik jak „Nowiny” był podstawowym źródłem informacji. Tym niemniej, autorka rozprawy zdecydowała się na rezygnację ze sformułowania hipotez badawczych, na rzecz podejścia eksploracyjnego. Decyzja ta wynika z faktu, iż ogólne mechanizmy likwidacji RSW i prywatyzacji tytułów prasowych byłej PZPR są znane, natomiast każdy z prywatyzowanych tytułów miał swoją własną historię, pozycję rynkową i uwarunkowania. Na pewno interesujące były aspekty związane z działaniami poszczególnych osób, ich motywacjami oraz sposobami, przy pomocy jakich radzono sobie z omijaniem pułapek prawnych.

Źródła i przedmiot prac badawczych

Przedmiotem badań niniejszej dysertacji stały się wydania „Nowin Rzeszowskich” i „Nowin” oraz dokumenty znajdujące się w archiwach sądów gospodarczych i krajowego rejestru sądowego, związane z powołaniem i działalnością podmiotów uczestniczących w procesie prywatyzacji, jak również dokumenty zgromadzone w Archiwum Akt Nowych, materiały Archiwum Państwowego w Rzeszowie i oddziału IPN w Rzeszowie, które odnoszą się do działalności Rzeszowskiego Wydawnictwa Prasowego. Pomocnym źródłem były rozmowy z osobami uczestniczącymi w procesie prywatyzacji. Niniejsza dysertacja pozwoli na poszerzenie zakresu literatury poświęconej procesowi przekształceń polskich mediów, a w szczególności regionalnej prasy drukowanej.

Metodyka postępowania badawczego

W części teoretyczno-badawczej wykorzystano prace badawcze i literaturę przedmiotu z zakresu historii prasy polskiej po okresie II wojnie światowej, związanej z rozwojem i funkcjonowaniem ogólnokrajowej i regionalnej prasy PZPR. W tym kontekście zostały ukazane uwarunkowania i wyzwania związane z działalnością wydawniczą na terenie obecnego województwa podkarpackiego. Do przeprowadzenia badań wykorzystano materiały archiwalne zawierające dane dotyczące działalności wydawniczej i ekonomicznej Rzeszowskiego Wydawnictwa Prasowego i dziennika „Nowiny”, a także dokumenty i materiały Instytutu Pamięci Narodowej oddział w Rzeszowie i Archiwum Państwowym w Rzeszowie. Przeprowadzono także analizę zawartości dziennika w latach 1949-1989.

Część analityczna została oparta na desktop research aktów prawnych, notarialnych, dokumentacji zgromadzonej w Krajowym Rejestrze Sądowym oraz sądach gospodarczych właściwych do prowadzenia rejestru firm i podmiotów gospodarczych. Główny materiał źródłowy niniejsze dysertacji to dokumentacja obejmująca zakres działalności w latach 1990-1992 następujących podmiotów:

- Dziennikarskiej Spółdzielni Prasowo-Wydawniczej,
- Spółki Pracowniczej „Dziennikarz”,
- Spółki „R-press”.

Ponadto przeprowadzono analizę materiałów źródłowych na podstawie kwerendy archiwalnej w Archiwum Akt Nowych w celu uzyskania danych dotyczących działalności Głównego Likwidatora RSW „Prasa-Książka-Ruch” w zakresie prywatyzacji majątku koncernu, jak i w odniesieniu do prywatyzacji majątku Rzeszowskiego Wydawnictwa Prasowego oraz Gazety Codziennej „Nowiny”. Przeprowadzono również analizę zawartości prasy: dziennika „Nowiny” z lat 1990-1992 i dziennika „A-Z” z 1991 roku w odniesieniu do procesu prywatyzacji. Pozyskano informacje od osób uczestniczących bezpośrednio w procesie prywatyzacji, jak i obserwatorów na podstawie rozmów przeprowadzonych z tymi osobami telefonicznie w 2017, 2018 i 2021 roku.

Struktura i zakres pracy

Praca doktorska składa się z czterech rozdziałów. Rozdział I został poświęcony rozwojowi prasy krajowej po wyzwoleniu ziem polskich spod hitlerowskiej okupacji oraz rozwojowi koncernu medialnego, który jako organ PZPR stał się ośrodkiem propagandy i realizacji socjalistycznej doktryny medialnej z uwzględnieniem cenzury, jako środka represji wobec mediów i środowiska dziennikarskiego. W rozdziale tym został opisany system medialny funkcjonujący w Polsce w okresie komunizmu oraz rynek mediów ogólnokrajowych i regionalnych w latach 1944-1989, a także odniesienie do obrad Okrągłego Stołu, które zapoczątkowały okres przeobrażenia polskich mediów i rozpad monopolu partii komunistycznej na wydawanie prasy. Sięgnięcie do początków rozwoju prasy od 1944 roku, wydaje się uzasadnione dla pełnego zrozumienia konsekwencji, jakie dla powstania dziennika „Nowiny Rzeszowskie” (późniejszych „Nowin”) miało dostanie się Polski pod wpływy Związku Radzieckiego i rozwój prasy sygnowanej przez komunistów, oraz zrozumienia następstw tych działań. Skutkowały one po 1989 roku usytuowaniem dziennika wśród tytułów przeznaczonych do prywatyzacji.

Rozdział II opisuje dzieje prasy regionalnej na Rzeszowszczyźnie (obecne województwo podkarpackie), a także „Nowin Rzeszowskich” i Gazety Codziennej „Nowiny”, jako organu PZPR, od początków powstania tytułu, to jest od 1949 roku do roku 1989, oraz miejsce i rolę omawianego dziennika na rynku prasowym w Polsce południowo-wschodniej w powiązaniu z działalnością na tym terenie Rzeszowskiego Wydawnictwa Prasowego. Osobny podrozdział został poświęcony inwigilacji środowiska dziennikarzy „Nowin” przez służby bezpieczeństwa w latach 80. XX wieku, czyli w okresie zwalczania Solidarności przez służby specjalne komunistycznego państwa.

W rozdziale III skupiono się na kontrowersjach, jakie towarzyszyły transformacji dziennika po 1989 roku, oraz opinii środowisk dziennikarskich, co do przyszłości tytułu, a także na przedstawieniu podmiotów, które stały się właścicielami gazety w następstwie prywatyzacji. To próba wyjaśnienia okoliczności, które doprowadziły do przyjęcia określonych rozwiązań w przypadku „Nowin”, odpowiedzi na pytanie o przyczyny i podłoże wyboru formy prywatyzacji oraz wpływu środowiska solidarnościowego na przyszłość dziennika.

W IV rozdziale został ukazany proces powstania spółki, która stała się właścicielem dziennika, jej działalność oraz problemy prawne, przed jakimi stanęli udziałowcy. Przeanalizowano także wynikające z tego zagrożenia, konsekwencje i wpływ na funkcjonowanie tytułu w nowych realiach właścicielskich. To także próba ukazania niedociągnięć

i błędów popełnionych przez Komisję Likwidacyjną RSW „Prasa-Książka-Ruch” w odniesieniu do prywatyzowanych w kraju tytułów prasowych.

Rozdział 1

Prasa w Polsce po II wojnie światowej

Okres wyzwania ziem polskich spod okupacji hitlerowskiej przez wojska sowieckie i późniejsze ustalenia w Jałcie w 1945 roku dotyczące ładu politycznego w Europie po zakończeniu II wojny światowej wepchnęły Polskę pod wpływ Związku Radzieckiego. Konsekwencją tego było narzucenie krajowi określonego, marksistowsko-leninowskiego modelu państwowego i podporządkowanie partyjnej ideologii wszystkich dziedzin życia, w tym również środków masowego przekazu. Z tego też powodu istotne jest przedstawienie mechanizmów działania komunistów po II wojnie światowej, przejmowania rynku prasowego i uczynienie z prasy nośnika partyjnej propagandy. Celowo wydaje się również omówienie zagadnień związanych z funkcjonowaniem mediów w Polsce w latach 1944-1989 w oparciu o komunistyczną doktrynę medialną. Ułatwi to zrozumienie sytuacji dziennika „Nowiny” u progu transformacji oraz jej przyczyn.

1.1. Funkcjonowanie mediów w Polsce w latach 1944-1990 jako praktyczna realizacja komunistycznej doktryny medialnej

System medialny jest elementem złożonej całości, nie działa w próżni ani w izolacji. Na jego kształt, strukturę i sprawność w zakresie zaspokajania potrzeb odbiorców duży wpływ mają warunki społeczno-ekonomiczne, prawne i ustrojowo-polityczne istniejące w danym państwie⁶. Mechanizmy i regulacje prawne stosowane przez państwo powodują, że z jednej strony media doświadczają prób nacisku oddziaływania na formę i rodzaj przekazu ze strony rządzących, z drugiej strony same kreują przekaz i wpływają na opinię publiczną, kierując się względami politycznymi lub ekonomicznymi.

⁶ W. Sonczyk, *Media w Polsce. Zarys problematyki*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1999, s. 15.

Istnieje kilka doktryn określających relacje mediów i władzy państwowej. Wskazują, jak media powinny działać, aby jak najlepiej służyć realizacji celów, które dana z doktryn uznaje za najważniejsze, bądź które wynikają ze społecznych oczekiwań wobec nadawców⁷.

Cztery podstawowe doktryny to:

- liberalna,
- odpowiedzialności społecznej,
- autorytarna,
- komunistyczna (marksistowsko-leninowska).

Doktryna liberalna

Głównym przesłaniem, jak i założeniem tej doktryny jest wolność i niezależność mediów. Uznaje ona prymat jednostki i społeczeństwa nad państwem, media traktuje jako czynnik służący realizacji praw jednostki, jest też instrumentem kontroli społeczeństwa nad państwem i sprawującymi władzę⁸. Doktryna ta charakterystyczna jest dla demokratycznego systemu państwowego, w którym istnieje trójpodział władzy na władzę ustawodawczą, wykonawczą i sądowniczą, natomiast media uznawane są za nieformalną „czwartą władzę”, która kontroluje aparat państwowy w imieniu społeczeństwa i w interesie zwykłych obywateli. Najczęstszym prawnym wyrazem doktryny liberalnej jest brak cenzury, ale jednocześnie wprowadzenie regulacji prawnych, które karzą za naruszenie indywidualnych praw prywatności lub uzasadnionych roszczeń społeczeństwa⁹.

Doktryna ta opiera się na przekonaniu, że każda jednostka i całe społeczeństwo mogą dokonywać racjonalnych wyborów tylko wtedy, gdy mają dostęp do wielu różnych poglądów, opinii i idei. Musi więc istnieć wolny rynek idei, czyli miejsc, gdzie każdy może swobodnie przedstawić swój punkt widzenia na sprawy publiczne. Wolność słowa jest więc warunkiem powstawania wolnego rynku idei¹⁰. Rolę wolnego rynku idei najlepiej spełniają wolne media, czyli media działające bez jakichkolwiek zewnętrznych

⁷ M. Mrozowski, *Media masowe, władza, rozrywka i biznes*, Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Warszawa 2001, s. 193.

⁸ Tamże, s. 198.

⁹ T. Goban-Klas, *Media i komunikowanie masowe. Teorie i analizy prasy, radia, telewizji i Internetu*, PWN, Warszawa-Kraków 1999, s. 160.

¹⁰ M. Mrozowski, *Media masowe, władza, rozrywka i biznes*, Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Warszawa 2001, s. 199.

ograniczeń, które uważnie obserwują poczynania władzy ustawodawczej, wykonawczej i sądowniczej, a także elit biznesu, sprawdzając, czy wszystkie one przestrzegają procedur demokratycznych i realizują wytyczone przez społeczeństwo cele¹¹. Z zadania tego media mogą wywiązywać się tylko wtedy, kiedy są niezależne od kontroli ze strony państwa¹². W świetle doktryny liberalnej, jakiegokolwiek bezpośrednie kierowanie mediami przez administrację państwową jest niedopuszczalne, jednak nawet wówczas, gdy media pozostają politycznie niezależne od rządu, nie są całkowicie wyłączone spod regulacji państwowych¹³.

Doktryna odpowiedzialności społecznej

Jest ona odmianą doktryny liberalnej i powstała w odpowiedzi na rozczarowanie i utratę zaufania do wolnych mediów, które wraz z rozwojem stały się narzędziem wpływającym na społeczeństwo i dochodowym biznesem, nie zawsze właściwie wykorzystującym swoją pozycję. Za narodziny tej doktryny przyjmuje się raport amerykańskiej Komisji do Spraw Wolności Prasy z 1947 roku. Komisja potwierdziła wartość wolności prasy, wprowadzając jednocześnie pojęcie odpowiedzialności społecznej, którą wolna prasa informacyjna winna akceptować w swej zasadniczej roli w polityce i społeczeństwie¹⁴. Uznano, że media nie tylko mają prawa (prawo do wolności i niezależności), ale też obowiązki wobec społeczeństwa, powinny działać w interesie publicznym, ponosić odpowiedzialność moralną i prawną.

Doktryna odpowiedzialności społecznej silniej niż inne doktryny akcentuje pośredniczącą rolę mediów w przepływie informacji i stosunkach władzy między systemem i światem życia członków społeczeństwa, mającymi przyczyniać się do rozwoju społeczeństwa obywatelskiego w demokratycznym systemie społecznym¹⁵. Stąd nacisk na opracowanie i przestrzeganie ustalonych norm, standardów i kodeksów etycznych przez media i samych dziennikarzy. Doktryna ta wychodzi z założenia, że człowiek wpraw-

¹¹ M. Mrozowski, *Media masowe, władza, rozrywka i biznes*, Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Warszawa 2001, s. 200.

¹² Tamże.

¹³ T. Goban-Klas, *Media i komunikowanie masowe. Teorie i analizy prasy, radia, telewizji i Internetu*, PWN, Warszawa-Kraków 1999, s. 154.

¹⁴ Tamże, s. 166.

¹⁵ M. Mrozowski, *Media masowe, władza, rozrywka i biznes*, Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Warszawa 2001, s. 204.

dzie jest istotną rozumną, ale jest też podatny na demagogię i manipulację, a jego chęć dociekania prawdy okazuje się często zwodnicza i łatwo ulega fałszywej logice¹⁶.

Doktryna autorytarna

Główną przesłanką doktryny autorytarnej jest przekonanie o słabości i niedoskonałości natury ludzkiej, która nie jest zdolna do samodzielnego rozwoju poza zbiorowością zorganizowaną i kontrolowaną przez państwo¹⁷. Zwolennicy doktryny autorytarnej uważają, że w człowieku i społeczeństwie tkwi pewien potencjał twórczy, lecz może się on zrealizować z pożytkiem dla jednostki i zbiorowości tylko w ramach organizacji zdeologizowanego państwa, które wytycza cele i kierunki działania oraz sprawuje ciągły nadzór nad ich realizacją. Siłą napędową systemu medialnego, ale też i państwowego, są mądrość i wola elit (monarchy, przywódców, wodzów)¹⁸.

Media masowe mają działać na rzecz umacniania władzy przywódcy (dyktatora), budowania jedności narodu i mobilizacji społeczeństwa do realizacji celów wskazanych przez przywódcę¹⁹. Służą temu:

- koncesjonowanie mediów – mogą działać tylko te, które uzyskały pozwolenie,
- cenzura prewencyjna – kontrola wszystkich publikacji jeszcze przed ich ukazaniem się, dotyczy również wszelkich innych publikacji, przedstawień, widowisk, jak również zakazuje publikacji treści, które godziłyby w wizerunek przywódcy i podważały do niego zaufanie,
- represje prawne pozwalające na skazywanie na więzienie autorów publikacji, które zniesławiają przywódcę, niosą znamiona zdrady stanu, podżegania do buntu, szkodzą państwu.

Doktryna komunistyczna (marksistowsko-leninowska)

Ustrój „sprawiedliwości społecznej” - tak przedstawiany był komunizm. Swoją ideologię opierał na poglądach głoszących zniesienie ucisku i wyzysku społecznego, postulatach równości i sprawiedliwości społecznej, budowaniu społeczeństwa bezkla-

¹⁶ M. Mrozowski, *Media masowe, władza, rozrywka i biznes*, Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Warszawa 2001, s. 203.

¹⁷ Tamże, s. 194.

¹⁸ Tamże.

¹⁹ Tamże.

sowego, opartego na społecznej kontroli gospodarki. U podłoża komunizmu leżało bowiem przekonanie, że zarówno środki produkcji, jak i dobra konsumpcyjne należy objąć wspólną własnością i odebrać tym samym jednostce możliwość dysponowania nimi²⁰. Obowiązywały: upaństwowienie mediów, klasowość i partyjność (dziennikarze mieli być uszami i ustami partii), ograniczenie lub całkowity brak wolności słowa, stosowanie cenzury prewencyjnej i represyjnej, ideowość (kształtowanie poglądów zgodnie z przyjętą ideologią) oraz instrumentalne traktowanie mediów²¹. Upowszechniano pogląd, że środki masowego przekazu są własnością ludu pracującego miast i wsi, a służą partii w rozpowszechnianiu rewolucyjnych zmian. W istocie były narzędziem partii, kontrolowanym przez władzę. Pełniły rolę „kolektywnego agitatora i propagandysty”, „kolektywnego organizatora” życia społeczno-gospodarczego²², który musiał dostosowywać się do ideologii marksistowsko-leninowskiej.

Model komunistycznego zarządzania mediami zaczął być realizowany w Polsce po II wojnie światowej. Kształt i struktura ówczesnego systemu prasowego oraz ogólne zasady jego funkcjonowania były determinowane sytuacją i warunkami państwa ideologicznego, jakim była Polska Rzeczpospolita Ludowa²³. Polska prasa czerpała wzorce z prasy radzieckiej, wzorowanej na prasie okresu rewolucji październikowej w Rosji. Prasa w czasach Włodzimierza Lenina stała się „niezastąpionym pomocnikiem partii realizującej zadania gruntownej przebudowy życia ludzi pracy, środkiem uświadamiania politycznego i zespalań mas, rzeczywistym wyrazicielem ich przekonań i orężem w walce”²⁴. Na łamach wydawnictw partyjnych i robotniczych okresu leninowskiego niejednokrotnie pisano o konieczności przygotowania zastępów własnych redaktorów i publicystów. Bolszewicy pod wodzą Lenina podkreślali, że kadry te staną się niezbędne, gdy po zwycięstwie rewolucji trzeba będzie rozwijać na wielką skalę nową prasę²⁵. To partia komunistyczna i jej ideologia wyznaczyły kierunek działalności całej prasy ra-

²⁰ *Wielka Ilustrowana Encyklopedia Powszechna*, tom XVI, Wydawnictwo „Gutenberg”, Kraków, s. 113.

²¹ M. Mrozowski, *Media masowe, władza, rozrywka i biznes*, Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR Warszawa 2001, s. 196; T. Goban-Klas, *Media i komunikowanie masowe. Teorie i analizy prasy, radia, telewizji i Internetu*, PWN, Warszawa-Kraków 1999, s. 167-168.

²² T. Goban-Klas, *Media i komunikowanie masowe. Teorie i analizy prasy, radia, telewizji i Internetu*, PWN, Warszawa-Kraków 1999, s. 167.

²³ W. Sonczyk, *Media w Polsce. Zarys problematyki*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1999, s. 15.

²⁴ A. Bieieżnoj, *Prasa leninowska w latach walki mas pracujących o władzę*, „Kwartalnik Historii Prasy Polskiej” 16/4, 1977, s. 5.

²⁵ Tamże, s. 6.

dzieckiej²⁶. Polscy komuniści przenieśli leninowskie hasła propagandowe na grunt odradzającego się państwa. Pierwotnie, tuż po zakończeniu działań wojennych, pod hasłami budowy państwa demokratycznego zaczęli przejmować prasę i czynić z niej oręż służące utrzymaniu władzy, a z dziennikarzy wiernych towarzyszy partyjnej ideologii. Mimo chwilowej odwilży w latach 50. XX wieku, przez dziesięciolecia prasa była na usługach Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej. Partia stworzyła bowiem potężny system oparty na monopolu na wydawanie gazet i udzielaniu zezwoleń na działalność radiową. Decydowała o tym, jakie tytuły, gdzie i kiedy będą się ukazywać i w jakim nakładzie, a także jakie będą prezentować treści. Podporządkowanie po II wojnie światowej mediów aparatowi partyjnemu tłumaczono w następujący sposób: „Nowa klasa społeczna, która objęła władzę w Polsce w 1944 roku, nie mogła organizować i bronić swojego panowania za pomocą starego aparatu i musiała stworzyć swój nowy, wierny jej, związany z masami pracującymi aparat władzy i zarządzania wszystkimi dziedzinami życia. Klasa ta musiała także zorganizować od podstaw środki masowego oddziaływania społecznego, a więc m.in. prasę, radio oraz wprzęgnąć je w realizację celów kierowanej przez nią rewolucji społecznej, w realizację zadań propagandy nowego ustroju społecznego”²⁷.

Publicyści okresu Polski Ludowej pisali wprost o prasie, jako czynnej i zaangażowanej, spełniającej rolę nauczyciela w zakresie instruktażu czytelników o zjawiskach zachodzących w świecie i prawidłowym ich zrozumieniu. Służba społeczna prasy socjalistycznej polegała również na mobilizacji mas społecznych dla osiągnięcia dobrobytu społecznego, poprzez poprawę gospodarki i wzmożenie tempa wydajności pracy²⁸.

Badacze mediów tego okresu podkreślają, że do przejęcia rządów w Polsce przez władzę ludową, nie wystarczało uspołecznienie prasy, przemysłu poligraficznego, fabryk papieru i farb, środków transportu i łączności. Nie wystarczał zakaz wydawania prasy przez spółki prywatne, osoby lub organizacje polityczne wrogie ludowemu ustrojowi²⁹. O charakterze prasy nie decydowały tylko czynniki polityczne sprawujące nad nią kontrolę i odgrywające jednocześnie rolę jej głównego inspiratora. Zagadnieniem pierwszorzędnej wagi stała się kwestia kadr dziennikarskich, politycznego i ideowego

²⁶ A. Bieriżnoj, *Prasa leninowska w latach walki mas pracujących o władzę*, „Kwartalnik Historii Prasy Polskiej” 16/4, 1977, s. 10.

²⁷ T. Kupis, *Zawód dziennikarski w PRL*, „Zeszyty Prasoznawcze” NR 3 (21), Kraków 1964, s. 176.

²⁸ J. Skrzypek, *Etapy rozwojowe prasy w Polsce Ludowej*, „Zeszyty Prasoznawcze” NR 3 (21), Kraków 1964, s. 25-26.

²⁹ T. Kupis, *Zawód dziennikarski w PRL*, „Zeszyty Prasoznawcze” NR 3 (21), Kraków 1964, s. 176.

oblicza zawodu dziennikarskiego oraz jego organizacji.³⁰ Dlatego aparat partyjny władną nie tylko tytułami prasowymi, podporządkował sobie również dziennikarzy.

Na przełomie lat czterdziestych i pięćdziesiątych XX wieku, zarówno w publicystyce, jak i w wystąpieniach na forum organizacji dziennikarskiej formułowano zadania, jakie stają przed polskimi dziennikarzami w związku z realizowanym budownictwem socjalistycznym w kraju. Podkreślano przede wszystkim konieczność „uczynienia z dziennikarstwa polskiego aktywu politycznego, zdolnego do mobilizowania i kształtowania opinii publicznej, zdolnego do przyjęcia i wykonania roli współorganizatora w życiu społecznym w ogarniającej cały naród pracy przy budowie podstaw socjalizmu w Polsce³¹.

Dziennikarze traktowani byli jako aktyw partyjny, angażujący się w proces zmian społecznych i głoszący ideę marksistowsko-leninowską³². Przez dziesięciolecia byli częścią partyjnego aparatu. Mieli za zadanie „cementować front narodowy wokół partii, w umacnianiu sojuszu robotniczo-chłopskiego, w rozwijaniu patriotyzmu i przywiązania do ojczyzny, do władzy ludowej i do partii”³³. Ich wolność wykonywania zawodu podlegała wielu ograniczeniom prawnym oraz pozaprawnym, a odpowiedzialność sprowadzała się do realizowania zadań postawionych przez partię. Dziennikarstwo było więc zawodem politycznym, obsady najważniejszych stanowisk dokonywano według nomenklaturowego klucza, a ideowość i partyjność wpisane zostały w zasady profesjonalizmu³⁴.

Media w Polsce aż do 1990 roku były częścią partyjnego systemu, organami prasowym władzy ludowej. Ich podstawowym zadaniem stało się prezentowanie partii i polityki rządu. W prasie codziennej niewiele było materiałów krytycznych wobec działalności władz państwowych, nie mówiąc już o partyjnych. Jeśli jednak takie teksty się pojawiały od czasu do czasu, dotyczyły zwykle poczynąń przedstawicieli władz najniższego szczebla³⁵. Przez dziesięciolecia prasa, radio, a później też telewizja służyły Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej, która wytworzyła potężny system medialny opar-

³⁰ T. Kupis, *Zawód dziennikarski w PRL*, „Zeszyty Prasoznawcze” NR 3 (21), Kraków 1964, s. 176.

³¹ Tamże, s. 187.

³² T. Goban-Klas, *Media i komunikowanie masowe. Teorie i analizy prasy, radia, telewizji i Internetu*, PWN, Warszawa-Kraków 1999, s. 168.

³³ T. Kupis, *Zawód dziennikarski w PRL*, „Zeszyty Prasoznawcze” NR 3 (21), Kraków 1964, s. 187.

³⁴ K. Pokorna-Ignatowicz, *Odpowiedzialna wolność „czwartej władzy” w katolickiej doktrynie medialnej*, „Państwo i Społeczeństwo”, 2006 nr 1, s. 163.

³⁵ W. Sonczyk, *Media w Polsce. Zarys problematyki*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1999, s. 72.

ty na monopolu na wydawanie prasy i udzielanie zezwoleń na działalność radiową i telewizyjną.

W okresie PRL media były traktowane przez rządzącą partię, jako rodzaj dobra wyższego rzędu, które socjalistyczne państwo powinno zapewniać swoim obywatelom, dlatego przez wiele lat prasa była tania i łatwo dostępna, a abonament radiowo-telewizyjny niski³⁶. Miało to też inne uzasadnienie. Partia chciała docierać ze swoją ideologią do jak największej rzeszy czytelników i słuchaczy, obywateli Polski Ludowej, by utrwaląc w nich przekonanie o słuszności przyjętego modelu zarządzania państwem oraz poparcie dla partii i rządu.

Sytuacja zaczęła zmieniać się dopiero po obradach Okrągłego Stołu. Nastąpił zwrot w kierunku liberalizacji rynku medialnego, który przyspieszył rozpad PZPR, przyjęcie ustawy o likwidacji partyjnego koncernu wydającego prasę PZPR i zniesienie cenzury. Pierwszym ruchem w prasie było odcięcie się od partii, komunistycznych haseł, często też miały miejsce zmiany w ścisłym kierownictwie gazet. Kolejną zmianą był proces prywatyzacji, przejmowania prasy przez spółdzielnie pracy, podmioty krajowe, jak i zagraniczne. Niektóre tytuły znikły z rynku, powstało wiele nowych, zarówno codziennych dzienników informacyjnych, jak też prasy specjalistycznej.

W wyniku przemian ustrojowych w Polsce i przyjęcia modelu państwa demokratycznego system medialny zaczął odchodzić od doktryny totalitarnej w stronę doktryny liberalnej. Stworzone zostały podstawy prawne, pozwalające w pełni na rozwój mediów niezależnych od władzy państwowej, partii i polityków. Tytuły prasowe zostały sprywatyzowane, radio i telewizja straciły status mediów państwowych, pojawiły się również prywatne stacje radiowe i telewizyjne.

1.2. Rozwój prasy na ziemiach wyzwolonych po 1944 roku

Wraz z wyzwaniem ziem polskich spod okupacji hitlerowskiej Polska dostała się pod wpływ sowieckiej Rosji. Władzę na ziemiach wyzwolonych zaczął sprawować Polski Komitet Wyzwolenia Narodowego (PKWN), tymczasowy organ władzy powołany w Moskwie, w którego utworzeniu główną rolę odegrali członkowie Centralnego

³⁶ W. Sonczyk, *Media w Polsce. Zarys problematyki*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1999, s. 16.

Biura Komunistów Polski w ZSRR³⁷. PKWN wzywał Polaków do walki z Niemcami u boku Armii Czerwonej, zapowiadał m.in. zwrot zrabowanej przez Niemców własności prawowitym właścicielom, przejęcie poniemieckiej własności w przemyśle, handlu i rolnictwie, reformę rolną, a także przywrócenie swobód demokratycznych. W tym celu zorganizował własną administrację, resort bezpieczeństwa publicznego, rozbudował wojsko, zwalczał instytucje Polskiego Państwa Podziemnego i powołał do życia w sierpniu 1944 roku Resort Informacji i Propagandy³⁸.

Prasa na ziemiach wyzwolonych zaczęła ukazywać się już w 1944 roku (pozostawała w zasięgu wpływów PKWN)³⁹. Numer pierwszego pisma pod nazwą „Rzeczpospolita” (oficjalny organ PKWN) pod redakcją Jerzego Borejszy został wydany w Chełmie 23 lipca 1944 roku i zawierał głównie tekst Manifestu PKWN. Drugi numer ukazał się w Lublinie 4 sierpnia 1944 roku⁴⁰. 3 sierpnia 1944 roku w Lublinie pojawiło się także drugie pismo „Gazeta Lubelska”. Tutaj wyszedł też pierwszy numer Dziennika Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej, później ukazał się tygodnik „Wici” oraz miesięcznik dla dzieci „Promyk”. W okresie PKWN nie reaktywowano prywatnych przedsiębiorstw prasowo-wydawniczych⁴¹.

Wydawcą większości pism od 1944 roku była Spółdzielnia Wydawnicza „Czytelnik”, która obok „Rzeczpospolitej” wydawała również dziennik „Życie Warszawy”. Pomysł powołania spółdzielni zrodził się 18 września 1944 roku w Lublinie w redakcji „Rzeczpospolitej” „w wyniku spotkania zespołu redakcyjnego z przewodniczącym Krajowej Rady Narodowej Bolesławem Bierutem i przewodniczącym Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego Edwardem Osóbką-Morawskim”⁴². Spółdzielnia za cel postawiła sobie „udostępnienie najszerszym masom obywateli Rzeczypospolitej korzystania z pism codziennych, periodycznych i wszelkiego rodzaju wydawnictw o treści poli-

³⁷ Encyklopedia PWN, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Polski-Komite-Wyzwolenia-Narodowego;3959825.html>, 1.04.2022.

³⁸ T. Goban-Klas, *Niepokorna orkiestra medialna. Dyrygenci i wykonawcy polityki informacyjnej w Polsce po 1944 roku*, Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Warszawa 2004, s. 87.

³⁹ J. Łojek, J. Myśliński, W. Władyka, *Dzieje prasy polskiej*, Wydawnictwa Interpress, Warszawa, s. 159.

⁴⁰ M. Zawadka, *O prasie Polski Ludowej. Uwagi i refleksje z okazji XX-lecia PRL*, „Zeszyty Prasoznawcze” NR 3, Kraków 1964, s. 6.

⁴¹ J. Łojek, J. Myśliński, W. Władyka, *Dzieje prasy polskiej*, Wydawnictwo Interpress, Warszawa, s. 159-160.

⁴² Z. Dembińska, *Założenia ideowe „Czytelnika”*, <https://czytelnik.pl/pl/i/O-nas/8>, 16.09.2020. Jest to fragment datowanego na 1 października 1944 roku artykułu z „Rzeczpospolitej”. Zachowano oryginalną pisownię.

tycznej, społecznej, ekonomicznej, literacko-artystycznej i popularno-naukowej”⁴³. W założeniach miała wydawać pisma codzienne i periodyczne, własne wydawnictwa, organizować ich kolportaż, otwierać kioski, księgarnie i biblioteki, zakładać drukarnie, organizować propagandę czytelnictwa, zaopatrywać członków w pomoce naukowe, organizować odczyty, koła samokształceniowe, kursy itp⁴⁴. W latach 1945 - 1949 „Czytelnik” wydawał 11-13 dzienników rocznie o zasięgu regionalnym i ogólnopolskim, 24 periodyki, m.in. „Odrodzenie”, „Przekrój”, „Twórczość”, „Problemy”, satyryczne „Szpilki”⁴⁵.

Działalnością prasową na ziemiach wyzwolonych zajęły się również partie polityczne: Polska Partia Socjalistyczna⁴⁶ i Polska Partia Robotnicza. Najpierw wydawały gazety bezpośrednio, a później poprzez swoje wydawnictwa spółdzielcze, które zajmowały się również kolportażem⁴⁷. W początkowej fazie gazety partyjne miały niskie nakłady, częściowo z powodu trudności z dystrybucją, ale głównie z powodu słabego zainteresowania czytelników, którzy preferowali dziennikarstwo bardziej niezależne i różnorodne⁴⁸. W 1946 roku do PPS należało w sumie 8 tytułów prasy centralnej i 14 tytułów prasy terenowej, ponadto biuletyny, mutacje, efemerydy. Do 1948 roku prasa PPS rozwijała się bez większych problemów, organizatorzy tej prasy mieli bowiem doświadczenie w wydawaniu legalnych tytułów przed II wojną światową, jak i prasy konspiracyjnej podczas okupacji, mieli także duże poczucie niezależności od instytucji partyjnych⁴⁹. PPS wydawała m.in. takie tytuły jak: „Robotnik”, „Barykada Wolności”, „Chłopska Prawda”, „Express Wieczorny”, „Przegląd Socjalistyczny”, „Świat i Polska”, „Express Poznański”. Wydawcą prasy PPS była Spółdzielnia Wydawnicza „Wiedza”

⁴³ Z. Dembińska, *Założenia ideowe „Czytelnika”*, <https://czytelnik.pl/pl/i/O-nas/8>, 16.09.2020. Jest to fragment datowanego na 1 października 1944 roku artykułu z „Rzeczpospolitej”. Zachowano oryginalną pisownię.

⁴⁴ Tamże.

⁴⁵ J. Łojek, J. Myśliński, W. Władyka, *Dzieje Prasy Polskiej*, Wydawnictwo Interpress, Warszawa, s. 162.

⁴⁶ Polska Partia Socjalistyczna (PPS) została założona XI 1892 na zjeździe socjalistów w Paryżu przez działaczy II Proletariatu, Zjednoczenia Robotniczego, Związku Robotników Polskich i Gminy Narodowo-Socjalistycznej; działała w Królestwie Polskim. Przyjęty przez zjazd szkic programu PPS głosił, że warunkiem realizacji programu na ziemiach polskich jest odzyskanie przez Polskę niepodległości. (źródło: Encyklopedia PWN).

⁴⁷ J. Łojek, J. Myśliński, W. Władyka, *Dzieje Prasy Polskiej*, Wydawnictwo Interpress, Warszawa, s. 155.

⁴⁸ T. Goban-Klas, *Niepokorna orkiestra medialna. Dyrygenci i wykonawcy polityki informacyjnej w Polsce w 1944 r.*, Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Warszawa 2004, s. 83-84.

⁴⁹ E. Ciborska, *Dziennikarze z władzą (nie zawsze) w parze*, Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa 1998, s. 19.

utworzona w lipcu 1945 roku⁵⁰. W przypadku prasy PPR⁵¹ wydawcą stała się założona w 1944 roku Spółdzielnia Wydawnicza „Książka”⁵² (od 1947 roku była nim Spółdzielnia Wydawnicza „Prasa”). Niektóre tytuły PPR były kontynuacją periodyków ukazujących się podczas okupacji. Czasopismami PPR były m.in. „Trybuna Wolności”, która powstała w styczniu 1942 roku w konspiracji, jako organ KC PPR, a w listopadzie 1944 roku zaczął wychodzić „Głos Ludu”⁵³. W 1945 roku pojawiły się też: „Trybuna Robotnicza” - organ KW PPR w Katowicach, „Sztandar Ludu” - organ KW PPR w Lublinie, „Trybuna Pomorska” - organ KW PPR w Bydgoszczy, „Głos Robotniczy” - organ KW PPR w Łodzi, w 1946 roku: „Express Ilustrowany” - pismo popołudniowe w Łodzi, „Echo Krakowa” - pismo popołudniowe KW PPR w Krakowie, a w 1947 „Gazeta Zachodnia” - organ KW PPR w Poznaniu⁵⁴ oraz czasopisma „Nowe Drogi” - organ KC PPR (1947), „Chłopska Droga” - organ KC PPR (1945), „FolksSztyme” - pismo KC PPR (1946). Do 1946 roku rozwój prasy PPR-owskiej miał charakter spontaniczny, ale jej twórcom mocno zależało na wyprzedzeniu PPS w uruchamianiu tytułów i kształtowaniu świadomości oraz w tak zwanym „rządzie dusz”⁵⁵.

Wprawdzie prasa socjalistyczna była najszybciej rozwijającą się prasą partyjną w powojennej Polsce⁵⁶, ale to prasa ludowców była najchętniej czytana z powodu krytycznego stosunku do systemu komunistycznego⁵⁷. Prasa PSL uprawiała politykę opozycyjną, zwalczała wpływy PPR i krytykowała metody rządzenia partii bloku, z kolei prasa SL opowiadała się za sojuszem z partiami robotniczymi i PPR⁵⁸. Ówczesne Stronnictwo Ludowe wydawało „Zielony Sztandar” i „Dziennik Ludowy”, natomiast PSL, które rozpoczęło działalność w 1945 roku, zaczęło tworzyć własne portfolio prasowe – tygodnik „Chłopski Sztandar” (przestał się ukazywać w 1947 roku) oraz codzienną

⁵⁰ Z. Sokół, recenzja *Instytucje Wydawnicze Polskiej Partii Socjalistycznej (1892/93-1948)* Danuta Adamczyk, Kielce 1997, „Dzieje Najnowsze” 32/4, s. 200.

⁵¹ Polska Partia Robotnicza została utworzona 1 1942, po przetruceniu do Polski z ZSRR grupy inicjatywnej i połączenia organizacji i grup komunistów w kraju, m.in. Związku Walki Wyzwoleńczej, Robotniczo-Chłopskiej Organizacji Bojowej, Rewolucyjnych Rad Robotniczo-Chłopskich. (źródło: Encyklopedia PWN).

⁵² E. Ciborska, *Dziennikarze z władzą (nie zawsze) w parze*, Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa 1998, s. 53-54.

⁵³ J. Ruszyc, *Trybuna Ludu-dziennik partii*, „Zeszyty Prasoznawcze” NR 3, Kraków 1964, s. 30.

⁵⁴ S. Dziki, *Calendarium XX-lecia RSW „Prasa”*, „Zeszyty Prasoznawcze” NR 2, Kraków 1967, s. 18.

⁵⁵ E. Ciborska, *Dziennikarze z władzą (nie zawsze) w parze*, Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa 1998, s. 49.

⁵⁶ T. Goban-Klas, *Niepokorna orkiestra medialna. Dyrygenci i wykonawcy polityki informacyjnej w Polsce po 1944 roku*, Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Warszawa 2004, s. 95.

⁵⁷ Tamże, s. 83.

⁵⁸ J. Łojek, J. Myśliński, W. Władyka, *Dzieje Prasy Polskiej*, Wydawnictwo Interpress, Warszawa 1988, s. 170.

„Gazetę Ludową”⁵⁹. Po zjednoczeniu się ruchu ludowego w 1949 roku połączono „Gazetę Ludową” z „Dziennikiem Ludowym”⁶⁰.

Z kolei prasa Stronnictwa Demokratycznego wydawana była w latach 1945-1947, m.in. „Kurier Codzienny”, „Echo Stadionu”. W latach tych działała również spółdzielnia wydawnicza należąca do Stronnictwa Pracy⁶¹. Oficjalnym tygodnikiem SP była warszawska „Odnova”, ponadto „Ilustrowany Kurier Polski” i „Tygodnik Warszawski”.

Ukazywały się ponadto nieliczne, niezależne tygodniki katolickie. W 1945 roku w Krakowie zaczął wychodzić „Tygodnik Powszechny” z inicjatywy arcybiskupa, metropolity krakowskiego Adama Stefana Sapiehy. Do 1953 roku, kiedy tygodnik został zamknięty przez władze komunistyczne za odmowę publikacji odredakcyjnego nekrologu Stalina, wydawany był przez kurię metropolitalną. Od wznowienia w grudniu 1956 roku formalną odpowiedzialność za pismo przejęła grupa katolików świeckich⁶². Z kolei w Katowicach odrodził się katolicki „Gość Niedzielny”, w Częstochowie tygodnik „Niedziela”, a w Poznaniu „Głos Katolicki”⁶³.

„Na wstępnym etapie przejmowania władzy przez komunistów, konieczna była maskarada⁶⁴, tolerowano gazety katolickie, unikano w prasie zwrotów, takich jak Polska komunistyczna, preferowano terminy demokracja i naród⁶⁵, tolerowano krytyczną wobec władz prasę ludową oraz prasę wydawaną przez Spółdzielnię „Czytelnik”, która miała przygotować inteligencję do systemu, a po spełnieniu swojej roli została wyeliminowana z rynku, gdyż była poważnym rywalem prasy pezetpeerowskiej”⁶⁶ – pisze Tomasz Goban-Klas.

⁵⁹ J. Łojek, J. Myśliński, W. Władyka, *Dzieje Prasy Polskiej*, Wydawnictwo Interpress, Warszawa 1988, s. 169.

⁶⁰ Tamże, s. 170.

⁶¹ Tamże, s. 155.

⁶² (bez autora), *Krótką Historią Tygodnika*, <https://www.tygodnikpowszechny.pl/krotka-historia-tygodnika-130718>, 20.05. 2022.

⁶³ T. Goban-Klas, *Niepokorna orkiestra medialna. Dyrygenci i wykonawcy polityki informacyjnej w Polsce po 1944 roku*, Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Warszawa 2024, s. 84.

⁶⁴ Maskaradę obrazuje tekst, który został zamieszczony w tygodniku „Ziemia Kielecka” w listopadzie 1944 roku. Tygodnik ten był organem kieleckiej Wojewódzkiej Rady Narodowej: „Dajemy Wam do rąk tygodnik demokratyczny, który będzie zwierciadłem prasowym tworzącej się nowej rzeczywistości, budowanej od fundamentów na gruzach hitlerowskiej okupacji [...] Aby zaspokoić panujący głód gazetowy, starać się będziemy wprowadzać na nasze łamy wiadomości z całego kraju, obrazując nurt życia Wolnej Polski na fundamentach demokratycznych w oparciu o Polski Komitet Wyzwolenia Narodowego. M. Zawadka, *O prasie Polski Ludowej. Uwagi i refleksje z okazji XX - lecia PRL*, „Zeszyty Prasoznawcze” NR 3 (21), Kraków 1964, s. 9.

⁶⁵ T. Goban-Klas, *Niepokorna orkiestra medialna. Dyrygenci i wykonawcy polityki informacyjnej w Polsce po 1944 roku*, Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Warszawa 2024, s. 93.

⁶⁶ Tamże, s. 95.

Badacze rozwoju prasy partyjnej wyodrębniają trzy fazy przejmowania rynku prasowego przez komunistyczne władze. W fazie pierwszej (1947-1952) doszło do wyeliminowania konkurencji, stworzono obejmujący cały kraj system gazet partyjnych oraz dokonano wstępnego oswojenia czytelnika z nowym modelem prasy. Faza druga polegała na pokonaniu społecznego oporu wobec narzuconego modelu (1953-1956) oraz trzecia (1961-1971) na odrobieniu strat nakładowych poniesionych w fazie poprzedniej⁶⁷.

Jedną z najważniejszych decyzji na wczesnym etapie przejmowania prasy było zamknięcie w roku 1949 przeszło połowy wszystkich dzienników ukazujących się jeszcze rok wcześniej. W ten sposób oczyszczono teren pod zupełnie nowy system prasy, zlikwidowano konkurencję wobec już istniejących i mających powstać niebawem gazet partyjnych⁶⁸. Za rozpoczęcie forsowania prasy podporządkowanej komunistycznym władzom można przyjąć maj 1947 roku. Wtedy to została powołana Komisja Prasowa KC PPR, która nawiązywała do koncepcji prasy scentralizowanej i zmonopolizowanej na wzór radziecki⁶⁹. 28 maja 1947 roku zostało zarejestrowane w sądzie wydawnictwo Polskiej Partii Robotniczej pod nazwą RSW „Prasa”, które w pierwszych miesiącach skupiło pisma PPR⁷⁰.

W 1948 roku w związku ze zjednoczeniem partii PPR i PPS w jedną organizację partyjną, czyli PZPR, w miejsce dwóch tytułów obu tych partii, czyli „Robotnika” i „Głosu Ludu”, powstał organ Komitetu Centralnego PZPR „Trybuna Ludu”, największy dziennik w Polsce Ludowej. Gazeta „kierując się wytycznymi partii, uczestniczyła we wszystkich jej przedsięwzięciach mających na celu umocnienie jedności partii na gruncie twórczego marksizmu-leninizmu, pogłębienie więzi partii i władzy ludowej z klasą robotniczą i narodem oraz wytyczenie kierunków działania, które zapewniłyby maksymalnie korzystne warunki budownictwa socjalistycznego”⁷¹. Zadanie i rola dziennika zostały jasno określone. Definiuje to pogląd wyrażony przez członka jego redakcji w artykule zamieszczonym w „Zeszytach Prasoznawczych” w 1964 roku: „Trybuna Lu-

⁶⁷ J. Drygański, J. Kwaśniewski, *(Nie)realny socjalizm*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1992, s. 236.

⁶⁸ Por. M. Zawadka, *XV lat RSW Prasa*, op. cit. A. Słomkowska, *Prasa w PRL*, [w:] J. Drygański, J. Kwaśniewski, *(Nie)realny socjalizm*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1992, s. 236.

⁶⁹ E. Ciborska, *Losy redaktorów naczelnych prasy PZPR (pierwszej i ostatniej generacji) w Dylematy Transformacji Prasy Polskiej (1989-1993)*, Warszawa 1994, s. 122.

⁷⁰ M. Zawadka, *XV lat RSW „Prasa”*, „Zeszyty Prasoznawcze” NR 3, Kraków 1962, s. 6.

⁷¹ J. Ruszyc, *Trybuna Ludu – dziennik partii*, „Zeszyty Prasoznawcze” NR 3 (21), Kraków 1964, s. 31-32.

du” jest organem Komitetu Centralnego PZPR. Oznacza to, że cele, do jakich zmierza, są identyczne z celami partii wyrażanymi przez jej kierownictwo”⁷².

Ponadto:

- w wyniku połączenia poznańskiej „Gazety Zachodniej” (PPR) i organu wojewódzkiego PPS powstał jeden organ Komitetu Wojewódzkiego PZPR p.n. „Gazeta Poznańska”;

- przekształcenie „Trybuny Dolnośląskiej” (PPR-Wrocław) i wrocławskiego „Kurier Ilustrowanego” (PPS) w „Gazetę Robotniczą”, organ Komitetu Wojewódzkiego PZPR;

- w miejsce „Gazety Zachodniej” - Bydgoszcz (PPR) i „Głosu Pomorza” (PPS) powstał wojewódzki organ PZPR p.n. „Gazeta Pomorska”;

- przekształceniu uległa mutacja „Słowa Ludu” i mutacja „Głosu Pomorza” (PPS) dla Gdańska w organ Komitetu Wojewódzkiego PZPR pn. „Głos Wybrzeża”;

- włączono do RSW „Prasa” „Express Wieczorny” i „Express Poznański” oraz przejęto dwa popularne czasopisma: „Kobieta”, „Sport”⁷³.

W 1949 roku zaczęły powstawać kolejne gazety podporządkowane Komitetom Wojewódzkim PZPR w: Krakowie, Szczecinie, Rzeszowie, Kielcach oraz gazeta dla czytelników wiejskich „Gromada”. W 1951 r. otrzymały swoje tytuły Komitety Wojewódzkie w Białymstoku i Olsztynie, w 1952 r. w Zielonej Górze, Koszalinie i Opolu. W 1952 r. każdy Komitet Wojewódzki (jedynie poza woj. warszawskim; „Trybuna Mazowiecka” powstała bowiem w 1954 r.) miał własną gazetę. W ten sposób, pisma partyjne stały się podstawowym typem prasy wydawanej przez RSW „Prasa” w poszczególnych województwach.

Drukarstwo zdewastowane w czasie wojny przeszło całkowicie na własność państwa na mocy dekretu z 3 stycznia 1946 roku (akt wykonawczy został wydany w 1949 roku). Na mocy tej samej ustawy na własność państwa przeszły też zakłady produkujące papier, przy czym gospodarkę papierem scentralizował dekret z 1948 roku⁷⁴.

System medialny PRL charakteryzował się cechami typowymi dla systemu totalitarnego, polegającego na kontroli rynku mediów przez aparat partyjny. Rolą mediów, w tym prasy, było uczestnictwo w procesie budowania socjalistycznego modelu państwa. Służyło temu koncesjonowanie działalności wydawniczej, upartyjnienie dziennikarzy,

⁷² J. Ruszyc, *Trybuna Ludu – dziennik partii*, „Zeszyty Prasoznawcze” NR 3 (21), Kraków 1964, s. 33.

⁷³ M. Zawadka, *XV lat RSW „Prasa”*, „Zeszyty Prasoznawcze” NR 3, Kraków 1962, s. 18.

⁷⁴ J. Łojek, J. Myśliński, W. Władyka, *Dzieje prasy polskiej*, Wydawnictwo Interpress, Warszawa 1988, s. 153.

ograniczenie wolności słowa, monopolizacja rynku, cenzura prewencyjna, obejmująca wstępną kontrolę treści przez specjalnie powołany organ państwowy oraz represje wobec tych, którzy byli nieposłuszni ideom Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej.

1.3. Cenzura – narzędzie partii w kontrolowaniu mediów

Cenzura, czyli kontrola publicznego przekazywania informacji, stanowiąca ograniczenie wolności wyrażania poglądów (tradycyjnie nazywanej wolnością słowa) oraz rozpowszechniania informacji (wolność druku), także urząd państwowy lub kościelny powołany do sprawowania tej kontroli⁷⁵. Cenzura polega na weryfikacji publikacji, widowskich, audycji radiowych, telewizyjnych itp., dokonywanej głównie przez organy państwowe lub kościelne z punktu widzenia zgodności ich treści z prawem, polityką państwa, obronnością, moralnością, czy zasadami wiary.

Wyróżnia się cenzurę prewencyjną - przed upowszechnieniem dzieła i cenzurę represyjną - po jego rozpowszechnieniu (pociąga za sobą konfiskatę utworu oraz odpowiedzialność sądową lub administracyjną). Odrębnym zjawiskiem są: cenzura wewnętrzna lub redakcyjna wydawcy, jako jeden z przejawów ogólnego związku pomiędzy cenzurą a wolnością prasy i prawem prasowym (w ramach którego rolę cenzury może odgrywać koncesjonowanie prasy) oraz cenzura obyczajowa, w tym cenzura etyczna, wprowadzona w XX wieku, przede wszystkim przez producentów i dystrybutorów filmów oraz agencje reklamy⁷⁶.

Pomimo zawartej w Manifestie PKWN obietnicy wolności prasy, wszystkie druki, które zaczęły ukazywać się na terytorium Polski, były poddawane najpierw cenzurze wojskowej, a po 1946 roku – państwowej⁷⁷. Pierwszą instytucją zajmującą się cenzurą na ziemiach wyzwolonych spod okupacji hitlerowskiej był wspomniany wcześniej Resort Informacji i Propagandy utworzony 1944 roku przez PKWN. Zakres jego działania został określony w dekreście z 7 września 1944 roku. Należały do niego sprawy: prasy codziennej i periodycznej, agencji prasowych, informacyjnych i telegraficznych, radiofonii, produkcji filmowej i kinematografii, wydawnictw informacyjnych i propagando-

⁷⁵ *Encyklopedia PWN*, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/cenzura;3884236.html>, 21.12.2020 r.

⁷⁶ Tamże.

⁷⁷ T. Goban-Klas, *Niepokorna orkiestra medialna. Dyrygenci i wykonawcy polityki informacyjnej w Polsce po 1944 roku*, Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Warszawa 2004, s. 82.

wych oraz sprawy propagandy masowej w kraju oraz propagandy za granicą⁷⁸. Pierwsza placówka resortu Wydział Propagandy Miejskiej Rady Narodowej w Lublinie powstała 3 sierpnia 1944 r. Do 1 października zorganizowano w kraju jeszcze 15 placówek powiatowych⁷⁹. W grudniu 1944 roku resort został podniesiony do rangi Ministerstwa Informacji i Propagandy⁸⁰.

Aktywną rolę w tworzeniu instytucji cenzury w Polsce odegrało dwóch wysłanników Głównego Urzędu Ochrony Tajemnicy Państwowej i Prasy ZSRS - Piotr Gładin i Kazimierz Jarmuż. Przybyli oni na ziemię polską już pod koniec 1944 roku⁸¹. Idea stworzenia w ramach Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego specjalnego resortu dla kierowania pracą propagandową powstała w środowisku emigracji komunistycznej w Moskwie na początku 1944 r., a znajomość nastrojów społeczeństwa skłaniała do stworzenia aparatu propagandowego pod szyldem państwa, a nie partii⁸². Rząd komunistyczny objął kontrolą prasę, agencje prasowe i rozgłośnie radiowe, jako oficjalny powód podając powojenne zniszczenia⁸³.

Ministerstwo Informacji i Propagandy stało się podstawowym czynnikiem kształtującym oblicze prasy na ziemiach wyzwolonych w latach 1944-47⁸⁴. Powstało z myślą o działalności w tych środowiskach i miejscach, gdzie nie mogła docierać propaganda partyjna⁸⁵. Już od stycznia 1945 roku wszystkie gazety szczebla centralnego przechodziły przez system cenzury. Przystąpiono także do weryfikacji książek w zasobach bibliotek⁸⁶. Ministerstwo miało nadzorować całą prasę, radio, film, PAP i drukarnie⁸⁷. Tym samym uczyniono pierwszy krok w kierunku wcielenia w życie fundamentalnej

⁷⁸ Dekret Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego w dnia 7 września 1944 r. o zakresie działania i organizacji Resortu Informacji i Propagandy, Dziennik Ustaw NR 4, s. 24.

⁷⁹ A. Krawczyk, *Ministerstwo Informacji i Propagandy 1944-1947*, „Kwartalnik Historii Prasy Polskiej” 25/2, 1986, s. 67.

⁸⁰ T. Goban-Klas, *Niepokorna orkiestra medialna. Dyrygenci i wykonawcy polityki informacyjnej w Polsce po 1944 roku*, Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Warszawa 2004, s. 86.

⁸¹ R. Opulski, *Cenzura. Ostatni relikw PRL*, <https://krakow.ipn.gov.pl/pl4/edukacja/przystanek-historia/95553,Cenzura-Ostatni-relikw-PRL.html>, 27.09.2020.

⁸² A. Krawczyk, *Ministerstwo Informacji i Propagandy 1944-1947*, „Kwartalnik Historii Prasy Polskiej” 25/2, 1986, s. 65-84.

⁸³ T. Goban-Klas, *Niepokorna orkiestra medialna. Dyrygenci i wykonawcy polityki informacyjnej w Polsce po 1944 roku*, Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Warszawa 2004, s. 82.

⁸⁴ A. Krawczyk, *Ministerstwo Informacji i Propagandy 1944-1947*, „Kwartalnik Historii Prasy Polskiej” 25/2, 1986, s. 65-84.

⁸⁵ Tamże, s. 68-69.

⁸⁶ R. Opulski, *Cenzura. Ostatni relikw PRL*, <https://krakow.ipn.gov.pl/pl4/edukacja/przystanek-historia/95553,Cenzura-Ostatni-relikw-PRL.html>, 27.09.2020.

⁸⁷ J. Łojek, J. Myśliński, W. Władyka, *Dzieje Prasy Polskiej*, Wydawnictwo Interpress, Warszawa 1988, s. 152.

zasady komunistycznego systemu medialnego – zasady instrumentalizmu, czyli traktowania mediów jako narzędzia w sprawowaniu władzy⁸⁸.

Do czasu zakończenia działań wojennych w maju 1945 roku cenzurę publikacji wykonywały radzieckie i polskie władze wojskowe. Zabraniały wszystkiego, co uznały za treści faszystowskie, reakcyjne lub prawicowe, skutecznie służyły one eliminowaniu wszelkich zachodnich i emigracyjnych publikacji⁸⁹.

1.3.1. Cenzura w Polsce Ludowej – szczebel centralny

W styczniu 1945 roku doszło do powołania przez Ministerstwo Bezpieczeństwa Publicznego nowej agencji cenzury - Centralnego Biura Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk, które zyskało wyłączne prawo wydawania zezwoleń na publikowanie gazet i cenzurowania ich treści. Decyzja o jego utworzeniu była sygnałem o braku zaufania ze strony Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego do działalności Ministerstwa Informacji i Propagandy w zakresie sprawowania nadzoru nad dziennikarzami, co doprowadziło do krótkiej, ale zacieklej walki o kontrolę nad środkami masowego przekazu⁹⁰. Pod agendą Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego zaczęto w terenie tworzyć wojewódzkie odpowiedniki centralnego biura, czyli Wojewódzkie Biura Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk, zarządzane przez kierowników. Nadzorowały one pracę cenzorów w poszczególnych powiatach. Ostatecznie cenzurę usankcjonowano 5 lipca 1946 roku dekretem o utworzeniu Głównego Urzędu Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk, podległemu Prezesowi Rady Ministrów⁹¹.

Kiedy pod koniec 1946 roku zostało zawarte porozumienie między Polską Partią Robotniczą (PPR) i Polską Partią Socjalistyczną (PPS) działalność Ministerstwa Informacji i Propagandy zaczęła być zbędna, co doprowadziło do jego likwidacji w 1947 roku⁹². Wśród przyczyn likwidacji wymienia się m.in. zmianę koncepcji propagandowej i organizacji politycznej społeczeństwa po wyborach do Sejmu, wyrażające się dąże-

⁸⁸ K. Pokorna-Ignatowicz, *Robotnicza Spółdzielnia Wydawnicza „Prasa-Książka-Ruch” w polskim systemie medialnym*, Oficyna Wydawnicza AFM, Kraków 2016, s. 15.

⁸⁹ T. Goban-Klas, *Niepokorna orkiestra medialna. Dyrygenci i wykonawcy polityki informacyjnej w Polsce po 1944 roku*, Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Warszawa 2004, s. 89.

⁹⁰ Tamże, s. 90.

⁹¹ *Dekret z dnia 5 lipca 1946 o utworzeniu Głównego Urzędu Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk*, Dziennik Ustaw NR 34, poz. 210-211.

⁹² A. Krawczyk, *Ministerstwo Informacji i Propagandy 1944-1947*, „Kwartalnik Historii Prasy Polskiej” 25/2, 1986, .s. 65-84.

niami do likwidacji pluralizmu oraz ambicje innych instytucji w kwestii rozszerzenia swych kompetencji⁹³.

Cenzura zaczęła być głównym narzędziem propagandy komunistycznej, uniemożliwiając jakąkolwiek agitację opozycji, a w późniejszym okresie także ograniczając działalność Kościoła katolickiego i innych kościołów⁹⁴. Wprowadzanie w Polsce zasady komunistycznego systemu medialnego miało zapewnić władzy pełną kontrolę nad zawartością i rynkiem prasy poprzez cenzurę prewencyjną, a także społeczną własność środków masowego przekazu oraz system koncesjonowania prasy⁹⁵.

Do zadań głównego urzędu należały: nadzór nad prasą, publikacjami i widowiskami, kontrola rozpowszechniania wszelkiego rodzaju utworów za pomocą druku, obrazu i żywego słowa. Kontrola ta miała na celu zapobieganie:

- a) godzeniu w ustrój państwa polskiego,
- b) ujawnianiu tajemnic państwowych,
- c) naruszaniu międzynarodowych stosunków państwa polskiego,
- d) naruszaniu prawa lub dobrych obyczajów,
- e) wprowadzaniu w błąd opinii publicznej przez podawanie wiadomości niezgodnych z rzeczywistością⁹⁶.

GUKPPiW przejął zadania dotychczasowego Centralnego Biura Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk. Działał poprzez swoje wojewódzkie delegatury, były to Wojewódzkie Urzędy Kontroli Prasy oraz poprzez pełnomocników w poszczególnych powiatach, zajmujących się kontrolą cenzorską oraz wydawaniem zezwoleń na drobne druki, ogłoszenia, hasła, klepsydry⁹⁷. O tym, jak opisywać rzeczywistość w PRL decydowali komunistyczni propagandyści i cenzorzy na podstawie partyjnych wykładni.

⁹³ A. Krawczyk, *Ministerstwo Informacji i Propagandy 1944-1947*, „Kwartalnik Historii Prasy Polskiej” 25/2, 1986, .s. 73.

⁹⁴ B. Kleszczyński, D. Olszanecka, Archiwum Państwowe w Rzeszowie, <https://szukajwarchiwach.pl/59/47/0#tabZespol>, 25.09.2020.

⁹⁵ K. Pokorna-Ignatowicz, *Robotnicza Spółdzielnia Wydawnicza „Prasa-Książka-Ruch” w polskim systemie medialnym*, Oficyna Wydawnicza AFM, Kraków 2016 r., s. 20.

⁹⁶ *Dekret z dnia 5 lipca 1946 r. o utworzeniu Głównego Urzędu Kontroli Prasy, Publikacji i Widowiska*, Dziennik Ustaw NR 34, poz. 210-211.

⁹⁷ Archiwum Państwowe w Rzeszowie, Wojewódzki Urząd Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk w Rzeszowie, *Plany i sprawozdania roczne z Wojewódzkiego Urzędu Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk 1945-1964, Sprawozdanie z pracy Wojewódzkiego Urzędu Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk za miesiąc grudzień 1945*, zespół nr 47, sygn. 71, s. 31.

Później powstała tzw. księga zapisów, w której cenzor mógł sprawdzić, czy można było wyrazić zgodę na publikację określonych sformułowań⁹⁸.

Jak w praktyce sprawowano cenzurę? Składała się z kilku etapów: kontroli wstępnej, faktycznej, następczej i wtórnej. Pierwszy etap polegał na przeczytaniu przez cenzora projektu druku (np. druku próbnego – tzw. szczotkowego szpalty lub łamu gazetowego) i dokonaniu w nim skreśleń oraz poprawek (ingerencji). Drugi etap polegał na kontroli tekstu i ilustracji faktycznie oddanych do druku. Kontrola następcza polegała na sprawdzeniu, czy utwór jest rozpowszechniany z uwzględnieniem ingerencji. Kontrola wtórna z kolei polegała na ponownym przeanalizowaniu przeprowadzonych ingerencji i służyła doskonaleniu warsztatu cenzorów⁹⁹.

Praca cenzorów polegała przede wszystkim na prewencji. Za pomocą różnych środków nacisku, także tych o charakterze nieformalnym eliminowano z artykułów, książek, audycji radiowych, sztuk teatralnych i filmów niepożądane przez władzę treści jeszcze przed ich upublicznieniem. Cenzura była wszechogarniająca. Książki i wydawnictwa nieperiodyczne sprawdzano czterokrotnie: po złożeniu maszynopisu, pierwszym i drugim wydruku oraz po trafieniu publikacji do sprzedaży. Kontrolowano nawet zakłady produkujące pieczętki¹⁰⁰.

W 1966 roku przyjęto uchwałę określającą strukturę GUKPPiW i jego organów terenowych¹⁰¹. W uchwale określono zakres działań głównego urzędu oraz zakres działań terenowych organów kontroli, a tymi były wojewódzkie i miejskie urzędy kontroli prasy, publikacji i widowisk, na terenie powiatów, dla których nie powołano miejskich urzędów. Zadania wykonywał wojewódzki urząd poprzez swoich powiatowych pełnomocników¹⁰².

⁹⁸ R. Opulski, *Cenzura. Ostatni relikw PRL*, Instytut Pamięci Narodowej, <https://krakow.ipn.gov.pl/pl4/edukacja/przystanek-historia/95553,Cenzura-Ostatni-relikw-PRL.html>, 27.09.2020.

⁹⁹ B. Kleszczyński, D. Olszanecka, Archiwum Państwowe w Rzeszowie, <https://szukajwarchiwach.pl/59/47/0#tabZespol>, 25.09.2020.

¹⁰⁰ R. Opulski, *Cenzura. Ostatni relikw PRL*, Instytut Pamięci Narodowej, <https://krakow.ipn.gov.pl/pl4/edukacja/przystanek-historia/95553,Cenzura-Ostatni-relikw-PRL.html>, 27.09.2020.

¹⁰¹ B. Kleszczyński, D. Olszanecka, Archiwum Państwowe w Rzeszowie, <https://szukajwarchiwach.pl/59/47/0#tabZespol>, 25.09.2020.

¹⁰² Archiwum Państwowe w Rzeszowie, Wojewódzki Urząd Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk w Rzeszowie, Organizacja Głównego Urzędu Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk oraz Jednostek Podległych WUKPPiW w Rzeszowie 1966-1971, *Załącznik do uchwały nr 231.66 Rady Ministrów z dn. 3 VIII 1966 r, Statut Głównego Urzędu Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk i jego organów terenowych*, zespół nr 47, sygn. 85, s. 3.

Do zakresu działań wojewódzkiego urzędu przypisano:

1) nadzór nad prasą, publikacjami i widowiskami, kontrolę rozpowszechniania wszelkiego rodzaju utworów za pomocą druku, obrazu lub żywego słowa oraz ogłoszeń, zawiadomień i plakatów,

2) kontrolę i rejestrację zakładów poligraficznych, zakładów wytwarzania pieczętek, powielarni, zakładów wytwarzających publikacje i ilustracje sposobem światłoczułym oraz aparatów do powielania i wyświetlania na papierze światłoczułym,

3) nadzór nad rejestracją, ewidencją wytwarzania i sprzedaży aparatów i matryc.

Zadaniem wojewódzkiego urzędu był nadzór nad miejskimi urzędami, które zajmowały się tymi samymi sprawami co wojewódzki urząd z wyjątkiem rejestracji zakładów poligraficznych¹⁰³.

Natomiast zadania pełnomocnika zostały określone jako:

1) nadzór nad widowiskami, kontrola rozpowszechniania wszelkiego rodzaju utworów za pomocą druku, obrazu i żywego słowa oraz ogłoszeń, zawiadomień i plakatów,

2) kontrola zakładów wytwarzających pieczętki, powielarni, zakładów wytwarzających publikacje i ilustracje sposobem światłoczułym, aparatów do powielania i wyświetlania na papierze światłoczułym oraz kontroli zakładów poligraficznych,

3) nadzór nad rejestracją, ewidencją wytwarzania i sprzedaży aparatów i matryc.

W strukturze organizacyjnej Głównego Urzędu Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk znalazł się departament prasy, radia i telewizji, w skład którego wchodziły cztery wydziały:

- 1) prasy codziennej,
- 2) czasopism społeczno-politycznych,
- 3) publicystyki radiowej i telewizyjnej,
- 4) wydział publikacji wyznaniowych.

Kolejnymi były: departament publikacji nieperiodycznych, departament widowisk, departament instruktazu i kontroli, departament budżetowo-administracyjny, a także samodzielny wydział wojskowy, samodzielny wydział wydawnictw obcojęzycznych¹⁰⁴.

¹⁰³ Archiwum Państwowe w Rzeszowie, WUKPPiW w Rzeszowie, Organizacja Głównego Urzędu Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk oraz Jednostek Podległych WUKPPiW w Rzeszowie 1966-1971, *Załącznik do uchwały nr 231.66 Rady Ministrów z dn. 3.VIII 1966 r, Statut Głównego Urzędu Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk i jego organów terenowych*, zespół nr 47, sygn. 85, s. 4.

¹⁰⁴ Archiwum Państwowe w Rzeszowie, WUKPPiW w Rzeszowie, Organizacja Głównego Urzędu Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk oraz Jednostek Podległych WUKPPiW w Rzeszowie 1966-1971, *Załącznik nr 1 do zarządzenia Prezesa Głównego Urzędu Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk z dnia 6 stycznia 1967 roku, regulamin organizacyjny Głównego Urzędu Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk*, zespół nr 47, sygn. 85, s. 29-35.

W strukturze WUKPPiW przewidziano natomiast: referat ogólny, referat prasy, referat publikacji nieperiodycznych, referat widowisk, referat instruktazu i kontroli, referat wojskowy, referat wydawnictw obcojęzycznych.

Poważne zmiany w strukturze cenzury nastąpiły 31 lipca 1981 r., gdy Sejm uchylił dekret z 5 lipca 1946 r., przekształcając GUKPPiW w Główny Urząd Kontroli Publikacji i Widowisk. Wprowadzono wówczas możliwość odwołania się od decyzji urzędu do Naczelnego Sądu Administracyjnego¹⁰⁵. Ustawą z 11 kwietnia 1990 r. o uchyleniu ustawy o kontroli publikacji i widowisk, zniesieniu organów tej kontroli oraz o zmianie ustawy – Prawo prasowe, zlikwidowano Główny Urząd Kontroli Publikacji i Widowisk oraz okręgowe urzędy kontroli publikacji i widowisk.

1.3.2. Działania rzeszowskiego oddziału (delegatury) urzędu cenzorskiego

W 1945 roku działało w Rzeszowie Wojewódzkie Biuro Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk podległe Ministerstwu Bezpieczeństwa Publicznego¹⁰⁶, które prowadziło cenzurę prewencyjną i kontrolę wtórną. Z 18 powiatów ówczesnego województwa rzeszowskiego stanowiska pełnomocników powiatowych (cenzorów) zostały obsadzone w ośmiu¹⁰⁷. W tym okresie zakres ich pracy obejmował kontrolę prewencyjną. Sporządzali oni sprawozdania dekadowe i miesięczne. Do zadań pełnomocników powiatowych należała także kontrola działalności drukarni, teatrów, kin, bibliotek, wypożyczalni, a także imprez artystycznych, koncertów, przemówień na akademiach, wyświetlanych filmów¹⁰⁸.

Pracę biura w Rzeszowie nadzorował kierownik. Od 1945 roku był nim Michał Broszkiewicz, który po przekształceniu Wojewódzkiego Biura Kontroli Prasy w Rzeszowie stał się naczelnikiem Wojewódzkiego Urzędu Kontroli Prasy. Podlegali mu kierownicy referatów i pracownicy na samodzielnych stanowiskach. Struktura samego urzędu zmieniała się w zależności od potrzeb i zasobów ludzkich, jakimi dysponowano

¹⁰⁵ R. Opulski, *Cenzura. Ostatni relikw PRL*, Instytut Pamięci Narodowej, <https://krakow.ipn.gov.pl/pl4/edukacja/przystanek-historia/95553,Cenzura-Ostatni-relikw-PRL.html>, 27.09.2020.

¹⁰⁶ Archiwum Państwowe w Rzeszowie, Wojewódzki Urząd Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk w Rzeszowie, *Plany i sprawozdania roczne z Wojewódzkiego Urzędu Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk 1945-1964, Sprawozdanie z pracy W.B.K.P w Rzeszowie za miesiąc wrzesień 1945*, zespół 47, sygn. 71, s. 1.

¹⁰⁷ Archiwum Państwowe w Rzeszowie, WUKPPiW w Rzeszowie, *Sprawozdanie z pracy W.B.K.P w Rzeszowie za miesiąc wrzesień 1945*, zespół 47, sygn. 71, s. 2-3.

¹⁰⁸ Archiwum Państwowe w Rzeszowie, WUKPPiW w Rzeszowie, *Plany i sprawozdania roczne z Wojewódzkiego Urzędu Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk 1945-1964, Protokół z IV odprawy pełnomocników powiatowych Wojewódzkiego Biura Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk w dniu 30.X. 1945*, zespół 47, sygn. 71, s. 5-11.

w danym momencie. W miastach powiatowych biuro i potem urząd reprezentowali pełnomocnicy powiatowi, których urząd w Rzeszowie miał w różnych okresach od 11 do 17¹⁰⁹. „W kwietniu 1945 roku wspólnie z ob. Karpowskim zorganizowaliśmy Wojewódzki Urząd Kontroli Prasy w Rzeszowie (było to wówczas Wojewódzkie Biuro Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk podległe Ministerstwu Bezpieczeństwa Publicznego). (...) Początki pracy były bardzo trudne, ponieważ nie było odpowiedniego lokalu na biuro. Praca nasza przez kilkanaście dni odbywała się częściowo w maleńkim pokoiku w Wojewódzkim Urzędzie Informacji i Propagandy, a nawet w korytarzu Wojewódzkiego Urzędu Informacji i Propagandy. Z chwilą uzyskania jednego pokoiku, praca nasza przybrała realny wygląd (...)”¹¹⁰. Początkowo natrafialiśmy na różne trudności organizacyjne, przeważnie ze strony urzędów administracji ogólnej. (...) Ponieważ nie byliśmy Urzędem, który miałby podstawę prawną a zarządzanie, czy też okólniki określające kompetencje Urzędów Kontroli Prasy przez inne Urzędy nie były znane lub najczęściej złośliwie ignorowane”¹¹¹ – pisał w sprawozdaniu z działalności urzędu Michał Broszkiewicz.

Według stanu osobowego urzędu wojewódzkiego w maju 1945 roku w skład wojewódzkiego urzędu (biura) wchodził kierownik, cenzor, sekretarka i pracownicy urzędu: naczelnik, referentka, maszynistka, inspektorzy drukarni oraz pełnomocnicy powiatowi w Przemyślu, Sanoku, Jarosławiu i Tarnobrzegu, Krośnie, Rozwadowie, Nisku, Jasle, Przeworsku, Łańcucie, Kolbuszowej, Mielcu, Gorlicach. Zastępcę miał tylko pełnomocnik w Przemyślu¹¹². Kierownictwo wojewódzkiego urzędu (biura) skarżyło się w tym okresie na braki lokalowe i konieczność dzielenia pomieszczeń w powiatowych urzędach z Informacją i Propagandą albo Urzędem Bezpieczeństwa, a także na brak sprzętu, odpowiedniej ilości środków do utrzymania czystości.

W 1945 roku podkreślano, że „pełnomocnicy powiatowi powinni zwracać baczniejszą uwagę na drukarnie, ponieważ w wielu powiatach drukarnie wykonują druki bez

¹⁰⁹ B. Kleszczyński, D. Olszanecka, Archiwum Państwowe w Rzeszowie, <https://szukajwarchiwach.pl/59/47/0#tabZespol>, 25.09.2020.

¹¹⁰ Archiwum Państwowe w Rzeszowie, WUKPPIW w Rzeszowie, *Plany i sprawozdania roczne z Wojewódzkiego Urzędu Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk 1945-1964, Sprawozdanie z działalności od chwili zorganizowania Wojewódzkiego Urzędu Kontroli Prasy do dnia 31 sierpnia 1946 roku*, zespół 47, sygn. 71, s. 162.

¹¹¹ Tamże.

¹¹² Tamże.

zezwoleń¹¹³, a kontrola wypożyczalni i bibliotek nie powinna ograniczać się tylko do przeglądu samych katalogów, ale powinna objąć wszystkie książki”.

Wojewódzkie Biuro Kontroli Prasy w Rzeszowie prowadziło kontrolę prewencyjną m.in. w „Dzienniku Rzeszowskim”, miesięczniku „Niwa”, a także w tygodniku „Nowe Horyzonty”, wychodzącym w Przemyślu. „Nasza praca jest bardzo ważna, od niej zależy wiele. Nie wolno niczego przepuścić, by atakowało w sposób złośliwy nasz rząd, co mogłoby rozbić nasze społeczeństwo” – przekonywał w owym czasie zebranych ob. Próchnicki, delegat Centralnego Biura Kontroli Prasy w Warszawie na odprawie cenzorów i pełnomocników powiatowych w Rzeszowie 30 października 1945 roku¹¹⁴. „Szczególną uwagę należy zwrócić na widowiska (...). W naszym powiecie jest tendencja wychwalania kapitalizmu. Często są sztuki, które pokazują społeczeństwu dwa światy - wspaniały kapitalistyczny i szarą rzeczywistość. (...) Teatr jest ważną bronią propagandową” – podkreślał M. Broszkiewicz¹¹⁵.

W grudniu 1945 roku w województwie rzeszowskim z 18 powiatów obsadzonych pełnomocnikami było 12¹¹⁶. „Praca pełnomocników powiatowych na terenie obecnego województwa jest przeważnie szablonowa, podstawowym ich zadaniem jest kontrola drobnych druków i sztuk teatralnych, na większe trudności nie natrafiają, ponieważ nie ma ruchu wydawniczego. Jedyne wyjątek stanowi miasto Przemyśl, gdzie jest wydawany tygodnik „Nowe Horyzonty”. Przy dobrej woli cenzora tygodnik ten powinien mieć inne oblicze, w tym kierunku poczyniłem odpowiednie starania i tygodnik ten powinien spełnić całkowicie swe zadania, jako organ demokracji”¹¹⁷ - pisał M. Broszkiewicz.

W początkowym okresie działalności urząd w Rzeszowie i podlegli mu pełnomocnicy kontrolowali łącznie: 12 czasopism, w tym 3 tygodniki, 12 kin, 20 drukarni, 4 teatry i kilkanaście teatrów amatorskich, 22 biblioteki, 2 muzea i 3 radiowęzły¹¹⁸. Ówczesny

¹¹³ Archiwum Państwowe w Rzeszowie, WUKPPiW w Rzeszowie, *Plany i sprawozdania roczne z Wojewódzkiego Urzędu Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk 1945-1964, Protokół z IV odprawy pełnomocników powiatowych Wojewódzkiego Biura Kontroli Prasy i Widowisk w dniu 30.X.1945*, zespół 47, sygn. 71, s. 18.

¹¹⁴ Archiwum Państwowe w Rzeszowie, WUKPPiW w Rzeszowie, *Plany i sprawozdania roczne z Wojewódzkiego Urzędu Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk 1945-1964, Sprawozdanie z narady Biura Kontroli Prasy w Rzeszowie*, zespół 47, sygn. 71, s. 14.

¹¹⁵ Tamże, s. 16.

¹¹⁶ Archiwum Państwowe w Rzeszowie, WUKPPiW w Rzeszowie, *Plany i sprawozdania roczne z Wojewódzkiego Urzędu Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk 1945-1964, Sprawozdanie z pracy Wojewódzkiego Urzędu Kontroli Prasy w Rzeszowie za grudzień 1945*, zespół 47, sygn. 71, s. 30.

¹¹⁷ Tamże, s. 31.

¹¹⁸ Archiwum Państwowe w Rzeszowie, WUKPPiW w Rzeszowie, *Plany i sprawozdania roczne z Wojewódzkiego Urzędu Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk 1945-1964, Sprawozdanie z działalności od chwili zorganizowania Wojewódzkiego Urzędu Kontroli Prasy do dnia 31 sierpnia 1946 roku*, zespół 47, sygn. 71, s. 162.

urząd zajmował się również kontrolowaniem działalności Kościoła. Przykładem jest zapis kierownika rzeszowskiego biura dotyczący wystawienia na terenie powiatu tarnobreskiego i Rzeszowa pt. „Śluby Jana Kazimierza”: „Kler uprawia swoją cichą lecz skuteczną propagandę. Najlepszym dowodem była reakcja publiczności w pewnych momentach sztuki. Moim zdaniem oratorium to powinno być centralnie zabronione”¹¹⁹ – pisał M. Broszkiewicz. Również notatka w sprawozdaniu z lutego 1946 roku mówi o tym, że pełnomocnik powiatowy w Przemyślu ocenzurował ulotkę wydaną przez Kurie Biskupią w Przemyślu „gdzie dokonał skreśleń w tekście”¹²⁰.

Sprawozdania z pracy pełnomocników powiatowych przygotowywane przez naczelnika Wojewódzkiego Urzędu Kontroli Prasy w Rzeszowie Michała Broszkiewicza zawierają dokładną liczbę wydawanych zezwoleń na wystawianie sztuk w teatrach zawodowych i amatorskich, drobnych druków, pozwoleń na wyświetlenie filmów. Ingerencja władz centralnych w treści zamieszczane w prasie nie ograniczała się jedynie do ich przeglądu, ale także prowadzone były rozmowy z redaktorami. Przez pierwszą połowę roku 1946 roku pełnomocnicy głównie skupiali się na cenzurze filmów i wydawaniu zezwoleń na ich wyświetlanie, jak też pokazywanie sztuk teatralnych.

Do 31 sierpnia 1946 roku urząd kontrolował 7 czasopism (Dziennik „Gazeta Rzeszowska” i „Radiowęzeł Rzeszowski” zostały zlikwidowane, w miejsce tych czasopism powstał „Dziennik Rzeszowski”), a także 14 kin, 22 drukarnie, 84 biblioteki, 8 radiowęzłów¹²¹. Wydawcami czasopism był przeważnie Wojewódzki Urząd Informacji i Propagandy w Rzeszowie oraz częściowo partie polityczne (PPR)¹²². Podczas 84 kontroli od początku działalności urzędu do 31 sierpnia 1946 roku na terenie województwa rzeszowskiego urząd skonfiskował w bibliotekach 133 książki¹²³. Nie stwierdził większych wykroczeń w drukarniach ani wystawach, natomiast w 64 sztukach były poważniejsze skreślenia, 34 sztuki zostały wycofane, 3 sztuki zostały zdjęte z afisza.

¹¹⁹ Archiwum Państwowe w Rzeszowie, WUKPPiW w Rzeszowie, *Plany i sprawozdania roczne z Wojewódzkiego Urzędu Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk 1945-1964, Sprawozdanie z pracy Wojewódzkiego Urzędu Kontroli Prasy w Rzeszowie za grudzień 1945*, zespół 47, sygn. 71, s. 33.

¹²⁰ Archiwum Państwowe w Rzeszowie, WUKPPiW w Rzeszowie, *Plany i sprawozdania roczne z działalności Wojewódzkiego Urzędu Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk 1945-1964, Sprawozdanie z pracy Pełnomocników Powiatowych Wojewódzkiego Urzędu Kontroli Prasy w Rzeszowie za luty 1946 rok*, zespół 47, sygn. 71, s. 105.

¹²¹ Archiwum Państwowe w Rzeszowie, WUKPPiW w Rzeszowie, *Plany i sprawozdania roczne z działalności Wojewódzkiego Urzędu Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk 1945-1964, Sprawozdanie z działalności od chwili zorganizowania Wojewódzkiego Urzędu Kontroli Prasy do dnia 31 sierpnia 1946 roku*, zespół 47, sygn. 71, s. 163.

¹²² Tamże, s. 166-168.

¹²³ Tamże, s. 166.

Tabela 1. Zestawienie ingerencji cenzorskich w dziennikach

„Nowe Horyzonty”	Drobne skreślenia	Poważne skreślenia	Konfiskata
Kwartał III 1945	17	4	-
Kwartał IV 1945	19	7	1 zdjęcie
Kwartał I 1946	10	3	-
Kwartał II 1946	12	2	-
Kwartał III 1946	7	-	-

„Dziennik Rzeszowski”	Drobne skreślenia	Poważne skreślenia	Konfiskata
Kwartał III 1945	12	7	
Kwartał IV 1945	15	5	
Kwartał I 1946	10	2	
Kwartał II 1946	5	-	
Kwartał III 1946	3	1	

Źródło: Archiwum Państwowe w Rzeszowie, WUKPPiW w Rzeszowie, Sprawozdanie z działalności od chwili zorganizowania Wojewódzkiego Urzędu Kontroli Prasy do dnia 31 sierpnia 1946 roku, zespół 47, sygn. 71, s. 164.

Dużym problemem w tym czasie dla kierownictwa rzeszowskiego urzędu było zaangażowanie personelu cenzorskiego. „5 placówek powiatowych było obsadzonych, nie wszyscy jednak są na odpowiednim poziomie i nie zawsze wywiązują się ze swych obowiązków. Największe trudności napotykam przy zaangażowaniu personelu cenzor-

skiego w wojewódzkim urzędzie. Powodem jest reakcyjne nastawienie miejscowego społeczeństwa, a największe to obawa przed ewentualnymi konsekwencjami ze strony reakcji i niskie uposażenie” – pisał w sprawozdaniu szef rzeszowskiego urzędu M. Broszkiewicz¹²⁴. „Teren województwa rzeszowskiego pod względem politycznym jest bardzo trudnym terenem, opanowanym przez reakcję. Są powiaty, że stronnictwa demokratyczne niewiele mają do powiedzenia, a nawet członkowie ich dalej się konspirują, jak za okupacji”¹²⁵ - pisał Broszkiewicz. „Wpływy PSL prawie wszędzie są bardzo wielkie, oprócz tego jest bardzo silny terror nacjonalistów ukraińskich i N. S. Z. Wskutek tych rzeczy, członkowie, a zwłaszcza aktywiści stronnictw politycznych (PPR) żyją w ciągłej obawie o swoje życie”¹²⁶. Zdaniem ówczesnego naczelnika, urząd wojewódzki, jak i jego powiatowe odpowiedniki powinny mieć zapewnione estetyczne lokale i środki lokomocji. „Ich brak utrudnia pracę urzędu, każdy z pracowników powinien też „należać do któregoś ze stronnictw politycznych i być aktywnym członkiem”¹²⁷.

Istniejący WUKPPiW w Rzeszowie prowadził kontrolę wszystkich druków powstających na terenie województwa rzeszowskiego¹²⁸. Do listopada 1946 roku w sprawozdaniach miesięcznych wykazywano jeszcze Wojewódzki Urząd Kontroli Prasy, ale już w grudniu w nagłówkach sprawozdań znalazła się nazwa Wojewódzki Urząd Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk w Rzeszowie. Według sprawozdania z listopada 1946 roku wówczas jeszcze Wojewódzkiego Urzędu Kontroli Prasy, z 18 powiatów w województwa rzeszowskiego obsadzonych pełnomocnikami było 13¹²⁹. Ten stan utrzymywał się również w grudniu.

W styczniu 1948 roku zapisano w sprawozdaniu „obecnie wszystkie powiaty są obsadzone przez referentów społeczno-politycznych”¹³⁰, gdyż od 1948 roku kompetencje pełnomocników powiatowych przejęli referenci społeczno-polityczni w starostwach

¹²⁴ Archiwum Państwowe w Rzeszowie, Wojewódzki Urząd Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk w Rzeszowie, *Plany i sprawozdania Roczne w działalności Wojewódzkiego Urzędu Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk 1945-1964, Sprawozdanie z działalności od chwili zorganizowania Wojewódzkiego Urzędu Kontroli Prasy do dnia 31 sierpnia 1946 roku*, zespół nr 41, sygn. 71, s. 167.

¹²⁵ Tamże, s. 168.

¹²⁶ Tamże.

¹²⁷ Tamże.

¹²⁸ B. Kleszczyński, D. Olszanecka, Archiwum Państwowe w Rzeszowie, <https://szukajwarchiwach.pl/59/47/0#tabZespol>, 25.09.2020.

¹²⁹ Archiwum Państwowe w Rzeszowie, Wojewódzki Urząd Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk w Rzeszowie, *Plany i sprawozdania roczne z Wojewódzkiego Urzędu Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk 1945-1964, Sprawozdanie z pracy Wojewódzkiego Urzędu Kontroli Prasy w Rzeszowie za miesiąc listopad 1946 r.*, zespół nr 47, sygn. 71, s. 189-190.

¹³⁰ Archiwum Państwowe w Rzeszowie, WUKPPiW w Rzeszowie, *Plany i sprawozdania roczne z Wojewódzkiego Urzędu Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk 1945-1964, Sprawozdanie z pracy Wojewódzkiego Urzędu Kontroli Prasy w Rzeszowie za miesiąc styczeń 1948 r.*, zespół nr 47, sygn. 71, s. 917.

działający pod nadzorem cenzorów z WUKPPiW. Działalność pełnomocników powiatowych ograniczała się do kontroli drukarni i drobnych druków ulotnych w nich powielanych. Prasa i wydawnictwa podlegały kontroli WUKPPiW w Rzeszowie. „W miesiącu styczniu, w myśl zarządzenia Głównego Urzędu Kontroli Prasy przeprowadziłem kontrolę w 12 powiatach (...). Wynik kontroli jest na ogół ujemny. Referenci społeczno-polityczni niechętnie odnoszą się do naszej pracy, przeciążeni są własną pracą, a większość nie rozumie istoty samej pracy. W czasie lustracji wszyscy zostali dokładnie poinformowani i zaznajomieni na czym polega nowa praca. Przez dłuższy okres czasu placówki powiatowe będą musiały być stale kontrolowane”¹³¹.

W połowie 1952 roku struktura WUKPPiW w Rzeszowie wyglądała w sposób następujący: naczelnik, referat prasy i radia, referat widowisk i publikacji nieperiodycznych, referat druków ulotnych, księgowość, samodzielne stanowisko kontrolera drukarni. Niebawem ograniczono liczbę referatów do dwóch (referat prasy i radia oraz referat widowisk i inspekcji), aby po 1966 roku dostosować urząd do wytycznych zawartych w statucie GUKPPiW i jego organów terenowych¹³². W praktyce WUKPPiW w Rzeszowie nigdy nie osiągnął przewidzianej statutem struktury organizacyjnej, a poszczególne referaty łączono ze sobą. Niejednokrotnie jedna osoba skupiała w swych rękach kompetencje przewidziane dla dwóch lub trzech referatów, a ponieważ nie miała nikogo do pomocy, jej komórka organizacyjna określana była samodzielnym stanowiskiem. W początkowym okresie swojej działalności urząd zmagał się problemem organizacji pracy, opóźnieniami w wysyłaniu raportów z ingerencji cenzorskich, istotnym niedociągnięciem była niedoświadczona załoga cenzorska¹³³, a popełniane przez nią błędy w ocenie ówczesnego kierownictwa skutkowały niedostatecznym oddziaływaniem gazet i radia na społeczeństwo. „Stwierdziliśmy wypadki, gdzie zalecenia dane gazecie przez kierownika wydziału propagandy nie były wykonywane i dopiero nasze sygnały zwracały uwagę na niedociągnięcia”¹³⁴.

¹³¹ Archiwum Państwowe w Rzeszowie, WUKPPiW w Rzeszowie, *Plany i sprawozdania roczne z Wojewódzkiego Urzędu Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk 1945-1964, Sprawozdanie z pracy Wojewódzkiego Urzędu Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk w Rzeszowie za miesiąc styczeń 1948 r.*, zespół nr 47, sygn. 71, s. 918.

¹³² B. Kleszczyński, D. Olszanecka, Archiwum Państwowe w Rzeszowie, <https://szukajwarchiwach.pl/59/47/0#tabZespol>, 25.09.2020.

¹³³ Archiwum Państwowe w Rzeszowie, WUKPPiW w Rzeszowie, *Sprawozdanie za m-c czerwiec 1953 r., Rzeszów dnia 3 lipca 1953 r.*, zespół nr 47, sygn. 71, s. 274-278.

¹³⁴ Archiwum Państwowe w Rzeszowie, WUKPPiW w Rzeszowie, *Sprawozdanie za okres do końca września 1953 roku WUKPPiW w Rzeszowie*, zespół nr 47, sygn. 71, s. 286-291.

W różnych okresach istniało w WUKPPiW kilka samodzielnych stanowisk, których kompetencje zmieniały się w zależności od potrzeb¹³⁵. Pod koniec lat 50. XX wieku podstawową działalnością rzeszowskiego urzędu była cenzura dziennika „Nowiny Rzeszowskie”, miesięcznika kurii biskupiej i od czasu do czasu ukazujących się jednoliów i broszur. W 1961 roku stan kontrolowanych powiatów w województwie rzeszowskim wynosił 22, z końcem roku zlikwidowano powiat Radymno. W zasięgu kontroli WUKPPiW w Rzeszowie było 21 zakładów drukarskich, 1145 powielarskich, 6 pieczętarskich i 24 punkty sprzedaży matryc.

Na mocy uchwały 1972 roku zmieniono strukturę organów cenzury w Polsce i dotychczasowe WUKPPiW przekształcono w Delegatury GUKPPiW. Tym samym WUKPPiW w Rzeszowie zakończył swoją działalność ulegając przekształceniu w Delegaturę GUKPPiW w Rzeszowie¹³⁶. Niewiele akt zachowało się z lat późniejszych, kiedy to w Rzeszowie działała Delegatura Głównego Urzędu Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk. Akta te zostały wyłączone z zespołu Archiwum Komitetu Wojewódzkiego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Rzeszowie. Są to przede wszystkim Biuletyny GUKPPiW w Warszawie oraz sprawozdania z działalności delegatury¹³⁷. W zasobach AP w Rzeszowie znajdują się m.in. dyrektywy cenzorskie ówczesnego głównego urzędu, przesyłane do jego odpowiedników w terenie. Zawierały one zasady, jakie należy stosować przy kontroli materiałów prasowych, wytyczne dotyczące konsultacji z kierownictwem GUKPPiW materiałów publicystycznych, na przykład w dyrektywie z 1977 roku znalazł się zapis dotyczący konsultowania z głównym urzędem wszystkich większych materiałów w środkach masowego przekazu dotyczących Romana Polańskiego¹³⁸. Taki zakaz dotyczył również premiery filmu A. Wajdy „Człowiek z marmuru”, zabronione było podawanie informacji o tym wydarzeniu, jak również wzmianek, omówień, reklam filmu¹³⁹. W 1977 roku cenzura sporządziła listę autorów, których dzieła były zakazane, a cenzorzy w poszczególnych delegaturach dostawali wytyczne, by nie dopuszczać do żadnych publikacji wskazanych dzieł. GUKPPiW zakazywał w 1977 roku publikacji dzieł 16 autorów, w tym tak znanych, jak m.in. Aleksander Sołże-

¹³⁵ B. Kleszczyński, D. Olszanecka, Archiwum Państwowe w Rzeszowie, <https://szukajwarchiwach.pl/59/47/0#tabZespol>, 25.09.2020.

¹³⁶ Tamże.

¹³⁷ Tamże.

¹³⁸ Archiwum Państwowe w Rzeszowie, Główny Urząd Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk Delegatura w Rzeszowie, *Pismo poufne*, dn. 3 II 1977, zespół 47, sygn. 228, s. 5-6.

¹³⁹ Archiwum Państwowe w Rzeszowie, Główny Urząd Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk Delegatura w Rzeszowie, *Pismo poufne*, 21 II 1977, zespół 47, sygn. 228, s. 8-9.

nicyn, Josip Brodski¹⁴⁰. W tamtym czasie poufną kwestią był udział dziennikarzy w działalności kontrolnej państwa. „Ze wszystkich środków masowego przekazu należy eliminować wszelkie informacje o bezpośrednim, aktywnym uczestniczeniu lub współdziałaniu dziennikarzy w działalności kontrolnej organów państwowych”¹⁴¹.

1.4. Rynek dzienników ogólnokrajowych i regionalnych w Polsce w latach 1944-1990

Powstanie w maju 1947 roku Robotniczej Spółdzielni Wydawniczej „Prasa”, przedsiębiorstwa utworzonego uchwałą Sekretariatu KC Polskiej Partii Robotniczej, było decydującym momentem w rozwoju prasy partyjnej w Polsce. Celem komunistów stało się skupienie w jedną organizacyjną całość poszczególnych wydawnictw prasowych i drukarni prowadzonych przez wojewódzkie komitety partyjne¹⁴². To posunięcie na kolejne dziesięciolecia wyznaczyło kierunek i rolę prasy drukowanej w Polsce Ludowej. Stała się narzędziem rządzącej partii komunistycznej, przez dziesięciolecia była jej tubą propagandową, hołdującą komunistycznemu modelowi państwa i jego ideologii.

W chwili powstania, tj. 10 maja 1947 roku w jej skład weszło 49 członków założycieli - towarzyszy partyjnych, działaczy politycznych, redaktorów, drukarzy. Pierwszy zbiorczy bilans RSW „Prasa” zanotował 150 udziałowców, posiadających łącznie 100 244 udziały, w tym Polska Partia Robotnicza miała ich 100 000¹⁴³. Już w momencie powołania RSW „Prasa” stała się właścicielem 12 tytułów, w tym 8 dzienników (średni jednorazowy nakład to 905 tys. egzemplarzy) i 4 czasopism (444 tys. egzemplarzy)¹⁴⁴.

20 listopada 1948 roku w wyniku połączenia się Polskiej Partii Robotniczej z Polską Partią Socjalistyczną i powstania PZPR, „w celu skoordynowania działalności wydawniczej Zjednoczonej Partii Klasy Robotniczej” nastąpiło połączenie trzech spółdzielni wydawniczych: Robotniczej Spółdzielni Wydawniczej „Prasa”, Spółdzielni Wydawniczej „Wiedza” i Spółdzielni Wydawniczej „Książka”, będących instytucjami obu jednoczących się partii¹⁴⁵. Powstały dwie spółdzielnie: Robotnicza Spółdzielnia Wydawnicza

¹⁴⁰ Archiwum Państwowe w Rzeszowie, Główny Urząd Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk Delegatura w Rzeszowie, *Pismo poufne dn.16 IX 1977*, zespol 47, sygn. 228, s. 28-31.

¹⁴¹ Tamże.

¹⁴² M. Zawadka, *XV lat RSW „Prasa”*, „Zeszyty Prasoznawcze”, Kraków 1962, s. 3.

¹⁴³ Tamże, s. 4.

¹⁴⁴ S. Dziński, *Calendarium XX-lecia, XX-lecie RSW „Prasa”*, „Zeszyty Prasoznawcze”, Kraków 1967 rok, s. 17

¹⁴⁵ Uchwała Rady Ministrów z dnia 20 listopada 1948 rok, Monitor Polski 1948 nr 79 poz.696, <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WMP19480790696>, 25.09.2020.

„Prasa”, która miała za zadanie wydawanie prasy i Spółdzielnia Wydawnicza „Książka i Wiedza” - odpowiedzialna za wydawanie książek¹⁴⁶. W uchwale Rady Ministrów z 1948 roku określono cele każdej z nich, i tak celem RSW „Prasa” miała być przede wszystkim działalność wydawnicza, oświatowa i propagandowa w duchu marksizmu-leninizmu dla podniesienia ogólnego poziomu wiedzy społecznej w Polsce, działalność wydawnicza dla udostępnienia szerokim masom taniej prasy robotniczej, popieranie twórczości literackiej, rozpowszechnianie demokratycznych gazet, czasopism i innych wydawnictw własnych i obecnych”¹⁴⁷. Zadania, jakie jej postawiono to wydawanie: gazet, czasopism, broszur i innych druków. Miała też organizować kolportaż, zakładać drukarnie, introligatornie, organizować odczyty, wystawy i wycieczki. Mogła ponadto tworzyć delegatury i oddziały, obejmujące obszar jednego albo kilku województw¹⁴⁸.

Już w pierwszych latach działalności rozpoczęła tworzenie delegatur w poszczególnych województwach oraz wydawanie gazet służących realizacji celów partii. Połączenie trzech spółdzielni wpłynęło także na rozszerzenie asortymentu wydawanych pism, zasięgu oddziaływania oraz na ukształtowanie nowego profilu wydawnictwa, skupiającego większość pism informacyjno-politycznych o masowym charakterze¹⁴⁹. Spółdzielnia zaczęła też przejmować tytuły ukazujące się na terenie kraju i powoływać do życia nowe wydawnictwa pod szyldem partii. Lata 1947-1948 XX wieku to okres wchłaniania przez nią wydawnictw, agencji i prasy Polskiej Partii Socjalistycznej¹⁵⁰. Jak podkreślają w swojej publikacji Jerzy Drygański i Jacek Kwaśniewski, w okresie tym, najważniejszym zadaniem było oczyszczenie terenu z konkurencyjnych gazet i stworzenie systemu gazet partyjnych obejmujących cały kraj. Partia dążyła do zawładnięcia rynkiem prasy, dlatego już od 1947 roku rozpoczęto akcję hamowania rozwoju pism konkurentów politycznych, przede wszystkim PSL oraz drobnej prasy lokalnej.

Rok 1948 RSW „Prasa” zamknęła liczbą 20 tytułów, tj. 12 dzienników i 8 czasopism¹⁵¹ o łącznym jednorazowym nakładzie 3 286 290 egzemplarzy¹⁵², wytyczając sobie zadanie „rozbudowy centralnej prasy partyjnej, prasy chłopskiej i dotarcia z nią do wsi, zakładanie w miastach wojewódzkich bądź to samodzielnych organów KW, bądź

¹⁴⁶ Uchwała Rady Ministrów z dnia 20 listopada 1948 rok, Monitor Polski 1948 nr 79 poz.696, <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WMP19480790696>, 25.09.2020.

¹⁴⁷ Tamże.

¹⁴⁸ Tamże.

¹⁴⁹ M. Zawadka, *XV lat RSW „Prasa”*, „Zeszyty Prasoznawcze”, Kraków 1962, s. 6-7.

¹⁵⁰ J. Drygański, J. Kwaśniewski, *„(Nie)realny socjalizm”*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, 1992, s. 226-228.

¹⁵¹ Tamże.

¹⁵² M. Zawadka, *XV lat RSW „Prasa”*, „Zeszyty Prasoznawcze” NR 3, Kraków 1962, s. 5.

też wojewódzkich mutacji wielkich pism, dostarczanie prasy partyjnej do najbardziej odległych i głuchych zakątków kraju, wydawanie materiałów propagandowych partii (przemówienia, broszury, kalendarze), ze szczególnym uwzględnieniem wsi¹⁵³. W tym celu uruchamiała w kolejnych latach gazety partyjne na terenie całego kraju, co doprowadziło do tego, że pod koniec lat 40. XX wieku kontrolowała zdecydowaną większość tytułów prasowych wychodzących na polskim rynku. Poza jej wpływem była w tym okresie jedynie prasa ZSL i SD, wojska oraz tytuły o charakterze religijnym, głównie katolickie, zarówno związane z hierarchią, PAX-em i ZNAK-iem¹⁵⁴. Spółdzielnia stawiała sobie za zadanie rozbudowę wydań mutacyjnych swoich dzienników oraz rozwój poligrafii.

W dążeniu do przejęcia rynku prasowego posunięto się do przyjęcia przez Sekretariat KC PZPR uchwały krytykującej Spółdzielnię Wydawniczą „Czytelnik” (w 1947 roku powołała ona Instytut Prasy), która wydawała po wojnie najpoczytniejsze gazety¹⁵⁵. Swoją popularność zawdzięczała temu, że ograniczała na swoich łamach partyjną propagandę. Z tego też powodu była krytykowana przez partyjne władze, co w rezultacie doprowadziło do jej przejęcia przez RSW „Prasa” w 1951 roku¹⁵⁶. W wyniku tego „Prasa” stała się największym wydawcą tytułów drukowanych w Polsce. Należały do niej w sumie 92 tytuły, w tym 35 dzienników i 57 czasopism¹⁵⁷. Stała się wydawcą tzw. prasy czytelnikowskiej i tak znanych ogólnopolskich dzienników, jak: „Życie Warszawy”, „Dziennik Bałtycki” (Gdańsk), „Dziennik Łódzki”, „Dziennik Polski” (Kraków), „Dziennik Zachodni” (Katowice), „Dziennik Zachodni-Wieczór” (Katowice), „Słowo Polskie” (Wrocław)¹⁵⁸. Oprócz przejmowania pism z innych wydawnictw, tworzyła też własne tytuły, jak: „Życie Literackie”, „Robotnik Rolny”, „Express Sportowy”.

W 1950 roku zaczęła wydawać „Sztandar Młodych”, a w 1951 r. „Głos Pracy”. Stała się wydawcą magazynów ilustrowanych („Przekrój”, „Przyjaciółka”, „Świat”, „Szpilki”, „Mucha”, „Moda” i „Życie Praktyczne”); pism młodzieżowych („Nowa Wieś”, „Młodzież Świata”, „Po prostu”, „Pokolenie”, „Świat Młodych”). Kolejnym z

¹⁵³ S. Dziki, *Calendarium (XX-lecie RSW „Prasa”)*, „Zeszyty Prasoznawcze”, Kraków 1967 rok, nr 2, s. 18-19.

¹⁵⁴ T. Leszkowicz, *Prasa na gruzach partyjnego koncernu. Likwidacja RSW „Prasa-Książka-Ruch”*, <https://histmag.org/Prasa-na-gruzy-partyjnego-koncernu.-Likwidacja-RSW-Prasa-Ksiazka-Ruch-8099>, 27.09.2020.

¹⁵⁵ J. Drygański, J. Kwaśniewski, *„(Nie)realny socjalizm”*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, 1992, s. 229.

¹⁵⁶ K. Pokorna-Ignatowicz, *Robotnicza Spółdzielnia Wydawnicza „Prasa-Książka-Ruch” w polskim systemie medialnym*, Oficyna Wydawnicza AFM, Kraków 2016. s. 30, 31.

¹⁵⁷ M. Zawadka, *XV lat RSW „Prasa”*, „Zeszyty Prasoznawcze”, Kraków 1962, s. 7.

¹⁵⁸ Tamże, s. 20.

etapów działalności było przejmowanie prasy powiatowej oraz tworzenie własnych powiatowych tygodników partyjnych. W 1951 roku RSW „Prasa” przejęła od Polskiej Agencji Prasowej (na podstawie zarządzenia Prezesa Rady Ministrów) Centralną Agencję Fotograficzną, której zadaniem była „obsługa fotograficzna wszystkich dziedzin życia w kraju, a w szczególności informowanie społeczeństwa o wszelkich wydarzeniach przy pomocy fotografii prasowej”¹⁵⁹.

W roku 1954 powołano Zakład Badań Prasoznawczych w Warszawie, którego zadaniem stało się „planowanie, organizowanie i prowadzenie badań naukowych z dziedziny teorii i historii prasy polskiej, celem pogłębienia i rozwinięcia wiedzy prasoznawczej i przyczynienia się do dalszego rozwoju prasy polskiej”¹⁶⁰. Zadania badawcze zakładu wykonywała kadra Wydziału Dziennikarskiego Uniwersytetu Warszawskiego. Prace publikowano w „Kwartalniku Prasoznawczym” (1957-1959) i w „Biuletynie Naukowym”. Dotyczyły głównie historii prasy oraz zawierały wskazówki o charakterze praktyczno-dydaktycznym. Zakład Badań Prasoznawczych został rozwiązany w roku 1959¹⁶¹. W roku 1956 powstała komórka badawcza przy Krakowskim Wydawnictwie Prasowym RSW „Prasa”, która w roku 1959 otrzymała statut placówki naukowo-badawczej, a w roku 1962 powołaną przez prezesa RSW „Prasa” radę naukową.

Do drugiej połowy lat 50. XX wieku wydawcami pism w poszczególnych miastach i regionach Polski były delegatury spółdzielni. „Scentralizowany w tym czasie system administracji sprawiał, że praca delegatur ograniczała się na ogół do usług w zakresie bieżących spraw gospodarczych, finansowych i wydawniczych. Redakcje w większości wypadków nie interesowały się sprawami finansowymi lub wydawniczymi. Zagadnienia nakładów i czytelnictwa nie były dla nich istotne. Często występował nawet swoisty antagonizm pomiędzy komórką administracyjną a redakcją. Stan ten nie mobilizował delegatur do aktywnego zajmowania się sprawami, które dziś stanowią przedmiot wspólnego, żywego zainteresowania zarówno zespołów redakcyjnych, jak i pracowników wydawniczych” - wspominał w 1962 roku na łamach „Zeszytów Prasoznawczych” Mieczysław Zawadka, ówczesny prezes zarządu RSW „Prasa”. Dlatego w 1957 roku rozpoczął się proces powoływania w miejsce delegatur - wydawnictw prasowych, które miały połączyć w jeden organ zarówno część administracyjną, jak i redakcyjną, „Prze-

¹⁵⁹ S. Dziński, *Calendarium, XX-lecie RSW „Prasa”*, „Zeszyty Prasoznawcze” NR 2, Kraków 1967 rok, s. 20

¹⁶⁰ Z. Klemensiewicz, *RSW „Prasa” – mecenas polskiego prasoznawstwa*, „Zeszyty Prasoznawcze”, Ośrodek Badań Prasoznawczych RSW Prasa, Kraków 1967 rok, s. 7.

¹⁶¹ Tamże.

kształcając delegatury na wydawnictwa, zwiększono ich samodzielność, przekazano im szereg uprawnień zastrzeżonych uprzednio dla Zarządu Głównego, wprowadzono współodpowiedzialność redaktorów naczelnych obok dyrektorów wydawnictw za gospodarkę budżetem redakcji, a w szczególności funduszem honorariów” – pisał Zawadka. Z końcem lat 50. XX wieku spółdzielnia wydawała w całym kraju już 42 dzienniki.

Chociaż RSW „Prasa” pod względem prawnym była spółdzielnią podporządkowaną Centralnemu Zarządowi Spółdzielczemu, to jak piszą Jerzy Drygalski i Jacek Kwaśniewski podporządkowanie to było fikcją. RSW nie obowiązywały faktycznie przepisy prawa spółdzielczego. Ten stan faktyczny został zatwierdzony w roku 1954. W dalszych latach RSW „Prasa” - formalnie nie przestając być spółdzielnią - faktycznie działała jako centralny urząd¹⁶². Cztery lata później zmieniono jej statut, likwidując fizycznych członków spółdzielni. Mieczysław Zawadka, prezes RSW, tłumaczył tę zmianę następująco. „Nie można było bowiem zwoływać walnych zgromadzeń w sytuacji, w której o losach instytucji, będącej wydawcą całej prasy PZPR i większości innych pism o masowych nakładach, decydowałyby głosy przypadkowych członków - osób fizycznych, a PZPR - posiadająca 100 000 udziałów - miałaby też tylko jeden głos. Obowiązujący w tym okresie statut nie odzwierciedlał też w pełni i nie stawiał należycie jasno charakteru RSW „Prasa”, jako wydawcy prasy PZPR oraz organizacji i instytucji z partią związanych”. Sytuacja taka dla ówczesnych działaczy była nie do utrzymania i w 1958 roku przyjęto nowy statut, w którym ustalono, że członkami RSW „Prasa” mogą być wyłącznie osoby prawne. Zostały nimi: Polska Zjednoczona Partia Robotnicza, Centralna Rada Związków Zawodowych i Związek Młodzieży Socjalistycznej¹⁶³.

Od początku wydawnictwo było podporządkowane partii, ale dopiero w latach 50. XX wieku przypieczętowano jego statut jako agendy zarządzanej przez partię i służącej realizacji postanowień partii. W 1961 roku zarząd spółdzielni po raz kolejny wykorzystał zmianę prawa, aby dokonać nie tylko formalnych zmian, ale też wprowadzić korekty do statutu wydawnictwa. W sposób bardziej zwięzły, a zarazem precyzyjny, określono w nowym statucie cel spółdzielni, jako centralnej prasowej organizacji wydawniczej i poligraficznej Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej i innych członków zrzeszonych w spółdzielni. Określono też wyraźnie charakter osób prawnych mogących być jej członkami:

- a) Polska Zjednoczona Partia Robotnicza;

¹⁶² M. Zawadka, *XV lat RSW „Prasa”*, „Zeszyty Prasoznawcze” NR 3, Kraków 1962, s. 9.

¹⁶³ Tamże, s. 10.

- b) Centralna Rada Związków Zawodowych i inne masowe organizacje społeczne;
- c) przedsiębiorstwa, instytucje państwowe lub zrzeszenia spółdzielcze, prowadzące działalność wydawniczą lub pokrewną¹⁶⁴.

W latach 60. XX wieku zahamowano procesy decentralizacji i liberalizacji, wprowadzone po październiku '56. Kierownictwo polityczne znowu zaczęło twardą ręką kierować prasą, co przełożyło się na spadek jej jakości informacyjnej¹⁶⁵. Spółdzielni zaczął doskwierać brak papieru, niekorzystnie na popyt na prasę wpływał stan druku spowodowany kiepską bazą poligraficzną. Aby nie zmniejszać liczby tytułów prasowych, zaczęła zmniejszać ich objętość, co spowodowało, że polska prasa była nie tylko odchudzona, ale i coraz mniej atrakcyjna, ponieważ teksty ważne dla decydenta musiały znaleźć się na łamach. Ograniczenia dotyczyły tekstów mało ważnych z politycznego punktu widzenia, czyli w praktyce tych bardziej atrakcyjnych dla czytelnika¹⁶⁶.

Od okresu powojennego RSW zmagala się z problemami technicznymi w zakresie druku gazet. Drukarnie przejęte przez wydawnictwo były wyposażone w stare maszyny i nie zabezpieczały potrzeb. Po połączeniu z „Wiedzą” w 1948 roku wydawnictwo dysponowało w sumie 20 zakładami¹⁶⁷. Zły stan techniczny urządzeń i samych drukarni sprawiał, że część tytułów jeszcze w latach 60. XX wieku była drukowana w obcych drukarniach¹⁶⁸. Zarząd RSW narzekał na przestarzały park maszynowy i złą jakość druku, przekładając się nie tylko na kiepską jakość wydawanych tytułów, ale też ich sprzedaż, dlatego wydawnictwo uważało, że należy przejąć wszystkie drukarnie prasowe w kraju, zespolić je z poszczególnymi redakcjami i podporządkować jednemu organowi kierowniczemu¹⁶⁹.

W latach 60. pojawiły się ambitne plany rozwoju sieci poligraficznej w kraju, co miało zwiększyć popyt na prasę mającą służyć m.in. późniejszej ekipie Edwarda Gierka, I sekretarza KC PZPR, za narzędzie kształtowania świadomości, poglądów i postaw społeczeństwa¹⁷⁰. Stąd też celem ówczesnych władz stało się zwiększenie nakładów prasy, uważanej w owym czasie za najważniejszy sektor rynku medialnego. Postanowiono rozwijać prasę partyjną, tę centralną oraz regionalną, nazywaną wówczas tere-

¹⁶⁴ M. Zawadka, *XV lat RSW „Prasa”*, „Zeszyty Prasoznawcze” NR 3, Kraków 1962, s. 11.

¹⁶⁵ K. Pokorna-Ignatowicz, *Robotnicza Spółdzielnia Wydawnicza „Prasa-Książka-Ruch” w polskim systemie medialnym*, Oficyna Wydawnicza AFM, Kraków 2016, s. 39.

¹⁶⁶ Tamże s. 40.

¹⁶⁷ M. Zawadka, *XV lat RSW „Prasa”*, „Zeszyty Prasoznawcze” NR 3, Kraków 1962, s. 20.

¹⁶⁸ Tamże, s. 47.

¹⁶⁹ Tamże, s. 48.

¹⁷⁰ K. Pokorna-Ignatowicz, *Robotnicza Spółdzielnia Wydawnicza „Prasa-Książka-Ruch” w polskim systemie medialnym*, Oficyna Wydawnicza AFM, Kraków 2016, s. 40.

nową, czyli dzienniki komitetów wojewódzkich PZPR, które miały stać się (i tak w istocie było) najpoczytniejszymi tytułami w swoich regionach¹⁷¹. Partii zależało tak bardzo na rozwoju prasy terenowej i regionalnej, że w latach 60. XX wieku doszło do przejęcia przez spółdzielnię również prasy powiatowej¹⁷². Medioznawcy podkreślają, że w zarządzaniu środkami masowego przekazu, podobnie jak i w innych dziedzinach działalności państwa, dominowało centralne sterowanie. Aby bardziej podporządkować prasę bezpośredniemu nadzorowi kierownictwa partyjnego, opracowano plan scentralizowania i skoncentrowania działalności wydawniczej, w którym kluczową rolę miała odegrać RSW¹⁷³. Dlatego centralne sterowanie objęło nie tylko prasę drukowaną i prezentowane w niej treści, ale również jej dystrybucję i zarządzanie kadrami.

W 1962 roku w XV rocznicę powołania do życia spółdzielni miała ona na swoim koncie już 43 dzienniki i 107 czasopism¹⁷⁴. Ponadto posiadała: 24 wydawnictwa prasowe, 9 drukarni, Centralną Agencję Fotograficzną (CAF), Dokumentację Prasową (DP), Powszechną Agencję Reklamy (PAR), Wydawnictwo Artystyczno-Graficzne (WAG), Ośrodek Badań Prasoznawczych (OBP), Biuro Zaopatrzenia, Zarząd Nieruchomości Warszawskich, Zarząd Telekomunikacji, Zarząd Transportu¹⁷⁵. W 1963 roku przejęła Zachodnią Agencję Prasową, która zajmowała się problematyką niemiecką. W październiku 1966 roku kierownictwo RSW „Prasa” podjęło decyzję o powołaniu agencji prasowo-wydawniczej pn. Polska Agencja Interpress. Do jej zadań należało wydawanie czasopism, książek oraz różnego rodzaju publikacji w językach obcych i polskim popularyzujących w świecie politykę i dorobek naszego kraju. W skład nowej agencji weszły: wyd. „Polonia” (przejęte od CZUPiK „Ruch”), Zachodnia Agencja Prasowa i AR-Press.

W roku 1966 do RSW „Prasa” należały 43 dzienniki (średni jednorazowy nakład - 8,5 mln egz.), 121 czasopism i 4 roczniki. Na koniec roku zatrudniała 10 976 pracowników (w tym w pozawarszawskich ośrodkach prasowych - 5184), w tej liczbie 2573 dziennikarzy (w terenie - 1219) oraz 4453 pracowników pionu poligraficznego (w tere-

¹⁷¹ K. Pokorna-Ignatowicz, *Robotnicza Spółdzielnia Wydawnicza „Prasa-Książka-Ruch” w polskim systemie medialnym*, Oficyna Wydawnicza AFM, Kraków 2016, s. 42.

¹⁷² Tamże.

¹⁷³ Tamże.

¹⁷⁴ S. Dziki, *Calendarium XX-lecie RSW „Prasa”*, „Zeszyty Prasoznawcze”, Kraków 1967 rok, nr 2, s. 33.

¹⁷⁵ M. Zawadka, *XV lat RSW „Prasa”*, „Zeszyty Prasoznawcze”, Kraków 1962, s. 13-14.

nie - 2355). Stałych korespondentów zagranicznych (25) miały m.in. „Trybuna Ludu” (8), „Życie Warszawy” (6), Agencja Robotnicza (5), Polska Agencja Interpress (3)¹⁷⁶.

W 1967 roku z okazji XX-lecia RSW „Prasa” w „Zeszytach Prasoznawczych” Ośrodka Badań Prasoznawczych RSW w Krakowie podano dane dotyczące jej działalności. W 1967 roku spółdzielnia miała 173 tytuły, w tym 45 dzienników i gazet oraz 57 tygodników i dwutygodników w całym kraju. Średni jednorazowy nakład wszystkich tytułów wyniósł ponad 16 milionów egzemplarzy (w tym 6,7 miliona egz. - dzienniki); skupiała 92 procent nakładu wszystkich polskich dzienników i 47 procent nakładu czasopism¹⁷⁷.

Skupienie w rękach partii mediów ugruntowało powołanie koncernu medialnego RSW „Prasa-Książka-Ruch” działającego pod agendą PZPR, zarządzającego prasą, agencjami wydawniczymi i kolportażem. Robotnicza Spółdzielnia Wydawnicza „Prasa-Książka-Ruch” powstała 1 stycznia 1973 roku na mocy decyzji Biura Politycznego KC PZPR z 1972 roku z połączenia RSW „Prasa”, Przedsiębiorstwa Upowszechniania Prasy i Książki „Ruch” oraz Wydawnictwa „Książka i Wiedza”. Przez dziesięciolecia działała pod kierownictwem KC PZPR i jako centralna organizacja wydawnicza partii wydawała prasę, czasopisma społeczno-polityczne, kulturalne, młodzieżowe, kobiece i sportowe o zasięgu lokalnym i krajowym¹⁷⁸.

W latach siedemdziesiątych partia zaczęła patrzeć na prasę nie tylko jako na instrument oddziaływania propagandowego na społeczeństwo, ale także jako źródło zysków¹⁷⁹. W roku jubileuszowym 1977 roku RSW miała 25 jednostek wydawniczych, 18 zakładów poligraficznych, 21 przedsiębiorstw kolportażowo-handlowych, dwa instytuty naukowo-badawcze, centralę handlu zagranicznego i 7 jednostek o charakterze usługowym. W tym też roku wydawała 46 dzienników i 196 czasopism o łącznym jednorazowym nakładzie 24,3 mln egzemplarzy, co stanowiło 85,1 procent nakładu całej prasy krajowej, rozprowadzanej za pośrednictwem 33 tysięcy kiosków i klubów, ponadto 1000 tytułów książek i broszur o tematyce społeczno-politycznym w nakładzie 42,1 mln

¹⁷⁶ S. Dziński, *Calendarium XX-lecia w XX-lecie RSW „Prasa”, „Zeszyty Prasoznawcze”*, Kraków 1967 rok, nr 2, s. 27.

¹⁷⁷ Z. Klemensiewicz, *RSW „Prasa” – mecenas polskiego prasoznawstwa*, „Zeszyty Prasoznawcze” NR 2 (32), Ośrodek Badań Prasoznawczych RSW „Prasa”, Kraków 1967 rok, s. 9.

¹⁷⁸ Archiwum Akt Nowych w Warszawie, Główny Likwidator RSW „Prasa-Książka-Ruch” 1989-1996, *Notatka informacyjna. Robotnicza Spółdzielnia Wydawnicza „Prasa-Książka-Ruch” 1973-1990*, nr zespołu 1906, sygn. 1/1, (brak paginacji).

¹⁷⁹ W. Pisarek, *Ogólnoinformacyjna prasa codzienna w Polsce. Zmiany w latach 1989-1995*, Kancelaria Sejmu, Biuro Studiów i Ekspertyz, grudzień 1985, s. 1.

egz.¹⁸⁰. RSW prowadziła również działalność informacyjno-propagandową poprzez Polską Agencję „Interpress”, która wydawała w wielu wersjach językowych publikacje o Polsce dla zagranicznych odbiorców¹⁸¹. W kraju prowadziła działalność kulturalno-oświatową za pośrednictwem 79 Klubów Międzynarodowej Prasy i Książki w dużych aglomeracjach miejskich oraz 7815 Klubów Prasy i Książki na wsi¹⁸².

RSW była największym koncernem prasowym w Europie Środkowo-Wschodniej. Do niej należała większość wysokonakładowych gazet i czasopism, w tym główny dziennik PZPR wychodzący w kraju „Trybuna Ludu”. Wydawała także kalendarze, pocztówki, reprodukcje dzieł sztuki, płyty i kasety z muzyką i wideo. Podlegały pod nią Krajowa Agencja Wydawnicza i Młodzieżowa Agencja Wydawnicza, Polska Agencja Interpress, Centralna Agencja Fotograficzna.

Znaczącą rolę w doprowadzeniu do dominacji RSW na rynku wydawniczym w czasach PRL odegrały rządy Edwarda Gierka, I sekretarza KC PZPR w latach 1970-1980. Ekipa Gierka doskonale zdawała sobie sprawę z roli, jaką media mogą odegrać w przekonywaniu społeczeństwa o słuszności prowadzonej polityki i w uzyskaniu poparcia społecznego dla działań firmowanych przez PZPR, jak również z konieczności inwestowania w słabo wówczas rozwiniętą bazę wydawniczą i poligraficzną. Dlatego opracowano plan wyrównania wieloletnich zaniedbań w rozwoju mediów¹⁸³. W sektorze mediów zaczęto rozwijać prasę partyjną centralną oraz regionalną, czyli dzienniki komitetów wojewódzkich PZPR, które miały stać się najpoczytniejszymi tytułami w swoich regionach¹⁸⁴. Stąd też pojawił się pomysł na jej skoncentrowanie w jednym centralnym ośrodku, jakim stała się właśnie RSW, dając partii możliwość wpływania m.in. na zawartość prasy, a wręcz ręcznego sterowania nią¹⁸⁵. Prowadzona przez partię polityka za pośrednictwem RSW polegała na forsowaniu na rynku dzienników partyjnych¹⁸⁶, dlatego też ważnym elementem w zawładnięciu rynkiem medialnym stało się przejęcie

¹⁸⁰ Archiwum Akt Nowych w Warszawie, Główny Likwidator RSW „Prasa-Książka-Ruch” 1989-1996, *Notatka informacyjna. Robotnicza Spółdzielnia Wydawnicza „Prasa-Książka-Ruch” 1973-1990*, nr zespołu 1906, sygn. 1/1, (brak paginacji).

¹⁸¹ Tamże.

¹⁸² Archiwum Redakcyjne Gazety Codziennej „Nowiny”, *Kronika Honorowa. Kronika Rzeszowskiego Wydawnictwa Prasowego*, (brak paginacji).

¹⁸³ K. Pokorna-Ignatowicz, *Robotnicza Spółdzielnia Wydawnicza „Prasa-Książka-Ruch” w polskim systemie medialnym*, Oficyna Wydawnicza AFM, Kraków 2016, s. 41.

¹⁸⁴ Por. Uchwała Biura Politycznego z kwietnia 1972 roku w Katarzyna Pokorna-Ignatowicz *Robotnicza Spółdzielnia Wydawnicza „Prasa-Książka-Ruch” w Polskim Systemie Medialnym*, Kraków 2016.

¹⁸⁵ K. Pokorna-Ignatowicz, *Robotnicza Spółdzielnia Wydawnicza „Prasa-Książka-Ruch” w polskim systemie medialnym*, Oficyna Wydawnicza AFM, Kraków 2016, s. 42.

¹⁸⁶ J. Drygalski, J. Kwaśniewski, *(Nie)realny socjalizm*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1992, s. 232.

kolportażu prasy. Już 18 grudnia 1972 roku rozporządzeniem Rady Ministrów powierzono RSW „Prasa-Książka-Ruch” kolportaż dzienników i czasopism krajowych i zagranicznych na terenie całego kraju¹⁸⁷, a 1 stycznia 1973 roku RSW został przekazany majątek centrali Zjednoczenia Upowszechniania Prasy i Książki Ruch¹⁸⁸. Dzięki m.in. przejęciu „Ruchu”, RSW stała się wielkim i bogatym podmiotem gospodarczym, w praktyce koncernem, dominującym na rynku prasy (według różnych szacunków: 85% lub 90% całego rynku prasy, w tym 92% dzienników i 70% czasopism) oraz monopolistą w kolportażu prasy¹⁸⁹.

W 1975 roku w wyniku nowego podziału administracyjnego kraju i zwiększeniu liczby województw z 17 do 49 większość dzienników regionalnych, będących „organami Komitetów Wojewódzkich PZPR” otrzymała dopisek „dzienniki PZPR”¹⁹⁰. Pod koniec lat 70. XX wieku RSW stała się gigantycznym koncernem zatrudniającym 90 tysięcy pracowników¹⁹¹. Stała się też znaczącym źródłem dochodów PZPR¹⁹². „Z małego przedsiębiorstwa w okresie 30 lat urosła do rangi potentata wydawniczego na rynku krajowym. Rozwijając działalność wydawniczą pod kątem społecznej jej funkcji, w myśl zaleceń PZPR – stała się instytucją polityczną, najbliższym pomocnikiem partii od pierwszych dni powstania Polski Ludowej”¹⁹³. Organizatorska, propagandowa i agitatorska rola prasy miała olbrzymie znaczenie w budowaniu nowego kształtu Polski Ludowej. „RSW stała się centralą organizacją wydawniczą Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej, łącząc wszystkie fazy procesu wydawniczego, tj. redagowanie, druk, kolportaż prasy i różnorodnych publikacji nieperiodycznych”¹⁹⁴.

Według Jerzego Drygalskiego i Jacka Kwaśniewskiego duże znaczenie dla partii miała działająca w obrębie RSW „Książka i Wiedza”, specjalizująca się w literaturze propagandowej, która nie należała do szczególnie pożądanej przez czytelników. Drugim ważnym aspektem było powołanie ARS Polona, która dostarczała dewiz do partyjnej

¹⁸⁷ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 18 grudnia 1972 roku w sprawie zmiany organizacji wydawniczej i kolportażu prasy, Dziennik Ustaw nr 55, pozycja 367.

¹⁸⁸ Tamże.

¹⁸⁹ K. Pokorna-Ignatowicz, *Robotnicza Spółdzielnia Wydawnicza „Prasa-Książka-Ruch” w Polskim Systemie Medialnym*, Oficyna Wydawnicza AFM, Kraków 2016, s. 43.

¹⁹⁰ Tamże, s. 46.

¹⁹¹ J. Drygalski, J. Kwaśniewski, *(Nie)realny socjalizm*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1992, s. 231.

¹⁹² K. Pokorna-Ignatowicz, *Robotnicza Spółdzielnia Wydawnicza „Prasa-Książka-Ruch” w Polskim Systemie Medialnym*, Oficyna Wydawnicza AFM, Kraków 2016, s. 46.

¹⁹³ Archiwum redakcyjne Gazety Codziennej „Nowiny”, *Księga Honorowa. Kronika Rzeszowskiego Wydawnictwa Prasowego*, (brak paginacji).

¹⁹⁴ Tamże.

kasy, a także Młodzieżowej Agencji Wydawniczej i Krajowej Agencji Wydawniczej, które zostały stworzone wyłącznie z myślą o uzyskiwaniu dochodów dla partii¹⁹⁵.

Lata 80. XX wieku były dla Robotniczej Spółdzielni Wydawniczej trudne, powodem był pogłębiający się kryzys gospodarczy w kraju, który pociągał za sobą ciągły deficyt papieru. Mniejsze zainteresowanie prasą prowadziło do spadku sprzedaży i nakładów, a tym samym do deficytu – w 1983 r. spośród 259 tytułów wydawanych przez RSW straty w wysokości 917 mln zł przynosiły 123 dzienniki i czasopisma, w 1988 r. proporcje te wynosiły 124 na 276 tytułów, do których trzeba było dopłacić aż 5 mld zł¹⁹⁶. W sierpniu 1989 r. z powodu braków papieru na dwa tygodnie wstrzymano druk niektórych tygodników i dwutygodników¹⁹⁷.

Na koniec grudnia 1989 roku udziałowcami RSW „Prasa-Książka-Ruch” były: PZPR (100 udziałów), Liga Kobiet Polskich (1 udział), Związek Harcerstwa Polskiego (1 udział), Związek Młodzieży Wiejskiej (1 udział), Związek Socjalistycznej Młodzieży Polskiej (1 udział), Zrzeszenie Studentów Polskich (1 udział)¹⁹⁸. W skład RSW wchodziły do końca 1989 roku 82 jednostki organizacyjne, w tym 21 wydawnictw prasowych, 24 jednostki handlowe, 17 zakładów poligraficznych, 3 zakłady przemysłu drzewnego, 5 wydawnictw i agencji (Młodzieżowa Agencja Wydawnicza, Krajowa Agencja Wydawnicza, Książka i Wiedza, Centralna Agencja Fotograficzna, Krajowa Agencja Robotnicza), Ośrodek Badań Prasoznawczych, 3 ośrodki wypoczynkowe, 8 innych jednostek¹⁹⁹. Na początku IV kwartału 1989 roku spółdzielnia miała 255 tytułów prasowych w całym kraju (bez periodyków zleconych), w tym 45 dzienników i 210 czasopism.

Od listopada 1989 roku do 15 marca 1990 roku RSW zaprzestała wydawania 95 tytułów, w tym zlikwidowano 51 pism, zawieszono wydawanie 27 oraz przekazano innym wydawcom – 17 pism. Były to tygodniki, dwutygodniki, miesięczniki, dwumiesięczniki i kwartalniki²⁰⁰. Wśród zlikwidowanych pism znalazły się „Profile”²⁰¹, miesięcznik wy-

¹⁹⁵ J. Drygalski, J. Kwaśniewski, *(Nie)realny socjalizm*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1992, s. 232.

¹⁹⁶ T. Leszkowicz, *Prasa na gruzach partyjnego koncernu. Likwidacja RSW „Prasa-Książka-Ruch”*, <https://histmag.org/Prasa-na-gruzy-partyjnego-koncernu.-Likwidacja-RSW-Prasa-Ksiazka-Ruch-8099>, 27.09.2020.

¹⁹⁷ Tamże.

¹⁹⁸ NIK, Zespół Edukacji, Nauki i Kultury, *Informacja o wynikach kontroli działalności Komisji Likwidacyjnej Robotniczej Spółdzielni Wydawniczej „Prasa-Książka-Ruch”*, nr ewid. 31/9/A/92, Warszawa, lipiec 1992, s. 2

¹⁹⁹ Tamże, s. 3.

²⁰⁰ AAN w Warszawie, Główny Likwidator RSW „Prasa-Książka-Ruch” 1989-1996, nr zespołu 2/1906, *Zmiany w ofercie prasowej RSW z dnia 17.03.1990 r.*, sygn. 1/2, s. 130-132.

dawany przez Rzeszowskie Wydawnictwo Prasowe. Po zmianach RSW nadal miała w swoich rękach 160 tytułów, w tym 44 dzienniki i 116 czasopism. W liczbie tej znajdowało się:

- 87 tytułów dochodowych (według informacji zawartych w aktach Głównego Likwidatora były to tytuły, które w I kwartale 1990 roku miały zamknąć się zyskiem);
- 68 tytułów, z których większość miała szansę wyjścia z deficytu i osiągnięcia rentowności (tytuły te opracowały programy oszczędnościowe);
- 5 tytułów, które nie miały szans wyjścia z deficytu²⁰².

Spośród dzienników ogólnopolskich i regionalnych RSW wydawała jeszcze w I kwartale 1990 roku m.in. tak znane dzienniki jak: „Trybuna Ludu”, „Rzeczpospolita”, „Sztandar Młodych”, „Gromada - Rolnik Polski”, „Przegląd Sportowy”, „Express Wieczorny”, „Życie Warszawy”, „Trybuna Robotnicza”, „Gazeta Krakowska”, „Wieczór Wrocławia”, „Gazeta Współczesna”, „Głos Pomorza”, „Głos Szczeciński”, „Dziennik Bałtycki”, „Dziennik Łódzki”, „Dziennik Zachodni”, „Trybuna Opolska”, „Kurier Lubelski”, „Trybuna Robotnicza”. Wśród tygodników i dwutygodników o zasięgu ogólnopolskim nadal ukazywały się m.in.: „Kobieta i Życie”, „Przyjaciółka”, „Polityka”, „Prawo i Życie”, „Szpilki”, „Filipinka”, „Przekrój”, „Film”, „Zwierciadło”, „Perspektywy”, „Na Przełaj” oraz tygodniki regionalne i czasopisma lokalne.

Działania komunistów i PZPR doprowadziły do monopolizacji rynku prasy i przejęcia jej przez jeden koncern wydawniczy Robotniczą Spółdzielnię Wydawniczą „Prasa-Książka-Ruch” podporządkowaną partii. Nadzorowi rządowo-partyjnemu podlegały też radio i telewizja, które działały w ramach Radiokomiteu. Przeciwno takiemu systemowi medialnemu występowały środowiska opozycyjne, które zaktywizowały się pod koniec lat 70. XX wieku. Do końca lat 80. zmiany nie było jednak możliwe, gdyż rządzący uważali, że kontrola nad mediami jest im niezbędna do skutecznego sprawowania władzy²⁰³. Ciekawą, choć mało znaną próbą wyrwania mediów komunie były postulaty I Zjazdu Delegatów „Solidarności” z 1981 roku: przestrzegania konstytucyjnej zasady wolności słowa i wymiany poglądów, uznania przez władze prawa obywateli do posia-

²⁰¹ AAN w Warszawie, Główny Likwidator RSW „Prasa-Książka-Ruch” 1989-1996, nr zespołu 2/1906, *Zmiany w ofercie prasowej RSW z dnia 17.03.1990 r.*, sygn. 1/2, s. 131.

²⁰² Tamże.

²⁰³ K. Pokorna-Ignatowicz, *Robotnicza Spółdzielnia Wydawnicza „Prasa-Książka-Ruch” w polskim systemie medialnym*, Oficyna Wydawnicza AFM, Kraków 2016, s. 48.

dania wydawnictw oraz dostępu do radia i telewizji²⁰⁴. Delegaci wyrazili wówczas sprzeciw wobec wszelkich form monopolizowania informacji. Wyszuli żądanie zniesienia monopolu administracji państwowej na dysponowanie radiem i telewizją, domagali się też zmiany ustawy z 1960 roku o Komitecie Radia i Telewizji. Zadeklarowali podjęcie działań prowadzących do ustanowienia „rzeczywistej społecznej kontroli nad radiem i telewizją przez powołanie ciała zarządzająco-wykonawczego reprezentującego rząd, partie polityczne, związki zawodowe, związki wyznaniowe, organizacje społeczne, środowiska twórcze, samorząd pracowników tworzących i emitujących program”²⁰⁵.

1.5. Okrągły Stół – początek przemian na rynku medialnym

Proces przekształcania rynku medialnego w Polsce zapoczątkował Okrągły Stół. Oficjalnie pomysł jego zwołania zrodził się 31 sierpnia 1988 roku podczas spotkania generała Czesława Kiszczaka z Lechem Wałęsą²⁰⁶. Komunistyczny rząd zdecydował się rozpocząć dialog z opozycją, by zażegnać narastające w Polsce niezadowolenie społeczne i powstrzymać rozlewające się po kraju strajki. Zdaniem historyków była to próba wyjścia rządu z kryzysu własnymi siłami²⁰⁷. Celem komunistów nie było jednak zdemonstrowanie panującego w Polsce systemu, tylko jego gruntowny remont, który miał im zapewnić dalsze, łatwiejsze już sprawowanie władzy²⁰⁸. Dlatego pomyśleli oni o stworzeniu nowego ośrodka władzy, którego najistotniejsze elementy miały być przeniesione z PZPR²⁰⁹. Ówczesny rząd nie spodziewał się, że sprawy potoczą się nie po jego myśli, a Okrągły Stół doprowadzi go nie tylko do utraty władzy, ale też zmiany ustroju państwa. Na co w tamtym okresie liczyli Lech Wałęsa i skupieni wokół niego

²⁰⁴ Program NSZZ „Solidarność” uchwalony przez I Krajowy Zjazd Delegatów - „Samorządna Rzeczpospolita” <http://internacionalista.pl/menu-kraj/historia-solidarnosci/1484-program-nszcz-solidarno-uchwalony-przez-i-krajowy-zjazd-delegatow.htm>, 22.05.2022.

²⁰⁵ Tamże.

²⁰⁶ (JA), *Początek obrad Okrągłego Stołu*, Muzeum Historii Polski, <https://muzhp.pl/pl/e/149/poczatek-obrad-okraglego-stolu>, 8.02.2021.

²⁰⁷ A. Paczkowski, A. Chwalba, *Historia Polski. Polska od 1939 do czasów obecnych*, t. 16, PWN, Warszawa 2008 r., s. 207.

²⁰⁸ T. Nałęcz, *Przy Okrągłym Stole opozycja bardziej podstępem niż siłą narzuciła komunistom formułę wyborów*, „Gazeta Wyborcza”, 1 kwietnia 2019 r. <https://wyborcza.pl/alehistoria/7,162654,24595420,przy-okraglym-stole-opozycja-bardziej-podstepem-niz-sila.html>, 8.02.2021.

²⁰⁹ (JA), *Początek obrad Okrągłego Stołu. Z dr. hab. Antonim Dudkiem rozmawia Ewa Zientara*, Muzeum Historii Polski, <https://muzhp.pl/pl/e/149/poczatek-obrad-okraglego-stolu>, 8.02.2021.

ludzie? Najważniejszą sprawą dla opozycji była legalizacja Związku Zawodowego „Solidarność”²¹⁰.

Obrady Okrągłego Stołu rozpoczęły się 6 lutego 1989 roku w Warszawie. Powołano wówczas trzy zespoły, zwane stolikami, do spraw: pluralizmu związkowego, gospodarki i polityki społecznej oraz reform społecznych. Stronę koalicyjno-rządową, określaną także jako społeczno-rządową, reprezentowali intelektualiści partyni²¹¹. Byli to m.in.: gen. Wojciech Jaruzelski, Władysław Baka, gen. Czesław Kiszczak, Stanisław Ciosek, Aleksander Kwaśniewski. Po drugiej stronie znaleźli się opozycjoniści: Lech Wałęsa, Zbigniew Bujak, Władysław Frasyniuk, Bronisław Geremek, Lech Kaczyński, Tadeusz Mazowiecki i Andrzej Stelmachowski. Uczestnikami byli także przedstawiciele Kościoła: ks. bp Janusz Narzyński (Kościół ewangelicko-augsburski) oraz ks. Bronisław Dembowski i ks. Alojzy Orszulik (Kościół katolicki)²¹².

Główne rozmowy toczyły się w podzespołach, tak zwanych podstolikach. To tutaj wypracowywano stanowiska w sprawach reform, w tym ważnej z punktu widzenia opozycji przyszłości mediów. Dostęp do środków masowego przekazu w przeddzień nadchodzącej kampanii i wyborów parlamentarnych, w ocenie Solidarności wymagał szybkich rozwiązań. Brak dostępu do prasy, radia i telewizji, które były wówczas podporządkowane komunistycznej władzy, mógł negatywnie wpływać na odbiór społeczny dążeń opozycji. Dlatego powstanie niezależnych mediów, wolnych od cenzury, stało się jednym z podstawowych postulatów opozycji.

Środki masowego przekazu odgrywały znaczącą rolę podczas relacjonowania obrad Okrągłego Stołu. Dla ówczesnych władz możliwość propagandowego wykorzystania debaty w celu uspokojenia nastrojów społecznych była jednym z ważnych powodów przystąpienia do rozmów²¹³. Według oceny historyków IPN celu tego jednak nie osiągnięto, ponieważ zainteresowanie społeczne okazało się mniejsze niż oczekiwano. Wpływ na to miał kryzys w zarządzaniu mediami elektronicznymi, a co za tym szło, liczne “rażące potknięcia” na antenie, które przynosiły władzom wyłącznie szkody pro-

²¹⁰ *Początek obrad Okrągłego Stołu. Z dr. hab. Antonim Dudkiem rozmawia Ewa Zientara*, Muzeum Historii Polski, <https://muzhp.pl/pl/e/149/poczatek-obrad-okraglego-stolu>, 8.02.2021.

²¹¹ T. Goban-Klas, *Niepokorna orkiestra medialna. Dyrygenci i wykonawcy polityki informacyjnej w Polsce po 1944 roku*, Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Warszawa 2004, s. 274.

²¹² (mk), *Okrągły stół - przedmiot sporów politycznych*, Polskie Radio, <https://www.polskieradio.pl/129/1240/Artykul/776726,Okragly-Stol-%e2%80%93-predmiot-sporow-politycznych>, 8.02.2021.

²¹³ A. Dudek, *Reglamentowana rewolucja. Rozkład dyktatury komunistycznej w Polsce 1988-1990*, [w:] *Rozpoczęcie obrad Okrągłego stołu*, <https://ipn.gov.pl/pl/dla-mediow/komunikaty/11407,Rozpoczecie-obrad-Okraglego-Stolu.html>, 8.02.2021.

pagandowe i powodujące dezorientację odbiorców²¹⁴. Skorzystała na tym opozycja, której postulaty, jak się później okazało, doprowadziły do ograniczenia wpływu partii na prasę, radio i telewizję.

Prace Podzespołu do Spraw Środków Masowego Przekazu, nazywanego podstolikiem prasowym, rozpoczęły się 17 lutego 1989 roku. Po stronie społeczno-rządowej zasiadli przedstawiciele: Radiokomiteu, prasy partyjnej, OPZZ, propagandy KC PZPR, organizacji Związku Rolników Indywidualnych, Stronnictwa Demokratycznego (SD), Zjednoczonego Stronnictwa Ludowego. Przewodniczącym tej grupy był Bogdan Jachacz, prezes Polskiej Agencji Prasowej²¹⁵. Po stronie solidarnościowo-opozycyjnej, byli to: naukowcy, prasoznawcy, dziennikarze, redaktorzy, przedstawiciele NSZZ „Solidarność”²¹⁶, którym przewodniczył Krzysztof Kozłowski, zastępca redaktora naczelnego „Tygodnika Powszechnego”²¹⁷.

Już na pierwszym posiedzeniu Bogdan Jachacz, zabierając głos w imieniu ówczesnych władz, zapewniał wszystkich o przychylnym stanowisku rządu, który „uznał obowiązujący w Polsce system organizacji i działalności prasy, radia i telewizji za przestarzały, rozmiijający się coraz bardziej z oczekiwaniami i potrzebami społecznymi”²¹⁸. Przekonywał, że strona rządowa „widzi potrzebę zapewnienia opozycji trwałego miejsca w systemie politycznym, a także potrzebę odchodzenia od monopolistycznej roli PZPR, jak i rozwoju zdrowej konkurencji na rynku prasowy”²¹⁹.

Zdaniem opozycji, zdrowa konkurencja nie była możliwa bez wprowadzenia nie tylko istotnych zmian prawnych, ale również tak podstawowej, jak zagwarantowanie dostaw papieru. Jego reglamentacja pozwalała komunistom na kontrolowanie nakładów wychodzących gazet. Brak surowca okazał się pierwszoplanowym problemem omawianym w „podstoliku”, gdyż ograniczał on mocno już funkcjonującą działalność wydawniczą, wpływał też hamująco na rozwój rynku prasowego, a zwłaszcza ukazywania się

²¹⁴ A. Dudek, *Reglamentowana rewolucja. Rozkład dyktatury komunistycznej w Polsce 1988-1990*, [w:] *Rozpoczęcie obrad Okrągłego stołu*, <https://ipn.gov.pl/pl/dla-mediow/komunikaty/11407,Rozpoczecie-obrad-Okraglego-Stolu.html>, 8.02.2021.

²¹⁵ T. Goban-Klas, *Niepokorna orkiestra medialna. Dyrygenci i wykonawcy polityki informacyjnej w Polsce po 1944 roku*, Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Warszawa 2004, s. 275.

²¹⁶ *Okrągły Stół. Podzespół do spraw środków masowego przekazu. Stenogramy z pierwszego posiedzenia Podzespołu do Spraw Środków Masowego Przekazu w dniu 17.02.1989 r.*, Warszawa 1990, s. 2-3, <https://www.sejm.gov.pl/Sejm9.nsf/stenOkrStol.xsp>, 8.02.2021.

²¹⁷ T. Goban-Klas, *Niepokorna orkiestra medialna. Dyrygenci i wykonawcy polityki informacyjnej w Polsce po 1944 roku*, Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Warszawa 2004, s. 275.

²¹⁸ *Okrągły Stół. Podzespół do spraw środków masowego przekazu. Stenogramy z pierwszego posiedzenia Podzespołu do Spraw Środków Masowego Przekazu w dniu 17.02.1989 r.*, Warszawa 1990, s. 8-9, <https://www.sejm.gov.pl/Sejm9.nsf/stenOkrStol.xsp>, 8.02.2021.

²¹⁹ Tamże.

tytułów drugiego obiegu, firmowanych przez opozycję. Zastanawiano się wówczas, jak zaradzić deficytowi. Wysuwano różne propozycje, między innymi pozyskanie zagranicznego kredytu, uruchomienie spółki lub powołanie społecznej fundacji, która podźwignęłaby przemysł papierowy. Strona opozycyjna domagała się natomiast uczynienia z papieru towaru rynkowego i zaprzestania jego wydzielania. Krzysztof Kozłowski podsunął pomysł utworzenia rady poligraficzno-wydawniczej, wyłonionej m.in. spośród uczestników Okrągłego Stołu, która dokonałaby rzetelnej analizy możliwości produkcji papieru, a jednocześnie celowości jego wykorzystania²²⁰.

Problem dostrzegała też strona koalicyjno-rządowa, która zgadzała się, że niedostateczny dostęp do papieru jest czynnikiem blokującym rozwój prasy. Zdaniem Bogdana Jachacza, jego niedobór spychał Polskę na dalekie miejsce w Europie, „prowadząc do żenującej licytacji, co ważniejsze - zeszyty i podręczniki, literatura naukowa, czy kryminał, gazety czy papier śniadaniowy”²²¹. Sposoby jego zagospodarowania przedkładał przez rząd odbiegały jednak od postulatów opozycji. Miały charakter raczej polityczny, niż zmierzający w kierunku komercjalizacji, za którą opowiadał się obóz solidarnościowy. Temat ten okazał się najtrudniejszy, gdyż zagrażał egzystencji Robotniczej Spółdzielni Wydawniczej „Prasa-Książka-Ruch”²²², koncernu skupiającego większość tytułów ukazujących się w kraju. Mieczysław Leśniak, sekretarz Centralnego Komitetu Stronnictwa Demokratycznego wysunął koncepcję, by nowy sposób podziału papieru uwzględniał kryteria polityczne. Uważał, że „skoro papier musi być dzielony, to powinien być przyznawany stosownie do politycznego udziału różnych sił w parlamencie”²²³.

Według opozycji konieczna była przebudowa systemu informacyjnego w kraju w taki sposób, by na rynku mogła zaistnieć prasa solidarnościowa, chłopska oraz niezależny ogólnopolski dziennik firmowany przez Komitet Obywatelski („Gazeta Wyborcza”). Ukazywanie wsi w środkach masowego przekazu, zwłaszcza w telewizji, nie było zadowalające nawet dla ludowców, reprezentujących podczas obrad stronę rządową. Józef Kowalczyk, kierownik biura prasy ZSL (w latach 1989–1991 wicepre-

²²⁰ *Okrągły Stół. Podzespół do Spraw Środków Masowego Przekazu. Stenogram z pierwszego posiedzenia Podzespołu do Spraw Środków Masowego Przekazu w dniu 17.02.1989 r.*, Warszawa 1990, s. 9, <https://www.sejm.gov.pl/Sejm9.nsf/stenOkrStol.xsp>, 8.02.2021.

²²¹ Tamże, s. 10.

²²² T. Goban-Klas, *Niepokorna orkiestra medialna. Dyrygenci i wykonawcy polityki informacyjnej w Polsce po 1944 roku*, Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Warszawa 2004, s. 278.

²²³ *Okrągły Stół. Podzespół do Spraw Środków Masowego Przekazu. Stenogram z pierwszego posiedzenia Podzespołu do Spraw Środków Masowego Przekazu w dniu 17.02.1989 r.*, Warszawa 1990, s. 65, <https://www.sejm.gov.pl/Sejm9.nsf/stenOkrStol.xsp>, 9.02.2021.

zes Komitetu do spraw Radia i Telewizji „Polskie Radio i Telewizja”), akcentował, że wieś to miejsce życia 40 procent ludności kraju, a „zapóźnienia i braki w prezentowaniu prawdy o wsi, rolnictwie, chłopach i koncepcjach ZSL były wyjątkowo duże”. W jego ocenie panujący ład, był „wyrazem niesprawiedliwości społecznej, wręcz dyskryminacji politycznej”²²⁴.

Nadrzędne dla opozycji stało się zniesienie cenzury oraz zmiana prawa prasowego, dlatego należała ona na likwidację przywileju udzielania zezwoleń na działalność wydawniczo-prasową przez Główny Urząd Kontroli Publikacji i Widowisk, a także zaprzestania monopolistycznego władania rynkiem mediów przez koncern RSW „Prasa-Książka-Ruch” i Radiokomitet. Z tego też powodu zarzucano jej postawę roszczeniową, dążenie do wywłaszczenia obecnych posiadaczy oraz wywoływanie konfliktów²²⁵.

Sprawa była jednak na tyle znacząca, że już na drugim posiedzeniu podzespołu, 25 lutego 1989 roku, strona solidarnościowa zaproponowała: rozbitcie koncernu RSW na mniejsze wydawnictwa, podległe na przykład samorządom terytorialnym, wyodrębnienie na nowo tak zwanej prasy czytelnikowskiej, odejście do nomenklatury, przyznanie autonomii zespołom redakcyjnym oraz uniezależnienie Ruchu jako przedsiębiorstwa kolportażu²²⁶. Widziała też konieczność wydzielenia niezależnych programów radiowych i telewizyjnych prezentujących różne poglądy²²⁷. Nieprzychylnie odebrała natomiast propozycję rządową, dotyczącą dalszego podporządkowania radia i telewizji Radiokomitetowi. Rząd na czele z komunistami stał twardo na stanowisku integralności państwowej telewizji i radia. Nie zgadzał się na „poćwiartowania programu radia i telewizji na niezależne okienka zarządzane z zewnątrz”, ale był za „jak najszerszym otwarciem się prasy, radia i telewizji dla przedstawienia różnorodnych pluralistycznych poglądów, racji, wartości wyrażanych przez wszystkie legalnie działające siły polityczne i społeczne, w tym przez Solidarność”²²⁸. Podtrzymywał natomiast wolę reformy cenzury, zniesienia kontroli prewencyjnej na rzecz kontroli następczej, a także udziału

²²⁴ *Okrągły Stół. Podzespół do Spraw Środków Masowego Przekazu. Stenogram z pierwszego posiedzenia Podzespołu do Spraw Środków Masowego Przekazu w dniu 17.02.1989 r.*, Warszawa 1990, s. 27, <https://www.sejm.gov.pl/Sejm9.nsf/stenOkrStol.xsp>, 9.02.2021.

²²⁵ (PAP), *Przy „okrągłym stole” o środkach masowego przekazu*, „Nowiny”, 28 lutego 1989, s. 3.

²²⁶ *Okrągły Stół. Podzespół do Spraw Środków Masowego Przekazu. Stenogram z drugiego posiedzenia Podzespołu do Spraw środków Masowego przekazu w dniu 25 lutego 1989 r.*, Warszawa 1990, s. 2, <http://www.sejm.gov.pl/Sejm7.nsf/stenOkrStol.xsp>, 13.02.2021.

²²⁷ Tamże.

²²⁸ (PAP), *Przy „okrągłym stole” o środkach masowego przekazu*, „Nowiny”, Dziennik Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej, 28 lutego 1989, nr 50, s. 3.

Solidarności (po jej zarejestrowaniu) w kolegium Głównego Urzędu Kontroli Publikacji i Widowisk²²⁹.

Projekt zmian dotyczący funkcjonowania prasy, radia i telewizji, strona rządowa przedstawiła bardzo szybko, ale spotkała się z krytyką opozycji, która zarzuciła jej pomijanie istotnych spraw. Chodziło o sygnalizowane już wcześniej reformy koncernu RSW i Komitetu do spraw Radia i Telewizji²³⁰. Związkowcy zorientowali się bowiem, że rząd nie zamierza naruszać ich struktur²³¹.

Sześć spotkań podzespołu do spraw środków masowego przekazu, które zakończyły się 22 marca 1989 roku, zaowocowało w ostateczności zgodnym stanowiskiem co do konieczności powstania prasy związkowej. Aspiracje do posiadania własnych organów prasowych przez nowe podmioty, uczestnicy uznali za „uzasadnione i będące nieodłączną częścią wielofunkcyjnego pluralizmu związkowego, politycznego i społecznego”²³². Przyjęto też zdecydowany pogląd w sprawie nowelizacji prawa prasowego, która umożliwiałaby odejście od systemu koncesjonowania działalności prasowej i zastąpienie go systemem zgłoszeniowym. Miało jednak obowiązywać zastrzeżenie, że odmowa rejestracji może być spowodowana jedynie naruszeniem przepisów. Zdaniem obu stron był to krok w kierunku otwarcia drogi do normalnej działalności wydawnictw drugiego obiegu - podziemnych i nielegalnych.

W niektórych kwestiach pojawiły się jednak rozbieżności. Chodziło m.in. o zwolnienie z kontroli wstępnej publikacji naukowych. Różnica zdań była widoczna w odniesieniu do biuletynów. Obóz rządowy uważał, że zwolnienie nie powinno obejmować tego rodzaju wydawnictw, natomiast opozycja opowiadała się za zwolnieniem z kontroli wstępnej biuletynów organizacji politycznych, związków zawodowych i innych organizacji społecznych²³³. W obliczu odmiennych stanowisk obie strony doszły do wniosku, że należy prowadzić dalsze prace nad zmianami ustawy o kontroli publikacji i widowisk i odchodzić od cenzury w stronę rozwiązań odpowiadających demokratycznemu społe-

²²⁹ (PAP), *Przy „okrągłym stole” o środkach masowego przekazu*, „Nowiny”, Dziennik Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej, 28 lutego 1989, nr 50, s. 3.

²³⁰ Warszawa (PAP), *Obradował zespół ds. środków masowego przekazu*, „Nowiny” Dziennik Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej, 6 marca 1989, nr 55, s. 2.

²³¹ *Okrągły Stół. Podzespół do Spraw Środków Masowego Przekazu. Stenogram z trzeciego posiedzenia Podzespołu do Spraw Środków Masowego Przekazu w dniu 4 marca 1989 r.*, Warszawa 1990, s. 14, <http://www.sejm.gov.pl/Sejm7.nsf/stenOkrStol.xsp>, 13.02.2021.

²³² Tamże, s. 6.

²³³ *Okrągły Stół. Podzespół do Spraw Środków Masowego Przekazu. Stenogram z trzeciego posiedzenia Podzespołu do Spraw Środków Masowego Przekazu w dniu 4 marca 1989 r.*, Warszawa 1990, s. 7, <http://www.sejm.gov.pl/Sejm7.nsf/stenOkrStol.xsp>, 13.02.2021.

czeństwo obywatelskiemu²³⁴. Dostrzegły również potrzebę pilnej nowelizacji ustawy o kontroli prasy, publikacji i widowisk w kierunku ograniczania katalogu zakazów i zwiększenia zakresu wyłączeń spod kontroli wstępnej²³⁵. Strona solidarnościowo-opozycyjna opowiadała się za tym, by do momentu osiągnięcia warunków umożliwiających normalne funkcjonowanie publikacji drugiego obiegu, państwo zaprzestało represji, a zaczęło stosować liberalną politykę wobec tego typu publikacji²³⁶.

Obie frakcje krytycznie oceniły stan produkcji papieru i przemysłu poligraficznego, dlatego opowiedziały się za rozpoczęciem wprowadzania wolnego obrotu papierem od 1 stycznia 1990 roku²³⁷. Zgodziły się, że w okresie przechodzenia do wolnego rynku w kwestii tego surowca, powinna zostać zagwarantowana minimalna pula dla potrzeb prasowo-wydawniczych układu parlamentarnego, Kościoła katolickiego i innych wyznań oraz związków zawodowych. Strona solidarnościowa uważała także, że wolny rynek, jak również postulowany, zdemokratyzowany ład informacyjny, jest nie do pogodzenia z monopolistyczną strukturą koncernu RSW „Prasa-Książka-Ruch”²³⁸.

Kolejne uzgodnienia dotyczyły radia i telewizji, w tym pojawienia się programów autorskich strony solidarnościowo-opozycyjnej, skrócenia czasu na ogłoszenia, sprostowania i odpowiedzi, zagwarantowanie praw do polemiki, ustalenie nowego trybu i składu Rady Programowej PRiTV i potrzebę udziału środowisk opozycyjnych, oraz innych stron w instytucjach programujących, kontrolujących i doradczych PR i TV, a także opracowania nowych regulacji prawnych umożliwiających rozwój stacji radiowych i telewizyjnych finansowanych z różnych źródeł lub stacji komercyjnych²³⁹. Opozycja popierała utworzenie programów III TV i V PR, ale jej zdaniem powinny być one oddane do dyspozycji sił społecznych, związków zawodowych, Kościoła katolickiego i innych wyznań oraz mniejszości narodowych. Tymczasem obóz rządowy opowiadał się za pozostaniem Komitetu ds. RiTV pod administracją rządu²⁴⁰.

Mimo rozbieżności, obrady podzespołu odegrały kluczową rolę w zmianach prawa prasowego. W sprawozdaniu sporządzonym po zakończeniu posiedzeń znalazł się zapis mówiący o „przeciwstawianiu się wszelkim próbom ograniczania dziennikarzom dostę-

²³⁴ *Okrągły Stół. Podzespół do Spraw Środków Masowego Przekazu. Stenogram z trzeciego posiedzenia Podzespołu do Spraw Środków Masowego Przekazu w dniu 4 marca 1989 r.* Warszawa 1990, s. 8, <http://www.sejm.gov.pl/Sejm7.nsf/stenOkrStol.xsp>, 13.02.2021.

²³⁵ Tamże, s. 9.

²³⁶ Tamże.

²³⁷ Tamże.

²³⁸ Tamże, s. 11.

²³⁹ Tamże, s. 13.

²⁴⁰ Tamże, s. 15.

pu do źródeł informacji oraz zdarzeń publicznych, mających znaczenie dla wykonywania przez nich zawodu. Profil, orientacja polityczna i światopoglądowa pism lub innego publikatora nie mogły być powodem do żadnych ograniczeń w tej mierze”²⁴¹.

W ocenie Tomasza Gobana-Klasa, który jako adiunkt Uniwersytetu Jagiellońskiego uczestniczył w obradach „podstolika prasowego”²⁴², najważniejszym osiągnięciem były nie tyle postanowienia prawne, ile przełamanie partyjno-rządowego monopolu w dziedzinie komunikowania. Po raz pierwszy w powojennej Polsce partia komunistyczna zrezygnowała z doktryny głoszącej, że pełna kontrola nad środkami masowego przekazu jest niezbędna dla zapewnienia przewodniej roli partii w społeczeństwie i sprawowania władzy politycznej²⁴³.

Uczestnicy Podzespołu do Spraw Środków Masowego Przekazu doszli do przekonania, że istniejący w Polsce system komunikacji społecznej jest przestarzały i z tego też powodu konieczne jest szybkie stworzenie nowego ładu informacyjnego oraz wprowadzenie pluralizmu na rynku medialnym. Określili również funkcje, jakie miały spełniać środki komunikacji społecznej. Do najważniejszych należały przedstawianie rzetelnej i obiektywnej informacji, prezentowanie wszystkich opcji politycznych, różnych opinii, kontrola władzy i obrona swobód obywatelskich. Dzięki porozumieniu w sprawie obrotu papierem gazetowym każdy mógł drukować, co chciał, pod warunkiem, że nie naruszał prawa prasowego i ustawy o cenzurze²⁴⁴.

Przełamanie monopolu na wydawanie prasy należy uznać na sukces opozycjonistów, mogli wyjść z podziemia z tak zwaną prasą drugiego obiegu. Rządzący zgodzili się bowiem na wznowienie wydawania „Tygodnika Solidarność”. Uzgodnili również, że przed wyborami zacznie ukazywać się „Gazeta Wyborcza” pod patronatem komitetu obywatelskiego, a po wyborach zostanie przekształcona w ogólnokrajowy dziennik opozycyjny²⁴⁵.

Na mocy porozumień Okrągłego Stołu w Polsce odbyły się w 1989 roku częściowo wolne wybory. Doprowadziły one do klęski obozu władzy, opozycja zdobyła 99 ze stu miejsc w Senacie i 161 w Sejmie, czyli maksymalną liczbę, na jaką zgodziła się rządząca PZPR. Wynik wyborów zmienił układ sił politycznych w kraju, ich następstwem

²⁴¹ *Okrągły Stół. Podzespół do Spraw Środków Masowego Przekazu. Stenogram z trzeciego posiedzenia Podzespołu do spraw środków masowego przekazu w dniu 4 marca 1989 r.*, Warszawa 1990, s. 18, <http://www.sejm.gov.pl/Sejm7.nsf/stenOkrStol.xsp>, 13.02.2021.

²⁴² Tamże, s. 3.

²⁴³ T. Goban-Klasa, *Niepokorna orkiestra medialna. Dyrygenci i wykonawcy polityki informacyjnej w Polsce po 1944 roku*, Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Warszawa 2004, s. 279.

²⁴⁴ Tamże, s. 278.

²⁴⁵ P. Codogni, *Okrągły Stół. Czyli Polski Rubikom*, Prószyński Media, Warszawa 2009, s. 219.

było powołanie pierwszego niekomunistycznego premiera polskiego rządu. Stał się nim Tadeusz Mazowiecki, a także samorozwiązania się Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w styczniu 1990 roku.

Nowy parlament zapoczątkował wprowadzanie ustaw, których rezultatem było zniesienie cenzury, przypieczętowane przyjęciem 11 kwietnia 1990 roku ustawy o uchyleniu ustawy o kontroli publikacji i widowisk, zniesieniu organów tej kontroli z 31 lipca 1981 roku oraz o zmianie ustawy Prawo prasowe z 26 stycznia 1984 roku²⁴⁶. Wraz z wejściem jej w życie, zakończyła się era Głównego Urzędu Kontroli Publikacji i Widowisk oraz okręgowych urzędów kontroli publikacji i widowisk. Ustawa zawierała przełomowe jak na owe czasy zapisy gwarantujące prasie korzystanie z wolności wypowiedzi, prawo obywateli do ich rzetelnego informowania, jawności życia publicznego oraz kontroli i krytyki społecznej, a co najważniejsze, pozbawiła dawny ośrodek władzy kontroli decyzyjnej związanej z dopuszczaniem na rynek dzienników i czasopism, powierzając to zadanie sądom wojewódzkim i wskazując jako podstawę Kodeks postępowania cywilnego.

Zmiany prawne, jak i ustrojowe doprowadziły do upadku komunistycznego modelu zarządzania mediami. Środki masowego przekazu weszły na drogę przemian nie tylko w sferze organizacyjnej, ale też mentalnej, przyjmując liberalny model funkcjonowania. Oczywiście proces ten przebiegał etapowo, dlatego słuszną wydaje się periodyzacja tego okresu na pięć faz, zaproponowana przez Ryszarda Filasa:

1) żywiołowego entuzjazmu nowych nadawców i wymuszonych przekształceń tytułów (od maja 1989 roku do połowy 1991 roku),

2) pozornej stabilizacji i zmian podskórnych w prasie i radiu (od połowy 1991 roku do końca 1992 roku),

3) otwartej walki o rynek mediów, zwłaszcza audiowizualnych (od początku 1993 roku do sierpnia 1994 roku),

4) zagospodarowania mediów po pierwszym okresie koncesyjnym i inwazji tygodników niemieckich (wrzesień 1994 do końca 1996 roku),

5) nowego podziału mediów i postępującej specjalizacji (od 1997 roku).

Już w maju 1989 roku ukazał się pierwszy numer „Gazety Wyborczej”, dziennika Komitetu Obywatelskiego „Solidarność”. Wznowił także działalność „Tygodnik Soli-

²⁴⁶ Ustawa z dnia 11 kwietnia 1990 r. o uchyleniu ustawy o kontroli publikacji i widowisk, zniesieniu organów tej kontroli oraz o zmianie ustawy Prawo prasowe, Dz.U.1990 nr 29 poz.173, ISAP (Internetowy System Aktów Prawnych, redagowany przez zespół specjalistów w ośrodku Informatyki Kancelarii Sejmu), <http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19900290173>, 10.02.2021.

darność”, pierwsze niezależne czasopismo, które zaczęło ukazywać się w 1981 roku, a zostało zawieszone przez władze PRL po wprowadzeniu stanu wojennego.

1.6. Rozpad koncernu RSW „Prasa-Książka-Ruch”

Pierwsza faza przemian polskiego rynku medialnego to okres, w którym stare tytuły prasowe weszły na drogę przekształceń własnościowych, wymuszonych przez przyjęcie ustawy o likwidacji RSW. Po przejęciu sterów państwa przez opozycję, w obawie przed rozkradaniem majątku dawnej PZPR, nowo powołany rząd przygotował ustawę o powołaniu komisji, której zadaniem stało się ustalenie stanu prawnego majątku partii politycznych i organizacji młodzieżowych oraz odzyskanie mienia RSW „Prasa-Książka-Ruch”. Rząd stał na stanowisku, że obowiązujące w Polsce przepisy prawa nie stwarzają dostatecznych możliwości do podjęcia działań reorganizacyjnych i restrukturyzacyjnych spółdzielni²⁴⁷. Dlatego w jej zainteresowaniu były m.in. problemy przekształcenia RSW.

Nowa sytuacja polityczno-społeczna, w jakiej znalazła się Polska po wyborach w 1989 roku, wywołała konieczność utworzenia w jak najkrótszym czasie pluralistycznego, reprezentatywnego dla istniejącego układu społeczno-politycznego rynku prasowego²⁴⁸. To z kolei uwarunkowane było likwidacją monopolistycznej struktury Robotniczej Spółdzielni Wydawniczej „Prasa-Książka-Ruch”²⁴⁹. Dlatego rząd przygotował ustawę o likwidacji RSW i zagospodarowaniu jej majątku. Celem ustawy było zniesienie monopolu koncernu prasowo-wydawniczego zawładniętego przez PZPR po jej rozwiązaniu. Wywodząca się z niej nowa formacja Socjaldemokracja Rzeczypospolitej Polskiej (SdRP) przejęła większość udziałów²⁵⁰. Obowiązki likwidatora powierzono wówczas Komisji Likwidacyjnej powołanej przez prezesa Rady Ministrów. Do zadań komisji należała przyszłość tytułów wydawanych przez Robotniczą Spółdzielnię Wydawniczą. Komisja miała za zadanie m.in. sporządzić plany zagospodarowania majątku spół-

²⁴⁷ A. Bečka, J. Molesta, *Sprawozdanie Komisji Rządowej do spraw Ustalenia Stanu Prawnego Majątku Partii Politycznych i Organizacji Młodzieżowych oraz Odzyskania Mienia Państwowego*, załącznik nr 4, Sopot-Warszawa 2001, s. 80.

²⁴⁸ Najwyższa Izba Kontroli, Zespół Edukacji, Nauki i Kultury, *Informacja o wynikach kontroli Komisji Likwidacyjnej Robotniczej Spółdzielni Wydawniczej „Prasa-Książka-Ruch”*, nr ewid. 31.9/A/92, Warszawa lipiec 1992, s. 9.

²⁴⁹ T. Goban-Klas, *Niepokorna orkiestra medialna. Dyrygenci i wykonawcy polityki informacyjnej w Polsce po 1944 roku*, Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Warszawa 2004, s. 278.

²⁵⁰ Najwyższa Izba Kontroli, Zespół Edukacji, Nauki i Kultury, *Informacja o wynikach kontroli działalności Komisji Likwidacyjnej Robotniczej Spółdzielni Wydawniczej „Prasa-Książka-Ruch”*, nr ewid. 31.9/A/92, Warszawa, lipiec 1992, s. 11.

dzielni²⁵¹. Jednym ze wskazanych i preferowanych w ustawie sposobów było przekazywanie wydawnictw oraz innych jednostek organizacyjnych lub ich części spółdzielniom pracy założonym przez co najmniej połowę pracowników tych jednostek²⁵². Warunkiem było wniesienie przez członków spółdzielni udziałów członkowskich w kwocie odpowiadającej co najmniej trzykrotnemu średniemu wynagrodzeniu miesięcznemu pobieranemu przez pracowników zatrudnionych w tych wydawnictwach lub jednostkach w 1989 roku. Kolejne zapisy ustawowe przewidywały sprzedaż w drodze przetargu oraz przekazanie majątku na rzecz Skarbu Państwa w przypadku jego nieprzekazania lub niesprzedania.

Zdaniem Najwyższej Izby Kontroli, ustalając zasady sprzedaży majątku RSW, ustawodawca pozostawił komisji duży margines uznaniowości przy jej rozstrzygnięciu²⁵³. W regulaminie działalności komisji przetargowej znalazło się wskazanie zalecające wybieranie oferty uważanej za najkorzystniejszą²⁵⁴. Z tego też powodu w późniejszym okresie pod adresem komisji wysuwano zarzuty kierowania się względami politycznymi przy wyborze nowych właścicieli wydawnictw, a zwłaszcza preferowania oferentów z udziałem obozu solidarnościowego.

W celu prywatyzacji majątku Komisja Likwidacyjna wyznaczyła pełnomocników, których zadaniem było zarządzanie wydawnictwami do czasu zakończenia procesu ich likwidacji²⁵⁵. W przypadku Rzeszowskiego Wydawnictwa Prasowego, w skład którego wchodziły „Nowiny”, zadanie to powierzono mecenas Barbarze Litak-Zarębskiej.

W pierwszym okresie działalności pełnomocnicy mieli:

- sporządzić ewidencję całego majątku kierowanej przez siebie jednostki, a wyniki spisu przedstawić Komisji Likwidacyjnej,
- opracować i przedstawić Komisji Likwidacyjnej program oszczędności w kierowanej jednostce (np. zapasy w magazynie, depozyty, biura i lokale, sprzęt biurowy, ryczałty samochodowe i telefoniczne, gazety i czasopisma dla pracowników),

²⁵¹ Ustawa z dnia 22 marca 1990 roku o likwidacji Robotniczej Spółdzielni Wydawniczej „Prasa-Książka-Ruch” (Dz.U. z 1990 r., NR 21, poz.125).

²⁵² Tamże.

²⁵³ Najwyższa Izba Kontroli, Zespół Edukacji, Nauki i Kultury, *Informacja i wynikach kontroli Komisji Likwidacyjnej Robotniczej Spółdzielni Wydawniczej „Prasa-Książka-Ruch”*, nr ewid. 31.9/A/92, Warszawa, lipiec 1992, s. 21.

²⁵⁴ Archiwum Akt Nowych w Warszawie, Główny Likwidator RSW „Prasa-Książka-Ruch” 1989-1996, nr zespołu 1906, *Regulamin działalności Komisji przetargowej RSW „Prasa-Książka-Ruch” w likwidacji*, sygn. 1/3, s. 181.

²⁵⁵ Wywiad z Barbarą Litak-Zarębską w dniach 8, 9 i 14 stycznia 2018 roku, nieautoryzowany, archiwum prywatne autorki.

- opracować i przedstawić Komisji Likwidacyjnej program racjonalizacji zatrudnienia w okresie likwidacji,
- opracować i przedstawić Komisji Likwidacyjnej plan finansowy likwidacji jednostki i plan zaspokojenia jej wierzycieli,
- podjąć pracę nad projektami zamierzeń organizacyjnych związanych z zagospodarowaniem majątku jednostki po zakończeniu likwidacji²⁵⁶.

Oprócz kryteriów wskazanych w ustawie opracowano także wytyczne do projektu przekształceń wydawnictw. W odniesieniu do spółdzielni pracy wskazano, że tytuły i inne składniki majątkowe mogą być im przekazane tylko, jeśli spełnią ekonomiczne i społeczne kryteria. W przypadku pism ekonomicznie słabych zalecano ich sprzedaż, znalezienie sponsorów, bądź ich likwidację. W przypadku pism ważnych, ale ekonomicznie słabych lub deficytowych pełnomocnicy komisji mieli za zadanie szukać rozwiązań, a do każdego wniosku o przekazanie spółdzielni tytułu dołączyć analizę ekonomiczną. W przypadku wniosku o przekazanie tytułu spółdzielni ważne było to, aby spełniała ona wymogi społeczne, a zwłaszcza, by nie były to spółdzielnie nomenklaturowe bądź powiązane z nomenklaturowymi spółkami. Wskazano także pełnomocnikom, że jeśli dany zespół spełniał wymogi ekonomiczne, a nie społecznych „należy wprowadzić zmiany kadrowe albo ustanowienie społecznej rady lub sprzedaż pisma itd.”²⁵⁷. Pełnomocnicy mogli więc jeszcze przed prywatyzacją dokonać zmian kierownictwa tytułów prasowych.

Za szczególną formę przekazania uznano sprzedaż tytułu spółce kapitałowej, utworzonej w celu wydawania pisma i aprobowanej przez pełnomocnika. W skład spółki wchodzić mogły: gmina, komitet obywatelski, Solidarność i inne partie, inwestorzy prywatni, krajowi i zagraniczni. Za celowe uznano jednak, by ani gmina, ani partia polityczna nie miały kontroli kapitałowej, gdyż ważne było zapewnienie względnej niezależności pisma. Spółdzielnia pracownicza mogła otrzymać tytuł, ale warunkiem było wniesienie go w formie aportu do spółki, bądź tytuł mogła kupić spółka, której wspólnikiem była spółdzielnia²⁵⁸. Pełnomocnik musiał w tym przypadku znać listę wspólników, strukturę kapitałową i przedstawić ją komisji. Zaletą takiej formy przekształcenia

²⁵⁶ Archiwum Akt Nowych w Warszawie, Główny Likwidator RSW „Prasa-Książka-Ruch” 1989-1996, *Regulamin działalności Komisji przetargowej RSW „Prasa-Książka-Ruch” w likwidacji*, nr zespołu 1906, sygn. 1/3, s. 182.

²⁵⁷ AAN w Warszawie, Główny Likwidator RSW „Prasa-Książka-Ruch” 1989-1996, nr zespołu 2/1906, *Wytyczne do projektu przekształceń wydawnictw RSW, Załącznik nr 1*, sygn. 1/2, s. 80.

²⁵⁸ Tamże, s. 81.

miało być stworzenie pismom zaplecza technicznego, jak i kontrola kapitału zagranicznego przez komisję. Przy sprzedaży w trybie przetargu pełnomocnicy mieli zadbać o odpowiednią reklamę i zebranie ofert, właściwą wycenę tytułu i majątku wystawianego na sprzedaż. W przypadku sprzedaży tytułu inwestorom zagranicznym konieczna była aktywna postawa pełnomocników i przygotowanie oferty według własnego rozeznania i preferencji. Ocena propozycji zagranicznych i własna propozycja winna była być zawarta w projekcie przekształceń. Komisji deklarowała pomoc w kontaktach z inwestorami zagranicznymi. „Przygotowanie własnej oferty jest ważne, gdyż w negocjacjach winniśmy przeforsować własne preferencje”²⁵⁹ - czytamy w wytycznych.

Komisja zalecała także tworzenie tam, gdzie jest to możliwe - grup prasowych, za które uznawano związki dwóch lub więcej pism organizowanych w celu prowadzenia działalności np. inwestycyjnej, wydawniczej czy informacyjnej. Według wytycznych projekt przekształceń miał też rozstrzygać przyszłość administracji poszczególnych wydawnictw, bazy socjalnej i budynków²⁶⁰. W przypadku bazy socjalnej (ośrodki wczasowe, kluby, przychodnie itp.) zalecano konsultacje ze stowarzyszeniami dziennikarskimi i redakcjami, czy środowisko dziennikarskie jest zainteresowane jej utrzymaniem. Budynki, przedsiębiorstwa, magazyny itd. mogły być zorganizowane w formie spółki Skarbu Państwa, sprzedane, wydierżawione itd. Baza socjalna mogła być przekazana środowisku dziennikarskiemu w formie fundacji. Ważne było także zapewnienie pomieszczeń dla redakcji oraz zagospodarowanie rozpoczętych inwestycji. Zasadniczo wytyczne dawały pełnomocnikom duże uprawnienia w zakresie oceny wniosków spółdzielni pracy oraz ofert inwestorów prywatnych. Zostali oni także zobowiązani do przedstawienia własnych propozycji przekształcenia danego tytułu, co dawało im możliwość wskazania formy prywatyzacji wydawnictwa, a tym samym wpływu na jego losy.

Chociaż w ustawie preferowane było przekazywanie tytułów spółdzielniom pracy, część wniosków spółdzielni została odrzucona. Najwyższa Izba Kontroli zarzuciła komisji, że uzależniała przekazania majątku spółdzielniom pracy od wskazania wiarygodnych źródeł finansowania, chociaż sama nie przestrzegała tej zasady. W konsekwencji takiego działania część spółdzielni, które otrzymały tytuły, nie osiągnęła wyników pozwalających na samodzielną kontynuację ich wydawania, część z nich odnotowała stra-

²⁵⁹ AAN w Warszawie, Główny Likwidator RSW „Prasa-Książka-Ruch” 1989-1996, nr zespołu 2/1906, *Wytyczne do projektu przekształceń wydawnictw RSW, Załącznik nr 1*, sygn. 1/2, s. 81.

²⁶⁰ Tamże, s. 82.

ty, nie były one bowiem ani kadrowo, ani organizacyjnie przygotowane na prowadzenie działalności²⁶¹. Komisja nie prowadziła też ewidencji wniosków złożonych przez spółdzielnie pracy w trybie art.5 ust. 2 ustawy o likwidacji RSW, co uniemożliwiło jednoznaczne określenie ile (i jakie) spółdzielnie w całym kraju ubiegały się faktycznie o przejęcie wydawnictw i innych jednostek organizacyjnych RSW²⁶².

Dopiero 29 października 1990 roku Rada Ministrów zatwierdziła plan zagospodarowania majątku Robotniczej Spółdzielni Wydawniczej „Prasa-Książka-Ruch”, który obejmował majątek pionu wydawniczego, w sumie 29 wydawnictw w całym kraju, pionu poligraficznego obejmującego 19 zakładów graficznych, offsetowych, poligraficznych, oraz pionu kolportażowo-handlowego z pięcioma jednostkami, 9 zakładów produkcyjno-usługowych i 4 ośrodki wypoczynkowe²⁶³.

W przypadku Rzeszowskiego Wydawnictwa Prasowego wprowadzono zapisy o zagospodarowaniu w drodze przetargu majątku czterech najważniejszych tytułów prasowych, które wydawane były w Polsce południowo-wschodniej:

„Nowiny” - sprzedaż w trybie art. 6 ust. 1 ustawy,

„Podkarpacie” - sprzedaż w trybie art. 6 ust. 1 ustawy,

„Tygodnik Nadwiślański” - sprzedaż w trybie art. 6 ust. 1 ustawy,

„Życie Przemyskie” - sprzedaż w trybie art.6 ust. 1 ustawy²⁶⁴.

Reasumując, o kierunku rozwoju prasy w Polsce po II wojnie światowej przesądziła działalność komunistów oraz stworzonego przez nich koncernu wydawniczego, który sukcesywnie realizował politykę eliminowania odradzającej się po wojnie prasy, przejmowania niezależnych tytułów i tworzenia nowych. Media stały się narzędziem wykorzystywanym do sterowania społeczeństwem i utrzymania socjalistycznego modelu państwowego. Przez dziesięciolecia służył temu rozwój ogólnopolskiej prasy partyjnej i gazet regionalnych podporządkowanych Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej. Ponadto stworzono cały aparat kontroli, którego zadaniem było zapobieganie ukazywaniu się w środkach masowego przekazu treści szkodzących interesom władzy ludowej. Dopiero załamanie się wprowadzonego po wojnie modelu sterowania państwem doprowa-

²⁶¹ Najwyższa Izba Kontroli. Zespół Edukacji, Nauki i Kultury, *Informacja o wynikach kontroli działalności Komisji Likwidacyjnej Robotniczej Spółdzielni Wydawniczej „Prasa-Książka-Ruch”*, nr ewid. 31/9/A/92, Warszawa, lipiec 1992, s. 15-16.

²⁶² Tamże, s. 17.

²⁶³ Uchwała nr 172 Rady Ministrów z dnia 29 października 1990 roku w sprawie zatwierdzenia planu zagospodarowania RSW „Prasa-Książka-Ruch” w likwidacji oraz w sprawie dysponowania składnikami majątku tej Spółdzielni (ISAP).

²⁶⁴ Tamże.

dziło do przyjęcia nowych rozwiązań prawnych w zakresie formy i własności środków masowego przekazu oraz likwidacji monopolu partii na wydawanie prasy.

Rozdział 2

Historia „Nowin Rzeszowskich” i „Nowin”

Powstanie prasy regionalnej było częścią składową ogólnokrajowego systemu partyjnych mediów. Historia „Nowiny Rzeszowskie”, późniejszych „Nowin” oraz Rzeszowskiego Wydawnictwa Prasowego pokazuje sposób, w jaki prasa podporządkowana przez dziesięciolecia PZPR, realizowała jej postulaty pod kontrolą służb bezpieczeństwa, których zadaniem stało się eliminowanie w zespołach redakcyjnych krytycznych postaw i działań wobec ludowej władzy. Dlatego w rozdziale tym skupiono się na przedstawieniu historii dziennika, jak i działalności regionalnego wydawnictwa odpowiedzialnego za wydawanie tytułu, będącego częścią wielkiego koncernu stworzonego przez partię w celu realizacji jej polityki medialnej.

2.1. Początki prasy w województwie rzeszowskim po II wojnie światowej

Pierwsze druki na Rzeszowszczyźnie zaczęły wychodzić tuż po wyzwoleniu tego terenu spod okupacji hitlerowskiej w sierpniu 1944 roku. Były wydawane nieregularnie przez powiatowe i wojewódzkie wydziały Urzędu Informacji i Propagandy. Ukazywały się krótko w latach 1944-45. Pełną bibliografię prasy Rzeszowszczyzny, obejmującą XIX wiek i okres do 1966 roku XX wieku, autorstwa Stanisławy Darłakowej na podstawie własnych zbiorów, a także Biblioteki Jagiellońskiej w Krakowie, wydało Muzeum Okręgowe w Rzeszowie. Autorka podzieliła druki ukazujące się na Rzeszowszczyźnie na czasopisma: o treści ogólnej, fachowe, specjalistyczne, urzędowe, szkolne i religijne²⁶⁵. Przeglądu prasy Rzeszowszczyzny w pierwszych latach po wyzwoleniu spod okupacji (1944-1949) dokonał także Włodzimierz Wał, aczkolwiek przyjął nieco inny podziału druków, dzieląc je na czasopisma radzieckiej prasy, ukazujące się w języ-

²⁶⁵ S. Darłakowa, *Prasa Rzeszowa XIX i XX wieku*, Muzeum Okręgowe Rzeszów - 1966.

ku polskim, polską prasę codzienną, czasopisma urzędowe, czasopisma partii politycznych oraz czasopisma fachowe i prasę powiatową²⁶⁶.

W pierwszych dniach po wyzwoleniu Rzeszowa w sierpniu 1944 roku informacji z frontu dostarczył mieszkańcom miasta „Komunikat Radzieckiego Biura Informacyjnego” wydawany przez Radzieckie Biuro Informacyjne, działające przy dowództwie Armii Czerwonej, oraz „Sowieckie Biuro Informacyjne” - ulotka podająca najświeższe wiadomości z frontu wschodniego²⁶⁷. Z kolei pierwsze zarządzenia nowych władz wojewódzkich ogłaszano w czasopiśmie „Rzeszowski Dziennik Wojewódzki” - był to miesięcznik wydawany przez Wojewódzką Radę Narodową w Rzeszowie do końca 1944 roku i był jedynym wspólnym czasopismem urzędowym wszystkich władz i urzędów państwowych na terenie województwa²⁶⁸.

Od 1948 r. wychodził „Dziennik Wojewódzki Rzeszowski”, który od 1950 r. zmienił nazwę na „Dziennik Urzędowy Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Rzeszowie”. W 1944 ukazywał się również „Biuletyn Informacyjny” wydawany przez Wydział Informacji i Propagandy Wojewódzkiej Rady Narodowej, a od 1945 roku przez wydział Wojewódzkiego Urzędu Informacji i Propagandy w Rzeszowie. Była to codzienna gazeta, zawierająca informacje z kraju i z województwa, ukazywała się na jednym arkuszu papieru maszynowego²⁶⁹.

Wydział Informacji i Propagandy w Rzeszowie zamierzał stworzyć codzienną gazetę, która miała odzwierciedlać życie województwa, ale w realizacji planu przeszkodziły słabo wyposażone drukarnie i braki w sprzęcie. Zapas czcionek w istniejących wówczas w Rzeszowie trzech małych drukarniach pozwalał na wydawanie jedynie czasopisma w niewielkim formacie²⁷⁰.

Organ Rzeszowskiego Wojewódzkiego Komitetu Polskiej Partii Robotniczej wypuszczał w Rzeszowie w 1944 roku „Peperowca” - czasopismo poświęcone sprawom programowym i organizacyjnym PPR²⁷¹ oraz „Jedność” - tygodnik o charakterze spo-

²⁶⁶ W. Wał, *Przegląd Prasy Rzeszowskiej 1944-1949*, „Rocznik Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego” 13/1, 1974, s. 109.

²⁶⁷ S. Darłakowa, *Prasa Rzeszowa XIX i XX wieku*, Muzeum Okręgowe Rzeszów-1966, s. 12.

²⁶⁸ Archiwum Państwowe w Rzeszowie, Wojewódzki Urząd Informacji i Propagandy w Rzeszowie, *Ogłoszenie z dnia 1 grudnia 1944*, mikrofilm nr 2, zespół 59/16/0, sygn. 1.

²⁶⁹ W. Wał, *Przegląd Prasy Rzeszowskiej 1944-1949*, „Rocznik Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego” 13/1, 1974, s. 110.

²⁷⁰ Archiwum Państwowe w Rzeszowie, Wojewódzkiego Urzędu Informacji i Propagandy w Rzeszowie, *Pismo Urzędu Wojewódzkiego Rzeszowskiego Wydziału Prasy i Propagandy do kierownika Resortu Informacji i Propagandy w Lublinie, Rzeszów 19.X.1944*, mikrofilm nr 2, zespół 59/16/0, sygn. 1.

²⁷¹ S. Darłakowa, *Prasa Rzeszowa XIX i XX wieku*, Muzeum Okręgowe Rzeszów-1966, s. 49.

leczno-politycznym, wydawany nieregularnie w marcu i kwietniu 1946 r. Po wyzwoleniu powołano też do życia specjalne czasopismo: „Biuletyn Reformy Rolnej” - organ Wojewódzkiego Pełnomocnika PKWN dla Spraw Reformy Rolnej²⁷². Ukazywał się nieregularnie. W 1944 roku został przekształcony w tygodnik „Samopomoc Chłopska”²⁷³ - organ Zarządu Wojewódzkiego Związku Samopomocy Chłopskiej. Ukazywał się nieregularnie w Rzeszowie w latach 1944-1945.

Od stycznia 1945 roku zaczął wychodzić pierwszy powojenny tygodnik „Gazeta Rzeszowska”. Był to druk Wojewódzkiego Urzędu Informacji i Propagandy, zawierający informacje z życia politycznego, społecznego, ekonomicznego, kulturalnego, a także felietony i poezję. Jego wydawanie ograniczyło się do 1945 roku i 15 numerów²⁷⁴. Od maja 1945 roku zaczął ukazywać się w Rzeszowie stały dziennik „Dziennik Rzeszowski” wydawany przez Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej (1945-1947). Został powołany do życia uchwałą egzekutywy KW PPR, a dzięki stałym korespondentom drukował komunikaty i krótkie informacje z ważniejszych wydarzeń z poszczególnych powiatów województwa rzeszowskiego²⁷⁵. Z kolei wiadomości z kraju i ze świata dostarczało czasopismo „Radiowęzeł Rzeszowski Komunikuje”, nieregularnie ukazujące się jako wydawnictwo Wojewódzkiego Urzędu Informacji i Propagandy w Rzeszowie (1945).

W latach 1947-1949 na Rzeszowszczyźnie wydawano dziennik „Rzeszowska Trybuna Robotnicza”. Wychodził jako mutacja „Trybuny Robotniczej”. Informował o wydarzeniach politycznych, społecznych i gospodarczych w kraju i za granicą, a także z terenu województwa rzeszowskiego. Zanim 15 września 1949 r. ukazały się „Nowiny Rzeszowskie” - organ KW PZPR, „Rzeszowska Trybuna Robotnicza” pięć razy w ciągu tygodnia publikowała całą kolumnę materiałów poświęconą województwu rzeszowskiemu. Dziennik zorganizował „szeroki aktyw pozaredakcyjny z terenu Rzeszowa oraz powiatów: Lubaczów, Kolbuszowa, Przemyśl, Strzyżów, Jarosław, Sanok”²⁷⁶.

Na terenie województwa rzeszowskiego²⁷⁷ ukazywały się lub były tutaj drukowane w latach 1944-1948 również jednodniówki, czasopisma branżowe i urzędowe:

²⁷² Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna w Rzeszowie, *Bibliografia Rzeszowszczyzny 1944-1963*, Rzeszów 1964.

²⁷³ S. Darłakowa, *Prasa Rzeszowa XIX i XX wieku*, Muzeum Okręgowe Rzeszów-1966, s. 70.

²⁷⁴ Tamże, s. 50-51.

²⁷⁵ Tamże, s. 52.

²⁷⁶ W. Wał, *Przegląd Prasy Rzeszowskiej 1944-1949*, „Rocznik Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego” 13/1, 1974, s. 114-115.

²⁷⁷ Zmiany terytorialne województwa rzeszowskiego zostały omówione w przypisie 1.

- Dziennik Urzędowy Kuratorium Okręgu Szkolnego Rzeszowskiego - ukazujący się w latach 1946-1948 (w 1947 roku ukazał się tylko jeden podwójny numer)

- „NIWA”- czasopismo rolnicze, organ wojewódzkiej Izby Rolniczej w Rzeszowie, miesięcznik (1945-1947),

- „Przemysł i Handel Rzeszowski” - miesięcznik gospodarczy województwa rzeszowskiego, wydawnictwo Izba Przemysłowo-Handlowa w Rzeszowie , (1946-1947),

- Rocznik Stowarzyszenia Miłośników Jarosławia (1945/46/47),

- Jednodniówka Tygodnia Byłych Więźniów Politycznych - ukazała się w Rzeszowie w 1946 roku,

- Oświata Rolnicza w Województwie Rzeszowskim - jednodniówka wydziału oświaty rolniczej przy Wojewódzkim Urzędzie Ziemskim w Rzeszowie.

Tuż po wyzwoleniu zaczęła być wydawana na tym terenie również prasa powiatowa. W 1944 roku w Przemyśle zaczął wychodzić tygodnik „Głos Demokracji” przeznaczony dla miasta i powiatu przemyskiego, wydawany przez Wydział Informacji i Propagandy PRN. Rok później został on przekształcony w tygodnik o nazwie „Nowe Horyzonty”, który wychodził do 1947 roku²⁷⁸. Z początkiem 1945 r. w Sanoku Powiatowy Urząd Informacji i Propagandy przystąpił do wydawania „Biuletynu Informacyjnego”, który początkowo ukazywał się w języku rosyjskim, potem w języku polskim. Od kwietnia 1945 r. do końca maja 1946 r. Sanok wydawał „Głos Ziemi Sanockiej”. O ile „Biuletyn Informacyjny” publikował przede wszystkim wiadomości z końcowej fazy wojny, o tyle „Głos Ziemi Sanockiej” celował już w tematykę lokalną²⁷⁹:

Kilka tytułów prasowych miało także Krosno. W lutym 1944 roku mieszkańcy otrzymali do rąk „Gazetę Informacyjną” redagowaną przez Ludwika Gościńskiego. Wychodziła nieregularnie, zamieszczała komunikaty z frontu i informacje z życia Krosna i powiatu. Wiosną 1945 r. ukazała się „Gazeta Krośnieńska” Powiatowego Urzędu Informacji i Propagandy. Schyłek maja 1945 r. przyniósł Krosnu miesięcznik „Posiew Wolności”. Ukazały się prawdopodobnie 3 numery. Przeważały w nim zagadnienia kultury i oświaty. Tego samego roku drukowano także w Krośnie czasopismo „Sztuka i Życie” wydawane przez Związek Zawodowy Artystów Plastyków. Efemerydą była „Okolicznościówka Listopadowa”, z kolei od marca do maja 1945 r. w Tarnobrzegu wydawano nieregularnie „Tygodnik Tarnobrzegi”. Jako wydawca figurował Powiato-

²⁷⁸ W. Wał, *Przegląd Prasy Rzeszowskiej 1944-1949*, „Rocznik Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego” 13/1, 1974, s. 118.

²⁷⁹ Tamże, s. 118-119.

wy Urząd Informacji i Propagandy. Państwowy Urząd Informacji i Propagandy w Mielcu wydawał czasopismo lokalne „Ostatnie Wiadomości”. Wychodziło krótko w 1945 r. W latach 1955-56 ukazały się: nieregularnie cztery wydania „Życie Kulturalne Ziemi Rzeszowskiej” (1955-1956), którego wydawcą był Wydział Wojewódzki Komitet Frontu Narodowego w Rzeszowie (czasopismo obejmowało tematykę kulturalną, oświatową, kulturalną i naukową), oraz jedno wydanie miesięcznika „Ugory” (1956 rok), który był czasopismem społeczno-kulturalnym wydawanym przez Wydział Wojewódzkiego Komitetu Frontu Narodowego w Rzeszowie²⁸⁰.

Najdłużej ukazującym się czasopismem specjalistycznym były wydawane w latach 1952-1965 „Wiadomości Fabryczne” - dwutygodnik Komitetu Fabrycznego PZPR, dyrekcji WSK Rzeszów i Wytwórni Sprzętu Komunikacyjnego im. J. Tkaczowa w Rzeszowie, który ukazywał się, jako miesięcznik albo dwutygodnik. Jako organ partii omawiał problemy organizacyjne partii na terenie zakładu²⁸¹.

Jedynym czasopismem, określanym jako katolickie, był „Nowy Nurt”, tygodnik społeczno-kulturalny katolików z lat 1958-1959 wydawany przez Instytut Wydawniczy „Pax” oddział w Rzeszowie. Według wykazu druków z tego okresu sporządzonego przez Stanisławę Darłakową było to jedyne czasopismo katolickie ukazując się na Rzeszowszczyźnie po II wojnie światowej. Większość gazet katolickich wychodziła na tym terenie przed wojną, były to miesięcznik: „Wiadomości Parafialne Rzeszowskie (1918-1920) i (1925-1939), miesięcznik „Pod znakiem Chrystusa” (1930-1931), „Okólnik Filarecki” (Rzeszów-Lwów 1934) - organ wewnętrzny Filareckiego Związku Elsów i „Nowa Myśl” (1934) - organ Stronnictwa Zjednoczenia Chrześcijańsko-Społecznego²⁸².

Natomiast wydawanie czasopism szkolnych miało swoje krótkie epizody w latach 30. XX wieku: miesięcznik „Student”, ukazujący się nieregularnie w 1931 roku, dwutygodnik „Na Fali” (1932), dwumiesięcznik harcerzy „Szara Piątka” (1932-1935), „Biuletyn Koła Geograficzno-Przyrodniczego” (1933).

2.2 „Nowiny Rzeszowskie” – dziennik partyjny

Pojawienie się na rynku dziennika „Nowiny Rzeszowskie” było związane z działalnością RSW „Prasa”. Pierwszy numer ukazał się w wersji czarno-białej 15 września

²⁸⁰ S. Darłakowa, *Prasa Rzeszowa XIX i XX wieku*, Muzeum Okręgowe Rzeszów-1966, s. 60-62.

²⁸¹ Tamże, s. 72-73.

²⁸² Tamże, s. 89-91.

1949 roku w formacie – 29,5 cm x 42 cm i w nakładzie 48 tys. egzemplarzy²⁸³. Drukiem gazety zajęły się Rzeszowskie Zakłady Graficzne mieszczące się przy alei Komunistów w Rzeszowie, z kolei redakcja została ulokowana przy ulicy Gałęzowskiego 7. Pierwszy redaktor naczelny Tadeusz Sołtan w słowie wstępnym jasno określił rolę, jaką powierzono dziennikowi, organowi Komitetu Wojewódzkiego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej²⁸⁴. „Nowiny Rzeszowskie” - własna, terenowa gazeta miała być „doradcą ludzi pracy, robotników, chłopów i inteligentów”, „orężem wojewódzkiej organizacji partyjnej w walce o mobilizację wszystkich twórczych sił dla wykonania planów produkcyjnych, dla podniesienia wydajności, dla podwyższenia stopy życiowej, dla zupełnego zniesienia wszelkich przejawów wyzysku człowieka przez człowieka”²⁸⁵ – pisał na łamach gazety, dodając, że będzie prowadzona zacięta i bezkompromisowa walka, bowiem: „Ciemne siły reakcji, kierowane przez imperialistyczną oś Waszyngton-Watykan czynią wszystko, by oderwać masy od dzieła budowy sprawiedliwego, pięknego jutra, zatruwając dusze ludzkie ciemnotą i zacofaniem, wsączając truciznę bezojczyźnianego kosmopolityzmu”²⁸⁶.

Od momentu wejścia na rynek, kierownictwo gazety zachęcało do tworzenia treści wszystkich tych, którzy „chcą pisać o sukcesach swoich zakładów pracy, o współwzrostach, jednocześnie o trudnościach z jakimi muszą walczyć. Piszcie też śmiało i odważnie o tym wszystkim złem, które jeszcze gnieździ się gdzieś, o tym co przeszkadza i utrudnia naszą pracę lub o tym, co wreszcie, co wprost nasz wysiłek odbudowy sabotuje”²⁸⁷. „Rozpoczynając w dniu dzisiejszym wydawnictwo pierwszego własnego partyjnego dziennika Ziemi Rzeszowskiej mamy pełną świadomość, że praca nasza będzie ustawiczną walką o to, by dobrze służyć sprawie naszej Partii, sprawie mas pracujących”²⁸⁸ – podkreślał w słowie wstępnym Tadeusz Sołtan.

W pierwszym numerze, który miał osiem stron, dziennik donosił o strajkach i protestach we Francji²⁸⁹, powstaniu Towarzystwa Przyjaźni Chińsko-Radzieckiej²⁹⁰, a także o 5. rocznicy uchwalenia reformy rolnej, chińskiej armii ludowej, która „zbliża się w

²⁸³ Archiwum redakcyjne Gazety Codziennej „Nowiny” w Rzeszowie, *Księga Honorowa. Kronika Rzeszowskiego Wydawnictwa Prasowego (brak paginacji)*.

²⁸⁴ „Nowiny Rzeszowskie”, 15 września 1949 roku, s. 1.

²⁸⁵ T. Sołtan, *Pierwszy numer*, „Nowiny Rzeszowskie”, 15 września 1949, s. 1.

²⁸⁶ „Nowiny Rzeszowskie”, 15 września 1949, s. 1.

²⁸⁷ Tamże.

²⁸⁸ Tamże.

²⁸⁹ (PAP), *Strajki, protesty, bezrobocie*, „Nowiny Rzeszowskie”, 15 września 1949, s. 1.

²⁹⁰ (PAP), *Związek Radziecki przyjacielem wszystkich uciskanych narodów*, „Nowiny Rzeszowskie”, 15 września 1949, s. 1.

nieustannym marszu naprzód do Kantonu, ostatniego bastionu nacjonalistów chińskich”, o „bilansie rządów zdrady w Jugosławii i akcie oskarżenia dla byłego ministra spraw zagranicznych Węgier, z którym na ławie oskarżonych zasiadł m.in. były wice-minister obrony narodowej, wicedyrektor radia węgierskiego, kierownik wydziału KC Węgierskiej Partii Pracujących” pisząc, że „Główny oskarżony posiada haniebną przeszłość szpiegowsko-prowokatorską, gdyż już od 1931 był na usługach policji budapeszteńskiej. W następnych latach śledził on kontakty komunistów węgierskich z zagranicznymi ośrodkami ruchu robotniczego”²⁹¹.

Łamy trzeciej strony oddano ówczesnym, regionalnym działaczom partyjnym. Przedstawiciele PZPR w województwie rzeszowskim pisali o przewodniej roli partii i gazety jako jej oręża. Józef Kalinowski, I sekretarz KW PZPR, podkreślał, że „Nowiny Rzeszowskie” jako organu KW PZPR, „wyrosły z potrzeb partii, z walki o realizację zadań, jakie przed nami stoją na drodze organizowania ustroju socjalistycznego”, gazeta natomiast „ma służyć umacnianiu sojuszu robotniczo-chłopskiego”²⁹², „dlatego czasopismo musi wiązać się jak najściślej z życiem partii”²⁹³. Jan Mirek, wojewoda rzeszowski, rozpisywał się na temat „okrzeplej władzy ludowej na ziemi rzeszowskiej”²⁹⁴, a Józef Sanocki, przewodniczący Zarządu Wojewódzkiego Związku Samopomoc Chłopska „o pracującej wsi, która buduje swoją przyszłość”²⁹⁵. Partyjni działacze dostali też łamy strony czwartej. Słowa wstępne inaugurujące ukazanie się na rynku dziennika napisali: Władysław Kozdra, kierownik wydziału org. KW PZPR i Stanisław Janczura, przew. ORZZ. Kolejne strony dziennik poświęcił sprawom regionalnym, zamieszczając krótkie informacje z Przemyśla, Mielca, Tarnobrzega, Sanoka, Jarosławia, Brzozowa²⁹⁶. Na ostatniej stronie ukazały się wydarzenia sportowe.

W 1948 roku „Nowiny Rzeszowskie” ukazywał się przez siedem dni tygodnia. Wydania na poszczególne dni różniły się liczbą stron. Najobszerniejsze było wydanie niedzielne, miało ich osiem, najmniej wydanie poniedziałkowe - jedynie cztery, natomiast w pozostałe dni było ich sześć. Gazeta utrzymywała stałą cenę wszystkich wydań - 5

²⁹¹ (bez autora), *Zdrójca i prowokatora Rajk agent Iliki Tito przed sądem ludowym Węgier*, „Nowiny Rzeszowskie”, 15 września 1949, s. 2.

²⁹² J. Kalinowski, *Jeszcze jeden oręż naszej organizacji partyjnej*, „Nowiny Rzeszowskie”, 15 września 1949, s. 3.

²⁹³ Tamże.

²⁹⁴ J. Irek, *W walce i ofiarnym trudzie okrzepla władza ludowa na Ziemi Rzeszowskiej*, „Nowiny Rzeszowskie”, 15 września 1949, s. 3.

²⁹⁵ J. Sanocki, *W oparciu o sojusz robotniczo-chłopski*, „Nowiny Rzeszowskie”, 15 września 1949, s. 3.

²⁹⁶ „Nowiny Rzeszowskie”, 15 września 1949, s. 6.

złotych i stały układ graficzny. Ostatnią stronę redakcja przeznaczała na wiadomości sportowe, drukowano w tym czasie jedynie ogłoszenia drobne, w pierwszych wydaniach było ich zaledwie kilka, głównie o treści zgubiono, znaleziono.

Gazeta od wejścia na rynek prasy codziennej starała się być blisko czytelnika, a służyła temu stała rubryka zatytułowana „Trybuna Czytelnika”. Angażowała mieszkańców regionu w tworzenie treści. Publikowała teksty interwencyjne, które nie były jednak pozbawione narracji propagandowej, przejawiającej się głównie troską o klasę robotniczo-chłopską. Na przykład w tekście C. Błońskiej o Barze Mlecznym CSMJ, który „Rankiem jest licznie odwiedzany przez pracujących, którzy na stojąco w tłumie i ciasnocie spożywają swój pierwszy posiłek (...). Gdy jeden bar mleczny okazuje się niewystarczający – należy myśleć o uruchomieniu drugiego (,,). A czy Powszechna Spółdzielnia Spożywców nie powinna w końcu zdobyć się na uruchomienie przyzwoitej cukierni i spółdzielni wytwórni ciastek?”²⁹⁷. „Potrzebom świata pracy służyć ma również wzorcowy sklep spożywczy PCH, czynny w lokalu dawnej cukierni Tatrzańskiej. Dlaczego jednak samotny robotnik czy urzędnik nie może nabyć tam na przykład ½ kostki masła? Sklep posiada przecież lodówkę, a konsument bez rodziny ma pełne prawo do nabywania i konsumowania świeżego masła, co należałoby mu umożliwić przez sprzedaż tego produktu w ilości mniejszej niż cała kostka”²⁹⁸ - wstawiała się za mieszkańcami.

Gazeta nie pomijała tematów drażliwych, informowała o niecnym zachowaniu: „targi i place targowe zostały nawiedzone masową plagą spekulantów i pokątnych handlarzy. Zjeżdżając na rynek ze specjalnie przygotowanymi pakami, atakują przebywających na rynku chłopów, wydzierając im dosłownie z koszyków i tobołów wszystko, co przynieśli na sprzedaż”²⁹⁹.

W 1949 roku tytuł miał już grono stałych korespondentów terenowych. Od początku powstania gazety ważnym elementem stał się rozwój sieci korespondentów, w głównej mierze byli to pracownicy fabryk, którzy informowali o osiągnięciach załogi. Pisali i o tym, co ich trapi, donosili: na szefa w pracy, na kasjerkę w kinie, która „sprzedawała swym znajomym bilety poza kolejką”, na sprzedawczynię, co "rozprowadza towary pierwszej potrzeby po kumotersku, do konsumentów odnosi się złośliwie i jest córką

²⁹⁷ C. Błońska, *Sprawy do załatwienia, czego wymaga interes pracującego Rzeszowa*, „Nowiny Rzeszowskie”, 15 września 1949, s. 7.

²⁹⁸ Tamże.

²⁹⁹ Tamże.

kułaka”³⁰⁰. Korespondenci opisywali często prozaiczne problemy. Przykładem może być skarga, która ukazała się wydaniu z 1 kwietnia 1950 roku, dotycząca braku prądu w świetlicy Tartaku nr 7 w Łańcucie, pod tytułem „Brak prądu elektrycznego paraliżuje życie kulturalne”³⁰¹. Była też skarga na kierownika ruchu stacji PKS w Kolbuszowej, który nie chciał uwzględnić delegacji służbowej³⁰², a także donos na pracownika młyna w Przybyszówce, który okradał chłopów małych z mąki³⁰³. „Trybuna Czytelników” stała się z czasem pośrednikiem w rozwiązaniu niejednokrotnie błahych problemów, czym gazeta chwaliła się w tytułach „załatwiliśmy”, „krytyka pomogła”³⁰⁴.

Rok 1950 to okres ciągłych zmian wersji papierowej dziennika. W styczniu 1950 roku redakcja zdecydowała się na korektę objętości poszczególnych wydań, przerzucając osiem stron na wydanie sobotnie, w niedzielę wychodziła w objętości 6 stron, w poniedziałek czterech, a w kolejnych dniach 6. W tym też roku redakcja kilkakrotnie zmieniała czcionkę winiety, często przy okazji różnych rocznic i ważnych wydarzeń, zamieszczając przy niej zdjęcia najważniejszych osób w państwie i najważniejszych przywódców socjalistycznej wspólnoty. W jednym z wrześniowych wydań pojawiło się zdjęcie Józefa Stalina opatrzone podpisem „niezłomny chorąży światowego obozu pokoju i postępu”³⁰⁵. Podobizna wodza ukazała się na pierwszej stronie również w wydaniu z okazji obchodów 1 maja 1950 roku. Redakcja uczciła to święto wydaniem 12-stronicowym oraz hasłem „Proletariusze wszystkich krajów łączcie się”³⁰⁶, które towarzyszyło dziennikowi już codziennie przez następne dekady, aż do 1990 roku. Ostatnią stronę zajęła w tym dniu kolumna pod tytułem „Humor i satyra w walce o pokój”, zawierająca słownik podżegaczy, satyryczne rysunki ośmieszające pakt atlantycki i metamorfozę amerykańskiego generała.

Od 31 maja 1950 w dzienniku zaczęły ukazywać się wyodrębnione strony pod nazwą „Nowiny Przemyskie”³⁰⁷, organ KP i KM PZRP. W tym celu uruchomiono redakcję w Przemyśle przy ulicy Rynek 1. W tym też roku dziennik otworzył swój oddział w Krośnie i zaczął zamieszczać informacje z tego terenu na stronach zatytułowanych

³⁰⁰ C. Kassak, *Jak zmieniały się Nowiny, cz.I, 15 września 2009*, nowiny24.pl/jak-zmienialy-sie-nowiny-cz-i-bulki-z-dodatkiem-metalu/ar/6056165, 11.01.2020.

³⁰¹ (bez autora), *Brak prądu elektrycznego paraliżuje życie kulturalne*, „Nowiny Rzeszowskie” 1 kwietnia 1950, s. 6.

³⁰² J.K., *Dziwne postępowanie kierownika stacji PKP*, „Nowiny Rzeszowskie”, 1 kwietnia 1950, s. 6.

³⁰³ (brak autora), *Nadużycia w młynie Przybyszówka muszą się skończyć*, „Nowiny Rzeszowskie”, 1 kwietnia 1950, s. 6.

³⁰⁴ „Nowiny Rzeszowskie”, 1 listopada 1949, s. 5.

³⁰⁵ „Nowiny Rzeszowskie”, 1 września 1950, s. 1.

³⁰⁶ „Nowiny Rzeszowskie”, 1 maja 1950, s. 1.

³⁰⁷ „Nowiny Rzeszowskie”, 30 maja 1950, s. 1.

„Nowiny Podkarpackie”³⁰⁸. W 1950 roku gazeta dołączyła do wydań dwa cotygodniowe dodatki. 24 czerwca wyszedł pierwszy numer czterostronicowego dodatku społeczno-kulturalnego „Nowiny Tygodnia”³⁰⁹, w którym znalazła się satyra polityczna. Dodatek ukazywał się w wydaniu sobotnim do 1959 roku. Z kolei cotygodniowy, dwustronicowy dodatek sportowy zaczął ukazywać się od 25 lipca 1950 roku³¹⁰. W 1957 roku nadano mu tytuł „Stadion”³¹¹.

Jesień 1950 roku przyniosła reformę systemu pieniężnego w kraju, w listopadowym numerze dziennik na pierwszej stronie apelował do ludzi: „Nie trać niepotrzebnie czasu dla wymiany pieniędzy. Mąż zaufania dokona dla ciebie wymiany”³¹², informując, że społeczeństwo całego kraju przyjęło z „uznaniem i zrozumieniem ustawę o reformie systemu pieniężnego” (...). „W pierwszym dniu realizacji reformy walutowej w całym kraju od samego rana instytucje finansowe przystąpiły do wymiany pieniędzy” – informował dziennik na pierwszej stronie³¹³. Zmiana widoczna była również w cenie gazety z 5 złotych na 15 groszy.

W noworocznym numerze ze stycznia 1951 roku gazeta chwaliła się rosnącymi szeregi korespondentów³¹⁴. Czytamy w niej „...o pracy nad pogłębianiem wiedzy o Związku Radzieckim wiele korespondencji nadesłali robotnicy z zakładów pracy i chłopci ze wsi. Przyczyniło się to do powstania pokaźniej liczby korespondentów. W stałym zwiększaniu się szeregów korespondentów niemniej doniosłe znaczenie miały niedawne powiatowe narady korespondentów robotniczych i chłopskich w Jarosławiu, Krośnie i Rzeszowie”³¹⁵.

„Zdaniem redakcji dla podniesienia różnorodności tematyki i uwypuklenia właściwej roli korespondentów trzeba zwrócić baczniejszą uwagę na współzawodnictwo pracy, racjonalizatorstwo, walkę z marnotrawstwem, szkolenie i wsuwanie nowych kadr”³¹⁶ - podkreślała gazeta. Zdarzało się jednak, że korespondenci padali ofiarą szykan, co skłoniło redakcję do zamieszczenia na łamach artykułu apelującego o właściwy

³⁰⁸ „Nowiny Rzeszowskie”, 28 grudnia 1950, s. 4.

³⁰⁹ „Nowiny Rzeszowskie”, 24 czerwca 1950, s. 1.

³¹⁰ „Nowiny Rzeszowskie”, 25 lipca 1950, s. 1.

³¹¹ C. Kassak, *Jak zmieniały się Nowiny*, cz. I, 15 września 2009, nowiny24.pl/jak-zmienialy-sie-nowiny-cz-i-bulki-z-dodatkiem-metalu/ar/6056165, 11.01.2020.

³¹² (bez autora), *Spółeczeństwo całego kraju przyjęło z uznaniem i zrozumieniem ustawę o reformie systemu pieniężnego*, „Nowiny Rzeszowskie”, środa, 1 listopada 1950 rok, s. 1.

³¹³ (bez autora), *Rady Narodowe województwa rzeszowskiego zabezpieczają sprawne przeprowadzenie akcji związanej ze zmianą systemu pieniężnego*, „Nowiny Rzeszowskie”, 1 listopada 1950 rok, s. 1.

³¹⁴ W. Wał, *Rosną szeregi korespondentów*, „Nowiny Rzeszowskie”, 31 grudnia 1950-1 stycznia 1951, s. 8.

³¹⁵ Tamże.

³¹⁶ Tamże.

stosunek do korespondenta robotniczo-chłopskiego z ostrzeżeniem, że „wszelkie próby szykanowania, terroryzowania korespondentów lub (...) przedstawiania korespondencji do wglądu będą (...) piętnowane przez naszą gazetę, przez nasze ognia partyjne i ognia władzy państwowej”³¹⁷. Latem 1951 roku redakcja zdecydowała się na kolejną zmianę, znikło wydanie niedzielne gazety, pojawiło się łączone sobotnio-niedzielne³¹⁸, na które składał się czterostronicowy grzbiet główny i cztery strony dodatku „Nowiny Tygodnia”.

Gdy 5 marca 1953 r. zmarł Józef Stalin, 6 marca „Nowiny” na pierwszej stronie wydrukowały jego portret i obszerny komunikat o śmierci wodza wydany przez Komitet Centralny Komunistycznej Partii Związku Radzieckiego, Radę Ministrów Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich i prezydium Rady Najwyższej ZSRR. Gazeta poświęciła Stalinowi trzy z czterech stron, które ukazały się tego dnia, opisując m.in. przebieg jego choroby³¹⁹. Teksty na temat wodza dominowały w dzienniku przez kilka następnych dni, kolejne numery wychodzące w sobotę i niedzielę 7 i 8 marca zostały poświęcone m.in. dziełom wodza³²⁰. Z kolei 9 marca redakcja na sześciu stronach relacjonowała okoliczności związane z pogrzebem dyktatora, pisząc na pierwszej stronie „Cała postępową ludzkość pochyla dziś swe sztandary nad trumną Nieśmiertelnego Stalina”³²¹. Gazetę z 10 marca wypełniły materiały opatrzone tytułami „Nieśmiertelne imię Stalina zawsze będzie żyć w sercach narodu polskiego i całej postępowej ludzkości”, „Wieczna chwała naszemu ukochanemu drogiemu Wodzowi i Nauczycielowi Wielkiemu Stalinowi”, „Nieśmiertelne imię Stalina zawsze pozostanie symbolem wolności, sprawiedliwości i pokoju”. Gazeta zamieściła również pieśń skomponowaną na cześć wodza „On nam siłę dał i młodość i sławę po wieczne wieki. On wiosenne jasne zorze w naszej zapalił krainie. Zaśpiewajmy towarzysze pieśń o najbliższym człowieku, o słońcu, o prawdzie ludów, śpiewajmy pieśń o Stalinie”³²². Kolejne teksty ukazały się również w wydaniu 11 marca.

Lata 50. XX wieku były w historii tytułu okresem ważnych zmian, a jedną z nich było powołanie 1 września 1950 roku Przedsiębiorstwa Upowszechniania Prasy i Książki „Ruch”, które przejęło od delegatury RSW kolportaż „Nowin Rzeszow-

³¹⁷ C. Kassak, *Jak zmieniały się Nowiny*, cz. I, 15 września 2009, nowiny24.pl/jak-zmienialy-sie-nowiny-cz-i-bulki-z-dodatkiem-metalu/ar/6056165, 11.01.2020.

³¹⁸ „Nowiny Rzeszowskie”, sobota 7, niedziela 8 lipca 1951, s. 1.

³¹⁹ (PAP), *Biuletyny o stanie zdrowia Józefa Stalina z dnia 5 marca o godz. 2 i 16*, „Nowiny Rzeszowskie”, 6 marca 1953, s. 2.

³²⁰ „Nowiny Rzeszowskie”, 7 i 8 marca 1953, s. 1-2.

³²¹ (bez autora), *Sprawa Józefa Stalina jest nieśmiertelna*, „Nowiny Rzeszowskie”, 9 marca 1953, s. 1.

³²² A. Surkow, *Serce świata*, „Nowiny Rzeszowskie”, 10 marca 1953, s. 1.

skich”³²³. Powstały wówczas pierwsze punkty sprzedaży prasy, czyli kioski Ruchu. W 1956 roku było ich już 295 na terenie województwa rzeszowskiego. W wyniku przejmowania kolportażu dziennika, likwidacji ulegał prenumerata zakładowa³²⁴.

W latach 1949-1961, czyli w okresie 12 lat wychodzenia „Nowin Rzeszowskich” w redakcji podjęło pracę na etatach dziennikarskich 114 osób³²⁵. W 1949 roku zespół liczył 23 dziennikarzy, a w 1961 – 30. Najwyższy stan zatrudnienia zanotowano w 1956 roku, kiedy to w redakcji pracowało 44 dziennikarzy. Zespół wymieniał się blisko czterokrotnie³²⁶. Według zestawienia sporządzonego przez Tadeusza Kupisa, największy odpływ dziennikarzy zanotowano w 1950 roku (10), 1952 (18), i w 1957 (10)³²⁷. W czasie tym podjęło pracę w redakcji 97 osób, na jeden rok przypadało blisko 14 osób (13,9), podczas gdy ubyło w tym okresie 55 osób, tj. blisko 8 osób rocznie (7,9). W okresie 1955-1961 nastąpiły zmiany. W tym czasie podjęło pracę 17 osób, czyli blisko 3 osoby rocznie (2,8), podczas gdy opuściło redakcję 29 osób, tj. blisko 5 osób rocznie (4,8)³²⁸. Spośród pracujących w 1961 roku 30 dziennikarzy (ich średni staż redakcyjny wynosi 6,5 roku) - tylko 4 osoby podjęły pracę w 1949 roku. W okresie 1949-1955 było w redakcji w sumie 20 osób, tj. 20,6 proc. ogółu osób, które w tym czasie podjęły pracę w redakcji, w okresie 1956-1961 pracowało 10 osób, tj. odpowiednio 58,7 proc. ogółu osób, które w tych latach przybyły do redakcji³²⁹.

Kolejna dekada to sukcesywny rozwój gazety. We wrześniu 1961 roku redakcja zapowiedziała czytelnikom nowy, cotygodniowy dodatek kulturalny „Widnokrąg”. Czeronostronicowy dodatek ukazał się po raz pierwszy w wydaniu weekendowym 30 IX - 1 X 1961 roku³³⁰. „Z zadowoleniem należy powitać fakt, że „Nowiny Rzeszowskie” będą raz na tydzień wydawać wkładkę poświęconą wyłącznie sprawom kultury, oświaty i wychowania” – pisała gazeta³³¹. Zespół redakcyjny w słowie wstępnym wyjaśnił, że „głównym zadaniem pisma będzie udział w kształtowaniu modelu człowieka XX wieku, świadomego współuczestnika budowy socjalizmu”, zapowiedział, że będzie on po-

³²³ Archiwum redakcyjne Gazety Codziennej „Nowiny” w Rzeszowie, *Księga Honorowa. Kronika Rzeszowskiego Wydawnictwa Prasowego*, (brak paginacji).

³²⁴ Tamże.

³²⁵ T. Kupis, *O ruchliwości zawodowej dziennikarzy (na przykładzie jednej redakcji)*, „Zeszyty Prasoznawcze”, Krakowski Ośrodek Badań Prasoznawczych RSW Prasa, Kraków 1962, nr 1/2, s. 56.

³²⁶ Tamże.

³²⁷ Tamże.

³²⁸ Tamże, s. 58.

³²⁹ Tamże.

³³⁰ „Nowiny Rzeszowskie”, 30 IX, 1 X 1961, s. 1.

³³¹ (bez autora), *Dziś w numerze „Widnokrąg”*, „Nowiny Rzeszowskie”, 30 IX, 1 X 1961, s. 1.

święcony aktualnej problematyce kulturalnej Rzeszowszczyzny³³². Tygodnik zachęcał czytelników do współpracy, którzy szybko odpowiedzieli na zaproszenie i zaczęli podsyłać do redakcji własne teksty, często były to wiersze. Nie zawsze jednak znajdowały one uznanie zespołu redakcyjnego. Na ostatniej stronie redakcja wyjaśniała dlaczego. I tak na przykład w numerze 9 z 4 marca 1962 roku redakcja odpowiadała: „Ob. J.S. Jasło: Niestety nie skorzystamy. Można się czuć nieszczęśliwą w złej atmosferze pożycia małżeńskiego, ale pisać rymowry donos na męża-nie uchodzi”³³³. „Syrena Kolbuszowa: Wiersz który zyskał taki aplauz na imieninach, na nas nie zrobił żadnego wrażenia”, „Ob. A. ST. Kolbuszowa: „Wierszy nie będziemy drukować, ponieważ nie wierzymy w diabły, a pan je traktuje zbyt serio”³³⁴.

Lata 60. XX wieku to powolny wzrost nakładów gazety oraz popularności dodatku „Widnokrąg”, (w lipcu 1967 roku liczył już 6 stron)³³⁵. To też okres ukazywania się stron mutowanych na poszczególne regiony z podziałem na: Bieszczady, Północ, Południe, Wschód i Zachód. Pojawiają się w dzienniku w 1963 roku³³⁶. Gazeta miała wtedy już swoje oddziały w: Dębicy, Jasle, Sanoku, Przemyśle, Tarnobrzegu. Do połowy lat 60. średni nakład wynosił 100 tys. egz. Przyrost zaczęto odnotowywać od 1965 roku. Pełne możliwości rozwoju tytuł uzyskał w 1967 roku, kiedy w Rzeszowie oddano do użytku nowoczesne zakłady graficzne³³⁷. Zaowocowało to zmianą formatu i objętości dziennika³³⁸. W tym też roku „Nowiny Rzeszowskie” zaczęły od listopada ukazywać się w nowym formacie 61x43 cm i stały się gazetą wielkoformatową. W tak charakterystycznym formacie dużej „płachty”, jak potocznie mówi się do dziś, ukazywała się aż do końca 1999 roku. Powiększenie formatu odbiło się jednak na objętości dziennika, zszedł on w pierwszym okresie do czterech stron w wydaniach ukazujących się w dni robocze.

Rok 1968 to okres, w którym nastąpiła zmiana oznaczenia stron mutowanych, podział na kierunki geograficzne zastąpiony został logiem NR i podziałem na miasta. Liczba stron mutowanych wahała się od dwóch do sześciu, mutowane strony wychodziły od wtorku do piątku³³⁹. W latach 1969-1974 „Nowiny Rzeszowskie” wróciły do wy-

³³² „Nowiny Rzeszowskie”, „Widnokrąg”, 30 IX, 1 X 1961, s. 1.

³³³ „Nowiny Rzeszowskie”, „Widnokrąg”, 4 III 1962, s. 4.

³³⁴ „Nowiny Rzeszowskie”, „Widnokrąg”, 4 III 1962, s. 4.

³³⁵ „Nowiny Rzeszowskie”, 1 i 2 lipca 1967.

³³⁶ „Nowiny Rzeszowskie”, 4 lipca 1967.

³³⁷ J. Grygiel, R. Niedzielski, K. Żmudzka, *Oświata, nauka, kultura*, [w:] A. Uliasz, *Rzeszowskie. Rozwój województwa w Polsce Ludowej*, Warszawa 1971, s. 271.

³³⁸ C. Kassak, *Jak zmieniały się Nowiny, cz. II. Jacuś chce zostać żużlowcem*, „Nowiny”, 16 września 2009.

³³⁹ „Nowiny Rzeszowskie”, 9 stycznia 1968, 17 stycznia 1968, 19 marzec 1968.

dania niedzielnego, które ukazało się 13 kwietnia 1969 roku i pokazywało się do końca 1974 jako specjalne, oznaczone logiem „7 wydanie”³⁴⁰.

Pierwsza połowa lat siedemdziesiątych to wzrost popularności dziennika, który przekładał się na coraz większy nakład. Jednak trudności papierowe na rynku krajowym spowodowały likwidację niedzielnego wydania. W roku 1975 tytuł wrócił do łączonych wydań weekendowych, najpierw sobotnio-niedzielnymi³⁴¹, potem trzydniowych piątkowo-sobotnio-niedzielnymi³⁴².

2.3. Rozwój dziennika w latach 70. i 80. XX wieku

1 czerwca 1975 roku zaczął obowiązywać dwustopniowy podział administracyjny kraju. Dlatego z winiety dziennika znikł przypisek „Rzeszowskie”, pozostała jedynie nazwa „Nowiny”³⁴³, a pod nią zamiast Organ Komitetu Wojewódzkiego PZPR - Dziennik Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej³⁴⁴. Po reformie administracyjnej gazeta była adresowana do czytelników czterech województw: rzeszowskiego, przemyskiego, krośnieńskiego i tarnobrzesckiego. - Ten podział wyzwolił ostrą rywalizację wśród partyjnych notabli z poszczególnych województw - wspomina Jan Filipowicz, w latach 70. i 80. sekretarz redakcji. - Ci z Przemysła zabiegali o to, żeby w gazecie pisać o nich więcej niż o tych z Rzeszowa, Tarnobrzeg nie chciał być gorszy od Krosna³⁴⁵.

„Co roku w Dniach Kultury, Oświaty, Książki i Prasy odbywają się liczne spotkania dziennikarzy z czytelnikami w środowiskach robotniczych, miasteczkach i wsiach. To wszystko wpływa na wzrost autorytetu i poczytność. Z analizy i badań sondażowych wynika, że co 10. mieszkańców naszego regionu nabywa „Nowiny”, a czyta je każda rodzina. „Nowiny” w 1977 roku dostarczane były do 1850 punktów sprzedaży na terenie 4 województw”³⁴⁶ - chwaliła się redakcja. „W okresie początkowym, kiedy kształtowała się władza ludowa na Rzeszowszczyźnie szczególna rola przypadała jednemu

³⁴⁰ „Nowiny Rzeszowskie”, 13 kwietnia 1969.

³⁴¹ „Nowiny Rzeszowskie”, 1 i 2 marca 1975.

³⁴² „Nowiny Rzeszowskie”, 1, 2, 3 sierpnia 1975.

³⁴³ „Nowiny”, 3 czerwca 1975, s. 1.

³⁴⁴ „Nowiny”, 3 czerwca 1975, s. 1.

³⁴⁵ gkrol, *Jak zmieniły się Nowiny, cz. III. Motorowerem do nieba*, 19 września 2009, <https://nowiny24.pl/Jak-zmienialy-sie-nowiny-cz-III-motorowerem-do-nieba/AR/6056563>, 21.02.2020.

³⁴⁶ Archiwum redakcyjne Gazety Codziennej „Nowiny” w Rzeszowie, *Księga Honorowa. Kronika Rzeszowskiego Wydawnictwa Prasowego*, (brak paginacji).

dziennikowi wychodzącemu na tym terenie”³⁴⁷ - czytamy w Księdze Honorowej wydawnictwa.

Dynamikę przyrostu nakładów dziennika w okresie trzydziestu lat działalności od 1949 do 1977 roku obrazują dane wydawnictwa sporządzone z okazji jubileuszu (tabela 2). W pierwszych latach ukazywania się dziennik borykał się ze znacznymi, dziennymi zwrotami. Dynamiczny wzrost nakładów zaczął notować w drugiej połowie lat 60. przy jednoczesnym spadku zwrotów. Tendencja ta utrzymywała się do końca lat 70. i jeszcze na początku lat 80. XX wieku. Zahamował ją późniejszy kryzys gospodarczy w kraju, wzrost cen i problem z dostawami papieru.

Tabela 2. Nakłady, zwroty, roczne przyrosty „Nowiny Rzeszowskie”, „Nowiny”

Okres	Nakład średni w tys. egzemplarzy (5 lat)	Zwroty dzienne w procentach	Średni przyrost roczny w tys. egzemplarzy (5 lat)
1949-50	57,0	30,2-14,8	
1951-55	51,0	16,5-13,9	
1956-60	58,0	17,6-14,3	1,4
1961-65	79,0	8,7-4,4	4,2
1966-70	135,0	4,5-2,5	11,2
1971-75	186,0	2,4-1,9	10,2
1976-77	194,0	1,8-0,9	4,0

Źródło: Archiwum Redakcyjne Gazety Codziennej „Nowiny”, Księga Honorowa. Kronika Rzeszowskiego Wydawnictwa Prasowego, (brak paginacji).

W 1981 dziennik zaczęto drukować na papierze kiepskiej jakości. Latem 1981 roku zmniejszyła się objętość. „Nowiny”, choć cieńsze, drożały³⁴⁸. W 1981 roku dominowały teksty związane z sytuacją polityczną i gospodarczą w kraju³⁴⁹. 2 grudnia redakcja zamieściła artykuł „Rzepicha się kłania”. Oto fragment: „Aktualna sytuacja na rynku spożywczym wygląda na ogół tak. Albo towaru nie ma w sprzedaży, bo nie wyprodukowano go w wystarczających ilościach, albo nie dostarcza się go z braku opakowań. (...)”

³⁴⁷ Archiwum redakcyjne Gazety Codziennej „Nowiny” w Rzeszowie, *Księga Honorowa. Kronika Rzeszowskiego Wydawnictwa Prasowego*, (brak paginacji).

³⁴⁸ gkrol, *Jak zmieniały się Nowiny cz. III Motorowerem do nieba*, <https://nowiny24.pl/Jak-zmienialy-sie-nowiny-cz-III-motorowerem-do-nieba/AR/6056563>, 21.02.2020.

³⁴⁹ Tamże.

Ot, chociażby bryły masła czy margaryny, które nierzadko na oczach klientów są rozparcelowywane na małe kawałki, zgodne z zasadami reglamentacji. W jednym ze sklepów widziałam w kącie pokaźnych rozmiarów beczkę napelnioną miodem, po którego zaczerpnięcie ekspedientka po drabinie wchodzić musiała, co jako żywo odległe czasy Rzepichy mi przypominało”³⁵⁰.

14 grudnia 1981 roku „Nowiny” zamieściły na pierwszej stronie obwieszczenie o wprowadzeniu stanu wojennego, przemówienie prezesa Rady Ministrów, gen. armii Wojciecha Jaruzelskiego i proklamację Wojskowej Rady Ocalenia Narodowego³⁵¹. Praca w redakcji uległa dezorganizacji. - Przestały docierać informacje z PAP-u, nie działały faksy, dalekopisy. Wiedzę o tym, co dzieje się w kraju, czerpaliśmy z 1 programu Polskiego Radia. Wiadomości podawane w radiu nagrywaliśmy na kasety magnetofonowe. Dziennikarze, którzy należeli do Solidarności, zostali zawieszeni – wspomina Krzysztof Szeliga, były dziennikarz gazety³⁵².

Wydania w kolejnych dniach miały po cztery strony, nie ukazywały się w nich stałe rubryki: „co, gdzie, kiedy”, krzyżówki, rysunki satyryczne, humor, programy radiowy i telewizyjny. Powróciły dopiero w wydaniu z 19, 20 grudnia³⁵³. Kryzys wywołany stanem wojennym odbił się na cenie dziennika. W dni robocze kosztował już 2 złote, 3 złote w weekend. Kolejne podwyżki nastąpiły w 1982 roku, cena gazety to 4 złote³⁵⁴, a następnie 5 zł, zarówno za wydanie codzienne, jak i weekendowe³⁵⁵. Mimo tego wydania piątkowo-sobotnio-niedzielne sięgnęły rekordowych nakładów, około 300 tys. egzemplarzy³⁵⁶. 22 lipca 1983 roku „Nowiny” poinformowały, że zawieszony już wcześniej stan wojenny został zniesiony. Rok później gazeta obchodziła 35-lecie. Redakcji przyznano Krzyż Oficerski Orderu Odrodzenia Polski.

Przełomowy w historii Polski rok 1989 „Nowiny” zainaugurowały przemówieniem noworocznym przewodniczącego Rady Państwa PRL Wojciecha Jaruzelskiego i podsumowaniem 96 dni rządu premiera M. F. Rakowskiego, w którym zawarły wykaz najważniejszych decyzji podjętych przez rząd w 1988 roku. Dziennik utrzymywał kurs rządowy i jako organ PZPR zamieszczał na pierwszej stronie najważniejsze informacje

³⁵⁰ gkrol, *Jak zmieniały się Nowiny cz. III Motorowerem do nieba*, <https://nowiny24.pl/Jak-zmienialy-sie-nowiny-cz-III-motorowerem-do-nieba/AR/6056563>, 21.02.2020.

³⁵¹ „Nowiny”, 14 grudnia 1981, s. 1.

³⁵² gkrol, *Jak zmieniały się Nowiny, cz. III Motorowerem do nieba*, <https://nowiny24.pl/Jak-zmienialy-sie-nowiny-cz-III-motorowerem-do-nieba/AR/6056563>, 21.02.2020.

³⁵³ „Nowiny” 19, 20 grudnia 1981, s. 8

³⁵⁴ „Nowiny”, 1 IV 1982, s. 1.

³⁵⁵ „Nowiny”, 1 VII 1982, s. 1.

³⁵⁶ „Nowiny”, 2, 3, 4 IV 1982, s. 1.

związane z obradami rządu, biura politycznego KC PZPR, wypowiedzi czołowych przedstawicieli partii. Nadal ukazywał się w dużym formacie i z ideowym przesłaniem „Proletariusze wszystkich krajów łączcie się!”. Na początku roku codzienne wydanie „Nowin” kosztowało 15 złotych, miało sześć stron. Stałym rubrykami były listy, sygnały czytelników, prawnik radzi oraz rubryka „co gdzie kiedy”, zawierająca ogólnopolski program TV i stacji radiowych, a także nocne dyżury aptek w regionie, repertuar kin i muzealnych wystaw. W każdy poniedziałek ukazywało się jedna strona „Stadionu”, poświęcona sportowi, we wtorki dwie strony „Widnokągu”, czyli magazyn kulturalno-naukowo-oświatowy, w tygodniu mutowane były dwie strony: panorama miasta zawierająca informacje z Rzeszowa i okolic oraz panorama regionu, obejmująca wydarzenia z pozostałych trzech województw południowo-wschodniej Polski czyli: krośnieńskiego, przemyskiego i tarnobrzckiego. Piątek był normalnym wydaniem, z kolei wydanie magazynowe ukazywało się w sobotę i kosztowało 30 złotych, miało też osiem stron, w tym jedną o charakterze rozrywkowym z krzyżówką i humorem oraz modą.

Gazeta donosiła w tym okresie o konieczności gruntownej reformy PZPR zawartej w tezach biura politycznego X Plenum KC PZPR. „Jak ma wyglądać ta reforma, w jakich iść kierunkach i jak daleko sięgać”? – pytał autor tekstu na pierwszej stronie³⁵⁷. Dziennik włączył się w dyskusję, organizując w oddziałach redakcji w Przemyśle, Krośnie i Rzeszowie dyżury członków Komitetu Centralnego partii, którzy przyjmowali wnioski i opinie czytelników na ten temat³⁵⁸. Gazeta przez kolejne styczniowe wydania obszernie relacjonowała obrady X Plenum KC PZPR, wystąpienia I sekretarza KC PZPR Wojciecha Jaruzelskiego³⁵⁹, Mieczysława Franciszka Rakowskiego i uchwałę X Plenum KC PZPR³⁶⁰. W lutym 1989 roku pojawiła się trzecia strona mutowana pod nazwą „Panorama tarnobrzcka”³⁶¹.

6 lutego 1989 roku dziennik informował o rozpoczynających się tego dnia obradach Okrągłego Stołu, a 7 lutego 1989 roku na pierwszej stronie zamieścił relację wraz z pełną listą uczestników³⁶². W wydaniu znalazły się też wystąpienia m.in.: Lecha Wałęsy, Alfreda Miodowicza i Jerzego Turowicza, Józefa Ślisza, Alojzego Pietrzyka oraz Czesława Kiszczaka. Przez kolejne tygodnie dziennik relacjonował obrady przy jednocze-

³⁵⁷ (ar), *Dyżur redakcyjny w Krośnie, Członkowie centralnych władz partyjnych do dyspozycji Czytelników „Nowin”*, „Nowiny”, 9 stycznia 1989, s. 1.

³⁵⁸ (n), *Czekamy w Przemyśle na wasze telefony. Członkowie centralnych władz partyjnych do dyspozycji Czytelników „Nowin”*, „Nowiny”, 3 stycznia 1989, s. 1.

³⁵⁹ „Nowiny”, 17 stycznia 1989 roku, s. 1-3.

³⁶⁰ „Nowiny”, 19 stycznia 1989 roku, s. 1-3.

³⁶¹ „Nowiny”, 2 lutego 1989 roku, s. 5.

³⁶² (PAP), *Pragnienie otwarcia nowego rozdziału w historii Polski*, „Nowiny”, 7 lutego 1989 r., s. 1.

snym zamieszczaniu na swoich łamach obszernych wystąpień premiera M.F. Rakowskiego, relacji z posiedzeń biura politycznego KC PZPR, konferencji rzecznika rządu Jerzego Urbana, sprawozdań z obrad KW PZPR w poszczególnych województwach Polski południowo-wschodniej, śledząc każdy krok przedstawicieli partii i głównych przywódców. Na przykład zamieścił informację o tym, że pierwszy sekretarz KC PZPR Wojciech Jaruzelski zwiedził wystawę w Starej Kordegardzie w Warszawie, na której prezentowane były postacie ruchu robotniczego, podkreślając, że „W. Jaruzelski przekazał autorce wyrazy uznania za jej twórcze zaangażowanie w tę tematykę społeczną”³⁶³.

Dziennik nie unikał tematu podwyżek cen żywności, w tym artykułów mleczarskich i tłuszczów roślinnych, przetworów mięsnych, biletów PKS, PKP, Wars. Podwyżki nie ominęły również dziennika. 14 lutego wydawca poinformował czytelników o konieczności podniesienia ceny gazety z 15 do 25 złotych za wydanie powszednie i 50 złotych za wydanie magazynowe. Podwyżkę tłumaczył znacznym wzrostem cen papieru, usług poligraficznych i energii.

Również w trudnym okresie przemian zachodzących w kraju, dziennik zajmował się sprawami z pozoru błahymi, które sytuowały go w gronie organu będącego głosem klasy robotniczo-chłopskiej, pomagającym w rozwiązywaniu problemów ludzi w codziennej socjalistycznej rzeczywistości. W marcu 1989 roku reporter „Nowin” pojechał do Mielca, by osobiście sprawdzić sygnał od czytelników, którzy przyjechali po nawozy do miejscowej Gminnej Spółdzielni i zastali ją zamkniętą. „Zapytany o powód, że właśnie teraz, gdy czas gorący dla rolnictwa, a magazyn obwieszony kłódkami, wiceprezes GS „SCH” Stanisław Stachowicz nie ukrywał rozżalenia: - Nie mieliśmy szczęścia do tego magazyniera. Zbyt często po prostu nie przychodzi do pracy”(…). „Ten fakt zwrócił naszą uwagę, że na takie stanowiska musimy dobierać ludzi z poczuciem obowiązkowości”³⁶⁴ - pisała gazeta.

Do 30 marca 1989 roku wydawca utrzymywał sobotnio-niedzielne wydanie magazynowe. Od 31 marca magazyn zaczął ukazywać się w piątki za 50 złotych, przy utrzymaniu wydania sobotnio-niedzielnego, jako zwykłego za 25 złotych. Wydawca uzasadniał zmianę znaczną poczytnością piątkowych „Nowin”³⁶⁵. Dziennik towarzyszył obradom Okrągłego Stołu do końca, podobnie, jak pierwszym wolnym wyborom w

³⁶³ (PAP), *Wojciech Jaruzelski zwiedził wystawę*, „Nowiny”, 28 marca 1989 r., s. 1.

³⁶⁴ Mn., *Sygnał na 1 stronie*, „Nowiny”, 29 marca 1989 r., s. 1.

³⁶⁵ (bez autora), *Nowiny z soboty na niedzielę*, „Nowiny”, 31 marca 1989 r., s. 1.

czerwcu, zachęcając czytelników do wzięcia udziału w głosowaniu m.in. ustami Wojciecha Jaruzelskiego: „To nie jest zwykłe głosowanie - każdy głos to część odpowiedzialności za przyszłość Rzeczypospolitej”³⁶⁶.

Trudnym w działalności „Nowin” okresem był trzeci kwartał 1989 roku, we znaki dały się braki papieru i postępujący w kraju kryzys gospodarczy. Trzeci i czwarty kwartał 1989 roku to kolejna podwyżka ceny gazety przy początkowym utrzymywaniu tej samej liczby stron, od 6 do 8, wtorkowego dwustronicowego dodatku „Widnokrąg” oraz mutowania trzech stron o znaczeniu lokalnym, równocześnie z ograniczeniem do 4 stron niektórych wydań. Poniedziałkowe wydania w tym okresie zamykała nadal jedna strona „Stadionu”, w pozostałych dniach strony ogłoszeniowe, w wydaniu magazynowym przygotowywanym w piątki oraz w sobotnim był to program radiowy i TV oraz repertuar kin. W sierpniu doszło do drugiej podwyżki ceny gazety w 1989 roku. Od 4 sierpnia koszt wydania codziennego wzrósł z 25 złotych do 50 zł, łącznie z sobotnim. Z kolei wydanie piątkowe magazynowe kosztowało 80 zł. „Do podjęcia takiej decyzji zmusiły nas wzrastające ceny papieru i koszty druku” – informowało na łamach gazety Rzeszowskie Wydawnictwo Prasowe³⁶⁷.

Kolejna podwyżka nastąpiła we wrześniu. 12 września 1989 roku na stronie pierwszej ukazał się komunikat. „Rzeszowskie Wydawnictwo Prasowe RSW „Prasa-Książka-Ruch” poinformowało, że w związku ze znacznym wzrostem kosztów wydawania prasy (papier, usługi poligraficzne, energia, transport, telekomunikacji itp.) z dniem 13 września uległa kolejnej trzeciej już zmianie cena wydania codziennego do 80 zł, a wydań magazynowych do 100 zł³⁶⁸.

15 września 1989 roku „Nowiny” obchodziły 40-lecie istnienia, odnotowały ten fakt na 1 stronie wydania informacją opatrzoną zdjęciem z drukarni. „Obchodzimy nasz jubileusz zajęci pracą, która staje się coraz trudniejsza i coraz bardziej odpowiedzialna. Podobnie jak wszyscy i my odczuwamy trudności wynikające z powszechnego kryzysu. Lawinowo rosną koszty wydawania gazety, mamy kłopoty z kolportażem, coraz mniej jest punktów w których można nabyć „Nowiny”. Niestety musimy również podnosić cenę gazety”³⁶⁹ - w taki sposób redakcja usprawiedliwiała się przed czytelnikami pisząc: „I choć nie wszystko co pojawiało się na naszych łamach w tym czterdziestoleciu

³⁶⁶ (PAP), *To nie jest zwykłe głosowanie-każdy głos to część odpowiedzialności za przyszłość Rzeczypospolitej* (Wystąpienie Wojciecha Jaruzelskiego w TVP zamieszczamy na str.3), „Nowiny”, 3-4 czerwca 1989 r., s. 1-3.

³⁶⁷ (bez autora), *Od jutra „Nowiny” droższe*, „Nowiny”, 3 sierpnia 1989 r., s. 1.

³⁶⁸ (bez autora), *„Nowiny” droższe*, „Nowiny”, 12 września 1989 r., s. 1.

³⁶⁹ (bez autora), *40 lat za nami*, „Nowiny”, 15 września 1989 r., s. 1.

może być powodem satysfakcji, choć popełnialiśmy błędy i nie zawsze mieliśmy rację, to przecież dominowała w naszej pracy troska o rozwój tej ziemi”.

Wydania lipcowe „Nowin” poświęcone były zmianom będącym konsekwencją pierwszych wolnych wyborów do Sejmu i Senatu, sytuacji gospodarczej kraju i politycznej. Gazeta nadal pozostawała dziennikiem lewicowym, na stronie pierwszej utrzymywała hasło „Proletariusze wszystkich krajów łączcie się!” i adnotację dziennik Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej. Dominowały w tym okresie informacje o poczynaniach osób związanych z PZPR, Wojciecha Jaruzelskiego i Mieczysława Rakowskiego, na przykład w wydaniu 1-2 lipca 1989 roku nad winietą donoszono o rekomendacji komitetu Centralnego i Klubu Poselskiego PZPR dla Wojciecha Jaruzelskiego na prezydenta Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej. 3 lipca poinformowały o zwołaniu pierwszego posiedzenia nowo wybranego Sejmu i Senatu. 20 lipca 1989 roku zamieściły na pierwszej stronie duże zdjęcie oraz tytuł „Wojciech Jaruzelski prezydentem Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej”.

25 lipca donosiły z kolei, że Komisja KC PZPR sprzeciwiła się urynkowieniu gospodarki, 19 września o przygotowaniach do XI zjazdu plenum KC PZPR. Nie pomijały też swojej przynależności partyjnej podczas jubileuszu 40-lecia, zamieszczając w wydaniu z 15 września 1989 roku życzenia od Wiesława Rydygiera, ówczesnego prezesa zarządu RSW „Prasa- Książka-Ruch”: „Życzymy wam jednocześnie wielu dalszych sukcesów w pełnieniu trudnej społecznej służby, we wzbogacaniu najlepszych tradycji prasy lewicowej”³⁷⁰.

W drugiej połowie października gazeta zredukowała liczbę stron w środy i soboty do 4³⁷¹. Od 23 października podniosła również cenę wydania codziennego do 100 zł, a wydania magazynowego do 150 zł, zrzucając winę na rosnące ceny papieru. „Wytwórnice papieru dyktują nam bezlitosne warunki (tona papieru kosztuje dziś 1450 tys. zł a jeszcze u progu roku kosztowała 230 tys. zł), zaś w innych przedziałach kosztów też nie jest lekko... realia są takie, że dziś gazeta musi kosztować tyle, żeby starczyło środków na wydawanie jej jutro”³⁷² - tłumaczyła redakcja na łamach dziennika.

W kolejnych tygodniach zmniejszona objętość do 4 stron pojawiła się w wydaniach wtorkowych. 1 grudnia 1989 roku gazeta grzmiała, że papier podrożał o prawie 100 procent, co zmusiło wydawcę do kolejnego podniesienia ceny „Nowin” do 150 zł za

³⁷⁰ (bez autora), *40 lat za nami*, „Nowiny”, 15 września 1989 r., s. 1.

³⁷¹ „Nowiny”, 21-22 X 1989 rok, s. 1.

³⁷² (bez autora), *„Od poniedziałku 23 bm.”*, „Nowiny” – 100 i 150 zł „Nowiny”, 21-22 X 1989 r., s. 1.

codzienne wydanie i 200 zł za magazynowe. Tym razem winne były, jak pisał dziennik, Rzeszowskie Zakłady Graficzne, które podniosły cenę druku aż o 150 procent. Redakcja na łamach własnego dziennika wyliczyła czytelnikom wszystkie koszty wydawania dziennika i tak: druk - 45 zł, papier - 61 zł, kolportaż 40-50 zł, koszty osobowe - 16 zł i koszty rzeczowe 12 zł, razem 174, 50 zł za jeden egzemplarz gazety³⁷³.

12 grudnia „Nowiny” pytały czytelników o to „Jaka partia?”. Przed zaplanowanym na styczeń XI zjazdem PZPR zaprosiły czytelników do wyrażenia opinii propozycji i uwag na temat przyszłości PZPR, jej nowego kształtu³⁷⁴, a w wydaniu sylwestrowo-noworocznym obwieszczały na pierwszej stronie o tym, że „od 1 stycznia znajdziemy się w nowym świecie gospodarczym”. Rok 1990 stał się rokiem, który na następne dekady zmienił oblicze największego dziennika w południowo-wschodniej Polsce.

2.4. Rzeszowskie Wydawnictwo Prasowe - działalność partyjnej spółdzielni w Polsce południowo-wschodniej

Rozwój prasy partyjnej w województwie rzeszowskim związany był z działalnością Robotniczej Spółdzielni Wydawniczej „Prasa”. 25 stycznia 1949 roku powołała ona oddział terenowy - Delegaturę RSW „Prasa” w Rzeszowie z siedzibą przy ul. Gałęzowskiego 1 (w 1967 roku przeniosła się do nowego budynku Rzeszowskich Zakładów Graficznych przy ulicy Marchlewskiego) w celu uruchamiania w regionie prasy będącej organem wojewódzkich komitetów partyjnych. Stąd nie sposób w niniejszej dysertacji pominąć działalności samej spółdzielni, jako wydawcy, jak również uniknąć powtórzeń dotyczących „Nowin” zarówno w kontekście historii tego tytułu, jak i pozycji na rynku prasowym.

Przez prawie dwie dekady delegatura zajmowała się wydawaniem „Nowin Rzeszowskich”, tworzeniem oddziałów redakcji w największych miastach województwa, rozszerzaniem czytelnictwa oraz rozwojem sieci korespondentów robotniczo-chłopskich. Pod koniec 1950 roku dziennik miał ich na terenie województwa 193, zapelniali oni w tym czasie w „Nowinach Rzeszowskich” aż 70 procent powierzchni szpalt stron merytorycznych³⁷⁵. Do zadań rzeszowskiej delegatury należało także rozpro-

³⁷³ (bez autora), *Magazyn „Nowin” - 200 zł. Wydanie codzienne - 150 zł*, „Nowiny”, 1 XII 1989 r., s. 1.

³⁷⁴ (wab), *Jaka partia? Dziś w Przemyśle kolejny przedzjazdowy dyżur w oddziale „Nowin”*, „Nowiny”, 12 grudnia 1989 r., s. 1.

³⁷⁵ Archiwum Państwowe w Rzeszowie, Rzeszowskie Wydawnictwo Prasowe 1949-1959, *Sprawozdania miesięczne delegatury 1950-1951*, zespół 59/280/5, s. 53.

wadzenie dzienników i czasopism o zasięgu ogólnokrajowym, a były to w pierwszej dekadzie powojennej m.in.: „Trybuna Ludu”, „Trybuna Wolności”, „Sztandar Młodych”, czasopisma „Przyjaźń”, „Wolność”, „Pokolenie”, „O.T.F”, „Ekspres Wieczorny”, „Życie Warszawy”, „Gromada”, „Przyjaciółka”, „Ekspres Ilustrowany”. W tym też czasie podstawową formą sprzedaży pism były prenumerata zakładowa, pocztowa i komis przez PPK Ruch.

Dopiero w październiku 1967 roku delegatura wydała pierwszy numer tygodnika „Życie Przemyskie” (w nakładzie 7 tysięcy egzemplarzy i objętości 8 stron, w formacie A3) - pismo mające siedzibę w Przemyśle i ukierunkowane na ten obszar. Powstanie „Życia Przemyskiego” było kolejnym krokiem spółdzielni w kierunku zawładnięcia prasą powiatową i terenową. Wypieranie z rynku prasy konkurencyjnej, niezależnej od władz partyjnych, nie ograniczało się jedynie do powoływania do życia tytułów informacyjnych, skierowanych do mas, zagrabianiu ulegały także wydawnictwa branżowe, a przykładem tego stało się przejście w styczniu 1968 roku kwartalnika „Profile” - czasopisma przeznaczonego dla środowiska naukowego Rzeszowa. Ukazywało się ono w tym okresie w nakładzie 3 tys. egzemplarzy i w objętości 134 kolumn formatu A4 (2 kwietniu 1969 roku kwartalnik został przekształcony w miesięcznik, również pod tą samą nazwą).

Kolejnym krokiem wydawnictwa w forsowania partyjnych gazety na terenie województwa rzeszowskiego stało się wypuszczenie na rynek w październiku 1970 roku tygodnika „Podkarpacie”, obejmującego swym zasięgiem Krosno i okolice, w nakładzie 14 tys. egzemplarzy i objętości 8 stron formatu A3. Redakcję ulokowano w Krośnie ze względu na zasięg czasopisma. Następnie we wrześniu 1972 roku Rzeszowskie Wydawnictwo Prasowe „Prasa” od Rady Okręgowej ZSP w Rzeszowie przejęło kolejne czasopismo branżowe, tym razem miesięcznik młodzieżowy „Prometej”, ukazujący się w tym okresie w nakładzie 8 tys. egzemplarzy i objętości 36 kolumn formatu A3. W bardzo krótkim czasie osiągnęło ono nakład 33 tys. egzemplarzy. W marcu 1974 „Prometej” przejęła Młodzieżowa Agencja Wydawnicza w Warszawie, redakcja czasopisma oraz druk pozostały natomiast w administracji Rzeszowskiego Wydawnictwa Prasowego³⁷⁶.

³⁷⁶ Archiwum redakcyjne Gazety Codziennej „Nowiny” w Rzeszowie, *Księga Honorowa. Kronika Rzeszowskiego Wydawnictwa Prasowego*, (brak paginacji).

Już lutego 1969 roku delegatura została przekształcona w Rzeszowskie Wydawnictwo Prasowe RSW „Prasa”. Miało to związek z zaplanowanym przez RSW „Prasa” usamodzielnianiem wydawnictw w całym kraju pod względem organizacyjnym i finansowym (o czym wspomniano w rozdziale 1). 1973 roku w wyniku połączenia w jeden centralny organizm Robotniczej Spółdzielni Wydawniczej „Prasa”, Przedsiębiorstwa Upowszechniania Prasy i Książki „Ruch” oraz Spółdzielni Wydawniczej Książka i Wiedza w jeden koncern, czyli RSW „Prasa-Książka-Ruch”, Rzeszowskie Wydawnictwo Prasowe „Prasa” otrzymało nazwę Rzeszowskie Wydawnictwo Prasowe RSW „Prasa-Książka-Ruch”.

W 1975 roku wspomniana już wcześniej reforma administracyjna kraju i powołanie nowych województw spowodowało zmianę zasięgu Rzeszowskiego Wydawnictwa Prasowego z jednego dużego na cztery mniejsze województwa: krośnieńskie, przemyskie, rzeszowskie i tarnobrzeskie.

„10 maja 1977 roku minęło 30 lat od decyzji Sekretariatu KC Polskiej Partii Robotniczej powołującej Robotniczą Spółdzielnię Wydawniczą „Prasa”, instytucji skupiającej poszczególne wydawnictwa i drukarnie w kraju prowadzone przez komitety wojewódzkie PPR. Na mocy tej decyzji RSW „Prasa”, jako instytucja polityczna, przejęła w Polsce Ludowej ster w wydawaniu prasy i książki społeczno-politycznej. Równocześnie z działalnością wydawniczą RSW „Prasa” podjęła działalność oświatową oraz propagandową w duchu marksistowskim, celem podniesienia ogólnego poziomu wiedzy współczesnej o Polsce” – takim wstępem opatrzone Księgę Honorową wydaną z okazji jubileuszu 30-lecia Rzeszowskiego Wydawnictwa Prasowego, podsumowującą jego działalność i rolę jaką mu przypisano - upowszechniania postanowień partii przez środki masowego przekazu, podkreślając w tamtym czasie jej przesłanie, nie tylko jako nośnika informacji: „Prasa Rzeszowskiego Wydawnictwa Prasowego wierna nakazom pracy socjalistycznej nie tylko informuje opinię publiczną, ale także kształtuje, organizując społeczeństwo do realizacji zadań wytyczonych przez Partię”³⁷⁷.

W 1977 roku Rzeszowskie Wydawnictwo Prasowe RSW „Prasa- Książka- Ruch” wydawało już samodzielnie na terenie czterech województw:

- dziennik PZPR „Nowiny”,
- tygodnik społeczny „Życie Przemyskie”,
- tygodnik społeczno-polityczny „Podkarpacie”,

³⁷⁷ Archiwum redakcyjne Gazety Codziennej „Nowiny” w Rzeszowie, *Księga Honorowa. Kronika Rzeszowskiego Wydawnictwa Prasowego*, (brak paginacji).

- miesięcznik społeczno-kulturalny „Profile”,
- magazyn młodzieżowy „Prometej”.

Realizowana przez dziesięciolecia polityka partii doprowadziła do monopolizacji rynku prasowego i skazała mieszkańców czterech województw Polski południowo-wschodniej na jeden dziennik regionalny, uzupełniany przez trzy terenowe tygodniki. Prasa partyjna stała się podstawowym źródłem informacji, sięgały po nią rzesze czytelników, co obrazują wskaźniki nakładów poszczególnych tytułów. I tak w 1977 roku średnie nakłady gazet wydawanych przez rzeszowskie wydawnictwo kształtowały się następująco:

- „Nowiny” - 194 tys. egzemplarzy, zwroty 0,9 proc.,
- „Życie Przemyskie” - 12,3 tys. egzemplarzy, zwroty 0,04 proc.,
- „Podkarpacie” - 16,3 tys. egzemplarzy, zwroty 0,8 proc.,
- „Profile” - 11 tys. egzemplarzy, zwroty 0,4 proc.,
- „Prometej” - 33 tys. egzemplarzy, zwroty 0,4 proc.³⁷⁸.

Na wzrost sprzedaży wszystkich tytułów wpływał rozwój prenumeraty na terenach wiejskich, „tam gdzie była ona jedyną formą upowszechniania czytelnictwa, a doręczyciel pocztowy jej jedynym propagatorem i kolporterem³⁷⁹. Dzięki temu w latach 1970-1977 wydawnictwo miało już 43 tysiące prenumeratorów w całym regionie. Na wynik ekonomiczny wydawnictwa duży wpływ miała także gospodarka papierem. Do 1969 roku Rzeszowskie Wydawnictwo Prasowe nie miało własnego magazynu na papieru, powstał on dopiero w 1971 roku przy ul. Żelaznej w Rzeszowie. Mógł pomieścić 1000 ton tego surowca. Wydawnictwo dysponował również własnym transportem, stacją telefoto, dzięki której możliwy był codzienny odbiór zdjęć z centralnych wydarzeń politycznych. „Co roku w Dniach Kultury, Oświaty, Książki i Prasy odbywają się liczne spotkania dziennikarzy z czytelnikami w środowiskach robotniczych, miasteczkach i wsiach. To wszystko wpływa na wzrost autorytetu i poczytność. Z analizy i badań sondażowych wynika, że co 10. mieszkaniec naszego regionu nabywa „Nowiny”, a czyta je każda rodzina. „Nowiny” w 1977 roku dostarczane były do 1850 punktów sprzedaży na terenie 4 województw³⁸⁰ - czytamy w Księdze Honorowej rzeszowskiego wydawnictwa.

³⁷⁸ Archiwum redakcyjne Gazety Codziennej „Nowiny” w Rzeszowie, *Księga Honorowa. Kronika Rzeszowskiego Wydawnictwa Prasowego*, (brak paginacji).

³⁷⁹ Tamże.

³⁸⁰ Tamże.

Lata 70. XX wieku to również okres rozwoju wydawnictwa i powiększania majątku, m.in. remont zabytkowego dworku przy ulicy Hoffmanowej 3 w Rzeszowie na przyszłą siedzibę wydawnictwa, który rozpoczął się w 1979 roku. Ważną rolą wydawnictwa była także działalność socjalna. Kierując się postanowieniami VII Zjazdu i wytycznymi Biura Politycznego KC PZPR” organizowało dla pracowników opiekę lekarską, żywienie zbiorowe, załatwiała wnioski o mieszkanie, przydział wczasów, sanatoriów, organizowało zimowiska i kolonie letnie dla rodzin pracowników. Prowadziło własny ośrodek wypoczynkowy w Myczkowcach, z którego mogli korzystać pracownicy.

W 1978 roku wypracowało zysk w wysokości 13,8 mln złotych, który był o 28 procent wyższy w porównaniu do 1977 roku³⁸¹. Równie dobry okazał się rok 1979. „Uprzejmie informujemy, że w dniu 31 października 1979 roku Rzeszowskie Wydawnictwo Prasowe wykonało plan roczny zysku. Na plan 13 mln zł, uzyskano 13,212 tys. zysku” - pisał w listopadzie 1979 roku do sekretarza Komitetu Wojewódzkiego PZPR dyrektor wydawnictwa. „Możliwe było to dzięki m.in. przyznaniu przez Zarządu Główny RSW „Prasa-Książka-Ruch” 8 dodatkowych kolumn ogłoszeniowych dla „Nowin” – chwalił się Józef Krajnik, ówczesny dyrektor rzeszowskiego Wydawnictwa w piśmie do Zdzisława Andruszkiewicza, prezesa Robotniczej Spółdzielni Wydawniczej „Prasa-Książka-Ruch w Warszawie”³⁸².

Plan wydawniczy wykonano też w 1980 roku, mimo limitowania nakładów i objętości gazet spowodowanych niedoborem papieru. Wpływ na to miały ważne wydarzenia polityczne: VIII zjazd PZPR, wybory do Sejmu i Rad Narodowych, zapoczątkowane społeczno-polityczne przemiany w kraju i strajki w dużych zakładach pracy. To powodowało zainteresowanie prasą. Był to jednak początek trudności, z którymi wydawnictwo musiało mierzyć się w następnych latach. W 1980 roku rozpoczęło prace nad utworzeniem kolejnego tygodnika, tym razem dla woj. tarnobrzeskiego. Pierwszy numer „Tygodnika Nadwiślańskiego”, jako czasopisma społeczno-politycznego, ukazał się 20 lutego 1981 roku, liczył 16 stron³⁸³.

Problem z dostawą wystarczającej ilości papieru spowodował ograniczenia w nakładach „Nowin”. Od sierpnia 1981 roku wydania tego największego dziennika w Pol-

³⁸¹ Archiwum redakcyjne Gazety Codziennej „Nowiny” w Rzeszowie, *Księga Honorowa. Kronika Rzeszowskiego Wydawnictwa Prasowego*, (brak paginacji).

³⁸² Archiwum redakcyjne Gazety Codziennej „Nowiny” w Rzeszowie, *Księga Honorowa. Kronika Rzeszowskiego Wydawnictwa Prasowego, pismo dyrektora Rzeszowskiego Wydawnictwa Prasowego, Rzeszów dnia 15.XI.1979*, (brak paginacji).

³⁸³ Tarnobrzeska Biblioteka Cyfrowa, <http://tbc.tarnobrzeg.pl/dlibra/docmetadata?id=1612&from=pubstats>, 24.05.2020.

sce południowo-wschodniej zostały zmniejszone w tygodniu z 16 do 12 stron³⁸⁴. Wydawnictwo mimo tych trudności przejęło wówczas funkcję wydawcy dla gazet zakładowych. Obejmowało w 1981 roku: „Socjalistyczne Tempo” – Huta Stalowa Wola, „Echo Załogi” – WUCH Dębica, Siarka – Siarkopol” w Tarnobrzegu, Szklane Zagłębie” - Huta Szkła w Krośnie, „Gazeta Budowlanych” - RPRE w Rzeszowie. W sumie w 1981 roku Rzeszowskie Wydawnictwo Prasowe wydawało 11 tytułów, w tym 5 własnych: „Nowiny”, „Życie Przemyskie”, „Podkarpacie”, „Tygodnik Nadwiślański” i „Profile”, jeden tytuł zlecony przez Młodzieżową Agencję Wydawniczą w Warszawie - miesięcznik „Prometej” oraz 5 gazet zakładowych³⁸⁵. W 1982 roku średni jednorazowy nakład wszystkich tytułów Rzeszowskiego Wydawnictwa osiągnął 324 860 egzemplarzy. Było to zarówno 5 własnych, jak i 4 zlecone zakładowe czasopisma: „Wiadomości Fabryczne” - WSK Rzeszów, „Siarka” - Siarkopol Tarnobrzeg, „Szklane Zagłębie” - Huta Szkła Krosno, „Zelmer” - Predom Zelmer Rzeszów. Wydawnictwo z tytułu sprzedaży prasy i ogłoszeń uzyskało zysk 90, 405 tys. zł³⁸⁶.

W 1983 roku średnie jednorazowe nakłady gazet wydawanych przez Rzeszowskie Wydawnictwo Prasowe wynosiły:

- „Nowiny” - 190,3 tys.,
- „Życie Przemyskie” - 28,8 tys.,
- „Podkarpacie” - 34,6 tys.,
- „Tygodnik Nadwiślański” - 44,8 tys.,
- „Profile” - 10,0 tys.

W marcu 1983 roku oddano do użytku odremontowany dworek przy ulicy Hoffmannowej, w którym ulokowano biuro ogłoszeń, natomiast pomieszczenia wydawnictwa w budynku Rzeszowskich Zakładów Graficznych przeznaczono na użytek redakcji „Nowin”. Oddano także do użytku budynek socjalny w ośrodku wypoczynkowym w Myczkowcach, zakończono budowę garaży samochodowych przy Jana Styki w Rzeszowie. W tym też roku powołano wspólnie dla redakcji i wydawnictwa Związek Zawodowy Pracowników Prasy w Rzeszowie. Na jego czele stanął wówczas dziennikarz „Nowin” Janusz Klich.

Mimo trudności spowodowanych sytuacją polityczną w kraju i kryzysem gospodarczym, w roku 1984 wydawnictwo utrzymywało wysokie nakłady gazet: średni nakład

³⁸⁴ Archiwum redakcyjne Gazety Codziennej „Nowiny” w Rzeszowie, *Księga Honorowa. Kronika Rzeszowskiego Wydawnictwa Prasowego* (brak paginacji).

³⁸⁵ Tamże.

³⁸⁶ Tamże.

„Nowin” wynosił 190 tys. egz., „Życia Przemyskiego” - 33 tys., „Podkarpacia” - 35 tys., „Tygodnika Nadwiślańskiego” - 50 tys., „Profil” - 10 tys.³⁸⁷, mimo że spodziewało się strat finansowych w tygodnikach „Życie Przemyskie”, „Podkarpacie” i w „Profilach”, zysków natomiast jedynie w „Nowinach” i „Tygodniku Nadwiślańskim”. Chociaż w wytycznych wydawnictwo przyjęło poprawę wyników ekonomicznych poprzez wzrost sprzedaży i obniżenie zwrotów w tytułach przynoszących straty, mierzyło się w tym czasie z trudnościami: brakiem ustalonej puli papieru, wzrostem kosztów usług poligraficznych i papieru.

Rok 1985 rozpoczęło przy ciągłym deficycie podstawowego surowca. Wprawdzie opracowało plan, który zakładał wydawanie „Nowin” średnio dziennie w 190 tys. egzemplarzy, 33 tys. – „Życia Przemyskiego”, 36 tys. – „Podkarpacia”, 57 tys. – „Tygodnika Nadwiślańskiego”, i 10 tys. – „Profil”, ale w rzeczywistości w 1985 roku „Nowiny” ukazywały się 5 razy w tygodniu w nakładzie 170-180 tys. egzemplarzy, jedynie sobotnie wydanie było zwiększane do 190 tysięcy³⁸⁸.

W 1985 roku w Rzeszowskim Wydawnictwie Prasowym zatrudnionych było 185 osób, w tym 93 dziennikarzy łącznie z korespondentami z woj. przemyskiego, krośnieńskiego, tarnobrzeskiego oraz pracowników pomocniczych i administracyjnych wydawnictwa – 92³⁸⁹.

Struktura organizacyjna i liczba osób zatrudnionych w Rzeszowskim Wydawnictwie Prasowym przedstawiała się w 1985 roku następująco:

- Kierownictwo - 3 osoby,
- Dział Spraw Pracowniczych - 6 osób,
- Dział Wydawniczy - 10 osób,
- Biuro ogłoszeń - 7 osób,
- Samodzielne Stanowisko do spraw Ekonomiczno-Organizacyjnych - 1 osoba,
- Samodzielne Stanowisko do spraw Obronnych - 1 osoba,
- Radca Prawny - 1 osoba,
- Dział Administracyjno-Transportowy - 15 osób,
- Dział Telekomunikacyjny - 8 osób,

³⁸⁷ Archiwum redakcyjne Gazety Codziennej „Nowiny” w Rzeszowie, *Księga Honorowa. Kronika Rzeszowskiego Wydawnictwa Prasowego*, (brak paginacji).

³⁸⁸ Instytut Pamięci Narodowej Oddział w Rzeszowie, Wydział III WUSW w Rzeszowie, *Notatka Służbowa, Rzeszów dnia 1985.02.04*, IPN Rz 053/41 t.5 278/IV, s. 7.

³⁸⁹ Instytut Pamięci Narodowej Oddział w Rzeszowie, Wydział III WUSW w Rzeszowie, *Plan do sprawy obiektywnej krypt „Nonparel prowadzonej na Rzeszowskie Wydawnictwo Prasowe, KAW, OUKPPiW i środowisko dziennikarskie*, Rzeszów dnia 18 maja 1985, IPN Rz 053/41 t.5 278/IV, s. 2.

- Dział Finansowo-Księgowy - 9 osób³⁹⁰.

W redakcji „Nowin”

- Kierownictwo - 6 osób,
- Dział Partyjno-Społeczny - 8 osób,
- Dział Ekonomiki, Przemysłu i Gospodarki Żywnościowej - 9 osób,
- Dział Kulturalno-Oświatowy - 5 osób,
- Magazyn Sobotnio-Niedzielnny - 4 osoby,
- Dział Informacji - 11 osób,
- Dział Sportowy - 3 osoby,
- Dział Łączności z Czytelnikami - 5 osób,
- Dział Depeszerowy - 3 osoby,
- Dział Techniczny - 5 osób,
- Fotoreporterzy - 2 osoby,
- Korektorzy - 8 osób,
- Sekretariat - 2 osoby,
- Dział Dokumentacji Prasowej - 2 osoby,
- Hala Maszyn - 7 osób,
- Stanowisko do spraw Admin.-Gospodarczych - 1 osoba,
- Dział Obsługi - 4 osoby³⁹¹.

W redakcji miesięcznika „Profile”

- Kierownictwo - 2 osoby,
- Redaktor Graficzny - 1 osoba,
- Dział Twórczości - 1 osoba,
- Redaktorzy - 3 osoby,
- Korektor - 1 osoba³⁹².

W pozostałych redakcjach

- „Życie Przemyskie” (woj. przemyskie) - 17 osób,

³⁹⁰ Instytut Pamięci Narodowej Oddział w Rzeszowie, IPN Rz 053/41 t.5 278/IV, Wydział III WUSW w Rzeszowie, *Charakterystyka nr 42 sprawy obiektowej nr ewidencyjny 20134 kryptonim „Nonparel”*, IPN Rz 053/41 t.5 278/IV, s. 4.

³⁹¹ Tamże.

³⁹² Tamże, s. 5.

- „Podkarpacie” (woj. krośnieńskie) - 18 osób,
- „Tygodnik Nadwiślański” (woj. tarnobrzeskie) - 17 osób.

2.5. Rzeszowskie Wydawnictwo Prasowe u schyłku PRL

Kryzys w kraju u schyłku lat 80. XX wieku odbijał się negatywnie na działalności rzeszowskiego wydawnictwa, głównie powodował spadek nakładów „Nowin”. Co więcej w 1988 roku doszło do sporu między Rzeszowskimi Zakładami Graficznymi a Rzeszowskim Wydawnictwem Prasowym w sprawie wprowadzonej podwyżki cen druku gazety³⁹³, która przyczyniła się do opóźnienia przygotowań do rozpoczęcia druku 4 mutacji wojewódzkich „Nowin”³⁹⁴. Według sprawozdania ówczesnego dyrektora rzeszowskiego wydawnictwa na początku 1988 roku podwyżka sięgnęła 34 procent. Pełną sytuację poszczególnych pism obrazuje sprawozdanie z działalności wydawnictwa.

Dziennik PZPR „Nowiny”

Średni nakład dzienny w „Nowinach” za 9 miesięcy 1988 roku wykonany został w wysokości 165,6 tys. egz. Do wykonania planu rocznego zabrakło średnio 12,6 tys. egz. Wyprodukowany nakład globalny w dzienniku za omawiany okres był 6% niższy od planu. Średni dzienny nakład w „Nowinach” w trzech kwartałach 1987 roku był niższy o 9,4 tys. egz. od średniego nakładu realizowanego w trzech kwartałach 1987 roku. Nakład globalny dziennika w porównaniu do 9 miesięcy roku poprzedniego był niższy o 2.136,3 tys. egz., natomiast do planu 1988 roku o 2,8 mln egz. Pomniejszyło to wpływ redakcji ok. 30 mln zł. Średnie zwroty za okres trzech kwartałów przekroczone zostały o 414,0 tys. egz., tj. o 1,6%. Porównując wysokość zwrotów w dzienniku do analogicznego okresu roku poprzedniego były one wyższe o 2000 egz. średnio dziennie, tj. o 0,5%. Przekroczone zwroty zwiększyły koszty redakcji o 2,5 mln zł. Rozprowadzanie „Nowin” w układzie geograficznym przedstawia tabela 5.

³⁹³ Instytut Pamięci Narodowej Oddział w Rzeszowie, Wydział III WUSW w Rzeszowie, *Meldunek sygnalny nr 653 do sprawy obiektywnej krypt. „Nonparel” nr rej. 20134, Rzeszów – 1988 – 12 – 06*, IPN Rz 053/41 t.5 278/IV, s. 149.

³⁹⁴ Tamże.

Tabela 3. Koszty druku za trzy kwartały 1988 roku

TYTUŁ	Plan	Wykonanie	Różnica
„NOWINY’	58.314,4	52.451,2	- 5.853,2
„ŻYCIE PRZEMYSKIE”	9.291,3	8.016,0	- 1.203,3
„PODKARPACIE”	10.288,5	8.257,7	- 2.100,3
„TYGODNIK NADWIŚLAŃSKI”	11.172,7	8.478,1	- 2.694,6
„PROFILE”	5.207,0	4.039,8	- 1.158,2
RAZEM I PÓŁROCZE	94.253,9	81.12,8	- 13.111,1
„NOWINY”	28.553,5	29.931,9	- 1.378,4
„ŻYCIE PRZEMYSKIE”	4.947,8	4.775,3	- 172,3
„PODKARPACIE”	5.024,0	4.814,0	- 210,0
„TYGODNIK NADWIŚLAŃSKI”	5.731,9	4.555,7	- 1.175,2
„PROFILE”	2.298,2	2.571,3	+ 273,1
Za III kwartał	46.555,2	46.648,2	+ 93,0
RAZEM ZA TRZY KWARTAŁY	140.809,1	127.791,0	- 23.018,1

Źródło: IPN Oddział w Rzeszowie, Rzeszowskie Wydawnictwo Prasowe, Materiały na posiedzenie Rady Wydawniczej w dniu 21.10.1988 r., IPN Rz 053/41 t.5 278/IV s. 139.

Tabela 4. Koszty zużycia papieru za trzy kwartały 1988 roku

TYTUŁ	Plan	Wykonanie	Różnica	Odpady planowane	Wykonanie	Różnica
„NOWINY”	1.271,6	1.173,6	- 98,0	34,2	31,4	- 2,8
„ŻYCIE PRZEMYSKIE”	56,6	64,8	+ 8,2	3,7	4,2	+ 0,5
„PODKARPACIE”	65,0	73,2	+ 8,2	4,2	4,8	+ 0,6
„TYGODNIK NADWIŚLAŃSKI”	107,2	119,5	+ 12,3	6,9	7,9	+ 1,0
„PROFILE”	6,3	6,3	-	0,6	0,3	- 0,3
RAZEM I PÓŁROCZE	1.507,6	1.437,4	- 70,2	49,6	48,6	- 1,0
„NOWINY”	593,7	566,7	- 27,0	16,3	15,2	- 1,1
„ŻYCIE PRZEMYSKIE”	22,1	26,0	+ 3,9	1,6	1,8	+ 0,2
„PODKARPACIE”	24,9	28,9	+ 4,0	1,7	1,9	+ 0,2
„TYGODNIK NADWIŚLAŃSKI”	42,0	46,2	+ 4,2	2,9	3,1	+ 0,2
„PROFILE”	2,1	2,5	+ 0,4	0,1	0,2	+ 0,1
Za III kwartał	684,8	670,3	- 14,5	22,6	22,2	- 0,4
RAZEM ZA TRZY KWARTAŁY	2.192,4	2.107,7	- 84,7	72,2	70,8	- 1,0

Źródło: IPN Oddział w Rzeszowie, Rzeszowskie Wydawnictwo Prasowe, Materiały na posiedzenie Rady Wydawniczej w dniu 21.10.1988 r., IPN Rz 053/41 t.5 278/IV s. 140.

Tabela 5. Rozprowadzenie „Nowin” za trzy kwartały 1988 roku

Oddział	Prenumerata	Komis	Zwroty	% Zwroty	Rozprowadzenie	Czytelnictwo na 100 mieszkańców
Jasło	1.515	6.652	301	4,5	7,866	
Brzozów	464	2.542	124	4,8	2,882	
Krosno	1.846	9.215	562	6,0	10,499	
Lesko	764	3.049	183	6,0	3,630	
Sanok	858	6.653	222	3,3	7,289	
RAZEM WOJ. KROŚN.	5.447	28.111	1.392	4,9	32.166	6,7
Przemyśl	2.570	9.552	524	5,5	11.599	
Jarosław	1.528	8.527	328	3,8	9,727	
Lubaczów	573	2.831	189	6,6	3.215	
Przeworsk	1.133	4.779	230	4,8	5.682	
RAZEM WOJ. PRZEMYSKIE	5.804	25.689	1.271	4,9	30.222	7,6
Stalowa Wola	1.559	10.510	331	3,1	11.238	
Tarnobrzeg	1.070	7.539	446	5,9	8,163	
Janów Lubelski	447	1.914	129	6,7	2.232	
Staszów	740	2.354	127	5,3	2.967	
Sandomierz	1.181	4.647	302	6,5	5.526	
RAZEM WOJ. TARNOB.	4.997	26.964	1.335	4,9	30.626	5,2
Rzeszów	4.586	31.354	1.164	3,7	34.776	
Łańcut	1.109	4.716	168	3,5	5.657	
Leżajsk	813	4.854	251	5,2	5.416	
Kolbuszowa	414	2.208	75	3,4	2.547	
Strzyżów	531	2.969	186	6,2	3.314	
Ropczyce	713	3.682	176	4,8	4.219	
Mielec	1.136	8.547	320	3,7	9.363	
RAZEM WOJ. RZESZOW.	9.302	58.330	2.340	4,0	65.292	9,9
INNE WOJ.	346	476	21	4,4	801	
OGÓŁEM	25.896	139.570	6.339	4,6	159.107	7,3

Źródło: IPN Oddział w Rzeszowie, Rzeszowskie Wydawnictwo Prasowe, Materiały na posiedzenie Rady Wydawniczej w dniu 21.10.1988 r., IPN Rz 053/41 t.5 278/IV s. 136.

Tygodnik PZPR „Życie Przemyskie”

Średni nakład za trzy kwartały 1988 roku był wyższy o 300 egz. od planu rocznego, w porównaniu do trzech kwartałów 1987 roku o 1300 egz. Zwroty notowano niższe od założonego limitu o 0,3%, ale były one wyższe niż w roku 1987 średnio o 900 egz. Przekroczony nakład w tygodniku „Życie Przemyskie” i niższe od planowanych zwroty poprawiły wynik finansowy redakcji o 337 tys. zł³⁹⁵.

Tygodnik PZPR „Podkarpacie”

Plan nakładu „Podkarpacia” za 9 miesięcy 1988 roku przekroczony został o 200 egz. Nakład globalny wykonany został w 75,3% w stosunku do planu rocznego. W stosunku do trzech kwartałów 1988 r. nakład był wyższy o 900 egz. Zwroty w „Podkarpaciu” były niższe od ustalonego limitu o 0,5%. Wyższe natomiast o 800 egz., czyli 1,7% w porównaniu do roku 1987. Wyższy od planowego nakład i niższe zwroty zwiększyły zysk redakcji o 215 tys. zł³⁹⁶.

Czasopismo PZPR „Tygodnik Nadwiślański”

Planowany średni roczny nakład w „Tygodniku Nadwiślańskim” za trzy kwartały 1988 roku przekroczony został o 1 tys. egz. W porównaniu do analogicznego okresu 1987 roku był wyższy o 2 tys. egz. Zwroty w tygodniku były niższe o 1,3% od limitu. Przekroczenie nakładu oraz niższe od założonych zwroty zwiększyły zysk redakcji o 1,4 mln zł³⁹⁷.

Miesięcznik społeczno-kulturalny „Profile”

Średni nakład miesięcznika za 9 miesięcy 1988 roku był niższy o 300 egz. w stosunku do planu rocznego, a o 200 egz. niższy od średniego nakładu w okresie trzech kwartałów 1987 r. Zwroty przekroczone zostały tylko o 19 egzemplarzy³⁹⁸.

Rosnące ceny papieru oraz druku, a także wszystkiego, co wiązało się z działalnością wydawniczą, zmuszały wydawnictwo do działań wykraczających poza podstawo-

³⁹⁵ Instytut Pamięci Narodowej Oddział w Rzeszowie, Wydział III WUSW w Rzeszowie, *Meldunek sygnalny nr 594 do sprawy obiektywnej kryp. „Nonparel”*, RSW „Prasa-Książka-Ruch” Rzeszowskie Wydawnictwo Prasowe, materiały na posiedzenie Rady Wydawniczej w dniu 21.10.1988 r., IPN Rz 053/41 t.5 278/IV s. 127.

³⁹⁶ Tamże.

³⁹⁷ Tamże, s. 128.

³⁹⁸ Tamże, s. 129.

wy program. Kierownictwo było już w tym czasie przekonane, że aby mogło osiągnąć dobre wyniki ekonomiczne nie wystarczyło wydawać dziennika „Nowiny”, tygodników „Życie Przemyskie”, „Podkarpacie”, „Tygodnik Nadwiślański”, miesięcznika „Profile” oraz kilku gazet zakładowych³⁹⁹. Dlatego w okresie tych kwartałów 1988 r. podjęło kilka działań, by poprawić wynik finansowy, a były to:

- wydanie publikacji pozaprasowej pt. „Stadion Kibica”, „Piłkarska Wiosna 1988” - osiągnięty zysk 2.594,0 tys. zł,
- działalność reklamacyjna za wadliwy produkt u producentów papieru i przewoźników - wpływy w wysokości 4,6 mln zł,
- zagospodarowanie zwrotów papieru powstałych przy produkcji tytułów poprzez ich uzdatnienie i sprzedaż m.in. bloków piśmiennych przyniosło wpływy w wysokości 6.228,0 tys. zł,
- świadczenie usług na kserografie przyniosło wpływy w wysokości 3.807,0 tys. zł⁴⁰⁰.

Wydawnictwo spodziewało się także wpływów ze świadczenia usług transportowych - 2.416,0 tys. oraz z wydania publikacji pozaprasowej pt. „Znane i nieznane” - 2,2 mln zł. Wpływy, koszt własny i wyniki finansowe za trzy kwartały 1988 roku według poszczególnych rodzajów działalności, osiągnięte przez Rzeszowskie Wydawnictwo Prasowe przedstawia tabela 7. W tym 1988 roku zmniejszył się popytu na dziennik „Nowiny”, spadek zainteresowania wydawnictwo zaczęło notować od momentu podwyżki ceny dziennika w lutym tego roku. Mimo działań ze strony redakcji utrzymywał się spadek sprzedaży⁴⁰¹. Zarówno wydawnictwo, jak i sama redakcja „Nowin” podejmowały działania, by zahamować tę tendencję. Zespół redakcyjny miał nadzieję, że powstrzyma ją zmiana sposobu redagowania dziennika poprzez poszerzenie tematów wskazywanych przez czytelników w badaniach ankietowanych, zmiana szaty graficznej i sposobu redagowania wydań magazynowych i piątkowych, zapowiedzi zawartości wydania magazynowego⁴⁰².

³⁹⁹ Instytut Pamięci Narodowej Oddział w Rzeszowie, Wydział III WUSW w Rzeszowie, *Meldunek sygnalny nr 594 do sprawy obiektywnej kryp. „Nonparel”, RSW „Prasa-Książka-Ruch” Rzeszowskie Wydawnictwo Prasowe, materiały na posiedzenie Rady Wydawniczej w dniu 21.10.1988 r.*, IPN Rz 053/41 t.5 278/IV s. 129.

⁴⁰⁰ Tamże, s. 130.

⁴⁰¹ Tamże, s. 132.

⁴⁰² Tamże.

Tabela 6. Realizacja planowanej powierzchni za ogłoszenia w tytułach

Tytuł	Kolumny
„Nowiny”	318
„Życie Przemyskie”	60
„Podkarpacie”	52
„Tygodnik Nadwiślański”	60

Źródło: IPN oddział w Rzeszowie, Rzeszowskie Wydawnictwo Prasowe, Materiały na posiedzenie Rady Wydawniczej w dniu 21.10.1988 r., IPN Rz 053/41 t.5 278/IV s. 130.

W 1988 roku zmniejszył się popytu na dziennik „Nowiny”, spadek zainteresowania wydawnictwo zaczęło notować od momentu podwyżki ceny dziennika w lutym tego roku. Mimo działań ze strony redakcji utrzymywał się spadek sprzedaży⁴⁰³. Zarówno wydawnictwo, jak i sama redakcja „Nowin” podejmowały działania, by zahamować tę tendencję. Zespół redakcyjny miał nadzieję, że powstrzyma ją zmiana sposobu redagowania dziennika poprzez poszerzenie tematów wskazywanych przez czytelników w badaniach ankietowych, zmiana szaty graficznej i sposobu redagowania wydań magazynowych i piątkowych, zapowiedzi zawartości wydania magazynowego⁴⁰⁴. Wydawnictwo było tak bardzo zaniepokojone spadkiem sprzedaży „Nowin”, że zdecydowało się podjąć rozmowy ze szkołami średnimi na terenie Rzeszowa, by wprowadzić dziennik do sprzedaży w spółdzielniach uczniowskich.

⁴⁰³ Instytut Pamięci Narodowej Oddział w Rzeszowie, Wydział III WUSW w Rzeszowie, *Meldunek sygnalny nr 594 do sprawy obiektywnej kryp. „Nonparel”, RSW „Prasa-Książka-Ruch” Rzeszowskie Wydawnictwo Prasowe, materiały na posiedzenie Rady Wydawniczej w dniu 21.10.1988 r., IPN Rz 053/41 t.5 278/IV s. 132.*

⁴⁰⁴ Tamże.

Tabela 7. Wpływy, koszt własny i wyniki finansowe za trzy kwartały 1988 roku

Tytuły	Wpływy ze sprzedaży pism		Wpływy za ogłoszenia		Razem wpływy		Koszt własny
		%		%		%	
„Nowiny”	443.464	66,9	190.709	83,3	634.173	71,1	502.778
„Życie Przemyskie”	34.816	73,5	11.506	91,3	46.322	77,2	43.882
„Podkarpacie”	39.867	75,1	7.004	64,1	46.871	73,2	45.814
„Tyg. Nadwiślański”	65.527	77,1	9.017	79,1	74.544	77,4	58.144
„Profile”	1.835	69,1	-	-	1.835	69,1	16.167
Pisma zakład.	33.281	76,2	-	-	33.281	76,2	27.735
Wydawnictwo jedno- razowe	14.544	-	-	-	14.544	-	9.188

Źródło: IPN Oddział w Rzeszowie, Rzeszowskie Wydawnictwo Prasowe, Materiały na posiedzenie Rady Wydawniczej w dniu 21.10.1988 r., IPN Rz 053/41 t.5 278/IV, s. 132.

Wydawnictwo systematycznie też rozszerzało bazę czytelniczą tygodników wojewódzkich. Z tego powodu w planach miało kontynuowanie w czwartym kwartale 1988 roku zagospodarowania zrywów, wydanie publikacji pozaprasowej pt. „Poradnik Kosmetyczny nie tylko dla pań”, ponadplanowe wydanie kolumn ogłoszeniowych⁴⁰⁵. Realizację planu nakładowego za trzy kwartały 1988 roku zawiera tabela 8. Natomiast z powodu przekroczeniem limitu zwrotów w „Profilach” za trzy kwartały i spodziewanego pogłębienia się z tego tytułu straty, zaplanowało, że od stycznia 1989 roku „Profile” ukazywać się będą bez okładki offsetowej, co miało obniżyć straty.

⁴⁰⁵ Instytut Pamięci Narodowej Oddział w Rzeszowie, *Meldunek sygnałny nr 594 do sprawy obiektywnej kryp. „Nonparel”, RSW „Prasa-Książka-Ruch” Rzeszowskie Wydawnictwo Prasowe, Materiały na posiedzenie Rady Wydawniczej w dniu 21.10.1988 r., IPN Rz 053/41 t.5 278/IV, s. 137.*

Tabela 8. Wykonanie nakładów globalnych i średnich za trzy kwartały 1988 w stosunku do analogicznego okresu 1987 roku (w tys. egz.)

TYTUŁ		3 kwartały 1987 roku					3 kwartały 1988 roku					Różnice 1988-1997	
		Nakłady			Zwroty		Nakłady			Zwroty		Nakłady	
		plan 1987 r.	wykon. za 3 kw.	% do planu rocznego	egzemp.	%	plan 1988 r.	wykon. za 3 kw.	% do planu rocznego.	egzemp.	%	plan	wykon.
„NOWINY”	gl	55.080,0	39.949,7	72,5	1.411,7	-	54.768,8	37.813,4	69,0	1.449,8	-	- 312,2	- 2.136,3
	śr	180,0	172,2	-	6,2	4,1	165,8	165,8	-	6,4	4,6	- 1,6	- 9,4
„ŻYCIE PRZEMYSKIE”	gl	1.970,038,0	1.520,6	77,2	31,4	-	1.570,3	1.570,3	75,5	65,1	-	+ 110,0	+ 49,7
	śr		39,0	-	0,8	2,2	40,3	40,3	-	1,7	4,7	2,0	+ 1,3
„PODKARPACIE”	gl	2.132,0	1.729,0	81,1	44,7	-	2.340,0	1.761,0	75,3	70,8	-	+ 208,0	+ 32,0
	śr	41,0	44,3	-	1,1	2,8	45,0	45,2	-	1,9	4,5	+ 4,0	+ 0,9
„TYGODNIK NADWIŚLAŃSKI”	gl	3.536,0	2.768,2	78,3	45,1	-	3.744,0	2.920,4	78,0	98,7	-	+ 208,0	+ 152,2
	sr	68,0	71,0	-	1,2	1,7	72,0	73,0	-	2,6	3,7	+ 4,0	+ 2,0
„PROFILE”	gl	102,0	75,4	73,9	3,5	-	102,0	74,0	72,5	8,2	-	-	- 1,4
	sr	8,5	8,4	-	0,4	5,9	8,5	8,2	-	1,0	15,4	-	- 0,2
RAZEM	gl	62.820,0	46.042,9	73,3	1.536,4	-	63.034,8	44.139,1	70,0	1.692,6	-	+214,8	- 1.903,8

Źródło: IPN Oddział w Rzeszowie, Rzeszowskie Wydawnictwo Prasowe, Materiały na posiedzenie Rady Wydawniczej w dniu 21.10.1988 r., IPN Rz 053/41 t.5 278/IV s. 135.

W 1989 roku Rzeszowskie Wydawnictwo Prasowe wydawało „Nowiny” 6 razy w tygodniu. „Nowiny” nadal były najważniejszą gazetą wydawnictwa, mimo spadku nakładów przyniosły wydawnictwu największy zysk i nawet w trudnym okresie były najbardziej dochodowe (tabela 8). W 1989 roku średni jednorazowy nakład dziennika wynosił ponad 140 tys. egzemplarzy. Z trzech tygodników największy nakład miał „Tygodnik Nadwiślański” - ponad 60 tys. egzemplarzy. Średni nakład w przypadku tygodnika „Podkarpacie” to ponad 41 tys., a „Życia Przemyskiego” - ponad 35 tys. egzemplarzy, ale oba te tytuły w końcowym rozliczeniu 1989 roku przyniosły wydawnictwu straty. Na ich słaby wynik w 1989 roku (tabela 8) wpłynęła m.in. rosnąca cena prasy spowodowana rosnącymi cenami papieru i druku. W lutym 1989 roku wydanie codzienne „Nowin” kosztowało 15 złotych, wydanie magazynowe 30 złotych, a już w listopadzie za egzemplarz gazety w dzień powszedni trzeba było zapłacić 100 złotych, za wydanie magazynowe 150. W grudniu cena magazynu podskoczyła do 200 złotych, a wydania codziennego do 150.

Według kierownictwa przyczynami były także: chybiona, zlecona przez decydenta politycznego forma i treść prowadzonej na łamach tytułów kampanii wyborczej, rosnąca inflacja, jej następstwem był wzrost cen, które odsuwały tytuły na dalszy plan w hierarchii potrzeb⁴⁰⁶. Skutkiem tego było zmniejszenie nakładów tytułów i zwiększenie zwrotów głównie w „Podkarpaciu”, „Profilach” i „Życiu Przemyskim”. Jedynie „Nowiny” i „Tygodnik Nadwiślański” utrzymywały się w gronie tytułów z najmniejszym spadkiem nakładów w kraju. Zysk z prasy wynikał przede wszystkim ze znacznego podniesienia jej ceny oraz cen ogłoszeń⁴⁰⁷. Straty finansowe poniesiono natomiast głównie przy wydawaniu miesięcznika „Profile” - ponad 57 mln⁴⁰⁸ zł oraz tygodników „Podkarpacie” - ponad 37 mln zł i „Życie Przemyskie” - ponad 43 mln zł (tabela 8). W związku z dużymi stratami, jakie przyniosły „Profile”, wydawnictwo podjęło kroki w celu poprawienia jakości czasopisma. Radykalne posunięcia miały doprowadzić do samowystarczalności czasopisma, jednym z pomysłów była zmiana naczelnego: „W naj-

⁴⁰⁶ Archiwum Polska Press Grupa Oddział w Rzeszowie, *Protokół z Ogólnego Zebrania Pracowników Rzeszowskiego Wydawnictwa Prasowego, Rzeszów dnia 23.02.1990 r, Sprawozdanie dyrektora RWP z realizacji zadań za 1989 r. i przedstawienie założeń do planu na 1990 r.*, Teczka: Samorząd Pracowniczy 1988-1989, (brak paginacji).

⁴⁰⁷ Instytut Pamięci Narodowej Oddział w Rzeszowie, Wydział III WUSW w Rzeszowie, *Pismo do Naczelnik wydziału VII DSP. III MSW w Warszawie, Rzeszów 1989-02-20*, IPN Rz 053/41 t.5 278/IV s. 157-158.

⁴⁰⁸ Archiwum Polska Press Grupa Oddział w Rzeszowie, *Protokół z Ogólnego Zebrania Pracowników Rzeszowskiego Wydawnictwa Prasowego, Rzeszów dnia 23.02.1990 r, Sprawozdanie dyrektora RWP z realizacji zadań za 1989 r. i przedstawienie założeń do planu na 1990 r.*, Teczka: Samorząd Pracowniczy 1988-1989, (brak paginacji).

bliższym czasie zmieniony zostanie redaktor naczelny. Proponowany na to stanowisko dotychczasowy kierownik działu informacji w „Nowinach” Janusz Klich daje rękojmię wyprowadzenia czasopisma z trudności. Jest młody, energiczny, ceniony dziennikarz, dobry organizator, mający autorytet w środowisku. Ponadto zmieniony zostanie profil czasopisma ze społeczno-kulturalnego, które do chwili obecnej skierowane było do wąskiej grupy czytelników, na społeczne, które w swojej tematyce zawierać będzie problemy dotyczące życia codziennego regionu. Zmieniona zostanie również częstotliwość ukazywania się czasopisma. Nie będzie już miesięcznikiem, lecz tygodnikiem. Nastąpią także przesunięcia kadrowe w redakcji oraz poszerzenie statutowe do 12 osób. Zakłada się, że powyższe działania mają przynieść w końcu br. spodziewane efekty, w postaci dochodowości czasopisma”⁴⁰⁹. W konsekwencji „Profile” uległy likwidacji. Znalazły się wśród 95 tytułów RSW „Prasa-Książka-Ruch”, które zaprzestano wydawać w Polsce w okresie od listopada 1988 do 15 marca 1989 roku⁴¹⁰.

W 1989 roku wydawnictwo i redakcja „Nowin” wskazywały na problem narastającej spirali cenowej, obarczając za to winą przede wszystkim wytwórnice papieru i drukarnie. Obawiały się, że doprowadzi to do zmniejszenia nakładów prasy do takiego poziomu, że drukowanie dzienników stanie się nieopłacalne⁴¹¹.

Sytuacja finansowa wydawnictwa poprawiła się w 1990 roku, chociaż „Nowin” na początku stycznia 1990 roku kosztowały 200 zł za wydanie w tygodniu, a magazynowe 250 zł. W połowie stycznia redakcja poinformowała na łamach, że w związku z gwałtownym wzrostem cen papieru zmuszona była podnieść cenę do 350 zł za wydanie codzienne i 600 zł magazynowe. Mimo spadku nakładów dziennika w pierwszych 6 miesiącach 1990 roku, rok ten był lepszy niż poprzedni pod względem osiągniętych zysków (tabela 9). Ważną pozycję w tym czasie stanowiły dochody z reklam. W zestawieniu sporządzonym przez Głównego Likwidatora RSW obrazującym wyniki finansowe Rzeszowskiego Wydawnictwa Prasowego w latach 1989 i 1990 brak jest jednak danych dotyczących dochodów z ogłoszeń.

⁴⁰⁹ Instytut Pamięci Narodowej Oddział w Rzeszowie, Wydział III WUSW w Rzeszowie, *Pismo do naczelnika wydziału VII DSP. III MSW w Warszawie, Rzeszów 1989-02-20*, IPN Rz 053/41, t.5, 278/IV s. 157-158.

⁴¹⁰ Instytut Pamięci Narodowej Oddział w Rzeszowie, Wydział III WUSW w Rzeszowie, RSW „Prasa-Książka-Ruch” Rzeszowskie Wydawnictwo Prasowe, *Materiały na posiedzenie Rady Wydawniczej w dniu 21.10.1988r., Zmiany w ofercie prasowej RSW*, IPN Rz 053/41, t.5, 278/IV, s. 138.

⁴¹¹ Instytut Pamięci Narodowej Oddział w Rzeszowie, Wydział III WUSW w Rzeszowie, *Pismo do naczelnika wydziału VII DSP. III MSW w Warszawie, Rzeszów 1989-02-20*, IPN Rz 053/41, t.5, 278/IV s. 157-158.

Wszystkie cztery tytuły Rzeszowskiego Wydawnictwa Prasowego ukazywały się w 1990 roku i po rozwiązaniu PZPR weszły w skład majątku likwidowanej RSW Prasa-Książka-Ruch.

Tabela 9. Wyniki finansowe Rzeszowskiego Wydawnictwa Prasowego w latach 1989-1990

Tytuł	Częstotliwość	Średni jedn. nakład w tys. egz.		Cena 1 egz.	Wynik finansowy 1989	Wynik finansowy za I kw. 1990	Wynik finansowy za 6-mc 1990
		1989	VI 1990				
„Nowiny”	6xtyg.	146,5	87,3	350/600	239.322	312.971	778.579
„Podkarpacie”	tyg.	41,5	17,8	600	-37.905	2.089	16.561
„Tyg. Nadwiślański”	tyg.	69,4	40,2	600	13.806	28.655	83.920
„Życie Przemyskie”	tyg.	35,6	15,4	600	-43.431	4.345	2.349
Razem					171.792	349.060	

Źródło: AAN w Warszawie, Główny Likwidator Robotniczej Spółdzielni Wydawniczej „Prasa- Książka-Ruch”, Wykaz tytułów rentownych i nierentownych, załącznik nr 4, zespół nr 2/1906, syg.1/18, s. 4.

2.6. Inwigilacja środowiska dziennikarskiego „Nowin” w latach 80. XX wieku przez służby bezpieczeństwa PRL

W okresie PRL inwigilacja, obok cenzury, była jednym z elementów sprawowania kontroli nad mediami i środowiskiem dziennikarskim. Jej głównym celem było eliminowanie postaw i działań, które mogłyby szkodzić partii i jej interesom. Wydawnictwa w Polsce południowo-wschodniej, podobnie jak w całym kraju, a także pracownicy tych wydawnictw, w tym szczególnie dziennikarze, podlegali stałej kontroli służb bezpieczeństwa. Inwigilacja tego środowiska odbywała się przy stałej współpracy z kierownictwem kontrolowanych jednostek oraz agentów zwербowanych spośród załogi. Tak też się działo w Rzeszowie. W latach 1975-1989 Wojewódzki Urząd Spraw Wewnętrz-

nych w Rzeszowie prowadził inwigilację Rzeszowskiego Wydawnictwa Prasowego pod kryptonimem „Nonparel”. Została ona ukierunkowana na rzeszowskie wydawnictwo oraz inne jednostki podległe RSW i urzędom centralnym, które miały oddziały w Rzeszowie. Służby uzasadniały prowadzenie takiej kontroli „ochroną operacyjną rzeszowskiego środowiska dziennikarzy prasowych oraz Rzeszowskiego Wydawnictwa Prasowego”⁴¹², a podlegały jej redakcja „Nowin”, oddział Krajowej Agencji Wydawniczej, Okręgowy Urząd Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk, Rzeszowskie Wydawnictwo Prasowe, redakcja „Profilu”, Stowarzyszenie Dziennikarzy PRL, Centralna Agencja Fotograficzna oraz dziennikarze zagraniczni przebywający na terenie województwa⁴¹³. Kontrolę nad jednostkami w Krośnie, Tarnobrzegu i Przemyśle sprawował miejscowy WUSW⁴¹⁴.

W drugiej połowie lat 80. XX wieku służby bezpieczeństwa interesowały się w szczególności nastrojami panującymi w redakcjach po okresie stanu wojennego. Władze w Polsce obawiały się konsekwencji narastającego kryzysu gospodarczego, wzrostu niezadowolenia, umacniania się Solidarności oraz demokratycznych postaw wraz z próbą obalenia władz państwowych. Z tego powodu działania służb skierowane zostały na eliminowanie ze środowiska dziennikarskiego ludzi przejawiających sympatię do ruchu solidarnościowego. W kręgu zainteresowania była redakcja „Nowin”, nastroje panujące wśród dziennikarzy w związku z pogarszającą się sytuacją polityczną i gospodarczą w kraju, kondycja dziennika i Rzeszowskiego Wydawnictwa Prasowego.

Wydział III WUSW w Rzeszowie, któremu powierzono zadanie, skupiał się na ustalaniu, rozpoznaniu i likwidowaniu powiązań osób zatrudnionych w wydawnictwie i redakcji „Nowin”, jak to ujmuje w swoich aktach: „z przedstawicielami organizacji nielegalnych i ugrupowań antysocjalistycznych, a także penetrowaniu i rozpoznaniu poprzez osobowe źródła informacji osób mogących być nośnikami idei szerzonych przez ugrupowania antysocjalistyczne”⁴¹⁵. Podstawowymi zadaniami służb w tym czasie stało się „rozpoznanie osób o wrogich postawach, których celem działania było szkodenie

⁴¹² Instytut Pamięci Narodowej Oddział w Rzeszowie, Wydział III WUSW w Rzeszowie, *Meldunek zakończony do sprawy obiektowej krypt. Nonparel, 1990-01-20*, IPN Rz 053/41, t.5, 278/IV, s. 171.

⁴¹³ Instytut Pamięci Narodowej Oddział w Rzeszowie, Wydział III WUSW w Rzeszowie, *Charakterystyka i plan operacyjnego zabezpieczenia obiektów kontrolowanych 1982 r., Plan do sprawy obiektowej krypt „Nonparel, Rzeszów dnia 18 maja 1985*, IPN Rz 053/41, t.5, 278/IV, s. 2-5.

⁴¹⁴ Instytut Pamięci Narodowej Oddział w Rzeszowie, Wydział III WUSW w Rzeszowie, *Charakterystyka nr 42 sprawy obiektowej nr ewidencyjny 20134 kryptonim „Nonparel”*, IPN Rz 053/41, t.5, 278/IV, s. 5.

⁴¹⁵ Instytut Pamięci Narodowej Oddział w Rzeszowie, Wydział III WUSW w Rzeszowie, *Plan do sprawy obiektowej krypt „Nonparel, Rzeszów dnia 18 maja 1985*, IPN Rz 053/41 t.5 278/IV, s. 2-5.

interesom politycznym PRL, kontrola operacyjna dziennikarzy wyjeżdżających do innych krajów, którzy mogliby nawiązać kontakt z ośrodkami „S” za Zachodzie, a także utrzymywanie pełnej dyspozycyjności dziennikarzy w stosunku do aktualnych zapotrzebowani, wynikających z polityki partii i rządu⁴¹⁶. Z tego powodu służba bezpieczeństwa utrzymywała stałe kontakty z kierownictwem dziennika i wydawnictwa⁴¹⁷.

Do rozpoznania operacyjnego w ramach „Nonparel” wykorzystywano tajnych współpracowników rozmieszczonych w poszczególnych jednostkach Rzeszowskiego Wydawnictwa Prasowego. Byli to agenci: „Topolski”, „Dziadek”, „Zbyszek”, „R-49”, „Grafik”⁴¹⁸ oraz „Polonus”, „Redliński”, „Cezal”, „Grand”, „Orion”, „Rock”⁴¹⁹. W samej redakcji „Nowin” TW byli dziennikarze o pseudonimach: Grand i Polonus. Teczka pracy tajnego agenta SB o ps. Grand, znajdująca się w archiwach rzeszowskiego oddziału IPN obejmuje okres jego współpracy ze służbą bezpieczeństwa od 11 stycznia 1982 do 18 sierpnia 1987 roku⁴²⁰. W przypadku „Polonusa” w archiwach dostępna jest jedynieteczka personalna z lat 1985-1990, w której znajduje się notatka o zniszczeniu materiałów z teczki pracy tego agenta przez służby w styczniu 1990 roku, „ze względu na ich nieprzydatność operacyjną, archiwalną i poznawczą”⁴²¹. Oprócz agentów, służby pozyskiwały informacje z rozmów z kierownictwem „Nowin”. Jedną z osób, która spotykała się z oficerem WUSW był ówczesnym, wieloletni redaktor naczelny dziennika Henryk Paślawski⁴²².

Według Wydziału III WUSW w Rzeszowie na sytuację w kontrolowanych obiektach, w tym w „Nowinach” w drugiej połowie lat 80. XX wieku w bardzo małym stopniu wpływała działalność polityczna „S”. Służby nie notowały zakłóceń pracy w redakcjach, co uzasadniały odejściem z nich dziennikarzy, którzy identyfikowali się z „S”, a byli do nich zaliczani: Jan Musiał, Ryszard Niemiec, Antoni Adamski, Julia Ratajczak, Adam Warzocha. „Obecnie środowisko dziennikarskie w województwie jest ze względu

⁴¹⁶ Instytut Pamięci Narodowej Oddział w Rzeszowie, Wydział III WUSW w Rzeszowie, *Plan do sprawy obiektowej krypt „Nonparel”*, Rzeszów dnia 18 maja 1985, IPN Rz 053/41 t.5 278/IV, s. 2-5.

⁴¹⁷ Tamże.

⁴¹⁸ Instytut Pamięci Narodowej Oddział w Rzeszowie Wydział III WUSW w Rzeszowie, *Charakterystyka 42 sprawy obiektowej nr ewid. 20134 kryptonim „Nonparel”*, Rzeszów 1985-07-08, IPN Rz 053/41 t.5 278/IV, s. 4.

⁴¹⁹ Instytut Pamięci Narodowej Oddział w Rzeszowie, Wydział III WUSW w Rzeszowie, *Analiza sytuacji operacyjnej w środowisku dziennikarskim ochranianym w ramach spr. obiekt. „Nonparel” za rok 1988*, Rzeszów dnia 1988.12.21, IPN Rz 053/41 t.5, 278/IV, s. 150-151.

⁴²⁰ Instytut Pamięci Narodowej Oddział w Rzeszowie, *Teczka pracy, pseudonim Grand*, IPN Rz 00377/381 t. 1.

⁴²¹ Instytut Pamięci Narodowej Oddział w Rzeszowie, *Teczka personalna TW ps. Polonus*, IPN Rz 00102/1175, t. 1, s. 10

⁴²² Tamże.

na pracę zawodową, jak i postawę społeczną środowiskiem twórczym, bezpośrednio i na co dzień realizującym stawiane przez nim zadania. (...) Zdecydowana większość dziennikarzy posiada odpowiednie kwalifikacje zawodowe oraz polityczne przygotowanie do wykonywanej pracy. Można zauważyć wzrost prowadzonej przez nich ofensywy propagandowej, która zwiększa oddziaływanie poprzez środki masowego przekazu na społeczeństwo (...). Nie stwierdzono symptomów świadczących o wpływach ugrupowań ekstremy b. „S” na postawy i poglądy dziennikarzy⁴²³ - pisał o sytuacji w redakcjach podległych RWP oficer III wydziału WSUW. W KAW i „Profilach” nie zostały założone komórki Solidarności, natomiast w „Nowinach” jej członkami byli pracownicy techniczni i administracyjni i tylko kilku dziennikarzy⁴²⁴.

Ofensywa propagandowa, w którą angażowała się redakcja była jednym z zadań, jakie w latach 80. XX wieku stawiano zespołowi „Nowin”. W 1985 roku pierwszoplanowym zadaniem było szerokie informowanie opinii społecznej o kampanii wyborczej do Sejmu PRL. „W akcji tej zaangażowany jest cały stan zespołu redakcyjnego, który m.in. uczestniczy w spotkaniach przedwyborczych kandydatów na posłów z wyborcami”⁴²⁵. W myśl zaleceń partyjnego kierownictwa zespół „Nowin” dużo uwagi poświęcał prezentacji wyborcom kandydatów. Podejmował też własne inicjatywy, na przykład uruchomił w redakcji „telefon wyborczy”, pod którym dziennikarze przybliżali program PRON (Patriotycznego Ruchu Odrodzenia Narodowego, organizacji utworzonej w lipcu 1982 r. przez działaczy PZPR, ZSL i SD oraz prorządowych organizacji katolickich, na dowód rzekomego masowego poparcia społeczeństwa dla władz. Organizacja przestała istnieć w listopadzie 1989 r.)⁴²⁶.

Pod szczególną kontrolą służb był dział partyjny „Nowin”. Z notatki TW Parkera wynika, że był oceniany w samej redakcji bardzo nisko. „Na tę ocenę wpływa niewątpliwie słaby (mimo że liczny) poziom kadrowy. Dziennikarze z tego działu nie są uznawani za dziennikarzy wysokiego lotu, nawet zupełnie przeciętnego lotu. Ponadto wpływa na to ma niewątpliwie słabe kierowanie działem przez jego kierownika. Spośród członków kierownictwa redakcji słychać od czasu do czasu rzucaną uwagę, że R. Bereś nie potrafi kierować działem i nie ma przymiotów właściwych człowiekowi, który bę-

⁴²³ Instytut Pamięci Narodowej Oddział w Rzeszowie, Wydział III WUSW w Rzeszowie, *Plan do sprawy obiektywnej krypt „Nonparel”*, Rzeszów dnia 18 maja 1985, IPN Rz 053/41, t.5, 278/IV, s. 2.

⁴²⁴ Tamże.

⁴²⁵ Instytut Pamięci Narodowej Oddział w Rzeszowie, Wydział III WUSW w Rzeszowie, *Notatka Służbowa, Rzeszów dnia 1985.10.04*, IPN Rz 053/41, t.5, 278/IV, s. 31.

⁴²⁶ Słownik pojęć, 13grudnia81.pl, Portal Edukacyjny IPN, <https://13grudnia81.pl/sw/opor-spoleczny/sownik-pojec/6681,Patriotyczny-Ruch-Odrodzenia-Narodowego-PRON.html>, 22.06.2020.

dąc dziennikarzem nieszablonowo pokierowałby tak ważnym działem jak partyjny. Będąc kierownikiem działu partyjnego i od dwóch czy trzech kadencji sekretarzem POP zaczyna on już drażnić współpracowników, uważających go za człowieka, któremu woda sodowa uderzyła do głowy”⁴²⁷.

Sytuacja panująca w dziale partyjnym dziennika niepokoiła służby zwłaszcza w obliczu planowanego zjazdu PZPR w 1986 roku. Mogła bowiem niekorzystnie wpłynąć na sposób narracji i prezentowania na łamach „Nowin” założeń samego zjazdu, czego odzwierciedleniem była kolejna notatka sporządzona przez oficera, negatywnie oceniającego pracę tego działu. „Od pewnego czasu praca działu partyjno-społecznego podupada. Praktycznie opiera się na pracy kierownika działu R. Beresia i Stanisława Siwaka. Sytuację w tym dziale mogłaby polepszyć zmiana obsady kadrowej, lecz w tym względzie napotyka się na poważne trudności. Dotychczasowe propozycje przejścia dziennikarzy do działu partyjnego nie spotkały się z zainteresowaniem. Sytuacja ta może mieć niekorzystny wpływ na przebieg kampanii przed X zjazdem PZPR”⁴²⁸. Z tego też powodu, co roku oficerowie WUSW w Rzeszowie opracowywali plan działań w kontrolowanych jednostkach. Zawierały one ich charakterystykę, panującą sytuację, kierunki działań i tak zwany plan operacyjnego zabezpieczenia.

W zainteresowaniu służb były także zagadnienia związane z wdrażaniem reformy gospodarczej, trudnościami w zaopatrzeniu w materiały i surowce, regulacją cen, demokratyzacją życia w kraju, wizytą Jana Pawła II w Polsce, ogólnonarodowym referendum, kampanią sprawozdawczo-wyborczą w SDPR, przeglądem stanowisk w Rzeszowskim Wydawnictwie Prasowym⁴²⁹. Uwagę zwracano na publikacje poświęcone negatywnym zjawiskom w polskiej gospodarce i życiu społecznym, w tym narastającemu w środowisku dziennikarzy prasowych konfliktu w różnym postrzeganiu problemów społecznych, politycznych i gospodarczych. „U starych”, czyli w ścisłym kierownictwie, widać wyraźnie długoletnią praktykę i taktykę przeczekiwania, nieporuszania drażliwych problemów, unikaniu ich i ścisłego wykonania dyrektyw spływających z góry. Brak własnej inicjatywy „starych” przed poruszeniem tematów niepopularnych. Dziennikarze młodego pokolenia chcą pisać o bieżących, aktualnych problemach, ważnych ze

⁴²⁷ Instytut Pamięci Narodowej Oddział w Rzeszowie, Wydział III WUSW w Rzeszowie, *Informacja* 30.12.1985, IPN Rz 053/41, t.5, 278/IV, s. 45.

⁴²⁸ Instytut Pamięci Narodowej Oddział w Rzeszowie, Wydział III WUSW w Rzeszowie, *Notatka służbowa dot. sytuacji w red. „Nowin”*, Rzeszów 1986.04.08, IPN Rz 053/41, t.5, 278/IV, s. 54-56.

⁴²⁹ Instytut Pamięci Narodowej Oddział w Rzeszowie, Wydział III WUSW w Rzeszowie, *Plan Przedsięwzięć operacyjnych do sprawy obiektowej krypt. „Nonparel” nr ewid. 20 134*, Rzeszów 1988-02-27, IPN Rz 053/41, t.5, 278/IV, s. 89-91.

społecznego punktu widzenia. Uważają, że o problemach trzeba pisać, gdyż jest to swoisty wentyl bezpieczeństwa nastrojów społecznych”⁴³⁰ - donosiły w tym okresie służby.

Wydawane przez RWP i oddział KAW w Rzeszowie czasopisma włączały się do działań mających na celu pozyskanie przychylnej opinii społecznej w sprawach przemian systemowych w gospodarce, zmian społeczno-politycznych i kulturalnych. Na czoło wysuwały się problemy związane z pogłębieniem socjalistycznej odnowy i z przyspieszeniem rozwoju społeczno-ekonomicznego kraju. Wiele uwagi w dzienniku i tygodnikach poświęcono przygotowaniu i relacjonowaniu wyników ogólnopolskiego referendum w listopadzie 1987 roku”⁴³¹, oraz wizyty Jana Pawła II w Polsce i oddziaływaniu kleru rzymskokatolickiego na społeczeństwo, w tym na środowisko dziennikarskie. Istotnie dla służb było to, że problematyka polityki wyznaniowej była w tym okresie mało poruszana w wydawnictwach rzeszowskiego ośrodka prasowego. Oficerowie donosili swoim przełożonym, że „tylko nieliczni dziennikarze podejmowali sporadycznie tematy z tej dziedziny. Podczas prowadzonej kontroli operacyjnej służby nie stwierdziły w środowisku dziennikarskim i ochranianych obiektach wrogiej bądź szkodliwej działalności oraz innych zagrożeń. Mimo trudnej sytuacji dziennikarze wywiązali się ze swoich obowiązków, pozytywnie oddziałują na społeczeństwo regionu południowo-wschodniej Polski”⁴³².

Ważne było opracowanie prognoz rozwoju sytuacji w kontrolowanych przez służby środowiskach i obiektach w przyszłości, zwłaszcza pod koniec lat 80. XX wieku w związku z wprowadzaniem w kraju reform. Służby zdawały sobie sprawę, że będą one wpływały na nastroje społeczne, dlatego istotną rolę przypisywały w tym względzie środowisku dziennikarskiemu. „Sytuacja gospodarcza kraju - kolejny rok wdrażania reformy gospodarczej - będzie kształtować nastroje społeczeństwa. W tym zakresie, oprócz wymiernych efektów ekonomicznych, bardzo istotna będzie praca i poziom środowiska dziennikarskiego. Musi ona zaowocować jakościowo nową publicystyką oraz podejmowaniem działań zmierzających do docierania do szerokiej opinii społecznej, ze szczególnym uwzględnieniem środowiska wiejskiego i młodzieżowego”⁴³³. Według rzeszowskiego WUSW kampania Rad Narodowych oraz dalsza demokratyzacja życia w kraju „będzie miała istotny wpływ na publicystyczną i informacyjną działalność dzien-

⁴³⁰ Instytut Pamięci Narodowej Oddział w Rzeszowie, Wydział III WUSW w Rzeszowie, *Plan Przedsięwzięć operacyjnych do sprawy obiektovej krypt. „Nonparel” nr ewid. 20 134*, Rzeszów 1988-02-27, IPN Rz 053/41, t.5, 278/IV, s. 89-91.

⁴³¹ Tamże.

⁴³² Tamże.

⁴³³ Tamże.

nikarzy prasy. Nielegalne struktury polityczne będą w dalszym ciągu aktywizować swą działalność w aktach na władzę. Środowisko dziennikarskie będzie musiało podejmować polemikę z zachodnimi ośrodkami ideologicznymi w celu kształtowania pozytywnych nastrojów społecznych⁴³⁴ - wskazywali oficerowie WUSW w planach operacyjnych, wyznaczając kierunki działań na 1988 rok⁴³⁵, do których zaliczono:

- systematyczną pracę z osobowymi źródłami informacji,
- rozbudowę sieci Osobowych Źródeł Informacji w redakcji „Nowin”,
- utrzymywanie stałych kontaktów z kierownictwami kontrolowanych obiektów oraz przedstawicielami organizacji polityczno-społecznych,
- stosowanie środków techniki operacyjnej (w zależności od potrzeb),
- ujawnianie nieprawidłowości w funkcjonowaniu instytucji polegających na wadliwej lub błędnej decyzji, w stosunkach międzyludzkich, niewłaściwej polityce kadrowej i płacowej, powstawaniu niekorzystnych nastrojów lub konfliktów,
- ujawnianie powiązań osób zatrudnionych w ochraniających obiektach z przedstawicielami nielegalnych ugrupowań w kraju lub na Zachodzie, postaw osób zatrudnionych w obiektach, osób utrzymujących bądź wyjeżdżających do państw kapitalistycznych,
- ochrona zabezpieczenia tajemnicy państwowej i służbowej⁴³⁶.

Zadaniem służb było w tym czasie „prowadzenie działań profilaktycznych w zakresie likwidowania zagrożeń i ich skutków, podejmowanie współdziałania z wydziałami WSW i jednostkami MSW, dokonywanie systematycznej oceny stanu sytuacji operacyjnej o nieprawidłowościach i zagrożeniach”⁴³⁷.

Analiza sytuacji w środowisku dziennikarskim na tle sytuacji społeczno- politycznej w kraju i wzrostu cen prasy w lutym 1988 roku ⁴³⁸ wykazała, że sytuacja operacyjno- polityczna w obiektach kontrolowanych (służby używały terminu ochraniających) w ramach „Nonparel” „kształtowała się korzystnie, nie występowały problemy mogące mieć negatywny wpływ na nastroje niezadowolenia wśród pracowników. Rok 1988 był dla kraju oraz regionu okresem obfitującym w wydarzenia polityczne, gospodarcze i kulturalne. Tytuły wydawane przez Rzeszowskie Wydawnictwo Prasowe i Oddział Krajowej

⁴³⁴ Instytut Pamięci Narodowej Oddział w Rzeszowie, Wydział III WUSW w Rzeszowie, *Plan Przedsięwzięć operacyjnych do sprawy obiektovej krypt. „Nonparel” nr ewid. 20 134*, Rzeszów 1988-02-27, IPN Rz 053/41 t.5 278/IV, s. 89-91.

⁴³⁵ Tamże.

⁴³⁶ Tamże.

⁴³⁷ Tamże.

⁴³⁸ Instytut Pamięci Narodowej Oddział w Rzeszowie, Wydział III WUSW w Rzeszowie, *Analiza sytuacji operacyjnej w środowisku dziennikarskim ochraianym w ramach spr. obiekt. „Nonparel” za rok 1988*, Rzeszów dnia 1988.12.21, IPN Rz 053/41, t.5, 278/IV, s. 150-151.

Agencji Wydawniczej aktywnie włączyły się do działań mających na celu uzyskanie opinii społecznej regionu do podejmowania przemian systemowych w gospodarce oraz zmian społeczno-politycznych. Wiele uwagi poświęcono przygotowywaniu oraz relacjonowaniu wyników wyborów do Rad Narodowych w czerwcu 1988 roku. Społeczeństwo Polski południowo-wschodniej było informowane o działalności partii na każdym szczeblu. Na bieżąco informowano oraz dokumentowano akcje strajkowe mające miejsce w maju i sierpniu br⁴³⁹.

Pod koniec lat 80. rzeszowski WSUW zaczął borykać się z problemem odpływu tajnych współpracowników. W IV kwartale 1988 roku „ze względu na przemieszanie się wymienionych obiektów, trzy źródła informacji (Grand, Rock i Grafik) z różnych powodów odmówili dalszej współpracy, natomiast jeden (Orion) poniósł śmierć w wyniku wypadku samochodowego. Znaczny ubytek agentury nie został zrekompensowany nowymi pozyskaniami. Obecnie w opracowaniu jest jeden kandydat. Należy stwierdzić, że w przeciągu 3 kwartałów ilość oraz uplasowanie agentury dawało pełne rozpoznanie sytuacji operacyjnej w ochranianym obiekcie, natomiast sytuacja jaka zaistniała w IV kwartale wymaga poprawy w 1989 roku⁴⁴⁰. Po raz pierwszy służby zaczęły notować też negatywne nastroje w środowisku dziennikarskim, zaczęły obawiać się ich pogłębiania w 1989 roku w związku z niepewną sytuacją dotyczącą mutacji „Nowin” oraz negatywną oceną pracy redakcji „Profile”, jak również niewyjaśnioną sprawą reaktwowania „Prometeja⁴⁴¹, niezażegnany konflikt między Rzeszowskim Wydawnictwem Prasowym a Rzeszowskimi Zakładami Graficznymi, a co za tym idzie niepewności dziennikarzy, co do utrzymania etatów w poszczególnych redakcjach. „Wejście w nowe zasady działalności ekonomicznej Rzeszowskiego Wydawnictwa Prasowego wpływać będzie na nastroje pracowników w związku z koniecznością stworzenia nowego modelu prasy oraz zasad finansowania. W związku z kampanią wyborczą do Sejmu PRL, środowisko dziennikarskie wykorzystywane będzie do akcji propagandowej i agitacyjnej, co wymagać będzie kontroli operacyjnej⁴⁴².

Niepokojące dla SB było to, że w 1989 roku rzeszowskie środowisko dziennikarskie negatywnie odniosło się do wydłużającego się okresu wprowadzania zbiorowego układu pracy. Niezadowolenie wywołało wprowadzenie najniższej płacy dla dziennikarzy na

⁴³⁹ Instytut Pamięci Narodowej Oddział w Rzeszowie, Wydział III WUSW w Rzeszowie, *Analiza sytuacji operacyjnej w środowisku dziennikarskim ochranianym w ramach spr. obiekt. "Nonparel" za rok 1988*, Rzeszów dnia 1988.12.21, IPN Rz 053/41 t.5 278/IV, s. 150-151.

⁴⁴⁰ Tamże.

⁴⁴¹ Tamże.

⁴⁴² Tamże.

poziomie średniej płacy w przemyśle w 1987 r. Z tego powodu dziennikarze poczuli się oszukani, „tym bardziej, że od dziennikarza w prasie partyjnej wymaga się bardzo dużo w sferze moralnej, ideologicznej, warsztatowej, a w zamian daje się minimum tego, co powinni dostać”⁴⁴³. Negatywnie został także przyjęty przez kierownictwo Rzeszowskiego Wydawnictwa Prasowego system podwyżek, gdyż nie dawał możliwości oddziaływania finansowego na dziennikarzy w kierunku wzrostu wydajności pracy”⁴⁴⁴.

Obawy wzbudziło też spotkanie przedstawicieli Rzeszowskiej Regionalnej Komisji Wykonawczej NSZZ „S” oraz prezydiów wojewódzkich komitetów SD i ZSL w Rzeszowie, na którym stwierdzono potrzebę wydania niezależnego dziennika dla potrzeb regionu⁴⁴⁵. Kierownictwo „Nowin”, jak również Rzeszowskiego Wydawnictwa Prasowego obawiało się spadku czytelnictwa w przypadku, gdyby nowy, niezależny dziennik wydawany był w formie popołudniówki. „Praktycznie czytelnictwo „Nowin” spadłoby poniżej minimum opłacalności. Wynika to przede wszystkim z faktu, że popołudniówka byłaby gazetą atrakcyjniejszą o najświeższe informacje”⁴⁴⁶. W tym kontekście kierownictwo Rzeszowskiego Wydawnictwa Prasowego wysuwało pretensje do centrali RSW o to, że mimo dwuletnich starań o powołanie w ramach wydawnictwa popołudniówki, która byłaby konkurencyjna dla innych gazet, koncepcja ta spotkała się z odmową. Uważało się to za błąd polityczny centrali RSW⁴⁴⁷.

Szczegółowej kontroli podlegały w tym okresie wszelkie przejawy sympatii wobec „S”, oraz zadania jakie zostały powierzone dziennikarzom w kampanii wyborczej w 1989 roku. W 1989 roku, roku Okrągłego Stołu i wyborów parlamentarnych, które zapoczątkowały zmiany ustrojowe i przejęcie władzy przez obóz solidarnościowy i w konsekwencji zmiany w dzienniku „Nowiny”, Henryk Paślawski redaktor naczelny gazety, podczas spotkania z oficerem SB poruszył sprawę publikowania na łamach dziennika ogłoszeń Komitetu Obywatelskiego. Z notatki wynika, że szef największego tytułu w Polsce południowo-wschodniej „nie miał problemu z udostępnieniem łam prasy dla kampanii Komitetu Obywatelskiego”⁴⁴⁸ i zaangażowania dziennikarzy w kampanię wy-

⁴⁴³ Instytut Pamięci Narodowej Oddział w Rzeszowie, Wydział III WUSW w Rzeszowie, *Pismo do Naczelnika wydziału VII DSP. III MSW w Warszawie, Rzeszów 1989-02-20*, IPN Rz 053/41 t.5 278/IV, s. 157-158.

⁴⁴⁴ Instytut Pamięci Narodowej Oddział w Rzeszowie, Wydział III WUSW w Rzeszowie, *Meldunek Sygnalny nr 468, Wydział III WUSW w Rzeszowie, Rzeszów 1989-09-07*, IPN Rz 053/41 t.5 278/IV, s. 171.

⁴⁴⁵ Tamże.

⁴⁴⁶ Tamże.

⁴⁴⁷ Tamże.

⁴⁴⁸ Instytut Pamięci Narodowej Oddział w Rzeszowie, Wydział III WUSW w Rzeszowie, *Notatka służbowa, Rzeszów dnia 1989.05.13*, IPN Rz 053/41 t.5 278/IV, s. 169-170.

borczą. „Obecnie w środowisku dziennikarzy panuje opinia, że strona rządowa niepotrzebnie rozdrabia się w kampanii. Zbyt wielu kandydatów na każdym mandacie to niemożność uzyskania przez przynajmniej jednego z nich stosownej liczby głosów, a co za tym idzie konieczność powtórzenia głosowania, które w następnym terminie będzie miało znikomą frekwencję. Obecnie cała rola sterowania kampanią wyborczą strony koalicyjnej będzie polegała przede wszystkim na delikatnym oddziaływaniu na społeczeństwo w taki sposób, aby nawet w drastycznych przypadkach niektórym kandydatom robić tzw. niedźwiedzią przysługę. Polegało to będzie na takim sterowaniu kampanią, aby z góry stawiać na pozycji przegranej kandydatów, którzy nie mają większych szans w obrębie mandatu. Obecne przygotowanie dziennikarzy w „Nowinach” daje stosowną gwarancję powodzenia takiego przedsięwzięcia. Kolegium redakcyjne znające taktykę wytypowało kilku dziennikarzy, którzy będą prowadzi tę akcję”⁴⁴⁹. Wśród wytypowanych dziennikarzy znaleźli się m.in. dwaj TW⁴⁵⁰.

Formalnie inwigilacja w ramach operacji „Nonparel” została zamknięta w styczniu 1990 roku złożeniem materiałów w archiwum wydziału „C” WUSW w Rzeszowie.

2.7. Redaktorzy naczelni dziennika

Obsada stanowiska redaktora naczelnego dziennika była związana z działalnością prasową partii. W pierwszych latach ukazywania się gazety dwóch redaktorów wywodziło się z PPS: Tadeusz Sołtan - pierwszy szef gazety oraz Henryk Arasimowicz – trzeci z kolei redaktor naczelny. Stanowisko to piastowali dość krótko, zaledwie rok. Również rok spędził w Rzeszowie Marian Wawrzycki, działacz PPR, partii, która sukcesywnie przejmowała prasę PPS. W kolejnych latach na stanowiska redaktorów naczelnych „Nowin Rzeszowskich” kierowano osoby związane z PPR, które rozpoczynały karierę dziennikarską i redaktorską po II wojnie światowej w prasie tejże partii. Wprawdzie prasa PPR nie miała przedwojennych tradycji ⁴⁵¹, tak jak prasa PPS, ale jej członkowie po wojnie zaczęli zajmować wszystkie kluczowe pozycje w aparacie propagandy

⁴⁴⁹ Instytut Pamięci Narodowej Oddział w Rzeszowie, Wydział III WUSW w Rzeszowie, *Notatka służbowa, Rzeszów dnia 1989.05.13*, IPN Rz 053/41 t.5 278/IV, s. 169-170.

⁴⁵⁰ Tamże.

⁴⁵¹ E. Ciborska. *Losy redaktorów naczelnych prasy PZRP (pierwszej i ostatniej generacji)*, w; *Dylematy Transformacji Prasy Polskiej (1989-1993)*, Dom Wydawniczy ELIPSA, Warszawa 1994, s. 121.

PPR⁴⁵². W latach 1949-1960 wymiana naczelnych „Nowin Rzeszowskich” była często stosowaną praktyką.

Po II wronie światowej to głównie naczelni prasy PPS byli mistrzami dziennikarskiego warsztatu, mieli doświadczenie w prasie przedwojennej⁴⁵³, byli przeważnie zawodowymi dziennikarzami przed wojną⁴⁵⁴. Z kolei redaktorzy naczelni prasy PPR nie prezentowali tak szerokich umiejętności warsztatowych, jak dziennikarze PPS, tym bardziej więc byli posłuszni wobec odgórnych dyrektyw⁴⁵⁵. Wraz z powstaniem PZPR stawali się automatycznie szefami czasopism tej partii. Podstawowym kryterium powoływania ich na te stanowiska była wierność ideom partii, niekoniecznie wykształcenie dziennikarskie lub doświadczenie redaktorskie, czego przykładem jest mianowanie w Rzeszowie na redaktora naczelnego „Nowin” Józefa Kleszcza z wykształcenia buchaltera. Redaktorzy naczelni prasy PZPR pierwszej generacji należeli do zaufanego kręgu. W wąskim gronie podejmowali najważniejsze decyzje dotyczące całokształtu mediów. Przeszczepiali na grunt polski wzory radzieckie. Przenosili z prasy radzieckiej bezkrytyczne idealizowanie nowej rzeczywistości⁴⁵⁶. Przesuwano ich jednak z jednej do drugiej redakcji, przenoszono z jednego miasta do drugiego, albo na eksponowane stanowiska w PZPR, administracji państwowej albo gospodarczej⁴⁵⁷. W latach 1949-1960 przez redakcję „Nowin Rzeszowskich” przewinęło się aż siedmiu naczelnych.

Pierwsza generacja naczelnych prasy PZPR wywarła znaczący wpływ na całokształt polskich mediów, kierowała wszystkimi najważniejszymi mediami, kluczowymi instytucjami polskiego systemu prasowego⁴⁵⁸. Odchodząc ze sceny politycznej z końcem lat sześćdziesiątych pozostawiła kadre, która przetrwała do końca istnienia PZPR⁴⁵⁹. Przykładem był Henryk Paślawski, z zawodu nauczyciel, członek PZPR i egzekutywy KW, który objął stanowisko redaktora naczelnego „Nowin Rzeszowskich” w 1966 roku i dotrwał na nim do 1990 roku. Generacja ostatnich naczelnych redaktorów prasy PZPR to 58 osób, które w ostatnim okresie istnienia PZPR kierowały czasopismami partyjnymi. Było to pokolenie osób urodzonych przeważnie jeszcze przed zakończeniem II woj-

⁴⁵² E. Ciborska, *Dziennikarze z władzą (nie zawsze) w parze*, Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa 1998, s. 113.

⁴⁵³ Tamże, s. 112.

⁴⁵⁴ E. Ciborska, *Losy redaktorów naczelnych prasy PZPR (pierwszej i ostatniej generacji)*, w: *Dylematy Transformacji Prasy Polskiej (1989-1993)*, Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa 1994, s. 121.

⁴⁵⁵ Tamże, s. 122.

⁴⁵⁶ E. Ciborska, *Dziennikarze z władzą (nie zawsze) w parze*, Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa 1998, s. 114.

⁴⁵⁷ Tamże.

⁴⁵⁸ Tamże, s. 115.

⁴⁵⁹ Tamże.

ny światowej, w rodzinach głównie inteligenckich, rzadziej robotniczych i jeszcze rzadziej chłopskich⁴⁶⁰

W wyniku przeprowadzonej w 1968 i na początku 1969 r. weryfikacji dziennikarzy zatrudnionych w systemie prasy RSW, nastąpiły liczne zmiany na stanowiskach kierowniczych w redakcjach (dotyczy to głównie prasy centralnej, zjawisko to występowało również w prasie terenowej)⁴⁶¹, ominęło jednak „Nowiny Rzeszowskie”. Henryk Paślowski był najdłużej urzędującym naczelnym gazety, kierował nią do stycznia 1990 roku. Ze stanowiskiem pożegnał się wraz z rozwiązaniem PZPR. Jego miejsce zajął wówczas wieloletni sekretarz redakcji Jan Filipowicz. W wyniku rozpoczęcia procesu likwidacji RSW po kilku miesiącach zastąpił go dziennikarz i działacz opozycji solidarnościowej Jan Andrzej Stepek.

Lata 90. XX wieku to częste zmiany na stanowisku naczelnego wprowadzane przez nowych właścicieli gazety - ludzi związanych z Solidarnością. Na stanowisko to powoływano ludzi z rodowodem opozycyjnym, solidarnościowym, mających doświadczenie dziennikarskie w prasie drugiego obiegu. Zmiany właścicieli w kolejnych latach przyniosły również częste przetasowania na tym stanowisku, wraz ze zmianami właścicielskimi i przejmowaniem dziennika przez kolejne zachodnie koncerny.

Redaktorzy naczelni „Nowin Rzeszowskich” i „Nowin”⁴⁶²

1949-1950: Tadeusz Sołtan

1950-1951: Marian Wawrzycki

1951-1952: Henryk Arasimowicz

1952-1954: Józef Kleszcz

1954-1956: Ignacy Wirski

1956-1957: Ireneusz Jelonek

1957-1960: Edmund Głombikowski

1960-1966: Stanisław Goleń

1966-1990: Henryk Paślowski

1990: Jan Filipowicz

1990-1993: Jan Andrzej Stepek

⁴⁶⁰ E. Ciborska, *Losy redaktorów naczelnych prasy PZRP (pierwszej i ostatniej generacji)*, w: *Dylematy Transformacji Prasy Polskiej (1989-1993)*, , Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa 1994, s. 129.

⁴⁶¹ Z. Grabowski, *Portret Zbiorowy redaktorów naczelnych dzienników terenowych PZPR według stanu z dnia 31 XII 1969*, „Kwartalnik Historii Prasy Polskiej” 30/12, 1991 rok, s. 52.

⁴⁶² Życiorysy redaktorów naczelnych „Nowin Rzeszowskich” i „Nowiny” w aneksie nr 1.

1993-1994: Jan Musiał
1994-1996: Piotr Świder
1996-1998: Ryszard Terlecki
1998-1999: Tadeusz Zbigniew Drzewicki
1999-2000: Wojciech Duda
2000-2001: Jarosław Szczepański
2001-2003: Dariusz Dziopak
2003-2006: Janusz Pawlak
2006-2021: Stanisław Sowa
2021 - Arkadiusz Rogowski

Historia dziennika, dobór kadry kierowniczej oraz zespołu redakcyjnego obrazuje, w jaki sposób polityka prowadzona przez partyjne wydawnictwo doprowadziła do skazania czytelników na obszarze dawnego województwa rzeszowskiego na jeden regionalny dziennik. Stał się on nie tylko najpoczytniejszym tytułem w regionie i najważniejszym źródłem informacji dla mieszkańców Polski południowo-wschodniej, ale także stałym źródłem dochodów dla partii.

Rozdział 3

Kontrowersje wokół prywatyzacja Gazety Codziennej „Nowiny” – przeobrażenia po 1989 roku

Uwolnienie środków masowego przekazu spod partyjnej kurateli było w latach 90. XX wieku jednym z filarów tworzącego się demokratycznego państwa. Proces przeobrażenia mediów dawnej RSW nie był jednak łatwy. Towarzyszyło mu wiele kontrowersji związanych z wyborem formy prywatyzacji. Wywoływał i nadal wywołuje wiele pytań o słuszność przyjętych rozwiązań.

3.1. „Nowiny” – spór o dziennik po rozpadzie PZPR

Po przyjęciu ustawy o likwidacji majątku RSW pracownicy Rzeszowskiego Wydawnictwa Prasowego rozpoczęli starania o przejęcie „Nowin” i trzech z czterech wydawanych przez wydawnictwo tygodników. Działania w tym kierunku rozpoczęli jeszcze przed zaakceptowaniem ostatecznego planu zagospodarowania majątku wydawnictwa przez Komisję Likwidacyjną RSW. Zapoczątkowało je rozwiązanie Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej. Wraz z rozpadem PZPR, największy regionalny dziennik w Polsce południowo-wschodniej wszedł na drogę przemian. Poniedziałek 29 stycznia 1990 roku w wieloletniej historii gazety był pierwszym dniem, w którym „Nowiny” ukazały się bez hasła manifestu komunistycznego Karola Marksa i Fryderyka Engelsa „Proletariusze wszystkich krajów łączcie się” i podtytułu Dziennik Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej⁴⁶³. Pojawiła się nowa winieta Gazeta Codzienna (w nadtytule) „Nowiny”.

⁴⁶³Hasło manifestu oraz podtytuł Dziennik PZPR widniał jeszcze w weekendowym wydania „Nowin” z 27 i 28 stycznia 1990 r, por. „Nowiny”, 27, 28 I 1990, 29 I 1990, s. 1.

Decydujący głos w sprawie nowej nazwy dziennika miał II sekretarz redakcji Władysław Boczar⁴⁶⁴. Decyzja o odcięciu się od PZPR i zmianie nazwy została podjęta przez gremium redakcyjne po przeciekach z Warszawy o mającym nastąpić rozwiązaniu PZPR. Henryk Pasławski, redaktor naczelny dziennika, członek PZPR⁴⁶⁵, i jego dwaj zastępcy Edward Wisz i Witold Szymczyk ustąpili ze stanowisk. Zanim po północy 29 stycznia 1990 roku zakończył się ostatni XI zjazd PZPR w Sali Kongresowej Pałacu Kultury i Nauki w Warszawie⁴⁶⁶, obowiązki redaktora naczelnego przejął Jan Filipowicz, wieloletni sekretarz redakcji.

W poniedziałkowym wydaniu na pierwszej stronie nowo powołany szef dziennika pisał: „Przefarbowywać „Nowin” nie będziemy. Ale nie będziemy też gazetą dyżurną, gazetą do usług. Będziemy pielęgnować patriotyzm, myśl racjonalną i demokratyczną. Jesteśmy przekonani o ważnej roli lewicy w procesach reformowania Polski. Opowiadamy się za rzeczywistym pluralizmem, za powściągliwością i spokojem, za przedstawianiem różnych poglądów, które służą społeczeństwu i postępowi w naszym kraju”⁴⁶⁷. Zastrzegął, że oblicza gazety nie zmienia się z dnia na dzień, a w redakcji „zmiany są traktowane jako proces, który rozpoczął się znacznie wcześniej i będzie kontynuowany: jedni płyną do nowych portów, (...) inni odcięli stare korzenie, a jeszcze inni robią swoje, starając się unikać niebezpiecznych raf i mielizn”⁴⁶⁸.

Zespół redakcyjny uznał już wtedy, że należy poszukać na stanowisko naczelnego człowieka, który przeprowadzi redakcję bez perturbacji przez trudny okres przemian społeczno-politycznych. Propozycję objęcia tego stanowiska skierowano do Ryszarda Niemca⁴⁶⁹, dziennikarza „Nowin” w latach 1967-1972, ówczesnego szefa krakowskiego „Tempa”, a według Wydziału III WUSW w Rzeszowie działacza Solidarności⁴⁷⁰. Dlaczego zespół zwrócił się do człowieka, który w 1981 roku został wybrany redaktorem naczelnym „Dziennika Polskiego” z inicjatywy m.in. Solidarności? W ocenie samego Ryszarda Niemca zespół redakcyjny „Nowin” tuż po rozwiązaniu PZPR próbował

⁴⁶⁴ Wywiad z Janem Filipowiczem w dniu 10 grudnia 2017 roku, autoryzowany, archiwum prywatne autorki.

⁴⁶⁵ Biuletyn Informacji Publicznej IPN Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, <https://katalog.bip.ipn.gov.pl/kierownicze-stanowiska/?sname=pas%C5%82awski&page=2&letter=P>.

⁴⁶⁶ Ostatni XI PZPR odbył się w Warszawie w dniach 27-29 stycznia 1990 roku w Sali Kongresowej Pałacu Kultury i Nauki. Uchwałę o zakończeniu działalności partii przyjęto tuż po północy 29 stycznia.

⁴⁶⁷ J. Filipowicz, „Nowiny” - *gazeta codzienna*, „Nowiny”, 29 I 1990 r., s. 1.

⁴⁶⁸ Tamże.

⁴⁶⁹ Ryszard Niemiec - redaktor naczelny gazet krakowskich: „Dziennika Polskiego” (1981-1983), „Tempa” (1983-1994), „Gazety Krakowskiej” (1994-2004), działacz sportowy, koszykarz, wicemistrz Polski (1973).

⁴⁷⁰ IPN Oddział w Rzeszowie, „Nonparel”, IPN Rz 053/41 t. 5 278/IV, *Odpowiedź na szyfrogram*, Rzeszów 1988-02-12, s. 83.

otworzyć się na odwilż, zmianę profilu i charakteru gazety oraz znaleźć osobę, która podejmie decyzję o usunięciu z redakcji kierownictwa gazety i sympatyków partyjnych, m.in. Henryka Paślawskiego, członka PZPR. „Schizofrenia lat 80. odbijała się na psychice dziennikarzy, którzy jak rzadko która grupa społeczno-zawodowa pojmowali bezsens podtrzymywania próchniejącego systemu” – wspomina Ryszard Niemiec⁴⁷¹. Pracownicy dziennika nie spodziewali się w tym czasie, że dojdzie do przyjęcia ustawy o rozwiązaniu RSW. Wprawdzie wniosek o powołanie naczelnego został wysłany do prezesa RSW, ale jak wspomina R. Niemiec formalność te ciągle były w rękach Komitetu Wojewódzkiego i ludzi przekształconej z PZPR nowej partii lewicowej SdPR. R. Niemiec ostatecznie w lutym 1990 roku odmówił przejęcia sterów w gazecie⁴⁷².

Mimo deklaracji otwarcia się na pluralizm zespół „Nowin” był mocno krytykowany za PZPR-rowski rodowód, głównie na łamach dziennika stworzonego przez ludzi związanych z obozem solidarnościowym i Komitetem Obywatelskim. 4 kwietnia 1990 roku na obszarze czterech województw: rzeszowskiego, przemyskiego, krośnieńskiego i tarnobrzeskiego zaczął ukazywać się Dziennik Obywatelski „A-Z”. Był pierwszą, codzienną gazetą, która przełamała monopol „Nowin”⁴⁷³ na rynku prasowym regionalnych gazet w Polsce południowo-wschodniej. Część kadry i założycieli rekrutowała się spośród osób działających w opozycji w latach 1980-1989. Ryszard Tomasz Paulukiewicz, ówczesny dyrektor wydawnictwa, w swojej pracy doktorskiej poświęconej powstaniu dziennika podkreśla, że pionierska rola „A-Z” polegała na tym, iż był on pierwszym w historii Rzeszowa prywatnym pismem codziennym, orędownikiem demokratycznych przemian, reprezentującym Komitet Obywatelski NSZZ „Solidarność”⁴⁷⁴. Kilku założycieli gazety wywodziło się z Solidarności, ale jak prostowały w późniejszym czasie władze Zarządu Regionu NSZZ „Solidarność” w Rzeszowie, nie był to dziennik związku, od początku prowadził własną, niezależną politykę informacyjną, sympatyzując z Porozumieniem Centrum⁴⁷⁵.

⁴⁷¹ R. Niemiec, *Reporter na starcie i zakręcie; w Popiół i zamęt. Wspomnienia dziennikarzy*, Rzeszów 2015, s. 104

⁴⁷² Tamże, s. 107-111.

⁴⁷³ „Dziennik Obywatelski A-Z” ukazywał się od 4 kwietnia 1990 roku do 30 lipca 1993 roku. Część jego kadry i założycieli rekrutowała się spośród osób działających w opozycji w latach 1980-1989. (Ryszard Tomasz Paulukiewicz, *„Dziennik Obywatelski A-Z” (1990-1993) i jego miejsce w systemie mediów regionalnych Rzeszowszczyzny*, streszczenie pracy doktorskiej.

⁴⁷⁴ T. Paulukiewicz, *Dziennik Obywatelski A-Z” (1990-1993) i jego miejsce w systemie mediów regionalnych Rzeszowszczyzny*, streszczenie pracy doktorskiej.

⁴⁷⁵ Prezydium Zarządu Regionu NSZZ „S” w Rzeszowie, *Zgodnie z prawdą*, „Nowiny”, 14 maja 1991 rok, s. 2.

Gazeta prowadziła przez wiele miesięcy polemikę z redakcją „Nowin” na temat dalszych losów dziennika i spór o to, komu ma przypaść majątek wydawnictwa, wytykając przy okazji redakcji komunistyczną przeszłość.

Pojawienie się konkurencyjnego tytułu nie zachwiało jednak pozycją „Nowin” na rynku prasy regionalnej. Nadal były tytułem, po który najchętniej sięgali czytelnicy z czterech województw Polski południowo-wschodniej. Była to konsekwencja wieloletniej dominacji monopolistycznej dziennika na tym obszarze, przyzwyczajenia, a wręcz wymuszonego przywiązania czytelników, skazanych przez dziesięciolecia na jeden regionalny dziennik. Skutki tej dominacji obrazują wskaźniki średnich nakładów osiągniętych przez te dwie gazety w 1990 roku. W marcu 1990 roku „Nowiny” w dni powszednie ukazywały się w nakładzie 53 tysięcy egzemplarzy. Wydanie weekendowe w marcu 1990 roku wynosiło 120 tys.⁴⁷⁶. W czerwcu średni nakład dzienny „Nowin” przybliżył się już do 100 tysięcy, a we wrześniu 1990 roku weekendowy osiągnął 160 tys. Tymczasem średni dzienny nakład konkurencyjnego „A-Z” w czerwcu 1990 roku wynosił około 50 tys. egzemplarzy⁴⁷⁷.

W 1990 roku z redakcji odeszli Henryk Paślawski, był redaktor naczelny, oraz jego byli dwaj zastępcy⁴⁷⁸. Mimo tej zmiany środowisko solidarnościowe nadal postrzegało tytuł jako organ sympatyzujący z komunistami. Przyczyną była nie tylko ciągnąca się za pismem przeszłość, wpływ miało również to, że w redakcji nadal pracowali dziennikarze tworzący teksty na użytek partii. Jednym z nich był redaktor Ryszard Bereś, były kierownik działu partyjnego „Nowin”, który po rozwiązaniu PZPR, został przekierowany na stanowisko kierownika działu łączności z czytelnikami. Dziennikarze „A-Z” nazywali go wprost opluwaczem Solidarności i bardem stanu wojennego⁴⁷⁹. Nie pomijali też w swoich publikacjach innych redaktorów, wskazując jako osoby na usługach PZPR Elżbietę Ciastoń i Janusza Klicha. Niechęć i krytykę potęgowała także świadomość inwigilacji i kontroli działalności dziennika przez służby bezpieczeństwa. Co więcej, SB miało swoich agentów wśród pracowników poszczególnych pionów i jednostek Rzeszowskiego Wydawnictwa Prasowego, również w „Nowinach”, a osoby te nadal praco-

⁴⁷⁶ A. Warzocha, *Czyngis-Chan ulepszy „Nowiny”?*, Gazeta Codzienna „Nowiny”, 6 września 1990 r., s. 3.

⁴⁷⁷ AAN w Warszawie, Główny Likwidator RSW „Prasa-Książka-Ruch” 1989-1996, nr zespołu 2/1906, *Wydawnictwo i Kolportaż „A-Z” spółka z o.o. do przewodniczącego Komisji Likwidacyjnej RSW „Prasa-Książka-Ruch, Rzeszów 1990-06-25*, sygn. 1/8, s. 184.

⁴⁷⁸ A. Warzocha, *Czyngis-chan ulepszy „Nowiny”*, Gazeta Codzienna „Nowiny”, 6 września 1990, s. 3.

⁴⁷⁹ J. A. Szczepański, *Kto kocha „Pralnię mózgów”*. Na marginesie likwidacji RSW, Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna w Rzeszowie, Dziennik Obywatelski „A-Z”, 21 VI 1990, s. 3.

wały w dzienniku. Zdawali sobie sprawę z tego działacze lokalnych struktur Solidarności.

Podporządkowanie partii trwające przez dziesięciolecia miało swoje następstwa. Pierwszym była zmiana naczelnego dziennika jeszcze przez przekształceniem własnościowym tytułu. Jesienią 1990 roku komisja powołana przez pełnomocnik Barbarę Litak-Zarębską powierzyła kierowanie „Nowinami” opozycjoniście Janowi Andrzejowi Stepkowi⁴⁸⁰, mającemu doświadczenie w niezależnej prasie solidarnościowej. Posunięcie to w tamtym okresie należało traktować jako wskazanie kierunku, w jakim miał zmierzać dziennik. Nie zyskało ono jednak aprobaty zespołu redakcyjnego „Nowin”, który w ramach sprzeciwu posunął się do wywieszenia na siedzibie redakcji transparentu z namalowaną twarzą nowego naczelnego i siekierą ociekającą krwią⁴⁸¹.

Zespół redakcyjny miał nadzieję, że stanie się właścicielem gazety. Razem z pracownikami rzeszowskiego wydawnictwa i dziennikarzami „Życia Przemyskiego” i „Podkarpacia” już wiosną 1990 roku zawiązali spółdzielnię, której celem było przejęcie trzech z czterech tytułów rzeszowskiego wydawnictwa.

3.2. Dziennikarska Spółdzielnia Prasowo-Wydawnicza w Rzeszowie

Dziennikarska Spółdzielnia Prasowo-Wydawnicza (dalej spółdzielnia) powstała tuż po przyjęciu ustawy o likwidacji RSW. Na zebranie założycielskie 27 kwietnia 1990 roku stawili się pracownicy Rzeszowskiego Wydawnictwa Prasowego, „Nowin”, tygodników „Podkarpacie” i „Życie Przemyskie”⁴⁸². Nie przystąpiła do niej redakcja „Tygodnika Nadwiślańskiego”. Jego kierownictwo zdecydowało się na prowadzenie własnej polityki i odcięcie się od wydawnictwa w Rzeszowie.

⁴⁸⁰ Jan Andrzej Stepek w latach 70. XX wieku był związany ze środowiskiem opozycyjnym, w kontakcie z Bogdanem Borusewiczem, Januszem Krupskim, Piotrem Jeglińskim. Zaangażowany w wydawanie niezależnego pisma „Spotkania”, w którym był odpowiedzialny za problematykę ukraińską. W okresie 25-31 VIII 1980 roku był uczestnikiem głódówki solidarnościowej ze strajkującymi robotnikami Wybrzeża w kościele MB KP w Stalowej Woli (z Januszem Krupskim, Januszem Bazydłą, Stanisławem Sudołem, Markiem Zielińskim). Od września 1983 roku przebywał na emigracji we Francji. Był współpracownikiem wydawnictwa „Editions Spotkania”. Od 1990 roku był redaktorem naczelnym tygodnika „SAN” w Rzeszowie, firmowanego przez Zarząd Regionu NSZZ „Solidarność” w Rzeszowie.

⁴⁸¹ Wywiad z Mieczysławem Daskoczem w dniu 9 września 2021 roku, nieautoryzowany, archiwum prywatne autorki.

⁴⁸² Sąd Rejonowy w Rzeszowie, RS XII 658, Dziennikarska Spółdzielnia Prasowo-Wydawnicza, *Protokół z zebrania założycieli Dziennikarskiej Spółdzielni Prasowo-Wydawniczej w Rzeszowie 27.04.1990 r.*, (brak paginacji).

W pierwszym zebraniu spółdzielni uczestniczyło 110 osób⁴⁸³. 2 maja 1990 roku doszło do powołania prezesa, został nim ówczesny redaktor naczelny „Nowin” Jan Filipowicz, wiceprezesem Mieczysław Daskocz, a członkami zarządu: Artur Bata z redakcji „Podkarpacia”, Zygmunt Marciak z redakcji „Życia Przemyskiego”, Krystyna Świerczewska z redakcji Gazety Codziennej „Nowiny”⁴⁸⁴. Jedną z pierwszych decyzji władzy spółdzielni było opracowanie listu intencyjnego do przewodniczącego Komisji Likwidacyjnej RSW „Prasa-Książka-Ruch”⁴⁸⁵ w sprawie przejęcia majątku Rzeszowskiego Wydawnictwa Prasowego.

Oficjalnie spółdzielnia została wpisana do rejestru sądowego 10 maja 1990 roku⁴⁸⁶. Według statutu działał na podstawie ustawy z 16 września 1982 r. Prawo Spółdzielcze (Dz. U. nr 30, poz. 210 z późniejszymi zmianami). Głównym przedmiotem działalności wydawniczo-gospodarczej miało być wydawanie „Nowin”, tygodników „Życie Przemyskie” i „Podkarpacie” oraz innych dzienników, czasopism, książek, plakatów, albumów i wszelkich innych publikacji, produkcja poligraficzna, fonograficzna i wideofonograficzna, prowadzenie usług turystycznych, handlu detalicznego, kolportażu prasy i wydawnictw oraz obrotu towarowego z zagranicą, świadczenie usług, zwłaszcza za pośrednictwem słowa drukowanego na rzecz różnych podmiotów gospodarczych i osób fizycznych, prowadzenie innej działalności gospodarczej wynikającej z potrzeb⁴⁸⁷. Ponadto do jej zadań miały należeć:

- 1) organizacja redakcji, biur reklam i ogłoszeń, punktów kolportażu i sprzedaży detalicznej, zakładów usługowych, produkcyjnych i innych placówek odpowiadających przedmiotowi działalności spółdzielni;
- 2) podejmowanie przedsięwzięć zmierzających do rozwoju takich rodzajów działalności, na które występuje szczególne zapotrzebowanie społeczne;
- 3) stosowanie i udoskonalanie spółdzielczej metody i formy gospodarowania, dążenie do zapewnienia pracownikom właściwych warunków pracy i wyposażenia technicznego;

⁴⁸³ Sąd Rejonowy w Rzeszowie, RS XII 658, Dziennikarska Spółdzielnia Prasowo-Wydawnicza, *Protokół z zebrania założycieli Dziennikarskiej Spółdzielni Prasowo-Wydawnicznej w Rzeszowie 27.04.1990 r.*, (brak paginacji).

⁴⁸⁴ Sąd Rejonowy w Rzeszowie, Rs XII 658, Dziennikarska Spółdzielnia Prasowo-Wydawnicza, *Protokół nr 1 z posiedzenia Rady Nadzorczej Dziennikarskiej Spółdzielni Prasowo-Wydawnicznej w Rzeszowie z 2 maja 1990 r.*, (brak paginacji).

⁴⁸⁵ Tamże.

⁴⁸⁶ Sądu Rejonowy w Rzeszowie, Rs XII 658, Dziennikarska Spółdzielnia Prasowo-Wydawnicza, *Postanowienie z dnia 10 maja 1990 r.*, (brak paginacji).

⁴⁸⁷ Sąd Rejonowy w Rzeszowie, Rs XII 658, Dziennikarska Spółdzielnia Prasowo-Wydawnicza, *Statut Spółdzielni*, (brak paginacji).

- 4) organizacja akcji społecznych i różnorodnych form kontaktów z czytelnikami;
- 5) organizacja systemu zbierania, gromadzenia i upowszechniania informacji zgodnie z przepisami prawa⁴⁸⁸.

Spółdzielnia miała też w swoim statucie wpisaną działalność społeczno-wychowawczą, w tym:

- 1) popularyzację wśród swych członków wiedzy o spółdzielczości, współdziałanie z organizacjami społecznymi, oświatowymi, kulturalnymi, samorządowymi;
- 2) udzielanie pomocy materialnej i organizacyjnej dla zaspokojenia potrzeb socjalno-bytowych członków spółdzielni i ich rodzin;
- 3) stwarzanie możliwie najdogodniejszych warunków pracy zawodowej i społecznej oraz sprzyjanie podnoszeniu kwalifikacji zawodowych swych członków⁴⁸⁹.

Wpisowe wynosiło w tamtym okresie 10 tys. złotych. Wpłaty na pozyskanie udziałów odpowiadały trzymiesięcznemu średniemu wynagrodzeniu pobieranemu przez pracowników Rzeszowskiego Wydawnictwa Prasowego RSW „Prasa-Książka-Ruch” w Rzeszowie w 1989 r. Członkowie spółdzielni mieli być zatrudniani w niej na podstawie spółdzielczej umowy o pracę, umowy - zlecenia, umowy o dzieło, umowy agencyjnej lub innej⁴⁹⁰.

Spółdzielnia nigdy jednak nie rozpoczęła działalności. Mimo starań, nie przejęła żadnego z tytułów Rzeszowskiego Wydawnictwa Prasowego, chociaż jej władze, jak wspomina Mieczysław Daskocz, były wiceprezes spółdzielni, formalnie zwróciły się z takim wnioskiem do Komisji Likwidacyjnej RSW. Prowadziły również w tej sprawie pertraktacje z mecenas Litak-Zarębską⁴⁹¹. 10 lipca 1991 roku na wniosek zarządu sąd wykreślił spółdzielnię z rejestru⁴⁹².

W aktach spółdzielni w Sądzie Rejonowym w Rzeszowie i Głównego Likwidatora RSW w Archiwum Akt Nowych w Warszawie nie ma wniosku, o którym mowa, co może być następstwem wspomnianej w niniejszej dysertacji zaniedbań ze strony Komisji Likwidacyjnej dotyczących ewidencji wystąpień składanych przez spółdzielnię.

⁴⁸⁸ Sąd Rejonowy w Rzeszowie, Rs XII 658, Dziennikarska Spółdzielnia Prasowo-Wydawnicza, *Statut Spółdzielni*, (brak paginacji).

⁴⁸⁹ Tamże.

⁴⁹⁰ Tamże.

⁴⁹¹ Wywiad z Mieczysławem Daskoczem w dniu 9 września 2021 roku, nieautoryzowany, archiwum prywatne autorki.

⁴⁹² Sądu Rejonowy w Rzeszowie, RS XII 658, Dziennikarska Spółdzielnia Prasowo-Wydawnicza, *Wniosek do Sądu Rejonowego, Sądu Gospodarczego w Rzeszowie z dnia 1991-06-26*, (brak paginacji).

3.3. Kontrowersje wokół przyszłości dziennika

Dziennikarska Spółdzielnia Prasowo-Wydawnicza nie była jedynym podmiotem zainteresowanym przejęciem „Nowin”. Tytuł zamierzała odpłatnie nabyć także Rada Miasta Rzeszowa⁴⁹³. Pomysł podsunęła jej pełnomocnik Komisji ds. Likwidacji RSW Barbara Litak-Zarębska⁴⁹⁴ na sesji w czerwcu 1990 roku. Propozycja wywołała wśród radnych dyskusję, co do celowości przejęcia tytułu, jak i możliwości sfinansowania zakupu, gdyż gmina stanęłaby przed koniecznością zaciągnięcia pożyczki na ten cel. Pojawiły się także rozbieżne opinie w sprawie dalszych losów dziennikarzy, od głosu o jego rozwiązanie, po zaniechanie takiego działania z uwagi na duże doświadczenie zespołu redakcyjnego. Radni uznali jednak, że miasto powinno mieć swoją gazetę, na którą będzie miało wpływ, dlatego w konsekwencji zobowiązali zarząd miasta do wystąpienia do Komisji Likwidacyjnej z propozycją jej kupna⁴⁹⁵. Intencją - wyrażoną w uchwale – „była chęć zapewnienia warunków ekonomicznych do dalszego ukazywania się dziennika”⁴⁹⁶. Oprócz przejęcia samego tytułu radni podjęli także decyzję o wystąpieniu do Pełnomocnika Rządu do spraw Reformy Samorządu Terytorialnego – delegata na woj. rzeszowskie o przekazanie gminie Rzeszów części majątku Rzeszowskiego Wydawnictwa Prasowego, to jest działek i budynków będących w jego użytkowaniu, czyli budynku administracyjnego przy ul. Hoffmanowej pod nr 3, pod nr 6 budynku magazynowego, magazynu papieru przy ul. Żelaznej i garaży przy ul. Styki⁴⁹⁷.

Stanowisko radnych nie umknęło uwadze redakcji, nieprzychylnie nastawionej do przejęcia majątku przez jakikolwiek organ władzy. Redaktor Janusz Klich polemizował na łamach „Nowin”, że „prasa jest dziś towarem jak nigdy przedtem, a kwestia zaufania społecznego gazety, to sprawa indywidualnej decyzji o zakupie jej rano w kiosku”. Powołał się na dane GUS, według których Rzeszowskie Wydawnictwo Prasowe, którego „Nowiny” były największym tytułem, osiągnęło za pięć miesięcy 1990 roku zysk – 492 mln 411 zł. „Jesteśmy jednak za sprawą ustawy o likwidacji RSW masą upadłości, więc niewiele pracownicy mają z tych zysków, gdyż każda ich część może pójść na spłatę

⁴⁹³ Urząd Miasta Rzeszowa, *Uchwała nr II/12/90 Rady Miasta Rzeszowa z dnia 19 czerwca 1990 roku*, s. 156.

⁴⁹⁴ Barbara Litak-Zarębska, pełnomocnik Komisji Likwidacyjnej RSW „Prasa-Książka-Ruch”

⁴⁹⁵ Urząd Miasta Rzeszowa, *Protokół nr II/1/90 z II sesji Rady Miasta Rzeszowa odbytej w dniu 19 czerwca 1990 r. w Ratuszu*, s. 3-8.

⁴⁹⁶ Urząd Miasta Rzeszowa, *Uchwała nr II/12/90 Rady Miasta Rzeszowa odbytej w dniu 19 czerwca 1990 roku*, s. 156.

⁴⁹⁷ Tamże.

długów, np. „Trybuny Ludu”. Nie jesteśmy jednak bankrutem...” - argumentował⁴⁹⁸. Krytyki pod adresem rzeszowskich radnych nie szczędził redaktor naczelny Jan Filipowicz. Ironizował, że „miasto w potrzebie, szpitale niedofinansowane, oświata biedna jak mysz kościelna, mosty dziurawe, kasa pusta, a dziennikarze wygrywają wyścig i są pierwsi w kolejce”. W ocenie zespołu redakcyjnego decyzja radnych „otwarła front walki z „Nowinami” „Przyjmujemy to spokojnie i nie będziemy stadkiem spłoszonych kuropatw” – ostrzegał Filipowicz⁴⁹⁹ na łamach gazety.

Dziennikarze i kierownictwo „Nowin” bronili idei spółdzielczości, przekonywali czytelników, że „Nowiny” stały się inną gazetą niż były pod szyldem PZPR. Redaktor Adam Warzocha pisał: „Od stycznia 1990 roku, po zmianie kierowników redakcji „Nowiny” redagowane są tak, by stały się gazetą uniwersalną politycznie, nie są niczym organem i dla interesu społecznego byłoby bardzo dobrze, gdyby niczym organem nie były w przyszłości”⁵⁰⁰. Starania załogi „Nowin” i jej stanowisko w tej sprawie krytykowali dziennikarze „A-Z”. Jarosław A. Szczepański, redaktor naczelny „A-Z” uważał, że majątek RSW jest „dobrem społecznym i winien w przyszłości zostać zagospodarowany w sposób mądry i sprawiedliwy”, a „jeśli jakaś grupa chce mieć gazetę i wydawnictwo na własność, to powinna je tworzyć od podstaw, nie czekając aż to wszystko spadnie z nieba”⁵⁰¹. Dziennikarze tego tytułu kwestionowali roszczenie prawa do przejęcia majątku wydawnictwa przez zespół redakcyjny będący na usługach PZPR, przede wszystkim do tytułu i kontynuowania działalności gazety przez ludzi sympatyzujących i należących w przeszłości do partii, przypominając „Nowinom” szkalowanie działaczy opozycyjnych, Antoniego Kopaczewskiego, biskupów Ignacego Tokarczuka i Edwarda Frankowskiego, piórem takich dziennikarzy jak Janusz Klich, Ryszard Bereś i Elżbieta (Anna) Ciastoń⁵⁰².

Oburzenie kierownictwa „Nowin” decyzją radnych było tym większe, że pojawiła się propozycja przejęcia kolejnego tytułu, „Tygodnika Nadwiślańskiego”. Zainteresowany był nim wojewoda⁵⁰³. W ślad za tym ukazał się artykuł Jana Filipowicza, w którym donosił, że o przekazanie tygodnika „Życie Przemyskie” wnieśli także Klub Inteligencji Katolickiej w Lubaczowie, Zarząd Przemyskiego Regionu „Solidarności” i To-

⁴⁹⁸ J. Klich, *Nowiny dla gminy Rzeszów?*, „Nowiny”, 21 czerwca 1990 r., s. 1-2.

⁴⁹⁹ J. Filipowicz, *Nie wszystko na sprzedaż!*, *Gazeta Codzienna „Nowiny”*, 25 czerwca 1990 r., s. 3.

⁵⁰⁰ A. Warzocha, *Cała prasa w ręce władz?*, „Nowiny”, 26 września 1990, s. 3.

⁵⁰¹ J. A. Szczepański, *7 000 000 000 zł za wierność komunizmowi*, Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna w Rzeszowie, *Dziennik Obywatelski „A-Z”*, 10.09.1990 r., s. 1.

⁵⁰² Tamże, s. 1-4.

⁵⁰³ Urząd Miasta Rzeszowa, *Protokół nr II/1/90 z II sesji Rady Miasta Rzeszowa odbytej w dniu 19 czerwca 1990 r. w Ratuszu*, s. 3-8.

warzystwo Przyjaciół Przemysła, a samorząd Krosna zgłosił zamiar przejęcia tygodnika „Podkarpacie”⁵⁰⁴. Adam Warzocha pisał wprost o chęci zagarnięcia wszystkich tytułów i rozparcelowania ich między wojewodów i samorządy lokalne: „Nowiny” Radzie Miasta Rzeszowa, „Podkarpacie” wojewodzie krośnieńskiemu⁵⁰⁵, „Życie Przemyskie” Radzie Miasta Przemysła. O przekazanie tygodnika „Życie Przemyskie” samorządowi zwrócił się już w kwietniu 1990 roku do Komisji Likwidacyjnej RSW przemyski Komitet Obywatelski, prosząc jednocześnie o zablokowanie przekształcenia własnościowego, wyrażając sprzeciw wobec planów przejęcia go przez zespół redakcyjny. W odczuciu wnioskodawcy stali za tym jego „przemaalowani, onegdajsi mocodawcy”⁵⁰⁶ – donosiła gazeta.

Pozycja „Nowin” była w tym okresie tak dominująca na rynku prasowym, że również wydawca niezależnego dziennika „A-Z” w czerwcu 1990 roku, kilka dni po decyzji rzeszowskich radnych, wystosował do Komisji Likwidacyjnej ofertę zakupu majątku redakcji. „Na całym świecie niezależna, prywatna prasa jest filarem demokracji” – pisał w piśmie do przewodniczącego komisji Tomasz Paulukiewicz, dyrektor wydawnictwa⁵⁰⁷. Pismo w sprawie zakupu gazety przedłożył również spółdzielczy Zakład Ubezpieczeń „Westa”, przedstawicielstwo w Rzeszowie⁵⁰⁸.

Duże zainteresowanie kupnem Jan Filipowicz przypisuje po części redakcji, uważając, że „robiąc coraz lepszą gazetę o wysokich nakładach, o coraz lepszych perspektywach na froncie ogłoszeniowo-reklamowym, redakcja powiększyła jedynie apetyty na przejęcie⁵⁰⁹. Chociaż 1990 rok nie był łatwy dla gazet w całym kraju z powodu wzrostu kosztów papieru, druku i kolportażu, w pierwszym kwartale 1990 roku „Nowiny” były w grupie 87 tytułów likwidowanej RSW, które przyniosły koncernowi zysk⁵¹⁰. Osiągnięły wówczas wyniki finansowy 312 971 tys. złotych. Dochód z ogłoszeń za sześć miesięcy 1990 roku wyniósł 1 850 842 tys. zł. Według zestawienia Głównego Likwidatora

⁵⁰⁴ J. Filipowicz, *Nie wszystko na sprzedaż*, „Nowiny” 25 VI 1990, s. 3

⁵⁰⁵ A. Warzocha, *Cała prasa w ręce władz*, „Nowiny”, 26 VI 1990, s. 3.

⁵⁰⁶ (tek), *Ważą się losy „Życia Przemyskiego”*, „Nowiny”, 17 VII 1990, s. 2.

⁵⁰⁷ Archiwum Akt Nowych w Warszawie (ANN), Główny Likwidator Robotniczej Spółdzielni Wydawniczej „Prasa- Książka-Ruch” 1989-1996, nr zespołu 2/1906, *Pismo Wydawnictwa i Kolportaż „A-Z” s-ka z o.o.*, sygn. 1/8, s. 164.

⁵⁰⁸ AAN w Warszawie, Główny Likwidator Robotniczej Spółdzielni Wydawniczej „Prasa- Książka-Ruch” 1989-1996, nr zespołu 2/1906, *Pismo Spółdzielczego Zakładu Ubezpieczeń Społecznych „Westa”*, sygn. 1/8, s. 89.

⁵⁰⁹ Wywiad z Janem Filipowiczem w dniu 10 grudnia 2017 roku, autoryzowany, archiwum prywatne autorki.

⁵¹⁰ AAN w Warszawie, Główny Likwidator Robotniczej Spółdzielni Wydawniczej „Prasa-Książka-Ruch” 1989-1996, 2/1906, *Wykaz tytułów rentownych*, sygn. 1/15, s. 134.

RSW średni dzienny nakład w połowie roku sięgał 87,3 tysięcy egzemplarzy⁵¹¹. Dziennik ciągle należał do najlepiej sprzedającego się pisma Rzeszowskiego Wydawnictwa Prasowego. Trzy tygodniki wydawane przez to wydawnictwo w czerwcu 1990 roku miały tygodniowy nakład w wysokości około 20 tys. egzemplarzy.

3.4. Konflikt na linii zespół redakcyjny - Komisja Likwidacyjna RSW

Pełnomocnik Komisji Likwidacyjnej RSW Barbara Litak-Zarębska nie zarekomendowała Komisji Likwidacyjnej przekazania wydawnictwa Spółdzielni Dziennikarskiej. W jej ocenie należało uchronić tytuł przed możliwością przejęcia go przez ludzi związanych z dawną nomenklaturą, chodziło o nową formację SdRP, która stała się spadkobiercą PZPR oraz ludzi powiązanych z komunistycznym obozem władzy. Zagrożenie to widziała w oddaniu gazety zespołowi redakcyjnemu służącemu w przeszłości komunistom. Zdaniem pełnomocnik, tytuł o mocno ugruntowanej pozycji na rynku wydawniczym, mógł stać się narzędziem do podważania idei przemian demokratycznych w kraju⁵¹².

6 września 1990 roku na spotkaniu z pracownikami Rzeszowskiego Wydawnictwa Prasowego oznajmiła, że złożyła propozycję Komisji Likwidacyjnej, która wykluczała oddanie spółdzielni jakiegokolwiek majątku. „Oznacza to przekreślenie jakichkolwiek szans, aby spółdzielnia mogła zaistnieć” – napisał kilka dni później na łamach „Nowin” redaktor naczelny Jan Filipowicz, zarzucając mecenas, że „obeszła się bezceremonialnie z zespołem „Nowin” i z ustawą likwidacyjną, nie oparła się na zapisach ustawy preferującej spółdzielnię”, gdyż są siły, które forsują rozliczenie ze znaczną częścią zespołu pracowników wydawnictwa, a w pierwszej kolejności ze znaczną częścią dziennikarzy „Nowin”⁵¹³.

Przewodniczący Komisji Likwidacyjnej dopiero w połowie listopada 1990 roku powiadomił oficjalnie ubiegające się o tytuły spółdzielnie pracy o podjętych decyzjach. Jako powody odmowy podano: słabe wyniki ekonomiczne wydawnictw (tytułów), brak społecznego i ekonomicznego uzasadnienia dla nieodpłatnego przekazania majątku o dużej wartości, protesty społeczne wobec opcji spółdzielczej, przyjęcie przez komisję

⁵¹¹ AAN w Warszawie, Główny Likwidator Robotniczej Spółdzielni Wydawniczej „Prasa- Książka- Ruch” 1989-1996, 2/1906, *Podstawowe wskaźniki działalności*, sygn. 1/18, 1990 r., s. 202.

⁵¹² Wywiad z Barbarą Litak-Zarębską w dniach 8, 9 i 14 stycznia 2018 roku, nieautoryzowany, archiwum prywatne autorki.

⁵¹³ J. Filipowicz, *Wszystko na sprzedaż!*, „Nowiny”, 10.IX.1990, s. 1-2.

wariantu utworzenia grupy prasowej lub agencji⁵¹⁴. Aczkolwiek argument o słabych wynikach ekonomicznych wydawnictw należy uznać za chybiony w odniesieniu do „Nowin”.

Zdaniem Najwyższej Izby Kontroli na ostateczną decyzję komisji w sprawie dalszych losów dzienników w całym kraju miały wpływ opinie różnych organizacji społecznych, a przede wszystkim NSZZ „Solidarność” i Komitetów Obywatelskich⁵¹⁵. Komisja Likwidacyjna uznawała bowiem, że należy ograniczyć stosowanie wariantu przekazywania tytułów spółdzielniom w przypadku dzienników z uwagi na wagę polityczną tej kategorii pism, jak również wielką ich wartość. Ich sprzedaż umożliwiała zasadniczą zmianę podmiotów wydających⁵¹⁶. Dlatego wariantu spółdzielczego nie zastosowano nie tylko wobec „Nowin”, ale też innych dzienników w kraju. W ocenie redaktora Jana Filipowicza spółdzielnia pracy od początku była na przegranej pozycji w staraniach o przejęcie gazety. Według niego wpływ na to miała „decyzja gremiów kierowniczych Solidarności i Solidarności Rolników Indywidualnych”⁵¹⁷. W tym kontekście chodzi o działaczy regionalnych struktur Solidarności oraz Józefa Ślisza, wywodzącego się spod Rzeszowa działacza Solidarności Wiejskiej w latach 80. XX wieku i późniejszego szefa PSL „Solidarność”.

Odpowiedzią na działania pełnomocnik ze strony Zarządu Związku Pracowników Prasy w Rzeszowskim Wydawnictwie Prasowym było pismo do przewodniczącego Komisji Likwidacyjnej RSW o przystąpieniu do sporu zbiorowego z powodu obawy „bezrobocia znacznej części załogi, wśród której jest 79 dziennikarzy i 85 pracowników niedziennikarskich”⁵¹⁸, wezwanie do postępowania pojednawczego, a w przeciwnym wypadku przeprowadzenie innych form protestu, jeżeli działania komisji zagrożą interesom pracowników. Gazeta „stała się łakomym kąskem, gdyż ma ponad 100 tysięcy nakładu dziennie i setki milionów złotych zysku na koncie wydawnictwa za osiem minionych miesięcy”⁵¹⁹ – pisał na łamach „Nowin” Jan Filipowicz. Spór, ze strajkiem

⁵¹⁴ Najwyższa Izba Kontroli, Zespół Edukacji, Nauki i Kultury, *Informacja o wynikach kontroli działalności Komisji Likwidacyjnej Robotniczej Spółdzielni Wydawniczej Prasa-Książka- Ruch, Załącznik nr 4, Szczegółowe ustalenia kontroli*, Warszawa lipiec 1992, nr ewid. 31/9/A/92, s. 11.

⁵¹⁵ Tamże.

⁵¹⁶ Tamże, s. 12.

⁵¹⁷ Wywiad z Janem Filipowiczem w dniu 10 grudnia 2017 roku, autoryzowany, archiwum prywatne autorki.

⁵¹⁸ Archiwum Polska Press Grupa oddział w Rzeszowie, Związek Zawodowy, *Pismo Zarządu Związku Zawodowego Pracowników Prasy w Rzeszowskim Wydawnictwie Prasowym do Komisji Likwidacyjnej RSW „Prasa Książka-Ruch” w Warszawie na ręce przewodniczącego Komisji dr Jerzego Drygalskiego*, (brak paginacji).

⁵¹⁹ J. Filipowicz, *Wszystko na sprzedaż!*, „Nowiny”, 10.IX.1990, s. 1-2.

włącznie poparli załoga dawnego wydawnictwa oraz pracownicy, w tym dziennikarze trzech redakcji. W „Nowinach” i Rzeszowskim Wydawnictwie Prasowym za przystąpieniem do sporu opowiedziały się 82 osoby z 86 głosujących w tej sprawie (uprawnionych było 125)⁵²⁰. Poparcie wyrazili także wszyscy pracownicy „Podkarpacia” i „Życia Przemyskiego”, którzy wzięli udział w głosowaniu tajnym przeprowadzonym przez zarząd związku⁵²¹.

3 września 1990 roku, czyli kilka dni przed spotkaniem pełnomocnik z dziennikarzami „Nowin”, podczas którego redakcja dowiedziała się o przyszłości dziennika, doszło do wyboru nowego naczelnego. Według doniesień dziennika wybrany został on przez działaczy Solidarności w obecności pełnomocnik Komisji Likwidacyjnej spośród dwóch kandydatów⁵²². Byli nimi, wspomniany wcześniej opozycjonista Jan Andrzej Stepek oraz ze strony redakcji Adam Warzocha.

Po odmowie przejęcia kierownictwa dziennika przez Ryszarda Niemca, redakcją kierował nadal Jan Filipowicz, aż do konkursu na to stanowisko ogłoszonego przez pełnomocnik Komisji Likwidacyjnej, gdy wytypowano wspomnianego redaktora Adama Warzochę, który w wyniku weryfikacji w stanie wojennym został wyrzucony z „Nowin”. Warzocha pracował w „Nowinach” od 1 sierpnia 1970 roku jako dziennikarz. Wyróżniany w konkursach dziennikarskich, w 1979 roku został odznaczony Srebrnym Krzyżem Zasługi. Według służb bezpieczeństwa, w okresie powstania Solidarności był jej sympatykiem, ale do NSZZ „S” nie wstąpił. Utrzymywał kontakty z Ryszardem Niemcem, który był uznawany w redakcji za duchowego przywódcę Solidarności. A. Warzocha w latach 1980-81 publikował na łamach „Nowin” artykuły, w których krytycznie przedstawiał działaczy aparatu politycznego i gospodarczego. Fakt ten zaciążył na jego karierze. W wyniku weryfikacji w kwietniu 1982 roku został zwolniony z pracy⁵²³. „Jesienią 1980 roku próbował przywrócić rzeszowskiemu dziennikarstwu wartości utracone w warunkach nomenklaturowej presji, szalejącej cenzury i jeszcze groźniejszej autocenzury w redakcjach” – wspomina Ryszard Niemiec⁵²⁴, dzięki któremu Adam Warzocha został w maju zatrudniony w „Dzienniku Polskim”.

⁵²⁰ Archiwum Polska Press Grupa oddział w Rzeszowie, Związek Zawodowy, *Protokół z przeprowadzenia tajnego głosowania w sprawie stanowiska pracowników odnośnie przystąpienie do sporu zbiorowego z Komisją Likwidacyjną w dniu 11 września 1990; ankieta*, (brak paginacji).

⁵²¹ Tamże.

⁵²² A. Warzocha, *Czyngis-Chan ulepszy „Nowiny”?*, „Nowiny”, 6 września 1990 r., s. 3.

⁵²³ „Nonparel”, Rzeszów 1988- 02-12, IPN RZ 053/41, tom 5, 278/IV, Odpowiedzi na szyfrogram, Rzeszów 1988-02-12, s. 83.

⁵²⁴ R. Niemiec, *Reporter na starcie i zakręcie*, [w:] *Popiół i zamęt. Wspomnienia dziennikarzy*, Rzeszów 2015, s. 104.

Mecenas Barbara Litak-Zarębska miała w sprawie powołania nowego szefa dziennika jasne stanowisko, które zacytował na swoich łamach dziennik „A-Z”: „Generalna zasada przyjęta na całym świecie mówi, że redaktora naczelnego obsadza wydawca bez uzgadniania z zespołami redakcyjnymi. Mówiąc wprost decyzję podejmuje ten, kto płaci”⁵²⁵ (w tym przypadku chodziło o Komisję Likwidacyjną RSW).

Wybór opozycjonisty wywołał konflikt zespołu redakcyjnego z Komisją Likwidacyjną RSW. Zespół był nieprzychylnie nastawiony do reprezentowanej przez nowego naczelnego opcji politycznej⁵²⁶. Dziennikarze obawiali się przede wszystkim weryfikacji politycznej, pisali na łamach „Nowin”, że „Tym razem szef ekipy weryfikacyjnej nie będzie w randze sekretarza komitetu wojewódzkiego PZPR, lecz legitymować się będzie mandatem Solidarności”. Dziennikarze byli przekonani, że osiągnie ich zemsta za „grzechy z przeszłości”, którymi były teksty redagowane „wedle wymagań kilkunastu recenzentów usadowionych w ośrodkach władzy”⁵²⁷, usprawiedliwiając się, że „nie mieli oni w czasach komuny nic do powiedzenia w sprawie druku w gazecie wrednych artykułów”⁵²⁸.

„Gremium, które w zeszły poniedziałek zabrało się do typowania kandydata na naczelnego zarządcę „Nowin”, składało się w proporcji znacznej z architektów, którzy opracowali konstrukcję pisma A-Z...(…). Jeżeli rezultatem wysiłków poniedziałkowego gremium ma być upodobnienie formuły politycznej „Nowin” do „A-Z”, to po co nam w regionie dwie orkiestry propagandowe, tak samo grające i tak samo fałszujące?”⁵²⁹ – pytał na łamach „Nowin” Adam Warzocha. Autor wiązał powołanie nowego naczelnego z osłabieniem zespołu, spadkiem jakości tekstów w gazecie, „a co za tym idzie słabe „Nowiny” będą słabo kupowane. Być może taki właśnie jest cel planowanej kuracji wstrząsowej w „Nowinach” – zrobić zeń kiepski towar. Konkurencji byłoby to w smak”- pisał⁵³⁰.

Stanowisko „Nowin” poparł Zarząd Główny Stowarzyszenia Dziennikarzy RP, zarzucając komisji konkursowej stronnictwo i wprowadzenie człowieka „zupełnie zespołowi redakcyjnemu obcego, a rekomendowanego przez kilkusobowe gremium, po tajnym konkursie zamkniętym, przeprowadzonym przez jury, w którym zasiedli prawie

⁵²⁵ (loj), „Nowiny” nie w prezencie, Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna w Rzeszowie, Dziennik Obywatelski „A-Z”, 25.09.1990, s. 2

⁵²⁶ J. Filipowicz, *Wszystko na sprzedaż!*, „Nowiny”, 10.IX.1990, s. 1-2.

⁵²⁷ A. Warzocha, *Czyngis-Chan ulepsz „Nowiny”?*, „Nowiny”, 6 września 1990 r., s. 3.

⁵²⁸ Tamże.

⁵²⁹ Tamże.

⁵³⁰ A. Warzocha, *Czyngis-Chan ulepsz „Nowiny”?*, „Nowiny”, 6 września 1990 r., s. 3.

wyłącznie konkurenci bądź przeciwnicy rzeszowskiej gazety”. Stowarzyszenie broniło redakcji, która w jego ocenie deklarowała polityczne otwarcie na łamach dla wszystkich nurtów polskiego pluralizmu, doprowadziła do radykalnej zmiany swej oferty dla czytelników oraz zmiany kierownictwa i kolegium⁵³¹.

W niedzielę 23 września 1990 roku dziennikarze „Nowin” rozpoczęli akcję protestacyjną. Trwała trzy dni⁵³². W poniedziałkowym wydaniu na pierwszej stronie dziennika zamieścili zdjęcie i informację o tym, że dzień wcześniej w godzinach popołudniowych na wysokości piątego i szóstego piętra budynku Rzeszowskich Zakładów Graficznych przy ul. Marchlewskiego 19 (obecnie Lisa-Kuli), w którym mieściła się redakcja, zawisło płótno z napisem Akcja Protestacyjna – „Nowiny”⁵³³. Czytelnicy dowiedzieli się, że tego dnia dziennikarze pracowali tak jak zawsze, również fotoreporterzy i korekta, (gazeta ukazała się w poniedziałek), ale nie był to zwykły dzień. Załoga postanowiła obwieścić czytelnikom swój sprzeciw wobec mających nadejść zmian, zapowiadając „obronę „Nowin” i obronę miejsc pracy do samego końca”⁵³⁴, ostrzegała przed strajkiem, roztaczając czarny scenariusz⁵³⁵. Dziennik donosił, że „zbliża się okres rozliczenia dziennikarzy, niejasnej przyszłości gazety i jej załogi. W ubiegły piątek, kiedy w Warszawie, w siedzibie Komisji Likwidacyjnej RSW „Prasa-Książka-Ruch” zjawiała się nasza delegacja, aby dokonać przeglądu spornych spraw (w kontekście sporu zbiorowego, który zaistniał od 6 września między reprezentującym załogę Zarządem Związku Zawodowego Pracowników Prasy w RSW a Komisją Likwidacyjną) dr Jerzy Drygałski, przewodniczący Komisji Likwidacyjnej już w pierwszym zdaniu oświadczył, że zapadła decyzja o powierzeniu obowiązków redaktora naczelnego Janowi Andrzejowi Stepkowi”⁵³⁶ - czytamy.

19 września 1990 roku zespół gazety przesłał list do komisji, w którym wyraził zaniepokojenie odnośnie planów zmiany naczelnego, pisząc, wprost, że Jan Stepek w roli naczelnego „Nowin” oznacza „koniec niezależnej gazety, którą to „Nowiny” stały się po styczniu 1990 roku”⁵³⁷. „To powrót do tego, co pod innym szyldem istniało w przeszłości-jeden ośrodek dyspozycyjny, jedna przewodnia siła, jedna racja i to w oddziaływaniu trzech największych pism („Nowiny”, „A-Z” i „SAN”) na cały region południowo-

⁵³¹ (bez autora), *Dziękujemy za takie stanowisko Zarządowi Głównemu Stowarzyszenia Dziennikarzy RP*, „Nowiny” 21-23.09.1990 r., s. 8.

⁵³² (jak), *Akcja protestacyjna „Nowin” zawieszona*, „Nowiny”, 26.09.1990 r., s. 1.

⁵³³ J. Filipowicz, *„Nowiny dziś, Nowiny jutro”* „Nowiny”, 24.09.1990 r., s. 1-2.

⁵³⁴ Tamże.

⁵³⁵ Tamże.

⁵³⁶ J. Filipowicz, *„Nowiny dziś, Nowiny jutro”* „Nowiny”, 24.09.1990 r., s. 1-2.

⁵³⁷ Tamże.

wschodniej Polski”⁵³⁸. Dziennikarze ostrzegali, że sprzeciw wobec Stepka będzie zdecydowany, a wynika to z dwóch powodów: „zagrożenia dla pisma i zagrożenie dla miejsc pracy postrzeganego, jako nieuchronne wyeliminowanie z zespołu tych dziennikarzy, którzy w ostatnich miesiącach dźwigali ciężar obowiązków związanych z redagowaniem „Nowin” w nowej formule redakcyjnej, a w nieodległej zaś przyszłości, jako rozprawa ze zespołem na większą skalę”⁵³⁹.

W poniedziałek 24 września zwołano spotkanie kolegium redakcyjnego i mecenas Barbary Litak-Zarębskiej. „Tuż przed spotkaniem wręczyła ona Janowi Filipowiczowi odwołanie ze sprawowanej osiem miesięcy funkcji naczelnego i przedstawiła nowego szefa zespołu, który zdementował przede wszystkim informacje, jakoby miał w „Nowinach” przeprowadzić jakąkolwiek czystkę”⁵⁴⁰, nie przewidywał też większych zmian personalnych. Nie podzielał on jednak opinii zespołu „Nowin”, który uważał, że majątek wydawnictwa powinien zostać mu przekazany za darmo⁵⁴¹. „Przyjście red. Stepka poprzedziła nieusprawiedliwiona fama o tym, że jest „bardzo be”, że robi czystkę, że nie będzie litości... Ku naszemu zaskoczeniu red. Stepek okazał się bardzo porządnym człowiekiem”⁵⁴² - wspomina tamte wydarzenia Jan Filipowicz.

Po południu tego samego dnia zebrał się zarząd Związku Zawodowego Pracowników Prasy w sprawie dalszego losu sporu. Zarząd podjął dwie uchwały” o przekazaniu sprawy sporu do rozpatrzenia przez kolegium arbitrażu społecznego przy Sądzie Wojewódzkim w Rzeszowie i czasowym zawieszeniu akcji protestacyjnej⁵⁴³.

25 września 1990 roku w stopce redakcyjnej „Nowin” pojawił się Jan Andrzej Stepek jako redaktor naczelny. „„Nowiny” przybrały kształt ekumeniczny. Na zastępcę naczelnego Janek wziął Władka Boczara, wcześniej sekretarza redakcji, a sekretarzami zostali Marek Jakubowicz, który przeszedł do nas z „A-Z” i ja. W ścisłym kierownictwie były zatem dwie osoby z nowej ekipy i dwie ze starej” – opisuje te wydarzenia medioznawca Wojciech Furman, ówczesny dziennikarz „Nowin”, w książce „Popiół i zamęt. Wspomnienia dziennikarzy”, wydanej w 2015 roku⁵⁴⁴.

⁵³⁸ J. Filipowicz, „*Nowiny dziś, Nowiny jutro*” „Nowiny”, 24.09.1990 r., s. 1-2.

⁵³⁹ Tamże.

⁵⁴⁰ (jak), *Dziś zawieszenie akcji protestacyjnej?*, Gazeta Codzienna „Nowiny”, 25.09.1990 r., s. 1-2.

⁵⁴¹ (loj), „*Nowiny*” nie w prezencie, Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna w Rzeszowie, Dziennik Obywatelski „A-Z”, IX 1990, s. 2.

⁵⁴² Wywiad z Janem Filipowiczem w dniu 10 grudnia 2017 roku, autoryzowany, archiwum prywatne autorki.

⁵⁴³ (jak), *„Dziś zawieszenie akcji protestacyjnej”*, „Nowiny”, 25.09.1990 r., s. 1-2.

⁵⁴⁴ W. Furman, *Zaangażowanie i dystans w: Popiół i zamęt. Wspomnienia dziennikarzy*, Rzeszów 2015, s. 215.

Objęcie przez Jana Andrzeja Stepka kierownictwa w „Nowinach” zapoczątkowało przejmowanie dziennika przez obóz solidarnościowy. Do pomysłu kupna tytułu mobilizował to środowisko Józef Ślisz⁵⁴⁵, założyciel PSL „Solidarność”. Mimo obaw związanych z ekipą służącą dawnej PZPR, nowo wybrany naczelny namawiał ją do współpracy z opozycją⁵⁴⁶. Zwolennikiem współpracy była także pełnomocnik Barbara Litak-Zarębska, która wyrażała pogląd, że utrzymanie gazety na rynku będzie zależeć w dużej mierze od umiejętności zespołu redakcyjnego, a w przypadku tego tytułu, wartością była doświadczona kadra dziennikarska.

Działacze Solidarności nie chcieli na początku słyszeć o mariażu z ludźmi podporządkowanym w przeszłości komunistom, w tym z osobami, które podejrzewali o współpracę z SB. Z kolei negatywnie nastawiony zespół redakcyjny obawiał się przede wszystkim rozliczeń⁵⁴⁷. W obliczu utraty możliwości przejęcia tytułu przez spółdzielnię pracy, stojąc przed zagrożeniem związanym z utratą pracy, zespół „Nowin” uznał, że tylko jako współwłaściciel gazety będzie miał wpływ na swój los i los dziennika, a przede wszystkim zapobiegnie zwolnieniom. Według stanu na 30 grudnia 1990 roku w redakcji pracowało aż 47 dziennikarzy, pozostali pracownicy i redaktorzy techniczni to 24 osoby i pracownik obsługi 1⁵⁴⁸.

3.5. Spółka Pracownicza „Dziennikarz”

11 stycznia 1991 roku pracownicy „Nowin” i Rzeszowskiego Wydawnictwa Prasowego zawiązali Spółkę Pracowniczą „Dziennikarz”. Została wpisana do rejestru handlowego przez Sąd Rejonowy w Rzeszowie - Sąd Gospodarczy 30 stycznia 1991 roku⁵⁴⁹. W pierwszej fazie przystąpiło do niej 86 osób⁵⁵⁰, zarówno dziennikarzy „Nowin”, jak i pracowników wydawnictwa. Według zapisów w akcie notarialnym, mogła działać na

⁵⁴⁵ Wywiad ze Zbigniewem Sieczkosiem w dniu 4 stycznia 2018 roku, nieautoryzowany, archiwum prywatne autorki.

⁵⁴⁶ Wywiad z Janem Filipowiczem w dniu 10 grudnia 2017 roku, autoryzowany, archiwum prywatne autorki.

⁵⁴⁷ Wywiad z Barbarą Litak-Zarębską w dniach 8, 9 i 14 stycznia 2018, nieautoryzowany, archiwum prywatne autorki.

⁵⁴⁸ Archiwum Polska Press Grupa Oddział w Rzeszowie, *Podstawowe dane na dzień 31.01.91 dotyczące zbywanych jednostek organizacyjnych - redakcji Rzeszowskiego Wydawnictwa Prasowego*, skoroszyt Rzeszowskie Wydawnictwo Prasowe „Nowiny”, druk luźny.

⁵⁴⁹ Sąd Rejonowy w Rzeszowie, RHB 676, Spółka Pracownicza „Dziennikarz”, *Postanowienie z dnia 30 stycznia 1991 r., Ns Rej. H. 36/91*, (brak paginacji).

⁵⁵⁰ Sąd Rejonowy w Rzeszowie, RHB 676, Spółka Pracownicza „Dziennikarz”, *Akt notarialny, repertorium A 12/91*, (brak paginacji).

terenie Rzeczypospolitej Polskiej oraz za granicą, a przedmiotem jej działalności miała być wszelka działalność produkcyjna, handlowa i usługowa, w szczególności:

- działalność wydawnicza, w tym współudział w wydawaniu dziennika „Nowiny”,
- działalność poligraficzna,
- handel wewnętrzny i zagraniczny w tym kolportaż pracy i czasopism,
- usługi turystyczne.

Kapitał zakładowy spółki wyniósł w tamtym czasie 43 000 000 zł i dzielił się na 86 równych i niepodzielnych udziałów w wysokości 500 000 zł każdy. Każdy ze wspólników objął po jednym udziale, który mógł być zbywalny w całości za zgodą Zgromadzenia Wspólników, ale nie mógł być zastawiany oraz być przedmiotem dziedziczenia lub zapisu.

Do kompetencji Zgromadzenia Wspólników należało:

- 1) rozpatrzenie i zatwierdzenie sprawozdania, bilansu oraz rachunku zysków i strat za rok obrotowy, a także udzielenie absolutorium Zarządowi i Radzie Nadzorczej,
- 2) podział zysków lub pokrycie strat,
- 3) powołanie i odwołanie Zarządu i Rady Nadzorczej,
- 4) wyrażenie zgody na zbycie udziałów,
- 5) podwyższenie lub obniżenie kapitału zakładowego,
- 6) zmiany umowy spółki,
- 7) rozwiązanie spółki,
- 8) nabycie i zbycie nieruchomości oraz zbycie przedsiębiorstwa spółki,
- 9) wszelkie inne sprawy przedstawione przez Zarząd lub Radę Nadzorczą.

Do kompetencji Rady Nadzorczej należało wykonywanie stałego nadzoru nad działalnością spółki, w szczególności:

- 1) badanie bilansu oraz rachunku strat i zysków co do zgodności z księgami i dokumentami oraz ze stanem faktycznym.
- 2) badanie sprawozdania zarządu i jego wniosków co do podziału zysku lub pokrycia strat.
- 3) składanie Zgromadzeniu Wspólników rocznego sprawozdania z wyników badań określonych w pkt. 1 i 2.

Przed zarządem postawiono zadanie reprezentowania spółki na zewnątrz wraz z sądowymi i pozasądowymi czynnościami związanymi z prowadzeniem spółki. Ponadto członek zarządu nie mógł bez zgody Zgromadzenia Wspólników zajmować się konkurencyjnymi interesami, a także nie mógł prowadzić na własny rachunek działalności o

charakterze zbliżonym do działalności spółki. Jej prezesem został Jan Andrzej Stepek, wiceprezesem Mieczysław Daskocz, członkami zarządu Władysław Grygar, Janusz Klich i Ryszard Ważny.

Z czasem spółki dołączyli kolejni pracownicy wydawnictwa. W sumie udziały wykupiło 97 osób⁵⁵¹. Spółka miała swoją siedzibę w budynku wydawnictwa przy ul. Hoffmanowej 3 (dzisiejsza ul. Unii Lubelskiej). 21 stycznia wspólnicy postanowili o przystąpieniu do spółki „R-press” tworzonej w celu wykupienia tytułu i wydawania dziennika „Nowiny”⁵⁵².

Oddanie dziennika w ręce pracowników Rzeszowskiego Wydawnictwa Prasowego i zespołu redakcyjnego „Nowin” było mało prawdopodobne, a powody wręcz oczywiste: nacisk środowisk solidarnościowych i chęć posiadania własnej gazety, do tego dochodziła obawa przed podważaniem przez największy, regionalny dziennik zmian ustrojowych w kraju. Podobnie jak PRL-owska władza, ludzie opozycji zdawali sobie sprawę z potęgi prasy, radia i telewizji, jak również z konieczności przeobrażenia ich nie tylko strukturalnie, ale również mentalnie. Dlatego wariant przejmowania tytułów prasowych przez podmioty powiązane z obozem solidarnościowym był częstym rozwiązaniem aprobowanym przez Komisję Likwidacyjną RSW.

W ocenie samych opozycjonistów był gwarancją wolności słowa, powstania rynku wolnych mediów, opowiadających się za demokratycznym modelem państwa. I chociaż cel prywatyzacji był słuszny, to forma przekształcenia „Nowin” do dzisiaj budzi kontrowersje, przejęcie dziennika przez ludzi związanych z Solidarnością wywoływało zarzut o ponowne podporządkowanie omawianego tytułu prasowego władzy, tylko pod innym szyldem.

⁵⁵¹ Sąd Rejonowy w Rzeszowie, RHB 676, Spółka Pracownicza „Dziennikarz”, *Część opisowa do sprawozdania finansowego za rok 1991*, (brak paginacji).

⁵⁵² Tamże.

Rozdział 4

Prywatyzacja Gazety Codziennej „Nowiny”

W poniższym rozdziale dysertacji ukazano nie tylko sam proces powstania spółki, ale także problemy, przed jakimi stanęli udziałowcy, którzy zdecydowali się na przejęcie dziennika, wynikające z tego zagrożenia oraz konsekwencje prywatyzacji i jej wpływ na losy dziennikarzy i funkcjonowanie tytułu w nowych realiach właścicielskich.

4.1. Powstanie spółki „R-press”

Spółka „R-press” (dalej „R-press”) została zawiązana 6 lutego 1991 roku przez jeden podmiot prawny oraz 5 osób fizycznych⁵⁵³ (sąd zarejestrował ją w rejestrze handlowym 12 lutego 1991 roku)⁵⁵⁴. Głównym zamierzeniem było wejście do niej Zarządu Regionu NSZZ „Solidarność”⁵⁵⁵ (dalej Zarząd Regionu „S”), PSL „Solidarność” (dalej PSL „S”) oraz wydawnictwa „Editions Spotkania”.

⁵⁵³ Sąd Rejonowy w Łąncucie, Państwowe Biuro Notarialne w Łąncucie, *Akt notarialny, nr repertorium A: 1196/91*, (brak paginacji).

⁵⁵⁴ Sąd Rejonowy dla m.st. Warszawa, „R-Press” RHB-685, *Postanowienie z dnia 12 lutego 1991 roku, Ns Rej.H. 59/91*, s. 10.

⁵⁵⁵ NSZZ „Solidarność” - ruch na rzecz demokratyzacji i głębokich reform ustrojowych PRL przyjął instytucjonalną formę związków zawodowych pod nazwą Niezależnego Samorządnego Związku Zawodowego „Solidarność”. Został zarejestrowany 10 XI 1980 roku przez Sąd Najwyższy. W jego tworzeniu uczestniczyli działacze komitetów założycielskich Wolnych Związków Zawodowych i opozycji demokratycznej. Związek przyjął strukturę terytorialno-zakładową. Po wprowadzeniu stanu wojennego, delegalizacji Solidarności i internowaniu działaczy zaczął działać w podziemiu jako ruch społeczny. W IV 1989 roku ponownie został zalegalizowany. Na jego czele stał Lech Wałęsa. Źródło: A. Paczkowski, A. Chwalba, *Historia Powszechna. Historia Polski, Polska od 1939 do czasów obecnych*, tom 16, s. 208.

Nie było to jednak możliwe na etapie powołania, gdyż Zarząd Regionu NSZZ „Solidarność” w Rzeszowie nie miał osobowości prawnej, podobnie było z PSL „Solidarność”⁵⁵⁶. Dlatego podmioty te nie mogły stać się prawnymi udziałowcami powstałej spółki⁵⁵⁷. Z tego powodu Zarząd NSZZ „Solidarność” w Rzeszowie upoważnił na początku 1991 roku Zbigniewa Sieczkosia do reprezentowania w spółce interesów zarządu, jako osoba fizyczna⁵⁵⁸. Zbigniew Sieczkoś, ówczesny przewodniczący Zarządu Regionu „Solidarność” w Rzeszowie tłumaczy, że w tej kwestii ważne było zaufanie, jakim darzyli go koledzy z Solidarności, a także jego wykształcenie prawnicze oraz funkcja przewodniczącego zarządu i przynależność do prezydium Komisji Krajowej NSZZ „Solidarność”. Dlatego też Zarząd Regionu „S” postanowił, że Zbigniew Sieczkoś, jako osoba prywatna, wejdzie do spółki do czasu uregulowania kwestii prawnych struktur związku. Pomysł ten został formalnie przegłosowany podczas zebrania zarządu⁵⁵⁹.

Brak osobowości prawnej Zarządu Regionu „S” wymagał rozwiązania na szczeblu krajowym i dotyczył nie tylko Rzeszowa. Zbigniew Sieczkoś wspomina, że zwrócił wówczas uwagę członkom Komisji Krajowej i Marianowi Krzaklewskiemu na błąd w statucie związku i zainicjował jego zmianę. Chodziło o wprowadzenie zapisu, dzięki któremu mogłyby uzyskać osobowość prawną struktury regionalne związku. Nie tylko Zarządy Regionów, ale też Komisje Zakładowe⁵⁶⁰. Podkreśla, że spotkało się to z przychylnością Komisji Krajowej, gdyż okazało się, że podobne problemy mieli związkowcy w całym kraju. W tamtym okresie o zakup „Nowin” mogła starać się Komisja Krajowa z siedzibą w Gdańsku. Zarząd Regionu Rzeszowskiego i Komisja Zakładowa uznali, że „Nowiny” powinny pozostać regionalną gazetą i że powinny ją przejąć struk-

⁵⁵⁶ Polskie Stronnictwo Ludowe „Solidarność” (PSL „Solidarność”) to partia polityczna, założona w 1990 roku przez część członków kół terenowych NSZZ RI „Solidarność”; liczyło kilkanaście tys. członków, głównie w Małopolsce; przewodniczący J. Ślisz. Stronnictwo odwoływało się do programu i dorobku PSL z 1945–47, Solidarności, do tradycji narodowych, chrześcijańskich, opowiadało się za gospodarką wolnorynkową opartą na własności prywatnej i za ustrojem państwa z podziałem władzy na ustawodawczą, wykonawczą i sądowniczą; popierało program przekształcania gospodarki kraju (plan L. Balcerowicza), ale domagało się jednocześnie pomocy państwa dla rolnictwa; 1992 przekształcone w Stronnictwo Ludowo-Chrześcijańskie. (Encyklopedia PWN, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Polskie-Stronnictwo-Ludowo-Solidarnosc;3959934.html>, 25.01.2021 r.

⁵⁵⁷ Wywiad ze Zbigniewem Sieczkosiem w dniu 4 stycznia 2018 roku, nieautoryzowany, archiwum prywatne autorki.

⁵⁵⁸ Archiwum ZR NSZZ „Solidarność” w Rzeszowie, *Uchwała 2/91/91 Zarządu Regionu NSZZ Solidarność w Rzeszowie z dnia 29.01.1991 r.*, (brak paginacji).

⁵⁵⁹ Wywiad ze Zbigniewem Sieczkosiem w dniu 4 stycznia 2018 roku, nieautoryzowany, archiwum prywatne autorki.

⁵⁶⁰ Tamże.

tury regionalne Solidarności. Sieczkoś dodaje, że za tym, by kupić „Nowiny” odpowiadali się wówczas wszyscy związkowcy⁵⁶¹.

Kwestie prawne nie były jedynym problemem środowiska solidarnościowego. Zarząd Regionu NSZZ „Solidarność” w Rzeszowie nie miał funduszy na zakup gazety. Przymierzając się do wejścia do spółki „R-press” zwrócił się do Komisji Zakładowych o pomoc finansową na wykup udziałów członkowskich. Przekonywał, że takie posunięcie oznacza udział w przyszłych zyskach wydawnictwa, a te miały stać się jednym ze źródeł zabezpieczenia ekonomicznego związku. W uchwale Zarządu Regionu „S” w tej sprawie czytamy: „Paradoksem jest, że Solidarność, która tak walnie przyczyniła się do zmian w Polsce, nie ma środków, by ubiegać się o tytuły likwidowanej RSW”⁵⁶².

Po raz kolejny Zarząd Regionu „S” w Rzeszowie zwrócił się do członków Związku i Komisji Zakładowych o dobrowolne wpłaty i bezprocentowe pożyczki na wpłacenie wadium w celu przystąpienia do przetargu na zakup dziennika. Proporcjonalnie do wysokości udziałów w spółce „R-press” rzeszowska Solidarność musiała wyłożyć 250 mln złotych. W przypadku przegrania przetargu zarząd zobowiązał się zwrócić Komisjom Zakładowym pożyczki, a darowizny ulokować na koncie Funduszu Strajkowego, względnie przeznaczyć na inny cel wskazany przez Zarząd Regionu⁵⁶³.

Jak wspomina Zbigniew Sieczkoś, podobny problem mieli ludowcy skupieni w PSL „Solidarność”⁵⁶⁴. Jesienią 1989 roku działacz i przewodniczący NSZZ RI „Solidarności”, senator Józef Ślisz przystąpił do budowania PSL „Solidarność” na bazie działaczy NSZZ RI „Solidarność”. Deklaracja ideowo-programowa PSL „Solidarność” przyjęta została już 17 października 1989, ale budowa struktur nowego ugrupowania trwała przez cały 1990 rok. Jego zjazd założycielski odbył się 15 i 16 lutego 1991 roku⁵⁶⁵. Partia została zarejestrowana dopiero 5 kwietnia 1991 roku⁵⁶⁶ (prezesem został senator Józef Ślisz, a jego zastępcami senator Ireneusz Niewiarowski i poseł Kazimierz Ro-

⁵⁶¹ Wywiad ze Zbigniewem Sieczkosiem w dniu 4 stycznia 2018 roku, nieautoryzowany, archiwum prywatne autorki.

⁵⁶² Archiwum Zarząd Regionu NSZZ „Solidarność” w Rzeszowie, *Uchwała 3/79/90 Zarządu Regionu NSZZ Solidarność w Rzeszowie z dnia 14.12.1990*, (brak paginacji).

⁵⁶³ Archiwum Zarząd Regionu NSZZ „Solidarność w Rzeszowie”, *Uchwała nr 5/101/91 Zarządu Regionu NSZZ Solidarność w Rzeszowie*, (brak paginacji).

⁵⁶⁴ Wywiad ze Zbigniewem Sieczkosiem w dniu 4 stycznia 2018 roku, nieautoryzowany, archiwum prywatne autorki.

⁵⁶⁵ M. Stodolny, *Ruch Konserwatywno-Ludowy w III RP (1989-1997)*, praca doktorska pod kierunkiem prof. Dr. Hab. Krzysztofa Rzepy, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Poznań 2015.

⁵⁶⁶ Sąd Okręgowy w Warszawie, Polskie Stronnictwo Ludowe „Solidarność” nr ew. 69/91, *Protokół z dnia 5.04.1991*, s. 21; *Zarządzenie*, s. 22.

stek)⁵⁶⁷, czyli po zawiązaniu spółki „R-press”. Kwerendy akt sądowych PSL „Solidarność” w Sądzie Okręgowym w Warszawie nie pozwoliły odpowiedzieć na pytanie, w jaki sposób i od kogo pozyskano pieniądze na wykupienie przez ludowców udziałów w spółce. Zawierają one bowiem jedynie formalne wnioski dotyczące rejestracji partii, jej statutu i władz. Analizując zapisy w akcie notarialnym spółki „R-press” należy przypuszczać, że były to pieniądze partii. Podobnie, jak w przypadku Zbigniewa Sieczkosia, z zapisów w aktach notarialnych spółki „R-Press” wynika, że zostały one zakupione przez Józefa Ślisza w celu przeniesienia ich własności na rzecz PSL „Solidarność” po uzyskaniu przez nią osobowości prawnej, co nastąpiło w późniejszym czasie w formie darowizny, czyli nieodpłatnego ich przekazania. Z podobnym zamiarem przystąpił do spółki Janusz Krupski, który już 6 lutego 1991 roku zobowiązał się notarialnie zbyć wszystkie swoje udziały na rzecz „Editions Spotkania” – spółki z ograniczoną odpowiedzialnością, ustalając pierwotny termin przeniesienia własności do 3 czerwca 1991 roku.

Jak dużym problemem był brak osobowości prawnej regionalnych struktur „S” oraz powstającej w tamtym okresie partii ludowców w skali całego kraju? Czy podobnie, jak w Rzeszowie w innych przekształcanych wydawnictwach udziałowcami stali się związkowcy jako osoby prywatne? To zagadnienie pozostaje do osobnej analizy medioznawców.

Problemy prawne spowodowały, że 6 lutego 1991 roku udziałowcami spółki zostali Józef Ślisz, Zbigniew Sieczkoś, Janusz Krupski, biznesmeni Jan Kopka i Andrzej Przybyło oraz jeden podmiot prawny - Spółka Pracownicza „Dziennikarz”⁵⁶⁸, którą reprezentowali jej prezes Jan Andrzej Stepek oraz Władysław Grygar i Adam Warzocha. Czterech z sześciu udziałowców nowej spółki to opozycjoniści, ludzie związani z regionalnymi strukturami Solidarności, począwszy od przewodniczącego Zarządu Regionu „S” w Rzeszowie Zbigniewa Sieczkosia, Jana Kopki, który był w strukturach „S” w Ustrzykach Dolnych, Janusza Krupskiego działającego w środowisku opozycyjnym w Lublinie razem z Janem Andrzejem Stepkiem (obaj studiowali na KUL, obaj też związani byli z wydawnictwem „Editions Spotkania”) i Józefa Ślisza, członka NSZZ RI „Solidarność” oraz KO przy Lechu Wałęsie, sygnatariusza porozumień rzeszowsko-ustrzyckich.

⁵⁶⁷ Sąd Okręgowy w Warszawie, Polskie Stronnictwo Ludowe „Solidarność” nr ew. 69/91, *Lista osób uprawnionych do reprezentowania Polskiego Stronnictwa Ludowego „Solidarność” na zewnątrz*, s. 20.

⁵⁶⁸ Sąd Rejonowy w Łańcucie, Państwowe Biuro Notarialne w Łańcucie, *Akt notarialny z 6.02.1991*, rep. A:1196/91, (brak paginacji).

Kapitał zakładowy spółki wyniósł w tamtym czasie 50 000 000 zł i dzielił się na 100 równych i niepodzielnych udziałów po 500 000 zł każdy⁵⁶⁹. 78 ze 100 udziałów przypadło działaczom Solidarności. Skupili oni w swoich rękach większościowy pakiet kapitału zakładowego, czyli ponad 2/3. Podział ten przedstawiał się następująco:

- Spółka Pracownicza „Dziennikarz” – spółka z ograniczoną odpowiedzialnością objęła 20 udziałów po 500 000 zł każdy, łącznie 10 000 000 zł, tj. 20 procent kapitału zakładowego,

- Józef Ślisz objął 25 udziałów po 500 000 zł każdy, łącznie 12 500 000 zł, tj. 25 procent kapitału zakładowego,

- Zbigniew Sieczko objął 30 udziałów po 500 000 zł każdy, łącznie 15 000 000 zł, tj. 30 procent kapitału zakładowego,

- Janusz Krupski objął 20 udziałów po 500 000 zł każdy, łącznie 10 000 000 zł, tj. 20 procent kapitału zakładowego,

- Jan Kopka objął 3 udziały po 500 000 zł każdy, łącznie 1 500 000 zł, tj. 3 procent kapitału zakładowego,

- Andrzej Przybyło objął 2 udziały po 500 000 zł każdy, łącznie 1 000 000 zł, tj. 2 procent kapitału zakładowego⁵⁷⁰.

Skomplikowana sytuacja prawna, której następstwem był brak możliwości wejścia do spółki Zarządu Regionu „Solidarność” w Rzeszowie i PSL „Solidarność”, spowodowała konieczność wprowadzenia zapisów zabezpieczających. Miały one przede wszystkim ułatwić przekazanie udziałów spółki „R-press”, a także uniemożliwić przejęcie ich przez osoby albo podmioty powiązane z dawną komunistyczną nomenklaturą. Dlatego już w pierwszym zapisie aktu notarialnego znalazł się paragraf odnoszący się do sposobu zastawiania i zbywania udziałów. Uznano wówczas, że potrzebna będzie na to zgoda zgromadzenia wspólników wyrażana uchwałą podjętą większością 2/3 głosów, w obecności wspólników reprezentujących przynajmniej 2/3 kapitału zakładowego. Ponadto pierwszeństwo w nabyciu udziałów mieli zagwarantowane wspólnicy oraz pracownicy spółki, którzy nie byli wspólnikami.

Ograniczenia możliwości zbywania i nabywania udziałów nie dotyczyły Józefa Ślisza, Zbigniewa Sieczkosia i Janusza Krupskiego. Chodziło o to, by nie komplikować przeniesienia prawa ich własności zgodnie z założonym zamierzeniem. Z tego powodu

⁵⁶⁹ Sąd Rejonowy w Łąncucie, Państwowe Biuro Notarialne w Łąncucie, *Akt notarialny* z 6.02.1991, rep. A: 1196/91, (brak paginacji).

⁵⁷⁰ Tamże.

osobom tym przysługiwało w każdym czasie prawo zbycia części bądź wszystkich swych udziałów, bez potrzeby uzyskania zgody spółki - na rzecz PSL „Solidarność” bądź osób jego prawa reprezentujących w przypadku Józefa Ślisza; na rzecz Zarządu Regionu NSZZ „Solidarność” w Rzeszowie bądź osób jego prawa reprezentujących w przypadku Zbigniewa Sieczkosia i na rzecz „Editions Spotkania”⁵⁷¹ w przypadku Janusza Krupskiego. Józef Ślisz, Zbigniew Sieczkoś i Janusz Krupski nie mieli także obowiązku powiadamiania spółki o zamiarze ich zbycia⁵⁷².

Udziały nie mogły także stać się przedmiotem dziedziczenia lub zapisu, co stanowiło kolejną blokadę przy ewentualnej próbie przejęcia ich przez niepowołane osoby. Z zapisu tego zostali wyłączeni Józef Ślisz i Zbigniew Sieczkoś, co w praktyce oznaczało, że w przypadku ich nagłej śmierci, udziały te przypadłyby członkom ich rodzin. Wywołało to w późniejszym czasie kontrowersje i pytania, co do celowości takiego posunięcia⁵⁷³, a w nawet oskarżenia o chęć wzbogacenia się na prywatyzacji wydawnictwa. Opozycjoniści tłumaczą, że przyjmując ten zapis kierowali się innymi przesłankami. Obawiali się, tak jak już wcześniej wspomniano, próby zagarnięcia ich przez ludzi związanych z dawną PZPR i służbami bezpieczeństwa PRL. Działacze obozu solidarnościowego podkreślają, że w tamtym czasie mogli ufać jedynie swoim współtowarzyszom- opozycjonistom oraz osobom bliskim, czyli najbliższej rodzinie. Dlatego też w pierwszej umowie spółki znalazł się zapis, że uprawnienia przysługujące Józefowi Śliszowi i Zbigniewowi Sieczkosowi w przedmiocie zbywania udziałów na rzecz „S” i PSL „S” przysługiwały w niezmienionej postaci również ich spadkobiercom i zapisobiorcom.

Ponadto wprowadzono zastrzeżenie, że zmiana umowy spółki mająca na celu bądź powodująca ograniczenie uprawnień w przedmiocie zbywania udziałów przysługujących Józefowi Śliszowi i Zbigniewowi Sieczkosowi oraz ich spadkobiercom i zapisobiorcom, a także Januszowi Krupskiemu, mogła nastąpić tylko uchwałą zgromadzenia wspólników podjętą większością 2/3 głosów w obecności wspólników reprezentujących przynajmniej 2/3 kapitału zakładowego i tylko za zgodą i w obecności Józefa Ślisza i

⁵⁷¹ „Editions Spotkania” - polskie wydawnictwo emigracyjne założone przez działacza opozycji demokratycznej Piotra Jeglińskiego w 1978 roku w Paryżu, drukujące książki zakazane w PRL. Od 1990 roku wydawnictwo działało w Polsce. Prezesem wydawnictwa był Piotr Jegliński, z kolei Janusz Krupski był dyrektorem generalnym do chwili śmierci (w katastrofie polskiego Tu-154 w Smoleńsku). „Editions Spotkania” było również wydawcą tygodnika „Spotkania”.

⁵⁷² Sąd Rejonowy w Łańcucie, Państwowe Biuro Notarialne w Łańcucie, *Akt notarialny z 6.02.1991 rep. A:1196/91*, (brak paginacji).

⁵⁷³ B. Litak-Zarębska, *Byłe namieszać. Nasze sprawy w Sejmie*, „Nowiny”, 30 VII 1991, s. 3.

Zbigniewa Sieczkosia bądź ich spadkobierców i zapisobiorców oraz Janusza Krupskiego⁵⁷⁴. Przyjęto także zasadę, że wspólnik mógł wystąpić ze spółki przez zbycie wszystkich swoich udziałów, z zastrzeżeniem, że musiał o takim zamiarze powiadomić zarząd spółki, co najmniej na trzy miesiące przed zgromadzeniem wspólników. Obowiązek ten nie dotyczył Józefa Ślisza, Zbigniewa Sieczkosia i Janusza Krupskiego.

W kwestiach związanych z funkcjonowaniem „Nowin” i przyszłych tytułów postanowiono, że do powoływania i odwoływania redaktorów naczelnych potrzebna będzie uchwała zgromadzenia wspólników podjęta większością 2/3 głosów przy obecności wspólników reprezentujących co najmniej 2/3 kapitału zakładowego. Udziałowcy wyrazili też intencję zapewnienia redakcjom wydawanych dzienników i czasopism niezbędnej swobody w ich redagowaniu.

Pierwsza umowa spisana przed notariuszem była jednocześnie protokołem pierwszego zgromadzenia wspólników⁵⁷⁵, na którym wybrano zarząd spółki. Prezesem został Jan Kopka, zastępcą Jan Andrzej Stepek, a członkiem zarządu Zbigniew Sieczkoś. Zgromadzenie podjęło już wtedy uchwałę o przystąpieniu spółki „R-Press” do przetargu na zakup „Nowin” wraz z nieruchomościami wydawnictwa⁵⁷⁶. Jej siedzibą stał się Rzeszów, mogła działać na terenie Rzeczypospolitej Polskiej i za granicą, tworzyć oddziały i przedstawicielstwa w kraju oraz za granicą, a także uczestniczyć w innych spółkach w kraju i za granicą oraz łączyć się z osobami prawnymi i fizycznymi w kraju i za granicą⁵⁷⁷.

Przedmiotem jej działalności miały być:

- działalność wydawnicza, w tym wydawanie dziennika „Nowiny”,
- działalność poligraficzna,
- handel wewnętrzny i zagraniczny, w tym kolportaż prasy i czasopism,
- usługi turystyczne⁵⁷⁸.

⁵⁷⁴ Sąd Rejonowy w Łańcucie, Państwowe Biuro Notarialne w Łańcucie, *Akt notarialny z 6.02.1991*, rep. A:1196/91, (brak paginacji).

⁵⁷⁵ Sąd Rejonowy w Łańcucie, Państwowe Biuro Notarialne w Łańcucie, *Akt notarialny z 6.02.1991*, rep. A: 1196/91, (brak paginacji).

⁵⁷⁶ Tamże.

⁵⁷⁷ Tamże.

⁵⁷⁸ Tamże.

4.2. Przetarg na zakup „Nowin”

Pełnomocnik komisji ds. likwidacji RSW „Prasa-Książka-Ruch”, Barbara Litak-Zarębska, powołała 29 maja 1990 roku komisję inwentaryzacyjną w Rzeszowskim Wydawnictwie Prasowym (RWP), której zadaniem była inwentaryzacja składników majątkowych wydawnictwa⁵⁷⁹. Komisja, w skład której weszli pracownicy RWP, miała udokumentować stan środków pieniężnych i rzeczowych składników majątkowych, środków pieniężnych na rachunkach bankowych, kredytów bankowych oraz innych należności i zobowiązań oraz aktywów i pasywów.⁵⁸⁰ Z informacji przekazanej przez pełnomocnik na sesji Rady Miasta Rzeszowa 19 czerwca 1990 roku oraz z operatu szacunkowego wynika⁵⁸¹, że Rzeszowskie Wydawnictwo Prasowe, miało własne lokale, które znajdowały się na gruntach Skarbu Państwa. Posiadało w Rzeszowie budynki na działkach przy ul. Hoffmanowej 3, ul. Hoffmanowej 6 oraz ul. Żelaznej. Przy ulicy Żelaznej w Rzeszowie mieściły się budynek magazynowy (magazyn papieru) i garaże – trzy boksy; przy ul. Hoffmanowej 3 oficyna i dworek (odrestaurowany ze środków RSW), tutaj mieściły się administracja i biuro ogłoszeń⁵⁸². Przy ul. Hoffmanowej 6 stał budynek magazynowy, w którym była tak zwana poligrafia, ponadto zespół garaży przy ulicy Styki (budynek dobudowany do istniejących garaży Urzędu Wojewódzkiego)⁵⁸³. Własnością wydawnictwa były także: ośrodek wypoczynkowy w Myczkowcach, magazyn kolonijny w Nowej Sarzynie oraz budynek w Krośnie kupiony od osoby fizycznej. W skład majątku wchodziły także cztery tytuły prasowe.

W archiwach Głównego Likwidatora RSW przechowywane są oferty składane Komisji Likwidacyjnej w sprawie zakupu „Nowin” oraz majątku Rzeszowskiego Wydawnictwa Prasowego przez wspomnianych już: wydawcę dziennika „A-Z”⁵⁸⁴, władze Rze-

⁵⁷⁹ Archiwum Akt Nowych w Warszawie, Główny Likwidator Robotniczej Spółdzielni Wydawniczej Prasa- Książka-Ruch, zespół nr 2/1906, *Zarządzenie nr 1/90 Pełnomocnika Komisji ds. Likwidacji RSW „Prasa-Książka-Ruch” z dnia 29 maja 1990 rok*, sygn. 1/18, s. 125.

⁵⁸⁰ AAN w Warszawie, Główny Likwidator Robotniczej Spółdzielni Wydawniczej „Prasa-Książka-Ruch”, zespół nr 2/1906, *Zarządzenie nr 1/90 Pełnomocnika Komisji ds. Likwidacji RSW „Prasa-Książka-Ruch” z dnia 29 maja 1990 rok*, sygn. 1/18, s. 125.

⁵⁸¹ Archiwum zakładowe Polska Press Grupa oddział w Rzeszowie, *Operat szacunkowy budynków i składników budowlanych, Skoroszyt Rzeszowskie Wydawnictwo Prasowe „Nowiny”*, Rzeszów luty 1991 r., s. 1.

⁵⁸² Tamże, s. 7.

⁵⁸³ Tamże, s. 12.

⁵⁸⁴ AAN w Warszawie, Główny Likwidator Robotniczej Spółdzielni Wydawniczej „Prasa- Książka-Ruch”, nr zespołu 2/1906, *Pismo Wydawnictwa i Kolportaż „A-Z” s-ka z o.o z dnia 1990-06-25*, sygn. 1/8, s. 164.

szowa⁵⁸⁵, Spółdzielczy Zakład Ubezpieczeń „Westa”⁵⁸⁶, który złożył również ofertę zakupu „Życia Przemyskiego” i „Tygodnika Nadwiślańskiego”⁵⁸⁷. Brak jest natomiast dokumentów świadczących o zainteresowaniu podmiotów zagranicznych lub z udziałem zagranicznego kapitału. Kwerendy akt Głównego Likwidatora RSW nie dały odpowiedzi na pytanie, czy był on w jakikolwiek sposób zainteresowany kupnem dziennika. W Polsce w tym okresie pojawił się francuski koncern Roberta Hersanta, który wchodził w spółki z regionalnymi strukturami Solidarności i spółdzielniami dziennikarskimi. Nabył on jeden z największych polskich tytułów „Rzeczpospolitą”. Prasą zainteresowana była także norweska grupa Orkla. Na polskim rynku pojawiają się także niemieckie koncerny Bauer, Verlagsgruppe Passau, a także wydawcy z Włoch i Szwajcarii⁵⁸⁸. Koncerny z zagranicznym kapitałem stały się nierozdzielalnym elementem polskiego rynku medialnego. Zaczynając od wydawania magazynów kobiecych i czasopism młodzieżowych, systematycznie inwestowały w kolejne segmenty prasowe⁵⁸⁹. Po 1989 roku zagraniczne firmy z niemieckim i szwajcarskim kapitałem stały się najważniejszymi wydawcami prasy kobiecej w Polsce⁵⁹⁰.

Ostatecznie do przetargu na zakup Gazety Codziennej „Nowiny” przystąpiło dwóch oferentów: Westa i spółka „R-press”⁵⁹¹. 25 kwietnia odbyło się posiedzenie Komisji Przetargowej, która jednogłośnie postanowiła sprzedać „Nowiny” za 7 300 000 000 zł (7 mld 300 mln zł) spółce „R-press”. „Była to oferta popierana przez lokalne środowiska społeczno-polityczne oraz dziennikarskie, która gwarantowała utrzymanie niezależnej linii politycznej pisma oraz środki na jego dalszy rozwój”⁵⁹² - czytamy w uzasadnieniu komisji, która tego dnia podjęła również decyzję o sprzedaży za 700 000 000 zł tygo-

⁵⁸⁵ AAN w Warszawie, Główny Likwidator Robotniczej Spółdzielni Wydawniczej Prasa- Książka-Ruch”, nr zespołu 2/1906, *Pismo prezydenta Rzeszowa Zdzisława Banata z dnia 1990-11 (brak daty)* sygn. 1/8, s. 43.

⁵⁸⁶ AAN w Warszawie, Główny Likwidator Robotniczej Spółdzielni Wydawniczej „Prasa-Książka-Ruch”, nr zespołu 1906, *Pismo do dr Jerzego Drygalskiego, przewodniczącego Komisji do Spraw Likwidacji RSW z dnia 1990-08-09 podpisane przez dyrektora przedstawicielstwa Spółdzielczy Zakład Ubezpieczeń „Westa” Przedstawicielstwo w Rzeszowie*, sygn. 1/8, s. 89.

⁵⁸⁷ Tamże.

⁵⁸⁸ Z. Bajka, *Kapitał Zagraniczny w polskie prasie - lata dziewięćdziesiąte*, „Zeszyty Prasoznawcze”, Kraków 1998, s. 21,22; Z. Oniszczyk, *Kapitał niemiecki w polskich mediach. Polityczne implikacje tego zjawiska*, Re-Buś, Uniwersytet Śląski w Katowicach, s. 73-74.

⁵⁸⁹ O. Dąbrowska-Cendrowska, *Koncentracja, specjalizacja, dywersyfikacja produktów i usług – działalność koncernów prasowych z zagranicznym kapitałem na polskim rynku magazynów wysokonakładowych*, Studnia Medioznawcze numer 1 (60) 2015, s. 71.

⁵⁹⁰ O. Dąbrowska-Cendrowska, *Prasa kobieca w Polsce w latach 1989- 2017, próba diagnozy rynku*, Rocznik Historii Prasy Polskiej, T.XXI (2018), s. 35.

⁵⁹¹ AAN w Warszawie, Główny Likwidator Robotniczej Spółdzielni Wydawniczej „Prasa- Książka-Ruch”, *Komunikat Komisji Przetargowej*, nr zespołu akt 2/1906, sygn., 1/9, 1990-1992, s. 13.

⁵⁹² Tamże.

dnika „Podkarpacie” - kupiło go Przedsiębiorstwo Poligraficzno-Wydawnicze „Ewa” z Krosna. Tygodnik „Życie Przemyskie” kupiła za 150 000 000 zł „Ziemia Przemyska” spółka z o.o. Przemyśl, a „Tygodnik Nadwiślanki” za 450 000 000 zł nabyło Wydawnictwo Samorządowe Sandomierz⁵⁹³.

Informacja o decyzji Komisji Przetargowej ukazała się na łamach „Nowin”, wywołując oskarżenia o wprowadzanie w błąd społeczeństwa⁵⁹⁴ oraz zarzuty pod adresem związkowców o prywatę i głupotę. Zarówno w dzienniku⁵⁹⁵, jak i w komunikacie komisji⁵⁹⁶ podano, że właścicielami gazety stali się PSL „Solidarność” i NSZZ „Solidarność”, „Editons Spotkania”, co nie odpowiadało faktycznemu stanowi. Ryszard Granatowski na łamach dziennika „A-Z” zastanawiał się, czy był to tylko błąd w sztuce osób odpowiedzialnych za politykę informacyjną Zarząd Regionu „S”, pytając jednocześnie, czy rzeszowskiej Solidarności potrzebna jest codzienna gazeta i skąd weźmie na to pieniądze, skoro brakło jej kilkudziesięciu milionów złotych na utrzymanie związkowego tygodnika „San”⁵⁹⁷. Z wyjaśnień sygnowanych przez Prezydium Zarządu Regionu „S” w Rzeszowie, które zostały zamieszczone na łamach „Nowin”, czytelnicy dowiedzieli się, jaką rolę Zarząd Regionu „S” powierzył Zbigniewowi Sieczkowskiemu⁵⁹⁸. Dziennikarz „A-Z” uważał jednak, że należało o tym poinformować czytelników jeszcze przed rozstrzygnięciem przetargu⁵⁹⁹. Kontrowersje wzbudził również wybór oferty spółki „Rpress”. Poseł Krzysztof Grzebyk pytał w lipcu 1991 roku w Sejmie, dlaczego wybrano ofertę gorszą pod każdym względem, również finansowym⁶⁰⁰, twierdząc, że znacznie lepszą była ta zaproponowana przez spółkę, której udziałowcem była Westa. W odpowiedzi zamieszczonej w „Nowinach” pełnomocnik Barbara Litak-Zarębska nie tylko prostowała, że Westa przystąpiła do przetargu samodzielnie, ale wyjaśniała także, że kryterium finansowe nie było jedynym brany pod uwagę przy wyborze oferenta⁶⁰¹.

⁵⁹³ AAN w Warszawie, Główny Likwidator Robotniczej Spółdzielni Wydawniczej „Prasa- Książka-Ruch”, *Komunikat Komisji Przetargowej*, nr zespołu akt 2/1906, sygn., 1/9, 1990-1992, s. 13.

⁵⁹⁴ R. Granatowski, *Prawda jest inna*, Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna w Rzeszowie, *Dziennik Obywatelski „A-Z”*, 17, 18, 19.05.1991, s. 3.

⁵⁹⁵ (bez autora), *Nowiny kupione!*, *Gazeta Codzienna „Nowiny”*, nr 82 z 26-28.04.1991, s. 1.

⁵⁹⁶ AAN w Warszawie, Główny Likwidator Robotniczej Spółdzielni Wydawniczej „Prasa- Książka-Ruch”, nr zespołu 2/1906, *Komunikat Komisji Przetargowej*, sygn. 1/9, s. 13.

⁵⁹⁷ R. Granatowski, *Prawda jest inna*, Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna w Rzeszowie, *Dziennik Obywatelski „A-Z”*, 17, 18, 19.05.1991, s. 1-3.

⁵⁹⁸ Prezydium Zarządu Regionu NSZZ „S” w Rzeszowie, *Zgodnie z prawdą*, „Nowiny”, 14 maja 1991 rok, s. 2.

⁵⁹⁹ R. Granatowski, *Prawda jest inna*, Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna w Rzeszowie, *Dziennik Obywatelski „A-Z”*, 17, 18, 19.05.1991, s. 3.

⁶⁰⁰ B. Litak-Zarębska, *Byle namieszać. Nasze sprawy w Sejmie*, „Nowiny”, 30 VII 1991, s. 3.

⁶⁰¹ Tamże.

Dlaczego doszło do takiego przekłamania? Wyjaśnieniem może być to, że właścicielami zostały osoby wyznaczone do reprezentowania interesów określonych podmiotów, chociaż osoby te prawnie nie miały w tym czasie umocowania do takiej reprezentacji, bowiem samo postanowienie, czy przyjęcie uchwały, jak w przypadku Zarząd Regionu „S”, nie mogło wywoływać skutków prawnych. Było to jednak świadome posunięcie Zarządu Regionu „S” oraz PSL „S” i obejście problemu, jakim był brak osobowości prawnej. Zbigniew Sieczkoś, Józef Ślisz, weszli do spółki niejako w zastępstwie i w jasno określonym celu, z wyznaczonym zadaniem, nabycia, a później przekazania, a w przypadku Janusza Krupskiego sprzedaży udziałów podmiotom, z którymi byli związani i które powierzyły im taką rolę. Nie oni bowiem mieli być właścicielami gazety. Jakie niebezpieczeństwo niesło to rozwiązanie? Mogło spowodować problemy prawne z przejęciem udziałów w przypadku śmierci tych osób.

4.3. Przejęcie majątku Rzeszowskiego Wydawnictwa Prasowego

Kolejne miesiące działalności spółki „R-press” przyniosły zmiany nie tylko w składzie wspólników, ale też w zapisach umowy zawartej w lutym 1991 roku. Tuż przed przejęciem „Nowin” udziałowcy uznali, że ważne decyzje będą podejmować zwykłą większością głosów, a nie większością 2/3, co było wyraźnym odstępieniem od pierwotnych ustaleń. Zmiana ta odnosiła się do zbywania i zastawiania udziałów, powoływania redaktorów naczelnych, zarządu spółki, odwołania członków zarządu, a także wystąpienia do sądu o wyłączenie wspólnika ze spółki⁶⁰². Z ograniczeń wskazanych w umowie, oprócz Józefa Ślisza, Zbigniewa Sieczkosia, Janusza Krupskiego, został wyłączony także Jan Kopka, który otrzymał takie same jak oni uprawnienia w kwestii zbywania udziałów.

Zbigniew Sieczkoś zobowiązał się notarialnie również do przekazania swoich udziałów Zarządowi Regionu NSZZ „Solidarność” w Rzeszowie bądź osób jego prawa reprezentujących, niezwłocznie po uzyskaniu przez Zarząd Regionu NSZZ „Solidarność” w Rzeszowie osobowości prawnej. W związku z podwyższeniem kapitału zakładowego spółki i wyjściem z niej biznesmena Andrzeja Przybyły zmieniła się także wielkość udziałów posiadanych przez poszczególnych wspólników. Udziały zmieniły się następująco:

⁶⁰² Sąd Rejonowy w Łańcucie, Państwowe Biuro Notarialne w Łańcucie, *Akt notarialny z 27 maja 1990 roku, repertorium A numer 3288 z roku 1991*, (brak paginacji).

- Spółka Pracownicza „Dziennikarz”, spółka z o.o z siedzibą w Rzeszowie objęła 10 udziałów o wartości 5 000 000 zł, dzięki czemu miała łącznie 30 udziałów,
- Zbigniew Sieczkoś objął 10 udziałów o wartości 5 000 000 złotych i posiadał łącznie 40 udziałów,
- Józef Ślisz objął 10 udziałów o wartości 5 000 000 złotych, miał więc łącznie 35 udziałów,
- Jan Kopka objął 20 udziałów o wartości 10 000 000 złotych, mając ich łącznie 23⁶⁰³, powiększył je jeszcze o kolejne dwa udziały w wyniku przejęcia ich od Andrzeja Przybyły, na co wyrazili zgodę wspólnicy. Andrzej Przybyły sprzedał swoje udziały za 1 000 000, co skutkowało tym, że przestał być udziałowcem spółki.
- Janusz Krupski nadal miał 20 udziałów, poinformował też wspólników, że z przyczyn organizacyjnych i od niego niezależnych nie mógł się wywiązać z zobowiązania sprzedaży swoich wszystkich udziałów na rzecz „Editions Spotkania” do 3 czerwca 1991 roku. Dlatego poprosił o przedłużenie terminu do 30 czerwca 1991 roku. Zobowiązał się równocześnie do wystąpienia ze spółki, gdyby do tego czasu udziały nie zostały sprzedane wydawnictwu i zbycia ich na rzecz nabywcy wskazanego przez zgromadzenie wspólników.

Odejście ze spółki Andrzeja Przybyły⁶⁰⁴ nastąpiło kilka dni przed podpisaniem aktu notarialnego umowy sprzedaży „Nowin” między pełnomocnik Komisji Likwidacyjnej RSW, a reprezentantami spółki „R-press”. Nastąpiło to 31 maja 1991 roku. Na mocy tego aktu spółka nabyła prawo do tytułu, wyposażenia redakcji i wydawnictwa oraz do wydzielonych organizacyjnie części Rzeszowskiego Wydawnictwa Prasowego⁶⁰⁵. Cena sprzedaży za kwotę 7 mld 300 mln (bez środków obrotowych, należności i zobowiązań) obejmowała 487 000 000 zł za grunty, nieruchomości i roszczenia o nakłady - 2 463 376 304 zł, pozostałe środki trwałe - 978 465 409, wyposażenie - 191 843 000, księgozbiór - 31 679 700⁶⁰⁶.

⁶⁰³ Sąd Rejonowy w Łańcucie, Państwowe Biuro Notarialne w Łańcucie, *Akt notarialny z 27 maja 1990 roku, repertorium A numer 3288 z roku 1991*, (brak paginacji).

⁶⁰⁴ Sąd Rejonowy dla miasta st. Warszawy, „R-press” RHB-685, *Lista wspólników spółki „R-Press”, Rzeszów 28 maja 1991 r.*, s. 21.

⁶⁰⁵ Archiwum zakładowe Polska Press Grupa oddział w Rzeszowie, teczka nr 205/5, *Protokoły ze Zgromadzenia Wspólników 11.03.1994, 30.10, 1991 – zawiadomienia. Umowa sprzedaży 1991, Akt notarialny, repertorium A numer 3395 z roku 1991*, s. 44-45.

⁶⁰⁶ Archiwum zakładowe Polska Press Grupa Oddział w Rzeszowie, Skoroszyt Rzeszowskie Wydawnictwo Prasowe „Nowiny”, *Ustalenie wartości majątku firmy „Nowiny”- Wydawnictwo, druk luźny*, (brak paginacji).

Ponadto spółka przejęła środki obrotowe, to jest zapasy inwestycyjne, materiały, części zapasowe, wyposażenie znajdujące się w magazynie i zadłużenie pracowników z tytułu zakładowych pożyczek według stanu na 31 maja 1991 roku, zobowiązania i należności według ich wartości ustalonej na dzień 25 czerwca 1991 roku⁶⁰⁷. Oferenci, którzy przystąpili do przetargu na zakup „Nowin”, zostali powiadomieni przed przetargiem, że cena za wydawnictwo nie zawiera tych składników majątkowych⁶⁰⁸.

Spółka zobowiązała się zapłacić jednorazowo do 31 lipca 1991 roku całą kwotę sprzedaży, z tym, że jej część za grunty, to jest 487 mln zł - Skarbowi Państwa, a 6 813 000 000 zł oraz cenę pozostałych środków obrotowych i zobowiązań na konto RSW „Prasa-Książka-Ruch”, co spowodowało, że ostateczna kwota jaką „R-press” zapłaciła za majątek wydawnictwa wyniosła 8 180 540 tys. zł⁶⁰⁹. Należność za grunty została zrealizowana przez spółkę przelewem 26 lipca 1991 roku.

Rozstrzygnięcie przetargów postawiło nabywców dziennika przed koniecznością zdobycia pieniędzy na pokrycie zobowiązań wobec Komisji Likwidacyjnej. Dlatego kolejnym krokiem władz spółki była decyzja o zaciągnięciu pożyczki oraz decyzja o przeznaczeniu zysku spółki na jej spłatę⁶¹⁰. Część potrzebnych pieniędzy, to jest 2,5 mld zł, pożyczyła od Józefa Ślisza, który przelał ją 24 lipca 1991 roku bezpośrednio na konto Komisji Likwidacyjnej RSW. Łącznie do 2 sierpnia 1991 roku spółka wpłaciła na konto Komisji Likwidacyjnej RSW 7 693 540 000 zł⁶¹¹.

„R-press” rozpoczęła zarządzanie wydawnictwem 1 czerwca 1991 roku⁶¹². Swoją siedzibę ulokowała w budynku przy ulicy Hoffmanowej 3 (dzisiejsza ul. Unii Lubelskiej) należącym w przeszłości do Rzeszowskiego Wydawnictwa Prasowego. Przy ul. Hoffmanowej 3 i 6 przejęła wraz z zakupem na własność budynki: administracyjny,

⁶⁰⁷ Archiwum zakładowe Polska Press Grupa oddział w Rzeszowie, teczka nr 205/5, *Protokoły ze Zgromadzenia Wspólników 11.03.1994, 30.10, 1991 - zawiadomienia. Umowa sprzedaży 1991, Akt notarialny, repertorium A numer 3395 z roku 1991*, s. 46-47.

⁶⁰⁸ B. Litak-Zarębska, *Byłe namieszać. Nasze sprawy w Sejmie*, „Nowiny”, 30 VII 1991, s. 3.

⁶⁰⁹ Sąd Rejonowy dla miasta s. Warszawy, „R-press” RHB-685, *Sytuacja gospodarcza i finansowa spółki. Stan wyposażenie spółki w składniki majątku trwałego*, s.79; Najwyższa Izba Kontroli. Zespół Edukacji, Nauki i Kultury, Nr ewd: 31/9/A/92, *Informacja o wynikach kontroli działalności Komisji Likwidacyjnej Robotniczej Spółdzielni Wydawniczej „Prasa-Książka-Ruch”*, s. 99.

⁶¹⁰ Sąd Rejonowy w Łańcucie, Państwowe Biuro Notarialne w Łańcucie, *Akt notarialny z 24 czerwca 1991 roku, repertorium A numer 4172 z roku 1991*, (brak paginacji).

⁶¹¹ Najwyższa Izba Kontroli, Zespół Edukacji, Nauki i Kultury, Nr ewd: 31/9/A/92, *Informacja o wynikach kontroli działalności Komisji Likwidacyjnej Robotniczej Spółdzielni Wydawniczej „Prasa-Książka-Ruch”*, s. 99.

⁶¹² Archiwum zakładowe Polska Press Grupa oddział w Rzeszowie, teczka nr 205/5, *Protokoły ze Zgromadzenia Wspólników 11.03.1994, 30.10, 1991 – zawiadomienia. Umowa sprzedaży 1991, Akt notarialny, repertorium A numer 3395 z roku 1991*, s. 48, (paginacja ręczna); stopka redakcyjna, „Nowiny”, 31.05-2.06.1991, s. 6.

biura ogłoszeń (oficyna) i magazynowy. Z kolei przy ul. Żelaznej budynek magazynowy i boksy garażowe.

Zbigniew Sieczkoś jako prezes spółki zrezygnował z pobierania jakiegokolwiek wynagrodzenia za zarządzanie firmą, mimo ustalonych przez wspólników stawek miesięcznego wynagrodzenia dla członków zarządu w wysokości: prezes zarządu - 1 500 000 złotych, zastępca prezesa zarządu - 1 000 000 złotych, członek zarządu - 800 000 złotych⁶¹³.

Po przejściu wydawnictwa, w czerwcu 1991 roku współwłaścicielem „Nowin” stała się warszawska spółka z ograniczoną odpowiedzialnością „Editions Spotkania”, należąca do Ewy Jeglińskiej. Swoje 20 udziałów sprzedał jej Janusz Krupski, zgodnie z deklaracją, jaką złożył w momencie powołania „R-press”. Umowa między Januszem Krupskim a reprezentującymi „Editions Spotkania” Piotrem Jeglińskim i Andrzejem Fedorowiczem została podpisana 10 czerwca 1991 roku w Warszawie⁶¹⁴. Janusz Krupski pozostał w „R-press” jako osoba reprezentująca „Editions Spotkania” (w lutym 1992 roku został członkiem zarządu spółki „R-press”)⁶¹⁵. Podobnie Piotr Jegliński działał w „R-press” jako reprezentant „Editions Spotkania”.

Kluczową zmianą było wejście Zarządu Regionu NSZZ „Solidarność” w Rzeszowie, które było dopełnieniem założeń związanych powstaniem spółki „R-press”. Nastąpiło to 31 lipca 1991 roku na skutek przekazania zarządowi przez Zbigniewa Sieczkosia w formie darowizny 40 udziałów o łącznej wartości 20 000 000 zł⁶¹⁶. Kilka dni przed tym faktem, 26 lipca 1991 roku Zarząd Regionu ustanowił Zbigniewa Sieczkosia pełnomocnikiem i upoważnił go do reprezentowania związkowców w spółce⁶¹⁷.

Przekazanie udziałów Zarządowi Regionu NSZZ „S” w Rzeszowie nastąpiło po wejściu 26 czerwca w życie ustawy z 23 maja 1991 roku o związkach zawodowych, w której znalazł się zapis o nabywaniu osobowości prawnej przez jednostki organizacyjne związku zawodowego z chwilą zarejestrowania ich przez sąd⁶¹⁸. Na tej podstawie rze-

⁶¹³ Sąd Rejonowy w Łąncucie, Państwowe Biuro Notarialne w Łąncucie, *Akt notarialny z 24 czerwca 1991 roku, repertorium A numer 4172 z roku 1991*, (brak paginacji).

⁶¹⁴ Sąd Rejonowy dla m.st. Warszawy, „R-press” RHB-685, *Umowa sprzedaży udziałów w spółce z o.o. zawarta w dniu 10.06.1991*, s. 24.

⁶¹⁵ Sąd Rejonowy dla m.st. Warszawy, „R-press” RHB-685, *Protokół z Walnego zgromadzenia wspólników spółki „R-press”, z dnia 29 II 1992 r.*, s. 64.

⁶¹⁶ Sąd Rejonowy dla m.st. Warszawy, „R-press” RHB-685, *Akt notarialny repertorium A numer 4986 z roku 1991*, s. 36.

⁶¹⁷ Sąd Rejonowy dla m.st. Warszawy, „R-press” RHB-685, *Uchwała Zarządu Regionu NSZZ „Solidarność” w Rzeszowie z dnia 27.06.1991 r.*, 6/143/91, s. 39.

⁶¹⁸ *Ustawa z dnia 23 maja 1991 roku o związkach zawodowych*, Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa dnia 26 czerwca 1991 r. NR 55, poz. 234.

szowski zarząd „S” uzyskał osobowość prawną. Zbigniew Sieczko wspomina, że podczas Zjazdu Krajowego Delegatów „Solidarności” udało się przegłosować zmiany. Jednak sądy w tym czasie nie działały zbyt szybko, a zmiany statutowe musiały zostać sądownie zarejestrowane.⁶¹⁹ Dopiero lipcu 1991 roku mógł podarować swoje udziały Zarządowi Regionu „Solidarność” w Rzeszowie⁶²⁰.

Kolejną zmianą było wejście do spółki Mirosława Karcza. W sierpniu 1991 roku nabył on 40 udziałów o wartości 20 000 000 złotych w zamian za niskoprocentową pożyczkę, której udzielił „R-press” na zakup „Nowin”⁶²¹. 19 sierpnia 1991 roku na Nadzwyczajnym Walnym Zgromadzeniu Wspólników Spółki „R-press” postanowiono podwyższyć kapitał zakładowy spółki o kwotę 125 000 000 złotych, tj. o 250 udziałów po 500 tysięcy złotych każdy. W związku z tym wyniósł on 200 000 000 złotych i dzielił się na 400 udziałów.

Udziały wynikające z podwyższenia kapitału zakładowego w sierpniu 1991 roku wyglądały następująco:

- a) Spółka Pracownicza „Dziennikarz” – spółka z ograniczoną odpowiedzialnością z siedzibą w Rzeszowie objęła 35 udziałów o wartości 17 500 000 złotych, tak więc miała łącznie 65 udziałów,
- b) Zarząd Regionu NSZZ „Solidarność” w Rzeszowie objął 60 udziałów o wartości 30 000 000 złotych, tak więc miał łącznie 100 udziałów,
- c) Józef Ślisz objął 58 udziałów o wartości 29 000 000 złotych, łącznie miał 93 udziały,
- d) Jan Kopka objął 27 udziałów o wartości 13 500 000 złotych, miał łącznie 52 udziały,
- e) „Editions Spotkania” – spółka z ograniczoną odpowiedzialnością z siedzibą w Warszawie objęła 30 udziałów o wartości 15 000 000 złotych, tak więc miała łącznie 50 udziałów,
- f) Mirosław Karcz objął 40 udziałów o wartości 20 000 000 złotych⁶²².

Po raz kolejny wspólnicy zebrali się 2 grudnia 1991 roku na nadzwyczajnym walnym zgromadzeniu i uchwalili, że udziały zmarłego wspólnika będą mogły ulec podzia-

⁶¹⁹ Wywiad ze Zbigniewem Sieczkosiem w dniu 8 stycznia 2018 roku, nieautoryzowany, archiwum prywatne autorki.

⁶²⁰ Tamże.

⁶²¹ Sąd Rejonowy w Łańcucie, Państwowe Biuro Notarialne w Łańcucie, *Akt Notarialny z 19.VIII.1991, rep. A numer 6515 z roku 1991*, (brak paginacji).

⁶²² Tamże.

łowi między spadkobierców lub zapisobiorców w wyniku spadkobrania lub zapisobrania. Uznali też, że udziały wspólników będących osobami prawnymi mogą być zbywane i zastawiane za zgodą Zgromadzenia Wspólników wyrażoną uchwałą podjętą zwykłą większością głosów w obecności wspólników reprezentujących co najmniej 2/3 kapitału zakładowego. Natomiast wspólnicy będący osobami fizycznymi mogli zbywać i zastawiać swoje udziały bez potrzeby uzyskania zgody spółki, co było wyraźnym odstępniem od wcześniejszego wymogu uzyskania takiej zgody.

Zmieniła się także wielkość posiadanych udziałów przez poszczególnych wspólników. Na skutek sprzedaży Janowi Kopce 8 udziałów przez Józefa Ślisza na koniec grudnia 1991 roku podział przedstawiał się następująco:

- a) Spółka Pracownicza „Dziennikarz” – 65 udziałów po 500 000 zł każdy,
- b) Józef Ślisz – 85 udziałów po 500 000 zł każdy,
- c) Zarząd Regionu NSZZ „Solidarność” – 100 udziałów po 500 000 zł każdy,
- d) „Editions „Spotkania” – 50 udziałów po 500 000 zł każdy,
- e) Jan Kopka – 60 udziałów po 500 000 zł każdy,
- f) Mirosław Karcz – 40 udziałów po 500 000 zł każdy⁶²³.

Józef Ślisz poinformował 2 grudnia 1991 roku na walnym zgromadzeniu, że z przyczyn organizacyjnych i od niego niezależnych nie mógł wywiązać się ze zobowiązania zbycia swych udziałów na rzecz PSL „Solidarność” i zobowiązał się, że przekaże ich część do 25 stycznia 1992 roku⁶²⁴.

Udziałowcy podjęli wówczas decyzję o wydawaniu gazety popołudniowej pod tytułem „Nowiny Wieczorne” i upoważnili zarząd spółki do podjęcia decyzji o dalszym wydawaniu tej gazety, w zależności od tego, jakie będą wyniki ekonomiczne na koniec 1991 roku⁶²⁵. Pomysłodawcą wydawania popołudniowego dziennika był Jan Filipowicz, który po odsunięciu go z funkcji redaktora naczelnego „Nowin” pozostał w zespole redakcyjnym. Zbigniew Drzewicki, wieloletni dziennikarz „Nowin” i były redaktor naczelny dziennika podkreśla, że bez problemu Filipowicz skrzyknął zespół, który miał „wolne moce przerobowe”. „Ponieważ takiej gazety w Rzeszowie jeszcze nie było, de-

⁶²³ Sąd Rejonowy dla m.st. Warszawy, „R-press” RHB- 685, *Lista wspólników spółki „R-press”-sp. z o.o., 12 grudnia 1991 rok*, s. 55.

⁶²⁴ Sąd Rejonowy w Łańcucie, Państwowe Biuro Notarialne w Łańcucie, *Akt notarialny z dnia 2 grudnia 1991 roku, repertorium A numer 12445*, (brak paginacji).

⁶²⁵ Tamże.

cydenci ze spółki „R-press” pomysł kupili, licząc, że przy okazji będzie to także dobry biznes” – wspomina Zbigniew Drzewicki⁶²⁶.

Pierwszy numer ukazał się 8 listopada 1991 roku w nakładzie 15 tys. egzemplarzy. Cena wynosiła wówczas 800 złotych. W zespole redakcyjnym znaleźli się: Jan A. Stepek - red. naczelny, Bogdan Biskup - zastępca red. naczelnego (szef popołudniówki), Jan Filipowicz - sekretarz redakcji oraz Władysław Borowiec, Piotr Cyrek, Tadeusz Z. Drzewicki, Andrzej Kosiorowski, Wiesław Zabierowski, Jarosław A. Szczepański, Marek Szenborn, Zbigniew Krempf, Jerzy Leniart, Grażyna Woźniak⁶²⁷.

„Idea była jasna: od 4 rano do 12:00 tak zagospodarować 8 stron, by były ciekawe, aktualne i podane w lekkiej formie. Były więc ciekawostki, humor, sport, serwis z kraju i ze świata, sensacje, informacje z Rzeszowa i regionu, felietony, wydarzenia kulturalne, informator-kalendarzyk, aktualne kursy walut, program TV, a nawet powieść w odcinkach pt. „Gra Endera” (autor Orson Scott Card) - czyli wszystko, co dobra popołudniówka mieć powinna. Pierwsze reakcje czytelników były budujące, często dawali wyraz swojej życzliwości, dzwonili do redakcji, gratulowali pomysłu, podpowiadali tematy” - opisuje tamten okres Z. Drzewicki⁶²⁸.

4.4. Początki działalności w realiach gospodarki rynkowej

Ze sprawozdania finansowego z pierwszych miesięcy działalności spółki „R-press”, to jest od 1 czerwca do 31 grudnia 1991 roku, wynika, że głównie skupiła się na wydawaniu dzienników „Nowiny” i „Nowiny Wieczorne”. Zajmowała się też akwizycją ogłoszeń dla obcych wydawnictw, sprzedażą wyrobów papierniczych, w tym makulatury pozostałej po produkcji gazet oraz wynajmowaniem własnych autokarów organizatorom wycieczek turystycznych⁶²⁹.

Zestawienie sprzedaży i kosztów za 1991 rok pokazuje (tabela 10), że w drugim półroczu tego roku zanotowano zysk, głównie ze sprzedaży papierowych wydań „Nowin” i ogłoszeń zamieszczanych w dzienniku. W przypadku „Nowin Wieczornych”

⁶²⁶ Wywiad ze Zbigniewem Drzewickim w dniu 20 stycznia 2021, autoryzowany, archiwum prywatne autorki.

⁶²⁷ Tamże.

⁶²⁸ Tamże.

⁶²⁹ Sąd Rejonowy dla m.st. Warszawy, „R-press”, RHB-685, *Część opisowa do sprawozdania finansowego z działalności Spółki „R-press” z o.o za okres od 1.06.1991 do 31.12.1991*, s. 70.

koszt wydawania przekroczył uzyskany zysk ze sprzedaży⁶³⁰. Straty spółka zanotowała również w segmencie sprzedaży usług turystycznych i poligraficznych. Wykazano je także po stronie operacji finansowych i kosztów administracyjnych.

W ogólnym zestawieniu zysków i strat, w tym przychodów uzyskanych ze sprzedaży „Nowin”, prowizji z tytułu ogłoszeń obcych, sprzedaży towarów z hurtowni, sprzedaży zrywów i makulatury, rzeczowych składników majątkowych i wyposażenia półroczna działalność przyniosła zysk, zamykając go w kwocie brutto 3 152 502 zł⁶³¹.

W ciągu pół roku działalność koszty spółki w głównej mierze generowały: zużycie papieru (3.806.513.000 zł), druk (2.207.892.000. zł) oraz wynagrodzenia i honoraria (3.801.894.000 zł)⁶³² (tabela 11). Na koszty składały się w tamtym okresie również odsetki od kredytów i pożyczek w wysokości 445.009 tys. zł⁶³³.

Po przejęciu wydawnictwa przez spółkę „R-press” nastąpiło przeniesienie części redakcji „Nowin” z siedziby Rzeszowskich Zakładów Graficznych do budynków własnych spółki przy ulicy Kraszewskiego 2 w Rzeszowie, w której do dzisiaj mieści się redakcja „Nowin”. W tamtym okresie wpłynęło to na obniżenie kosztów czynszu płaconego zakładom (przeciętnie 12,4 mln miesięcznie)⁶³⁴.

⁶³⁰ Sąd Rejonowy dla m.st. Warszawy, „R-press”, RHB-685, *Zestawienie sprzedaży, kosztów z wyników finansowych spółki za 1991 rok*, s. 71.

⁶³¹ Tamże.

⁶³² Sąd Rejonowy dla m.st. Warszawy, Spółka „R-Press” RHB-685, *Szczegółowe zestawienie kosztów w układzie rodzajowym*, s. 72.

⁶³³ Tamże.

⁶³⁴ Tamże, s. 79-80.

Tabela 10. Zestawienie sprzedaży, kosztów i wyników finansowych za 1991 rok

Działalność	Sprzedaż z tyt. prasy	Sprzedaż z tyt. ogłoszeń	Razem sprzedaż	Koszty własne sprzedaży	+ zysk - strata
1. „Nowiny”	7.814.239	6.889.612	14.703.851	10.045.756	+4.658.095
2. „Nowiny Wieczorne”	86.113	49.347	135.460	464.265	- 328.805
Razem	7.900.352	6.938.959	14.839.311	10.510.021	+4.329.290
Prowizje z tytułu ogłoszeń obcych			20.124		+ 20.124
Sprzedaż towarów z hurtowni			225.113	219.379	+ 5.734
Sprzedaż usług transportowych			84.331	131.381	- 47.050
Sprzedaż usług poligraficznych			10.454	17.054	- 6.600
Sprzedaż pozostałych usług			159.892		+ 159.892
Przychody i koszty z tyt. operacji finans.			42.054	445.009	- 402.953
Zysk na sprzedaży rzeczowych składników majątkowych i wyposażenia			12.774		+ 12.774
Zysk na sprzedaży zrywów i makulatury			62.293		+ 62.293
Koszty administracyjne, w tym op. sądowe, skarbowe, odsetki				1.002.068	- 1.002.068
Podatek obrotowy				4.759	- 4.759
Razem sprzedaż, koszty i zysk z działalności gospodarczej			15.456.346	12.329.671	3.126.675
- straty nadzwyczajne: - 14.177					
+ zysk nadzwyczajny: + 40.004					
Zysk brutto: 3.152.502					
Podatek dochodowy: - 1.271.856					
Zysk netto: 1.880.646					

Źródło: Sąd Rejonowy dla m.st. Warszawy, Spółka „R-press” RHB-685, Część opisowa do sprawozdania finansowego z działalności Spółki „R-press” z o.o za okres od 1.06.1991 do 31.12.1991, s. 70.

Tabela 11. Szczegółowe zestawienie kosztów w układzie rodzajowym

Koszty w układzie rodzajowym	w tys. zł	udział %
1. Amortyzacja – środki trwałe	159.559	1,4
- wyposażenia	31.675	0,3
2. Zużycie materiałów i energii		
- papier	3.806.513	32,5
- materiały pozostałe	125.499	1,1
- energia elektryczna i c.o	39.758	0,3
3. Usługi obce – koszty druku	2.207.892	18,9
4. Telekomunikacja, serwisy PAP i drobne usługi	954.767	8,2
5. Wynagrodzenia, honoraria własne i obce	3.801.894	32,4
6. Podróże służbowe krajowe i zagraniczne	58.188	0,5
7. Pozostałe koszty	37.623	0,3
8. Podatek od nieruch., czynsze, usługi bankowe	13.103	0,1
9. Korespondencja, zakup czasopism, PZU, itp.	473.033	4,0
Razem	17.709.504	100

Źródło: Sąd Rejonowy dla m.st. Warszawy, Spółka „R-press” RHB-685, Sytuacja gospodarcza i finansowa spółki, s. 79.

Na dzień 31 grudnia 1991 roku wspólnicy „R-press” posiadali 400 udziałów po 500 000 zł, co dało wartość 200 000 000 złotych (tabela 12).

Tabela 12. Udziały wspólników na dzień 31 grudnia 1991 roku

Nazwisko i imię wspólnika – firma	Ilość udziałów	Wartość udziałów	Udziały %
„Editions Spotkania”	50	25.000.000	12,50
Kopka Jan	60	30.000.000	15,00
Karcz Mirosław	40	20.000.000	10,00
Spółka „Dziennikarz”	65	32.500.000	16,25
Ślisz Józef	85	42.500.000	21,25
Zarząd Regionu NSZZ „Solidarność”	100	50.000.000	25,00
Razem	400	200.000.000	100

Źródło: Sąd Rejonowy dla m.st. Warszawy, Spółka „R-press” RHB-685, Wielkość i rodzaje kapitałów własnych i udziałów, s. 80.

Średnie zatrudnienie w spółce w 1991 roku kształtowało się na poziomie 107 etatów, w tym 50 dziennikarzy. Średnie wynagrodzenie łącznie z honorariami własnymi dziennikarzy wyniosło 2.958.200 zł⁶³⁵. W styczniu 1991 roku średni nakład gazety wyniósł 99 tys. egzemplarzy, a w grudniu tego samego roku 105 tys. egzemplarzy. W sprawozdaniu finansowym znajduje się informacja o zakupie od Komisji Likwidacyjnej majątku wydawnictwa za łączną kwotę 7.693.540.000 zł oraz grunty od Skarbu Państwa za 487.000.000 zł. Jak już wcześniej wspomniano, łączna wartość zakupu wyniosła 8.180.540.000 zł. Na ten cel niezbędne pieniądze uzyskano przez zaciągnięcie kredytu

⁶³⁵ Sąd Rejonowy dla m.st. Warszawy, „R-Press” RHB-685, *Sytuacja kadrowa spółki*, s. 84-85.

w banku oraz pożyczki od osób fizycznych⁶³⁶. Pieniądze spółka pożyczyła w banku oraz od wydawnictwa „Editions Spotkania”, Mirosława Karcza i Józefa Ślisza. Mimo wcześniejszego wpłacenia należności za wydawnictwo powstał dług wobec Komisji Likwidacyjnej (tabela 13). Przewodniczący komisji zgodził się na przedłużenie spłaty do 31 grudnia 1991 roku, chodziło o 2 500 000 000 złotych. Zadłużenie to było następstwem wycofania przez Józefa Ślisza w sierpniu 1991 roku pożyczki 2,5 mld zł wpłaconej uprzednio na konto komisji w imieniu spółki „R-press”. Spółka otrzymała zgodę na dokonanie dopłaty tej kwoty. Do końca grudnia 1991 roku wpłaciła 2 mld zł⁶³⁷, zaległe 500 mln zł przekazała na konto Komisji 2 stycznia 1992 roku⁶³⁸.

Tabela 13. Wielkości i rodzaje kapitałów własnych i udziałów

Pożyczkodawca	Wysokość pożyczki	Termin spłaty	Spłata na 31.12.1991 r.	Pozostało do spłaty	Zapłacone odsetki	Zapłacone opł.skarb.
Bank Rzeszów	3.000.000.000	20.12.92	1.000.000.000	2.000.000.000	295.967.000	33.000.000
„Editions Spotk.”	220.000.000	31.07.92	220.000.000		52.800	4.400.000
Karcz Mirosław	1.000.000.000	31.12.91	1.000.000.000		192.000	20.000.000
Karcz Mirosław	2.000.000.000	27.12.91		2.000.000.000	450.484.000	40.000.000
Ślisz Józef Kom. Likwid.	2.500.000.000	31.12.91	2.000.000.000	500.000.000		50.000.000

Źródło: Sąd Rejonowy dla m.st. Warszawy, „R-Press” RHB-685, *Wielkość i rodzaje kapitałów własnych i udziałów*, s. 83.

⁶³⁶ Sąd Rejonowy dla m.st. Warszawy, „R-Press” RHB-685, *Wielkość i rodzaje kapitałów własnych i udziałów*, s. 81-83.

⁶³⁷ Najwyższa Izba Kontroli, Zespół Edukacji, Nauki i Kultury, *Informacja o wynikach kontroli działalności Komisji Likwidacyjnej Robotniczej Spółdzielni Wydawniczej „Prasa-Książka-Ruch”*, nr ewid. 31/9/A/92, Warszawa lipiec 1992, s. 98.

⁶³⁸ Sąd Rejonowy dla m.st. Warszawy, „R-Press” RHB-685, *Wielkość i rodzaje kapitałów własnych i udziałów*, s. 81-83.

Wspólnicy postanowili zaniechać podziału czystego zysku i przeznaczyć go w całości na spłatę zaciągniętych kredytów na zakup „Nowin”⁶³⁹. Sprawozdanie finansowe za działalność w drugim półroczu 1991 roku zawiera również zamierzenia spółki na 1992 rok. Znalazły się w nich propozycje dotyczące zmniejszenia kosztów działalności, zwiększenia nakładu i rozszerzenia działalności ogłoszeniowej. W zakresie zmniejszenia kosztów proponowano wówczas:

- zmianę warunków umowy z Polską Agencją Prasową o prenumeratę codziennego serwisu z kraju i zagranicy,
- sprzedaż zbędnych środków transportu (autobusów i samochody nysa) w celu uniknięcia kosztów związanych z naliczaniem wysokiej miesięcznej amortyzacji i konieczności dokonywania remontów,
- sprzedaż fototypularki, która była na wyposażeniu byłego punktu poligraficznego⁶⁴⁰.

W zakresie wzrostu nakładu i rozszerzenia działalności ogłoszeniowej:

- organizowanie na łamach „Nowin” konkursów z atrakcyjnymi nagrodami,
- zmiana umowy o kolportaż tytułów poprzez zniesienie limitu zwrotów,
- wprowadzenie w każdy dzień tygodnia 8-kolumnowego wydania „Nowin” i 10- lub 12-kolumnowego wydania magazynowego celem zwiększenia powierzchni ogłoszeniowej,
- promocja tytułów w programie regionalnej telewizji i radiu,
- systematyczna kontrola sprzedaży nadziałów „Nowin” i gazety popołudniowej.

4.5. Porażki i sukcesy wydawnicze

W roku 1992 doszło do zmiany składu osobowego zarządu spółki w związku z wygaśnięciem mandatów członków zarządu. Był to też rok, w którym w spółce pojawili się kolejni udziałowcy. Pierwsza zmiana nastąpiła już w styczniu 1992 roku. Mirosław Karcz sprzedał wówczas swoje 40 udziałów za 20 mln złotych Zakładowi Ubezpieczeń „Westa” SA w Łodzi⁶⁴¹, które założył w 1988 roku Janusz Baranowski (był jego prezesem, a także senatorem w latach 1991-1993). 29 lutego 1992 roku na Zgromadzeniu

⁶³⁹ Sąd Rejonowy dla m.st. Warszawy, „R-press” RHB-685, *Protokół z walnego zgromadzenia spółki „R-press” w dniu 29 lutego 1992 roku*, s. 65.

⁶⁴⁰ Sąd Rejonowy dla m.st. Warszawy, „R-Press” RHB-685, *Przewidywane zamierzenia na 1992 rok*, s. 77.

⁶⁴¹ Sąd Rejonowy dla m.st. Warszawy, „R-press” RHB-685, *Umowa kupna - sprzedaży zawarta w dniu 17 stycznia 1992 roku*, s. 61.

Wspólników jednogłośnie poparto wniosek Jana Kopki, prezesa zarządu, o zaniechanie rozdziału czystego zysku i przekazanie go w całości na fundusz zapasowy z przeznaczeniem na spłatę zaciągniętych kredytów na zakup „Nowin”, co zostało jednogłośnie poparte przez wspólników⁶⁴². Tego dnia wybrano także nowy skład zarządu spółki. W związku z wygaśnięciem mandatów członków zarządu przeprowadzono wybory. Obowiązywała wówczas zasada, że każdy wspólnik głosuje wszystkimi głosami - udziałami za lub przeciw⁶⁴³. Jako kandydatów na członków zarządu zgłoszono: Zbigniewa Sieczkosia, Jana Kopkę, Józefa Ślisza, Janusza Krupskiego i Jana A. Stepka. W wyniku tajnego głosowania najwięcej głosów zdobył Zbigniew Sieczkoś - 400, z kolei Jan Kopka 265 głosów, Janusz Krupski 275 głosów, Jan Stepek 125 głosów, Józef Ślisz 135 głosów. Na członków zarządu powołano wtedy Zbigniewa Sieczkosia, Jana Kopkę i Janusza Krupskiego. W tajnym głosowaniu na analogicznych zasadach wybrano nowy zarząd spółki w składzie: Zbigniew Sieczkoś - prezes zarządu, Jan Kopka - zastępca prezesa i Janusz Krupski - członek zarządu⁶⁴⁴.

Na posiedzeniu w tym dniu podjęto także decyzję o zaprzestaniu wydawania „Nowin Wieczornych”⁶⁴⁵. Według danych przekazanych przez Jana Stepka, redaktora naczelnego „Nowin” i Władysława Grygara, „Nowiny Wieczorne” przyniosły spółce 86 mln zł strat, a ze względu na wzrost kosztów druku w 1992 roku spodziewano się wzrostu tych strat do 200 mln złotych. „Przyczyny niepowodzenia były prozaiczne, tzn. takie, które wówczas i teraz decydują o wszystkim. Chodziło o pieniądze. Popołudniówka przez cały czas była na dofinansowaniu ze strony wydawcy - spółki „R-press”. Były okresy kiedy wydawało się, że gazeta łapie grunt pod nogami, ale za chwilę wracały kłopoty ze wspomnianym nakładem, z promocją, z napływem ogłoszeń. Kiedy koszty przekroczyły czerwoną linię, wydawca powiedział: stop”⁶⁴⁶ - wspomina Zbigniew Drzewicki.

30 kwietnia 1992 roku doszło do planowego wcześniej wejścia do spółki PSL „Solidarność”. Józef Ślisz przekazał wówczas w formie darowizny na rzecz partii reprezentowanej przez Zygmunta Berdychowskiego, sekretarza rady krajowej, część udziałów. Było to 25 udziałów o łącznej kwocie 12.500.500 zł, które J. Ślisz nabył przed uzyska-

⁶⁴² Sąd Rejonowy dla m.st. Warszawy, „R-press” RHB-685, *Umowa kupna - sprzedaży zawarta w dniu 17 stycznia 1992 roku*, s. 64-65.

⁶⁴³ Tamże, s. 65.

⁶⁴⁴ Tamże, s. 65-66.

⁶⁴⁵ Tamże, s. 67.

⁶⁴⁶ Wywiad ze Zbigniewem Drzewickim w dniu 20 stycznia 2021 roku, autoryzowany, archiwum prywatne autorki.

niem osobowości prawnej przez Polskie Stronnictwo Ludowe „Solidarność”, w celu przeniesienia ich następnie na rzecz tego stronnictwa⁶⁴⁷. Stało się ono siódmym udziałowcem spółki „R-press”.

Z akt spółki wynika, że w czerwcu 1992 roku między wspólnikami powstał spór, w wyniku którego walne zgromadzenie opuścili Józef Ślisz i Janusz Krupski. Dotyczył niedopuszczenia do uczestnictwa w zgromadzeniu PSL „Solidarności”, za które zgłosił się Józef Ślisz. Nie został on dopuszczony do uczestnictwa w zgromadzeniu i do głosowania, dlatego że nie przedstawił pisemnego pełnomocnictwa⁶⁴⁸. Sporną kwestią była także zmiana umowy spółki dotycząca sposobu powoływania i odwoływania redaktorów naczelnych. Józef Ślisz zawnioskował, by zdjąć ten punkt z porządku obrad, ale wniosek został odrzucony, podobnie jak drugi dotyczący przesunięcia terminu nadzwyczajnego zgromadzenia wspólników o dwa miesiące⁶⁴⁹. Zgodnie z wcześniejszą umową spółki, powoływanie i odwoływanie redaktorów naczelnych należało do wyłącznej kompetencji zgromadzenia wspólników⁶⁵⁰, uchwała w tej sprawie musiała być podjęta większością 2/3 głosów przy obecności wspólników reprezentujących przynajmniej 2/3 kapitału zakładowego.

Po dyskusji, w której uczestniczyli przedstawiciele Regionu NSZZ „Solidarność”, Adam Śniezek i J. Niemiec, zarządzono głosowanie. W jego wyniku wprowadzono zmianę w umowie, której nadano następującą treść: „redaktorów naczelnych wydawanych przez spółkę dzienników i czasopism powołuje i odwołuje zarząd spółki”. Wprowadzono też uregulowanie, że „kadencja zarządu wynosi trzy lata”⁶⁵¹.

W następstwie tej zmiany doszło do pierwszej próby odwołania redaktora naczelnego „Nowin”. Przedstawicielka „Westy” przedłożyła taki wniosek, uzasadniając go brakiem reakcji ze strony redakcji na działania konkurencji, a tym samym działaniem na szkodę spółki⁶⁵². W wyniku burzliwej dyskusji wspólnicy postanowili, że nie będą głosować nad odwołaniem redaktora naczelnego, natomiast powołają Radę Programową gazety, zobowiążą redaktora naczelnego i zarząd spółki do opracowania programu dzia-

⁶⁴⁷ Sąd Rejonowy dla m.st. Warszawy, „R-Press” RHB-685, *Akt notarialny, repertorium A 907/92 z 30.IV.1992 rok*, s. 91.

⁶⁴⁸ Sąd Rejonowy dla m.st. Warszawy, „R-Press” RHB-685, *Akt notarialny, repertorium A 3367 z roku 1992, Protokół z Walnego Zgromadzenia Wspólników*, s. 95.

⁶⁴⁹ Tamże, s. 96.

⁶⁵⁰ Sąd Rejonowy dla m.st. Warszawy, „R-Press” RHB-685, *Akt notarialny, repertorium A, 6 lutego 1991 roku, par. 25 umowy spółki*, s. 5.

⁶⁵¹ Sąd Rejonowy dla m.st. Warszawy, „R-Press” RHB-685, *Akt notarialny, repertorium A 3367 z roku 1992, Protokół z Walnego Zgromadzenia Wspólników*, s. 95-96.

⁶⁵² Tamże.

łania gazety⁶⁵³. W związku z tą sytuacją Janusz Krupski reprezentujący „Editions Spotkania” wystąpił do sądu rejonowego o zawieszenie postępowania rejestrowego dotyczącego zmian dokonanych przez wspólników⁶⁵⁴, dołączając kopię pozwu w sprawie unieważnienia uchwał przez zgromadzenie wspólników, zarzucając naruszenie zasady ustalonej w umowie spółki, że uchwały są podejmowane przy obecności wspólników reprezentujący przynajmniej 2/3 kapitału zakładowego. W jego ocenie, nieobecność w sumie trzech wspólników na czerwcowym zgromadzeniu spowodowała, że obecni na zebraniu wspólnicy reprezentowali mniej niż wymagane 2/3 kapitału zakładowego⁶⁵⁵. Z 400 równych udziałów składających się na kapitał zakładowy, przy głosowaniu nad zaskarżonymi uchwałami nie byli obecni wspólnicy reprezentujący łącznie 135 udziałów: PSL „Solidarność” – 25 udziałów, Józef Ślisz – 60 udziałów, Editions Spotkania – 50 udziałów, zatem nie został spełniony niezbędny warunek podjęcia uchwał⁶⁵⁶.

Według wnoszącego pozew, zmiany dotyczące powoływania i odwoływania redaktorów naczelnych pozbawiały wspólników, którzy nie mieli swoich reprezentantów w zarządzie spółki, wpływu na obsadę stanowisk o kluczowym znaczeniu⁶⁵⁷. Sąd rejonowy oddalił pozew, uzasadniając, że postanowienie o dokonaniu zmian w rejestrze handlowym zostało wydane przed złożeniem wniosku o zawieszenie postępowania⁶⁵⁸.

W połowie 1992 roku doszło do przekształcenia PSL „Solidarność” w Stronnictwo Ludowo-Chrześcijańskie, co też doprowadziło do kolejnej zmiany w składzie udziałowców spółki. 25 sierpnia 1992 roku Józef Ślisz, działając w imieniu i na rzecz Stronnictwa Ludowo-Chrześcijańskiego, „realizując decyzję zarządu krajowego SL-Ch z sierpnia 1992 roku, będącego następcą prawnym PSL „Solidarność”, wszystkie swoje pozostałe udiały (w liczbie 60) w Spółce „R-press” darował nieodpłatnie SL-Ch”⁶⁵⁹. Tym samym przestał być wspólnikiem spółki jako osoba fizyczna.

⁶⁵³ Sąd Rejonowy dla m.st. Warszawy, „R-Press” RHB-685, *Akt notarialny, repertorium A 3367 z roku 1992, Protokół z Walnego Zgromadzenia Wspólników*, s. 95-96.

⁶⁵⁴ Sąd Rejonowy dla m.st. Warszawy, „R-Press” RHB-685, *Wniosek o zawieszenie postępowania do Sądu Rejonowego w Rzeszowie, wydział gospodarczy z dnia 16.07.1992*, s. 100.

⁶⁵⁵ Sąd Rejonowy dla m.st. Warszawy, „R-Press” RHB-685, *Pozew o unieważnienie uchwały zgromadzenie wspólników spółki „R-press”, Sąd Wojewódzki w Rzeszowie, Wydział Gospodarczy, Warszawa dn. 1992-07-06*, s. 105.

⁶⁵⁶ Tamże, s. 106.

⁶⁵⁷ Tamże.

⁶⁵⁸ Sąd Rejonowy dla m.st. Warszawy, „R-press” RHB-685, *Postanowienie z dnia 3 sierpnia 1992 roku*, s. 117.

⁶⁵⁹ Sąd Rejonowy dla m.st. Warszawy, Spółka „R-press”, RHB-685, *Akt notarialny z 25 VIII 1992, repertorium A 2280*, s. 121.

Na koniec 1992 roku lista wspólników Spółki „R-press” przedstawiała się następująco:

1. Spółka Pracownicza „Dziennikarz” - 65 udziałów o łącznej wartości 32 500 000 zł,
2. Zarząd Regionu NSZZ „Solidarność” - 100 udziałów o łącznej wartości 50 000 000 zł,
3. „Editions Spotkania” - 50 udziałów o łącznej wartości 25 000 000 zł,
4. Jan Kopka - 60 udziałów o łącznej wartości 30 000 000 zł,
5. Zakład Ubezpieczeń „Westa” - 40 udziałów o łącznej wartości 20 000 000 zł,
6. Stronnictwo Ludowo-Chrześcijańskie - 85 udziałów o łącznej wartości 42 500 000 zł⁶⁶⁰.

Ze sprawozdania finansowego zarządu za 1992 rok wynika, że o ile w styczniu 1992 roku średni nakład „Nowin” wynosił 95 tys. egzemplarzy, to już w grudniu 1992 roku osiągnął 158 tys. egzemplarzy. „Zarząd udoskonalił strukturę organizacyjną firmy oraz wprowadził nowe zasady wynagrodzeń, m.in. wprowadzono prowizyjny system płac w biurze ogłoszeń i reklamy. W efekcie zwiększono ilość kolumn ogłoszeniowych, a tym samym kwotę uzyskaną ze sprzedaży usług ogłoszeniowych”⁶⁶¹. W 1991 roku firma sprzedawała ogłoszenia prasowe na kwotę około 7 mln zł, a w roku 1992 na kwotę ponad 16 mln zł⁶⁶². „Przy konstrukcji zasad wynagrodzeń redakcji (dziennikarzy) główny akcent położono na bezpośrednie powiązanie wysokości wynagrodzeń z atrakcyjnością materiałów informacyjnych i publicystycznych”⁶⁶³. Zasadniczym składnikiem wynagradzania dziennikarzy stała się w tym okresie tzw. wierszówka, której wysokość była wprost proporcjonalna do ilości, a głównie jakości tekstu⁶⁶⁴. Ze sprawozdania wynika, że zarząd spółki postawił na unowocześnienie pomieszczeń, w których pracownicy mieli bezpośredni kontakt z czytelnikiem, a więc biuro ogłoszeń, sekretariat redakcji, dział łączności z czytelnikami, kolejnym krokiem była komputeryzacja firmy.

⁶⁶⁰ Sąd Rejonowy dla m.st. Warszawy, „R-press”, RHB-685, *Lista wspólników spółki „R-press”*, Rzeszów 1992-12-15, s. 122.

⁶⁶¹ Sąd Rejonowy dla m.st. Warszawy, „R-press” RHB-685, *Sprawozdanie finansowe zarządu spółki „R-press” z działalności za 1992 rok, załącznik nr 4 do protokołu Zgromadzenia Wspólników Spółki*, s. 134.

⁶⁶² Tamże, s. 135.

⁶⁶³ Tamże.

⁶⁶⁴ Tamże.

W 1992 roku spółka spłaciła wszystkie zaciągnięte kredyty, bez narażania się na utratę płynności finansowej, a także osiągnęła znaczny zysk przy nieznacznym wzroście zatrudnienia, głównie w redakcji⁶⁶⁵.

W tym okresie kapitał zakładowy spółki wynosił 200 mln zł, a wypracowany zysk ponad 5 mln zł. Zarząd zaproponował wówczas, by podwyższyć kapitał zakładowy do 400 mln zł, przeznaczyć na dywidendę dla wspólników 2 mln zł, przyznać nagrody dla zarządu spółki oraz dla autorów i organizatorów konkursów, a także pomoc dla pracowników znajdujących się w trudnej sytuacji materialnej lub członków ich rodzin oraz na działalność charytatywno-społeczną łącznie 291 mln zł.

Analiza średnich nakładów „Nowin” w tym okresie dowodzi, że nie wykazywały one dużych różnic w poszczególnych miesiącach, aż do czasu uruchomienia pod koniec września konkursu pod nazwą „Wygraj razem z nami”⁶⁶⁶. W czerwcu i lipcu 1992 roku, we wtorki sprzedaż netto „Nowin” spadała poniżej 50 tysięcy egzemplarzy. Od września 1991 roku odnotowano wzrost nakładu o 83 procent w październiku do 50 procent w grudniu 1992 roku⁶⁶⁷. Wysokość nakładów i zwrotów dziennika „Nowiny w latach 1991-1992 obrazuje tabela 14.

Z danych spółki wynika, że w 1992 roku najwięcej egzemplarzy „Nowin” przydzielano na województwo rzeszowskie i sam Rzeszów, natomiast ponad dwukrotnie mniej na pozostałe trzy województwa Polski południowo-wschodniej. Wysokość nakładów dziennika „Nowiny” przydzielanych w 1992 roku na poszczególne województwach przedstawia tabela 15.

W tym okresie działalności spółka:

- wprowadziła 12-kolumnowe wydania w celu zwiększenia powierzchni dla materiałów dziennikarskich i powierzchni ogłoszeniowej,
- promowała „Nowiny” w Radiu Rzeszów, na imprezach sportowych, kulturalnych,
- zawarła umowy o kolportaż z innymi jednostkami zajmującymi się rozpowszechnianiem prasy,
- wprowadziła na kolumny redakcyjne i ogłoszeniowe skład komputerowy.

⁶⁶⁵ Najwyższa Izba Kontroli, Zespół Edukacji, Nauki i Kultury, *Informacja o wynikach kontroli działalności Komisji Likwidacyjnej Robotniczej Spółdzielni Wydawniczej Prasa-Książka- Ruch*, nr ewid. 31/9/A/92, Warszawa lipiec 1992, s. 30.

⁶⁶⁶ Sąd Rejonowy dla m.st. Warszawy, „R-press” RHB-685, *Załącznik do sprawozdania finansowego spółki, analiza działalności wydawniczej, ogłoszeniowo-reklamowej i finansowo-ekonomicznej „R-press” Spółki z o.o. w Rzeszowie za 1992 rok*, s. 138-139.

⁶⁶⁷ Sąd Rejonowy dla m.st. Warszawy, „R-press” RHB-685, *Załącznik do sprawozdania zarządu spółki*, s. 140.

Tabela 14. Nakłady i zwroty w rozbiciu na poszczególne miesiące w latach 1991-1992

Miesiąc	Nakład 1991	Zwrot 1991	% Zwrot. 1991	Nakład 1992	Zwrot 1992	% Zwrot. 1992	Różnice Nakład	Różnice Zwrot	% Zwrot, różnice
Styczeń	99 207	7 268	8,1	95 572	5 912	6,8	- 3 635	- 1 356	- 1,3
Luty	101 808	6 454	7,0	96 022	7 198	8,2	- 5 786	+ 744	+ 1,2
Marzec	109 096	7 108	7,2	93 993	7 544	8,8	- 15 103	+ 436	+1,6
Kwiecień	98 640	6 107	6,8	101 894	10 796	11,5	+3 254	+ 4 689	+4,7
Maj	104 020	5 929	6,3	91 024	10 148	11,1	- 12 996	+ 4 219	+5,2
Czerwiec	98850	9 019	10,0	85 435	8 415	11,0	- 8 543	- 604	+1,0
Lipiec	88 800	7 476	9,3	83 523	9 028	12,2	- 5 277	+ 1 552	+2,9
Sierpień	96 438	6 617	7,5	87 350	6 802	8,9	- 9 088	+ 185	+1,4
Wrzesień	96 263	8 101	9,2	108 376	10 870	11,4	+12 113	+ 2 769	+2,2
Paździej- nik	98 504	7 253	8,1	178 045	21 846	13,5	+80 541	+14 593	+5,4
Listopad	98 266	8 913	9,9	166 280	16 430	11,0	+68 014	+ 7 517	+1,1
Grudzień	105 410	10 221	10,5	158 050	19 886	14,1	+52 640	+ 9 665	+3,6
Razem			8,3	111,947	11,240	10,7	+12,587	+3,700	+2,4

Źródło: Sąd Rejonowy dla m.st. Warszawy , Spółka „R-press” RHB-685, Załącznik do sprawozdania zarządu spółki, s. 140.

Tabela 15. Wysokość nadziałów dziennika „Nowiny” na poszczególne województwach w roku 1992

Oddział	Nadział	Zwroty	% Zwrotów
Rzeszów	29.806	3.846	12,9
Ropczyce	4.790	466	9,7
Leżajsk	4.340	325	7,5
Mielec	7.700	975	12,7
Razem województwo rzeszowskie	46.636	5.612	12,0
Krosno	7.210	725	10,0
Jasło	4.774	522	10,9
Sanok	8.124	786	9,7
Razem województwo krośnieńskie	20.108	2.033	10,1
Przemyśl	8.520	892	10,5
Jarosław	9.784	850	8,7
Razem województwo przemyskie	18.304	1.742	9,5
Stalowa Wola	8.754	830	9,5
Sandomierz	2.581	283	10,9
Tarnobrzeg	6.772	740	10,9
Razem województwo tarnobrzeskie	18.107	1.853	10,2
Ogółem	103.155	11.240	10,8

Źródło: Sąd Rejonowy dla m.st. Warszawy, „R-press” RHB-685, Załącznik do sprawozdania zarządu spółki, s. 141.

Mimo osiągnięcia w 1992 roku pozytywnych zmian w rozprawdzaniu „Nowin”, nadal główną barierą w terminowości dostawy, jakości druku i objętości dziennika była

baza poligraficzna w Rzeszowie⁶⁶⁸. W 1992 roku ukazało się 614 kolumn ogłoszeniowych na ogólną liczbę 2122 kolumn wydanych, stanowiło to 30 procent powierzchni gazety⁶⁶⁹.

4.6. Zmiany w zespole redakcyjnym

Niniejsza dysertacja poświęcona jest przemianom, jakie dokonały się w dzienniku do końca 1992 roku. Zmiany te wpłynęły nie tylko na przyszłość samego tytułu, ale także na los zespołu redakcyjnego. Stąd nie sposób nie wspomnieć o nich, bowiem były one skutkiem wyżej opisanych działań, związanych z przejęciem gazety przez ludzi związanych z Solidarnością, jak również z powołaniem nowego naczelnego. Uzasadnione wręcz się wydaje dopisanie dodatkowego rozdziału poświęconego okresowi, który wykracza nieco poza ramy czasowe wyznaczone w poniższej rozprawie.

„Kiedy minęły dwa lata (...), atmosfera w redakcji zaczęła się zagęszczać. Z regionu „Solidarności” coraz wyraźniej dochodziły pomruki, że Janek Stepek nie jest dostatecznie pryncypialny i toleruje w redakcji postkomunistów”⁶⁷⁰ - wspomina tamten okres profesor Wojciech Furman. 20 marca 1993 roku zarząd spółki „R-press” odwołał ze stanowiska naczelnego Jana Andrzeja Stepka. „W doręczonym mi dokumencie przyczyn odwołania nie podano” - pisał Stepek na łamach „Nowin”⁶⁷¹. Zastąpił go senator Jan Musiał⁶⁷², działacz Porozumienia Centrum. Jego wybór został pozytywnie zaopiniowany przez Zarząd Regionu NSZZ „S” w Rzeszowie⁶⁷³. Dziennikarze „Nowin” żalili się wówczas na łamach gazety: „Kiedy w połowie września 1990 roku red. Jan Stepek przychodził do „Nowin” zgotowaliśmy mu w redakcji i na łamach jak najgorsze powitanie.(...) W ubiegły piątek tego samego człowieka żegnaliśmy z uczuciem nieskrywanego zażenowania i goryczy, gdyż - jak to trafnie ujęła jedna z koleżanek - kiedy do nas

⁶⁶⁸ Sąd Rejonowy dla m.st. Warszawy, „R-press” RHB-685, *Załącznik do sprawozdania finansowego spółki, analiza działalności wydawniczej, ogłoszeniowo-reklamowej i finansowo-ekonomicznej „R-press” Spółki z o.o. w Rzeszowie za 1992 rok*, s. 138-139.

⁶⁶⁹ Tamże.

⁶⁷⁰ W. Furman, *Zaangażowanie i dystans, w: Popiół i zamęt. Wspomnienia dziennikarzy*, Rzeszów s. 215.

⁶⁷¹ Grono dziennikarzy N, J. A. Stepek odwołany, *Senator Jan Musiał redaktorem naczelnym „Nowin”*, „Nowiny” 22 marca 1993, s. 1.

⁶⁷² Jan Musiał - ówczesny senator, członek Porozumienia Centrum, w latach 1973-80 dziennikarz „Nowin” i szef redakcyjnej „Solidarności”, były wojewoda przemyski.

⁶⁷³ Grono dziennikarzy N, J. A. Stepek odwołany. *Senator Jan Musiał redaktorem naczelnym „Nowin”*, „Nowiny”, 22 marca 1993, s. 1.

przychodził nie chcieliśmy go, zaś kiedy chcieliśmy z nim dalej pracować, on musiał odejść”⁶⁷⁴.

Powodem usunięcia Stepka było niezadowolenie Zarządu Regionu NSZZ „S” w Rzeszowie z zaniechania dekomunizacji zespołu redakcyjnego, a także: brak jasno określonej linii programowej pisma⁶⁷⁵, jednostronność gazety w prezentowaniu poglądów, oglądanie się wstecz, pisanie, że stara rzeczywistość była lepsza, a nowy ład jest nie do utrzymania, zamieszczanie zbyt dużo publicystyki⁶⁷⁶. Związkowcy zarzucali Stepkowi, że mimo pokładanych w nim nadziei i wielokrotnie składanych obietnic, nie doprowadził do radykalnych zmian personalnych w kolegium redakcyjnym⁶⁷⁷.

Jan Stepek uważał, że kadrowa rewolucja, jakiej od niego oczekiwano, mogła przyczynić się do upadku gazety z powodu braku zainteresowania czytelniczego⁶⁷⁸. W jego ocenie, odwołanie go miało charakter polityczny, gdyż przez długi czas bronił upolitycznienia gazety. Na łamach „Nowin” tłumaczył, że nie godził się m.in. na utworzenie kolumny poświęconej Solidarności, bo jego zdaniem doprowadziłoby to do przekształcenia gazety w organ prasowy jednej partii⁶⁷⁹. Starał się o to, by „Nowiny” stały się pismem „uczciwym, dalekim od prowincjonalnego kołtuństwa, partyjniackich połajanek, bigoterii, łatwej koniunktury, czy namolnej prywaty”⁶⁸⁰.

Jan Musiał, który objął stery w dzienniku 23 marca 1991 roku⁶⁸¹, na wcześniejszym zebraniu Zarządu Regionu NSZZ „Solidarność” w Rzeszowie⁶⁸² zapowiedział radykalną reformę „Nowin” zarówno personalną, jak i strukturalną, podkreślając, że nie obawia się spadku nakładu dziennika w związku z wprowadzonymi zmianami⁶⁸³. Dlatego też kilka dni po powołaniu nowego naczelnego doszło w „Nowinach” do wymiany kadry kierowniczej. Najważniejsze stanowiska objęli ludzie związani wcześniej z „A-Z” oraz

⁶⁷⁴ Grono dziennikarzy N, J. A. Stepek odwołany. *Senator Jan Musiał redaktorem naczelnym „Nowin”*, „Nowiny”, 22 marca 1993, s. 1.

⁶⁷⁵ Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna w Rzeszowie, *Serwis Informacyjny nr 4/87 z 13 III 1993, Zarząd Regionu NSZZ „Solidarność” w Rzeszowie*, s. 5.

⁶⁷⁶ RM (Roman Madejowski), *Trzęsienie ziemi w konkurencji*, Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna w Rzeszowie, *Dziennik Obywatelski „A-Z”* 31 III 1993, s. 2.

⁶⁷⁷ Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna w Rzeszowie, *Serwis Informacyjny nr 4/87 z 13 III 1993, Zarząd Regionu NSZZ „Solidarność” w Rzeszowie*, s. 5.

⁶⁷⁸ J.A. Stepek, *Drogi Czytelniku!*, „Nowiny”, 22 III 1993, s. 1.

⁶⁷⁹ Tamże.

⁶⁸⁰ Tamże.

⁶⁸¹ *Gazeta Codzienna „Nowiny”*, 23 marca 1993 r, stopka redakcyjna s. 7.

⁶⁸² RM, *O zmianach za tydzień*, Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna w Rzeszowie, *Dziennik Obywatelski „A-Z”*, 24.03.1993, s. 1.

⁶⁸³ Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna w Rzeszowie, *Serwis Informacyjny nr 4/87 z 13 III 1993, Zarząd Regionu NSZZ „Solidarność” w Rzeszowie*, s. 5.

Porozumieniem Centrum⁶⁸⁴. Nowym zastępcą został Piotr Świder, współpracownik Dziennika Obywatelskiego „A-Z”, piszący w rubryce „Z prawa”, kierownikiem sekretariatu redakcji został Marek Jakubowski, były sekretarz redakcji „A-Z” oraz związany z tym dziennikiem Jaromir Kwiatkowski, który został zastępcą sekretarza redakcji. Kierownikiem działu informacji został Józef Lonczak, były dziennikarz „A-Z”, a kierowanie działem publicystyki powierzono redaktorowi naczelnemu „A-Z” Jarosławowi A. Szczepańskiemu, kierownikowi biura prasowego przy ministrze spraw wewnętrznych Antonim Macierewiczu. Zmiany objęły także kierowników oddziałów terenowych w Krośnie, Przemyśle i Tarnobrzegu⁶⁸⁵.

„W redakcji zrobiono swoistą czystkę. Wyrzucono wówczas m.in. wieloletniego szefa działu partyjnego Ryszarda Beresia, szefa działu informacji Janusza Klicha, sekretarza redakcji Władysława Boczara. Pozbyto się nawet naczelnego, akurat z wybitnie solidarnościowym rodowodem, Jana Stepka, który nie zgadzał się na czystki”⁶⁸⁶ - wspomina Szymon Jakubowski w książce „Popiół i zamęt. Wspomnienia dziennikarzy”.

Do zmiany naczelnego doprowadzili Zarząd Regionu NSZZ „S” w Rzeszowie i SL-Ch⁶⁸⁷ w wyniku przejęcia większościowego pakietu udziałów w spółce. 1 marca 1993 roku Zarząd Regionu NSZZ „Solidarność” w Rzeszowie kupił od Zakładu Ubezpieczeń „Westa” SA w Łodzi 40 udziałów, łącznie miał w swoich rękach 140⁶⁸⁸. „Westa” wystąpiła też o zezwolenie na wystąpienie ze spółki, podobny wniosek złożyło „Editions Spotkania”⁶⁸⁹, które zbyło 50 udziałów Stronnictwu Ludowo-Chrześcijańskiemu⁶⁹⁰. Następn-

⁶⁸⁴ Porozumienie Centrum – partia polityczna założona w maju 1990 roku przez przedstawicieli ugrupowań i klubów politycznych oraz komitetów obywatelskich. Początkowo PC była koalicją partii politycznych, reprezentujących różne nurt ideowe, m.in. Stronnictwo Pracy, Kongres Liberalno-Demokratyczny). W 1991 roku większość stronnictw opuściła PC, które przekształciło się w partię centroprawicową. PC występowało z hasłem przyspieszenia zmian ustrojowych w Polsce, dekomunizacji, lustracji, przebudowy instytucji państwowych. Podczas wyborów prezydenckich w 1990 roku popierało Lecha Wałęsę. Po konfliktach na tle powołania i funkcjonowania rządów Jana Olszewskiego podjęło krytykę polityczną prezydenta i domagało się jego rezygnacji. W 2001 roku czołowi działacze PC utworzyli Prawo i Sprawiedliwość (Historia Polski, Polska od 1939 do czasów obecnych, tom 16, Warszawa 2008 rok).

⁶⁸⁵ RM., *Trzęsienie ziemi w konkurencji, „A-Z” kuźnią kierowniczych kadr*, Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna w Rzeszowie, Dziennik Obywatelski „A-Z”, 31 III 1993, s. 2.

⁶⁸⁶ S. Jakubowski, *Ćwierć wieku z piórem w ręku, w; Popiół i zamęt. Wspomnienia dziennikarzy*, Rzeszów s. 326.

⁶⁸⁷ RM., *O zmianach za tydzień*, Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna w Rzeszowie, Dziennik Obywatelski „A-Z”, 4.03.1993, s. 1; RM., *Nowi właściciele nowy naczelnicy*, nadtytuł *Senator Jan Musiał z PC naczelnym „Nowin”*, Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna w Rzeszowie, Dziennik Obywatelski „A-Z” nr 57, 3.03.1993, s. 2.

⁶⁸⁸ Sąd Rejonowy dla m.st. Warszawy, „R-press” RHB-685, *Pismo Zarządu Regionu NSZZ „Solidarność” w Rzeszowie do Zarządu „R-press” z dnia 2.05.1993 rok*, s. 127.

⁶⁸⁹ Sąd Rejonowy dla m.st. Warszawy, „R-press” RHB-685, *Protokół Nadzwyczajnego Zgromadzenia Wspólników Spółki „R-press” w dniu 01 marca 1993 r.*, s. 189.

stwem tego były zmiany składu zarządu spółki. Doszło do nich na walnym zgromadzeniu wspólników 27 marca 1993 roku. Tego dnia wspólnicy zmienili paragraf 26 umowy spółki z 6 lutego 1991 roku (z późniejszymi zmianami), nadając mu następującą treść: „Zarząd Spółki składa się z dwóch osób powoływanych przez Zgromadzenie Wspólników uchwałą podjętą zwykłą większością głosów w obecności wspólników reprezentujących dwie trzecie kapitału zakładowego, w połowie pośród kandydatów zgłoszonych przez Zarząd Regionu NSZZ „Solidarność”, w połowie przez Stronnictwo Ludowo-Chrześcijańskie”⁶⁹¹. W tym samym trybie postanowiono wybierać prezesa spółki i jego zastępcę. Członkowie zarządu mogli być powoływani także spoza grona wspólników. Za takim rozwiązaniem oddano 265 głosów, przeciw 65⁶⁹².

27 marca rezygnację ze stanowisk złożyli: Janusz Krupski z funkcji członka zarządu, Jan Kopka z funkcji zastępcy prezesa zarządu i Zbigniew Sieczko z funkcji prezesa zarządu⁶⁹³. Pełnomocnik Zarządu Regionu NSZZ „Solidarność” zgłosił kandydaturę Wojciecha Siemaszki⁶⁹⁴, a prezes Stronnictwa Ludowo-Chrześcijańskiego Halinę Drupkę⁶⁹⁵. Spośród tych dwóch osób wspólnicy wybrali na prezesa zarządu Wojciecha Siemaszkę, a na zastępcę Halinę Drupkę. Powołano również Władysława Grygara na prokurenta do reprezentowania spółki w przypadku nieobecności prezesa i jego zastępcy. Głosowanie miało tajny przebieg, obowiązywała zasada, że wspólnicy głosują wszystkimi głosami (udziałami), a formalnie nowi członkowie zarządu zostali powołani z dniem 1.04.1993 roku.

Zgromadzenie wspólników postanowiło pozostawić bez rozpoznania wnioski Spółki Pracowniczej „Dziennikarz” w sprawie nabycia dodatkowych udziałów od pozostałych wspólników. Podjęło też decyzję o podziale zysku za rok 1992, który wyniósł 5 mld 568 mln zł. Został on podzielony m.in. jako dywidenda między wspólników w następujący sposób:

- Stronnictwo Ludowo-Chrześcijańskie – 1 212 500 000 zł,
- Zarząd Regionu NSZZ „Solidarność” w Rzeszowie – 1 600 000 000 zł,

⁶⁹⁰ Sąd Rejonowy dla m.st. Warszawy, „R-press” RHB-685, *Umowa kupa sprzedaży zwarta w dniu 30 marca 1993 roku pomiędzy „Editions Spotkania” a Stronnictwem Ludowo-Chrześcijańskim*, s. 193.

⁶⁹¹ Sąd Rejonowy dla m.st. Warszawy, „R-press” RHB-685, *Akt notarialny, repertorium A nr 382 z 1993 roku*, s. 133.

⁶⁹² Tamże.

⁶⁹³ Sąd Rejonowy dla m.st. Warszawy, „R-press” RHB-685, *Protokół z Zgromadzenia Wspólników „R-press” Spółki z.o.o odbytej w lokalu spółki w Rzeszowie ul. Unii Lubelskiego w dniu 27 marca 1993 roku*, s. 160.

⁶⁹⁴ Wojciech Siemaszko, przewodniczący Komisji Zakładowej NSZZ „Solidarność” w 1989 roku na Politechnice Rzeszowskiej.

⁶⁹⁵ Halina Drupka, prywatnie siostra Józefa Ślisza.

- Spółka „Editions Spotkania” – 625 000 000 zł,
- Jan Kopka – 750 000 000 zł,
- Spółka „Dziennikarz” – 812 500 000 zł.

Tabela 16. Zarząd spółki: zestawienie

Prezes	Zastępca prezesa	Członek zarządu (nie na umowie o pracę)
Jan Kopka VI 1991-II 1992	Jan Stepek VI 1991-II 1992	Zbigniew Sieczkoś
Zbigniew Sieczkoś III 1992-II 1993	Jan Kopka do III 1993	Janusz Krupski
Wojciech Siemaszko IV 1993-III 1996	Halina Drupka od IV 1993	X
Jan Musiał III 1996-III 1998	Halina Drupka	X
Roman Popek IV 1998-VIII 2001	Halina Drupka do IX 2001	X
Andrzej Jasiński IX 2001	Roman Popek IX 2001-VI 2003	X
Andrzej Jasiński do XII 2004	Zbigniew Sieczkoś od VII 2003	X
Robert Glinkowski od XII 2003	Zbigniew Sieczkoś	X

Źródło: Archiwum Zarządu NSZZ „Solidarność” w Rzeszowie, druk luźny.

Ponadto przyznano: 100 mln złotych nagród dla zarządu spółki, 100 mln zł na nagrody dla organizatorów konkursów pn. „Wielka promocja” i „Wygraj razem z nami”, 20 mln zł na odprawę dla Jana Stepka, byłego redaktora „Nowin”, 200 mln zł na fundusz rezerwowy, 100 mln zł na zapomogi dla rodzin zmarłych pracowników, a 128 mln zł na działalność statutową fundacji i organizacji społeczno-charytatywnych, ewentual-

nie na wspomnienie finansowe innych osób znajdujących się w trudnej sytuacji życiowej⁶⁹⁶.

W kolejnych latach dochodziło często do zmian personalnych w zarządzie wydawnictwa. Od początku przejęcia dziennika w 1991 roku do 2003 roku stanowisko prezesa obsadzano osiem razy (tabela 16). Wiązało się to m.in. ze zmianą wielkości udziałów posiadanych przez wspólników i stopniowym ich wyprzedawaniem spółce Orkla. Zapoczątkowało to proces przejmowania gazety przez norweski koncern.

Kryzys gospodarczy w kraju, przechodzenie z gospodarki reglamentowanej, odgórnie sterowanej do wolnorynkowej, nastręczało wiele problemów. Nie tylko finansowych. W przypadku prywatyzacji „Nowin” również prawnych, wywołanych brakiem regulacji ustawowych w kwestiach własnościowych. Nacisk środowisk solidarnościowych na wykup gazety był jednak tak duży, że w przypadku tego tytułu posunięto się do niestandardowych działań, które naraziły działaczy politycznych na niemające podstaw zarzuty celowego postępowania ukierunkowanego na osiągnięcie dochodów w wyniku przeprowadzonej prywatyzacji gazety. Problemem w tamtym okresie był również brak pieniędzy na wykupienie tytułu, co zmusiło przyszłych udziałowców do zaciągania pożyczek, a następnie do konieczności spłaty długów wobec wierzycieli, w tym Komisji Likwidacyjnej RSW.

⁶⁹⁶ Sąd Rejonowy dla m.st. Warszawy, „R-press” RHB-685, *Uchwała zgromadzenia wspólników spółki „R-press” z dnia 27.03.1993 w przedmiocie podziału zysku, Załącznik nr 1 do protokołu zgromadzenia wspólników spółki*, s. 176.

Zakończenie

Po II wojnie światowej komuniści poprzez stworzony koncern wydawniczy RSW „Prasa-Książka-Ruch” zaczęli realizować politykę usuwania z rynku konkurencyjnej prasy i tworzenia nowej, ściśle już podporządkowanej władzy ludowej. Sukcesywnie realizowali plan, który miał za zadanie stworzenie narzędzia wspomagającego obóz władzy w utrzymaniu socjalistycznego modelu państwa. Narzędziem tym stała się prasa, a nieodłącznym elementem wspomagającym partię w realizacji planu był aparat kontroli i represji stosowany wobec wydawców.

„Nowiny Rzeszowskie”, późniejsze „Nowiny” były jednym z wielu tytułów Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej, któremu przypisano rolę agitatora i realizatora polityki sygnowanej przez komunistyczne władze Polski Ludowej. Historia tytułu, dobór kadry kierowniczej, zespołu redakcyjnego odzwierciedla w pełni rolę, jaką spełniała prasa funkcjonująca pod ścisłym nadzorem, najpierw Komitetu Wojewódzkiego PZPR, a potem bezpośrednio PZPR. Monopol partii w sektorze mediów, w tym w zakresie wydawania prasy, zapewniał jej nie tylko utrzymywanie sterów władzy, był też dla rządzących stałym źródłem dochodów.

Analizując sytuację i pozycję „Nowin” w 1989 roku należy uznać, że sposób prywatyzacji tytułu był z góry przesądzony. Przekazanie go w ręce pracowników Rzeszowskiego Wydawnictwa Prasowego i zespołu redakcyjnego związanego przez dziesięciolecia z komunistyczną władzą było mało prawdopodobne. Złożyły się na to wspomniana dominująca pozycja gazety w regionie, jak i przyzwyczajenie czytelników, którzy po II wojnie światowej zostali skazani na jeden regionalny dziennik. Co więcej, podporządkowanie prasy komunistycznemu ustrojowi, spowodowało, że działacze Solidarności uznali wręcz za konieczne wykorzystanie gazety do przekonywania społeczeństwa o słuszności wprowadzania nowych demokratycznych rozwiązań w zarządzaniu państwem.

Meandry prywatyzacji „Nowin” wpisują się w ogólny trend przemian prasy polskiej po 1989 roku. Wariant przejmowania tytułów przez podmioty powiązane z obozem solidarnościowym był częstym rozwiązaniem aprobowanym przez Komisję Likwidacyjną

RSW „Prasa-Książka-Ruch”. Dlatego nie jest zaskoczeniem zastosowanie tego rozwiązania wobec największego i najpoczytniejszego dziennika regionalnego w Polsce południowo-wschodniej.

Chociaż przyjętą formę prywatyzacji w drodze przetargu należy uznać za słuszną, niemniej wybór nowego właściciela uwidocznił, że nie był pozbawiony politycznego uwarunkowania. Konsekwencją takiego działania był zarzut ponownego upolitycznienia dziennika i podporządkowanie go władzy. Wydaje się, że w tym przypadku, usatysfakcjonowanie środowiska solidarnościowego przez Komisję Likwidacyjną RSW, w skład której wchodziły osoby związane z nowym obozem władzy, było ważniejsze od wprowadzenia i zastosowania pluralistycznych rozwiązań.

Analiza prywatyzacji dziennika unaoczniała problemy, z jakimi musieli zmierzyć się przyszli właściciele: finansowy - związany z brakiem środków na zakup dziennika i prawny, wywołany brakiem ustawowych regulacji w zakresie podmiotowości. Z tego też powodu w przypadku przekształcenia „Nowin” posunięto się do niestandardowego rozwiązania, które naraziło działaczy opozycji komunistycznej na zarzuty świadomego postępowania w celu osiągnięcia zysków w wyniku przeprowadzonej prywatyzacji gazety.

Na przyjęte rozwiązanie złożyło się wiele czynników, z których jako najważniejsze należy wskazać:

- działanie ówczesnego rządu i Komisji Likwidacyjnej RSW zmierzające do przekazywania największych tytułów dawnej RSW podmiotom z udziałem środowisk solidarnościowych,
- nacisk lokalnego środowiska solidarnościowego na przejęcie dziennika,
- obawa przed przejęciem tytułu przez podmioty i osoby powiązane z byłą PZPR i komunistami,
- przekonanie o konieczności włączenia tytułu w proces przemian demokratycznych w państwie.

Prywatyzacja dziennika wpisuje się w ogólnokrajowy trend nie tylko dynamicznego rozwoju prasy, ale przede wszystkim zmian w starych wydawnictwach, począwszy od zmian tytułów i podtytułów, kierownictwa redakcji, pozbywania się ludzi związanych z PZPR, aż po zmiany właścicielskie. Część gazet pozostawiono dawnym zespołom redakcyjnym, ale w stosunku do ważnych politycznie dzienników zarówno krajowych, jak i regionalnych zastosowano wspomniany już wariant sprzedaży w drodze przetargu.

Przekształcenie „Nowin” to kolejny przykład tytułu przejętego przez podmioty powiązane z antykomunistyczną opozycją, mimo deklaracji zawartych w wytycznych Komisji Likwidacyjnej RSW „Prasa-Książka-Ruch” dotyczących przekazywania ich spółdzielniom założonym przez zespoły redakcyjne. Wariant ten był pomijany w odniesieniu do dzienników, wnioski spółdzielni wręcz pomijane, stosowano kryteria nie do końca znajdujące uzasadnienie, co znalazło odbicie w raporcie NIK, wytykającym Komisji Likwidacyjnej liczne błędy w przypadku wniosków zespołów redakcyjnych. Można wręcz pokusić się o stwierdzenie, że w odniesieniu do dzienników takich jak „Nowiny” również działania pełnomocników skierowane były w kierunku przekazywania tytułów podmiotom związanym z nowym obozem władzy, a wręcz świadomego pomijania redakcji, tolerowano opóźnienia w spłacie zobowiązań wobec Komisji Likwidacyjnej, co miało miejsce w przypadku „Nowin”. Brak kapitału i konieczność zaciągania pożyczek na zakup dziennika nie stanowiły w tamtym okresie przeszkody w procesie prywatyzacji i przekazaniu tytułu.

Należy stwierdzić, że cele badawcze niniejszej dysertacji zostały osiągnięte. Udało się przedstawić mechanizmy, które doprowadziły do przejęcia dziennika przez ludzi związanych z nowym obozem władzy i przedstawić fenomen przemiany PRL-owskiej gazety w niezależny dziennik regionalny. Zostały także ukazane kontrowersje towarzyszące przekształceniom własnościowym, skomplikowany proces prywatyzacji dziennika, a także czynniki, które wpłynęły na wybór nowego właściciela oraz konsekwencje, jakie proces ten przyniósł tytułowi i zespołowi redakcyjnemu. Ważna okazała się kwestia wyjaśnienia powodów przejęcia większościowych udziałów przez osoby fizyczne powiązane ze środowiskiem solidarnościowym, a w szczególności problemów prawnych, które uniemożliwiały wejście do spółki bezpośrednio Zarządu Regionu NSZZ „Solidarność” i PSL „Solidarność”.

Nacisk środowiska solidarnościowego i dążenie do uwolnienia środków masowego przekazu spod wpływu komunistów w przypadku znaczących tytułów (a takim były „Nowiny”) determinowały w tym okresie przyjęte rozwiązania i zepchnęły na dalszy plan pluralistyczne rozwiązania na rzecz skutecznego wyeliminowania oddziaływania na proces prywatyzacji ludzi związanych z dawną władzą. Dominowało również przekonanie o konieczności uwolnienia środków masowego przekazu spod wpływów partii komunistycznej i zbudowaniu niezależnej prasy i wykorzystywania jej jako narzędzia do przekonywania społeczeństwa o słuszności wprowadzonych zmian ustrojowych.

Bibliografia

1. Źródła

1.1. Artykuły prasowe

2. (ar), *Dyżur redakcyjny w Krośnie, Członkowie centralnych władz partyjnych do dyspozycji Czytelników „Nowin”*, „Nowiny”, 9 stycznia 1989 r.
3. Błońska C., *Sprawy do załatwienia, czego wymaga interes pracującego Rzeszowa*, „Nowiny Rzeszowskie”, 15 września 1949 r.
4. Bartoszewicz M., *Poczet redaktorów naczelnych „Nowin” w PRL cz.2*, 18 września 2009, <https://nowiny24.pl/poczet-redaktorow-naczelnich-nowin-w-prlu-cz-2/ar/6056505>
5. Bartoszewicz M., *Poczet redaktorów naczelnych „Nowin” w latach 1990-2009*, 21 września 2009, <https://nowiny24.pl/poczet-redaktorow-naczelnich-nowin-w-latach-19902009/ar/6056837>
6. (bez autora), *Brak prądu elektrycznego paraliżuje życie kulturalne*, „Nowiny Rzeszowskie”, 1 kwiecień 1950 r.
7. (bez autora), *Nadużycia w młynie Przybyszówka muszą się skończyć*, „Nowiny Rzeszowskie”, 1 kwiecień 1950 r.
8. (bez autora), *Spółeczeństwo całego kraju przyjęło z uznaniem i zrozumieniem ustawę o reformie systemu pieniężnego*, „Nowiny Rzeszowskie”, 1 listopada 1950 r.
9. (bez autora), *Rady Narodowe województwa rzeszowskiego zabezpieczają sprawne przeprowadzenie akcji związanej ze zmianą systemu pieniężnego*, „Nowiny Rzeszowskie”, 1 listopada 1950 r.
10. (bez autora), *Zdrajca i prowokatora Rajk agent Iliki Tito przed sądem ludowym Węgier*, „Nowiny Rzeszowskie”, 15 września 1949 r.
11. (bez autora), *Sprawa Józefa Stalina jest nieśmiertelna*, „Nowiny Rzeszowskie”, 9 marca 1953 r.
12. (bez autora), *Dziś w numerze „Widnokrąg”*, „Nowiny Rzeszowskie”, 30 IX, 1 X 1961 r.
13. (bez autora), *„Nowiny” z soboty na niedzielę*, „Nowiny”, 31 marca 1989 r.
14. (bez autora), *„Nowiny Droższe”*, „Nowiny”, 12 września 1989 r.
15. (bez autora), *Od jutra „Nowiny” droższe*, „Nowiny”, 3 sierpnia 1989 r.
16. (bez autora), *40 lat za nami*, „Nowiny”, 15 września 1989 r.
17. (bez autora), *„Od poniedziałku 23 bm., „Nowiny” – 100 i 150 zł „Nowiny”*, 21-22 X 1989 r.
18. (bez autora), *Magazyn „Nowin” – 200 zł. Wydanie codzienne – 150 zł*, „Nowiny”, 1 XII 1989 r.
19. (bez autora), *Dziękujemy za takie stanowisko Zarządowi Głównemu Stowarzyszenia Dziennikarzy RP*, „Nowiny” 21-23.09.1990 r.
20. (bez autora), *„Nowiny” kupione!*, Gazeta Codzienna „Nowiny”, 26-28.04.1991r.
21. Filipowicz J., *„Nowiny”- gazeta codzienna*, „Nowiny”, 29 I 1990 r.
22. Filipowicz J., *Nie wszystko na sprzedaż!*, „Nowiny”, 25.06.1990 r.
23. Filipowicz J., *Wszystko na sprzedaż!*, „Nowiny”, 10.IX.1990 r.
24. Filipowicz J., *„Nowiny dziś, Nowiny jutro”*, „Nowiny”, 24.09.1990 r.
25. Granatowski R., *Prawda jest inna*, Dziennik Obywatelski „A-Z”, 17,18,19,05.1991 r., Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna w Rzeszowie
26. Irek J., *W walce i ofiarnym trudzie okrzepła władza ludowa na Ziemi Rzeszowskiej*, „Nowiny Rzeszowskie”, 15 września 1949 r.
27. (jak) *„Dziś zawieszenie akcji protestacyjnej”*, „Nowiny”, 25.09.1990 r.

28. (jak), *Akcja protestacyjna „Nowin” zawieszona*, „Nowiny”, 26.09.1990 r.
29. J.K., *Dziwne postępowanie kierownika stacji PKP*, „Nowiny Rzeszowskie”, 1 kwiecień 1950 r.
30. Kalinowski J., *Jeszcze jeden oręż naszej organizacji partyjnej*, „Nowiny Rzeszowskie”, 15 września 1949
31. Kassak C., *Jak zmieniały się Nowiny*, cz. I, 15 września 2009, nowiny24.pl/jak-zmienialy-sie-nowiny-cz-i-bulki-z-dodatkiem-metalu/ar/6056165
32. Kassak C., *Jak zmieniały się Nowiny*, cz. II. *Jacusi chce zostać żuźlowcem*, „Nowiny”, 16 września 2009
33. Klich J., *„Nowiny” dla gminy Rzeszów?*, „Nowiny”, 21.06.1990 r.
34. (loj), *„Nowiny” nie w prezencie*, „Dziennik Obywatelski A-Z”, 25.09.1990, s.2, Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna w Rzeszowie
35. (n), *Czekamy w Przemysłu na wasze telefony. Członkowie centralnych władz partyjnych do dyspozycji Czytelników „Nowin”*, „Nowiny”, 3 stycznia 1989 r.
36. Mn., *Sygnal na 1 stronie*, „Nowiny”, 29 marca 1989 r. (PAP), *Przy „okrągłym stole” o środkach masowego przekazu*, „Nowiny”, Dziennik Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej, 28 lutego 1989 r.
37. (PAP), *Obradował zespół ds. środków masowego przekazu*, „Nowiny” Dziennik Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej, 6 marca 1989 r.
38. (PAP), *Strajki, protesty, bezrobocie – oto i owo planu Marshalla*, „Nowiny Rzeszowskie”, 15 września 1949 r.
39. (PAP), *Związek Radziecki przyjacielem wszystkich uciskanych narodów*, „Nowiny Rzeszowskie”, 15 września 1949 r.
40. (PAP), *Biuletyny o stanie zdrowia Józefa Stalina z dnia 5 marca o godz. 2 i 16*, „Nowiny Rzeszowskie”, 6 marca 1953 r.
41. (PAP), *Pragnienie otwarcia nowego rozdziału w historii Polski*, „Nowiny”, 7 lutego 1989 r.
42. (PAP), *Wojciech Jaruzelski zwiedził wystawę*, „Nowiny”, 28 marca 1989 r.
43. (PAP), *To nie jest zwykłe głosowanie-każdy głos to część odpowiedzialności za przyszłość Rzeczypospolitej (Wystąpienie Wojciecha Jaruzelskiego w TVP zamieszczamy na str.3)*, „Nowiny”, 3, 4 czerwca 1989 r.
44. Prezydium Zarządu Regionu NSZZ „S” w Rzeszowie, *Zgodnie z prawdą*, „Nowiny”, 14 maja 1991 r.
45. RM., *O zmianach za tydzień*, Dziennik Obywatelski „A-Z”, 4 III 1993, Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna w Rzeszowie
46. RM, *Trzęsienie ziemi w konkurencji, A-Z kuźnią kierowniczych kadr*, Dziennik Obywatelski „A-Z”, 31 III 1993, s. 2. Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna w Rzeszowie
47. RM, *Nowi właściciele nowy naczelny, nadtytuł Senator Jan Musiał z PC naczelnym „Nowin”*, Dziennik Obywatelski „A-Z”, 3.03.1993 r., Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna w Rzeszowie
48. Sanocki J., *W oparciu o sojusz robotniczo-chłopski*, „Nowiny Rzeszowskie”, 15 września 1949
49. Szczepański J.A., *7 000 000 000 zł za wierność komunizmowi*, Dziennik Obywatelski „A-Z”, 10.09.1990 r. Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna w Rzeszowie
50. Szczepański J.A., *Kto kocha „Pralnię Mózgów”. Na marginesie likwidacji RSW*, Dziennik Obywatelski „A-Z”, 21 VI 1990, Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna w Rzeszowie
51. Sołtan T., *Pierwszy numer*, „Nowiny Rzeszowskie”, 15 września 1949
52. Stepek J.A., *Drogi Czytelniku!*, „Nowiny”, 22 III 1993 r.
53. Surkow A., *Serce świata*, „Nowiny Rzeszowskie”, 10 marca 1953

54. Grono dziennikarzy N, *J. A. Stepek odwołany, Senator Jan Musiał redaktorem naczelnym* „Nowin”, „Nowiny”, 22 marca 1993
55. (tek), *Ważą się losy „Życia Przemyskiego”*, „Nowiny”, 17 VII 1990
56. Warzocha A., *Czyngis-Chan ulepszony* „Nowiny”, Gazeta Codzienna „Nowiny”, 6 września 1990 r.
57. Warzocha A., *Cała prasa w ręce władz?*, „Nowiny”, 26 września 1990 r.
58. (wab), *Jaka partia? Dziś w Przemysłu kolejny przedzjazdowy dyżur w oddziale* „Nowin”, „Nowiny”, 12 grudnia 1989 r.

1.2. Wydania gazety

- „Nowiny Rzeszowie”, 1 listopada 1949 r.
- „Nowiny Rzeszowskie”, 1 września 1950 r.
- „Nowiny Rzeszowskie”, 1 maja 1950 r.
- „Nowiny Rzeszowskie”, 30 maja 1950 r.
- „Nowiny Rzeszowskie”, 28 grudnia 1950 r.
- „Nowiny Rzeszowskie”, 24 czerwca 1950 r.
- „Nowiny Rzeszowskie”, 25 lipca 1950 r.
- „Nowiny Rzeszowskie”, 1 listopada 1950 r.
- „Nowiny Rzeszowskie”, 31 grudnia 1950-1 stycznia 1950 r.
- „Nowiny Rzeszowskie”, sobota 7, niedziela 8 lipca 1951 r.
- „Nowiny Rzeszowskie”, 6 marca 1953 r.
- „Nowiny Rzeszowskie”, 7 i 8 marca 1953 r.
- „Nowiny Rzeszowskie”, 9 marca 1953 r.
- „Nowiny Rzeszowskie”, 10 marca 1953 r.
- „Nowiny Rzeszowskie”, 1 kwietnia 1950 r.
- „Nowiny Rzeszowskie”, 30 IX, 1 X 1961 r.
- „Nowiny Rzeszowskie”, „Widnokrąg”, 4 III 1962 r.
- „Nowiny Rzeszowskie”, 1 i 2 lipca 1967 r.
- „Nowiny Rzeszowskie”, 4 lipca 1967 r.
- „Nowiny Rzeszowskie”, 9 stycznia, 1968 r
- „Nowiny Rzeszowskie”, 17 stycznia 1968 r.
- „Nowiny Rzeszowskie”, 19 marzec 1968 r.
- „Nowiny Rzeszowskie”, 13 kwietnia 1969 r.
- „Nowiny Rzeszowskie”, 1 i 2 marca 1975 r.
- „Nowiny Rzeszowskie”, 1, 2, 3 sierpnia 1975 r.
- „Nowiny”, 3 czerwca 1975 r.
- „Nowiny”, 14 grudnia 1981 r.
- „Nowiny” 19, 20 grudnia 1981 r.
- „Nowiny”, 2, 3, 4 IV 1982 r.
- „Nowiny”, 17 stycznia 1989 r.
- „Nowiny”, 19 stycznia 1989 r.
- „Nowiny”, 2 lutego 1989 rok
- „Nowiny”, 3-4 czerwca 1989 r.
- „Nowiny”, 21-22 X 1989 r.
- „Nowiny”, 29 I 1990 r.

„Nowiny”, 27,28 I 1990 r.

1.3. Dokumenty archiwalne

Archiwum Akt Nowych (AAN) w Warszawie

1. Główny Likwidator Robotniczej Spółdzielni Wydawniczej Prasa-Książka-Ruch 1989-1996, *Zarządzenie nr 1/90 Pełnomocnika Komisji ds. Likwidacji RSW „Prasa-Książka-Ruch” z dnia 29 maja 1990 rok*, nr zespołu 2/1906, sygn.1/18
2. Główny Likwidator Robotniczej Spółdzielni Wydawniczej „Prasa- Książka-Ruch” 1989-1996, *Pismo Wydawnictwa i Kolportaż „A-Z” s-ka z o.o z dnia 1990-06-25*, nr zespołu 2/1906, sygn. 1/8
3. Główny Likwidator Robotniczej Spółdzielni Wydawniczej „Prasa-Książka-Ruch” 1989-1996, *Pismo do dr Jerzego Drygalskiego, przewodniczącego Komisji do Spraw Likwidacji RSW z dnia 1990-08-09 podpisane przez dyrektora przedstawicielstwa Spółdzielczy Zakład Ubezpieczeń „Westa” Przedstawicielstwo w Rzeszowie*, nr zespołu 2/1906, sygn.n1/8
4. Główny Likwidator Robotniczej Spółdzielni Wydawniczej „Prasa- Książka-Ruch” 1989-1996, *Komunikat Komisji Przetargowej*, nr zespołu akt 2/1906, nr zespołu 2/1906, sygn. 1/9
5. Główny Likwidator Robotniczej Spółdzielni Wydawniczej „Prasa- Książka-Ruch” 1989-1996, *Pismo Wydawnictwa i Kolportaż „A-Z” s-ka z o.o.*, nr zespołu 2/1906, sygn.1/8
6. Główny Likwidator Robotniczej Spółdzielni Wydawniczej „Prasa- Książka-Ruch” 1989-1996, *Pismo Spółdzielczego Zakładu Ubezpieczeń Społecznych „Westa”*, nr zespołu 2/1906, sygn. 1/8
7. Główny Likwidator Robotniczej Spółdzielni Wydawniczej „Prasa-Książka-Ruch” 1989-1996, *Wykaz tytułów rentownych*, nr zespołu 2/1906, sygn. 1/15
8. Główny Likwidator Robotniczej Spółdzielni Wydawniczej „Prasa- Książka-Ruch” 1989-1996, 2/1906, *Podstawowe wskaźniki działalności*, nr zespołu 2/1906, sygn. 1/18, 1990 r.
9. Główny Likwidator RSW „Prasa-Książka-Ruch” 1989-1996, *Wytyczne do projektu przekształceń wydawnictw RSW, Załącznik nr 1*, nr zespołu 2/1906, sygn.1/2
10. Główny Likwidator RSW „Prasa-Książka-Ruch” 1989-1996, *Notatka informacyjna. Robotnicza Spółdzielnia Wydawnicza „Prasa-Książka-Ruch” 1973-1990*, nr zespołu 2/1906, sygn. 1/1
11. Główny Likwidator RSW „Prasa-Książka-Ruch” 1989-1996, *Zmiany w ofercie prasowej RSW z dnia 17.03.1990 r.*, nr zespołu 2/1906, sygn. 1/2
12. Główny Likwidator RSW „Prasa-Książka-Ruch” 1989-1996, *Regulamin działalności Komisji przetargowej RSW „Prasa-Książka-Ruch” w likwidacji*, nr zespołu 2/1906, sygn. 1/3
13. Główny Likwidator RSW „Prasa-Książka-Ruch” 1989-1996, *Wytyczne do projektu przekształceń wydawnictw RSW, Załącznik nr 1*, nr zespołu 2/1906, sygn. 1/2

Archiwum Państwowe w Rzeszowie

1. Rzeszowskie Wydawnictwo Prasowe 1949-1959, *Sprawozdania miesięczne delegatury 1950- 1951*, zespół 59/280/5, sygn. 1
2. WUKPPiW w Rzeszowie, *Plany i sprawozdania roczne z Wojewódzkiego Urzędu Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk 1945-1964, Sprawozdanie z działalności od chwili zorganizowania Wojewódzkiego Urzędu Kontroli Prasy do dnia 31 sierpnia 1946 roku*, zespół 47, sygn. 71
3. Wojewódzki Urząd Informacji i Propagandy w Rzeszowie, *Ogłoszenie z dnia 1 grudnia 1944, mikrofilm nr 2*, zespół 59/16/0, sygn. 1
4. Wojewódzki Urząd Informacji i Propagandy w Rzeszowie, *Pismo Urzędu Wojewódzkiego Rzeszowskiego Wydziału Prasy i Propagandy do kierownika Resortu Informacji i Propagandy w Lublinie, Rzeszów 19.X.1944, mikrofilm nr 2*, zespół 59/16/0, sygn. 1

5. Wojewódzki Urząd Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk w Rzeszowie, Plany i sprawozdania roczne z Wojewódzkiego Urzędu Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk 1945-1964, *Sprawozdanie z pracy Wojewódzkiego Urzędu Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk za miesiąc grudzień 1945*, zespół nr 47, sygn. 71
6. Wojewódzki Urząd Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk w Rzeszowie, Plany i sprawozdania roczne z Wojewódzkiego Urzędu Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk 1945-1964, *Sprawozdanie z pracy W.B.K.P w Rzeszowie za miesiąc wrzesień 1945*, zespół nr 47, sygn. 71
7. WUKPPIW w Rzeszowie, Plany i sprawozdania roczne z Wojewódzkiego Urzędu Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk 1945-1964, *Protokół z IV odprawy pełnomocników powiatowych Wojewódzkiego Biura Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk w dniu 30.X.1945*, zespół nr 47, sygn. 71
8. WUKPPIW w Rzeszowie, Plany i sprawozdania roczne z Wojewódzkiego Urzędu Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk 1945-1964, *Sprawozdanie z działalności od chwili zorganizowania Wojewódzkiego Urzędu Kontroli Prasy do dnia 31 sierpnia 1946 roku*, zespół nr 47, sygn. 71
9. WUKPPIW w Rzeszowie, Plany i sprawozdania roczne z Wojewódzkiego Urzędu Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk 1945-1964, *Protokół z IV odprawy pełnomocników powiatowych Wojewódzkiego Biura Kontroli Prasy i Widowisk w dniu 30.X.1945*, zespół nr 47, sygn. 71
10. WUKPPIW w Rzeszowie, Plany i sprawozdania roczne z Wojewódzkiego Urzędu Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk 1945-1964, *Sprawozdanie z narady Biura Kontroli Prasy w Rzeszowie*, zespół nr 47, sygn. 71
11. WUKPPIW w Rzeszowie, Plany i sprawozdania Roczne w działalności Wojewódzkiego Urzędu Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk 1945-1964, *Sprawozdanie z pracy Pełnomocników Powiatowych Wojewódzkiego Urzędu Kontroli Prasy w Rzeszowie za luty 1946 rok*, zespół 47, sygn. 71
12. Wojewódzki Urząd Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk w Rzeszowie, Plany i sprawozdania roczne z Wojewódzkiego Urzędu Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk 1945-1964, *Sprawozdanie z pracy Wojewódzkiego Urzędu Kontroli Prasy w Rzeszowie za miesiąc listopad 1946 r.*, zespół nr 47, sygn. 71
13. WUKPPIW w Rzeszowie, Plany i sprawozdania roczne z Wojewódzkiego Urzędu Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk 1945-1964, *sprawozdanie z pracy Wojewódzkiego Urzędu Kontroli Prasy w Rzeszowie za miesiąc styczeń 1948 r.*, zespół nr 47, sygn. 71
14. WUKPPIW w Rzeszowie, Organizacja Głównego Urzędu Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk oraz Jednostek Podległych WUKPPIW w Rzeszowie 1966-1971, *Załącznik do uchwały nr 231.66 Rady Ministrów z dn.3.VIII 1966 r., Statut Głównego Urzędu Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk i jego organów terenowych*, zespół nr 47, sygn. 85
15. WUKPPIW w Rzeszowie Organizacja Głównego Urzędu Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk oraz Jednostek Podległych WUKPPIW w Rzeszowie 1966-1971, *Załącznik do uchwały nr 231.66 Rady Ministrów z dn.3.VIII 1966 r, Statut Głównego Urzędu Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk i jego Organów Terenowych*, zespół nr 47, sygn. 85
16. WUKPPIW w Rzeszowie, Organizacja Głównego Urzędu Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk oraz Jednostek Podległych WUKPPIW w Rzeszowie 1966-1971, *Załącznik NR 1 do zarządzenia Prezesa Głównego Urzędu Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk z dnia 6 stycznia 1967 r, regulamin organizacyjny Głównego Urzędu Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk*, zespół nr 47, sygn.85
17. WUKPPIW w Rzeszowie, *Sprawozdanie za m-c czerwiec 1953 r, Rzeszów dnia 3 lipca 1953 r.*, zespół nr 47, sygn. 71
18. WUKPPIW w Rzeszowie, *Sprawozdanie za okres do końca września 1953 roku WUKPPIW w Rzeszowie*, zespół nr 47, sygn. 71
19. WUKPPIW w Rzeszowie, Główny Urząd Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk Delegatura w Rzeszowie, *Pismo poufne, dn. 3 II 1977*, zespół 47, sygn. 228

20. WUKPPiW w Rzeszowie, Główny Urząd Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk Delegatura w Rzeszowie, *Pismo poufne*, 21 II 1977, zespół 47, sygn. 228

21. WUKPPiW w Rzeszowie, Główny Urząd Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk Delegatura w Rzeszowie, *Pismo poufne*, dn.16 IX 1977, zespół 47, sygn. 228

Archiwum zakładowe Polska Press Grupa oddział w Rzeszowie

1. Państwowe Biuro Notarialne w Łańcucie, *Akt Notarialny, Repertorium A numer 3395 z roku 1991*, 31.V.1991

2. Teczka nr 205/5, *Protokoły ze Zgromadzenia Wspólników 11.03.1994, 30.10, 1991 – zawiadomienia. Umowa sprzedaży 1991, Akt notarialny, repetytorium A numer 3395 z roku 1991*

3. Teczka: Samorząd Pracowniczy 1988-1989, Sprawozdanie dyrektora RWP z realizacji zadań za 1989 r. i przedstawienie założeń do planu na 1990 r.,

4. Skoroszyt Rzeszowskie Wydawnictwo Prasowe „Nowiny”, *Ustalenie wartości majątku firmy „Nowiny”- Wydawnictwo*

5. Skoroszyt Rzeszowskie Wydawnictwo Prasowe „Nowiny”, *Operat szacunkowy budynków i składników budowlanych*

6. Skoroszyt Rzeszowskie Wydawnictwo Prasowe „Nowiny”, *Protokół z Ogólnego Zebrania Pracowników Rzeszowskiego Wydawnictwa Prasowego, Rzeszów dnia 23.02.1990 r.*

7. Skoroszyt Rzeszowskie Wydawnictwo Prasowe „Nowiny”, Związek Zawodowy, *Pismo Zarządu Związku Zawodowego Pracowników Prasy w Rzeszowskim Wydawnictwie Prasowym do Komisji Likwidacyjnej RSW „Prasa Książka-Ruch” w Warszawie na ręce przewodniczącego Komisji dr Jerzego Drygalskiego*

8. Skoroszyt Rzeszowskie Wydawnictwo Prasowe „Nowiny”, Związek Zawodowy, *Protokół z przeprowadzenia tajnego głosowania w sprawie stanowiska pracowników odnośnie przystąpienia do sporu zbiorowego z Komisją Likwidacyjną w dniu 11 września 1990; ankieta*

9. Skoroszyt Rzeszowskie Wydawnictwo Prasowe „Nowiny”, *Podstawowe dane na dzień 31.01.91 dotyczące zbywanych jednostek organizacyjnych - redakcji Rzeszowskiego Wydawnictwa Prasowego*

Archiwum Urzędu Miasta Rzeszowa

1. *Uchwała Nr II/12/90 Rady Miasta Rzeszowa z dnia 19 czerwca 1990 roku*

2. *Protokół Nr II/1/90 z II sesji Rady Miasta Rzeszowa odbytej 19 czerwca 1990 r. w Ratuszu*

Archiwum ZR NSZZ „Solidarność” w Rzeszowie

1. *Uchwała 3/122/91 Zarządu Regionu NSZZ „Solidarność” w Rzeszowie z dnia 16.07.91 r.*

2. *Uchwała 5/101/91, apel*

3. *Uchwała 3/79/90 z dnia 14.12.1990 r.*

4. *Uchwała 1/90/91 Zarządu Regionu NSZZ „Solidarność” w Rzeszowie z dnia 29.01.91 r.*

5. *Uchwała 2/91/91 Zarządu Regionu NSZZ „Solidarność” z dnia 29.01.91 r.*

Akty prawne

1. *Dekret Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego w dnia 7 września 1944 r. o zakresie działania i organizacji Resortu Informacji i Propagandy, Dziennik Ustaw NR 4, Poz.20. Dekret z dnia 5 lipca 1946 r. o utworzeniu Głównego Urzędu Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk, Dziennik Ustaw NR 34, poz. 210*

2. *Dekret z dnia 7 lipca 1945 o utworzeniu województwa rzeszowskiego, Dziennik Ustaw NR 27, poz. 168.*

3. *Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 18 grudnia 1972 roku w sprawie zmiany organizacji wydawniczej i kolportażu prasy*, Dziennik Ustaw nr 55, pozycja 367
4. *Uchwała Rady Ministrów z dnia 20 listopada 1948 rok*, Monitor Polski 1948 nr 79 poz.696
5. *Ustawa z dnia 11 kwietnia 1990 r o uchyleniu ustawy o kontroli publikacji i widowisk, zniesieniu organów tej kontroli oraz o zmianie ustawy – Prawo prasowe*, Dziennik Ustaw NR 29, poz. 173
6. *Ustawa z dnia 22 marca 1990 r. o likwidacji Robotniczej Spółdzielni Wydawniczej „Prasa-Książka-Ruch”*, Dziennik Ustaw NR 21, poz. 125
7. *Ustawa z dnia 23 maja 1991 r. o związkach zawodowych*, Dziennik Ustaw NR 55, poz. 234
8. *Uchwała nr 172 Rady Ministrów z dnia 29 października 1990 r. w sprawie zatwierdzenia planu zagospodarowania majątku Robotniczej Spółdzielni Wydawniczej „Prasa-Książka-Ruch” w likwidacji oraz w sprawie dysponowania składnikami majątkowymi tej Spółdzielni*, Monitor Polski Nr 3, poz. 13
9. *Ustawa z dnia 20 grudnia 1949 r. o prenumeracie i kolportażu czasopism i wydawnictw*, Dziennik Ustaw NR 63, poz. 497

Instytut Pamięci Narodowej Oddział w Rzeszowie

1. Wydział III WUSW w Rzeszowie, „Nonparel”, *Odpowiedzi na szyfrogram*, Rzeszów 1988-02-12, IPN Rz 053/41, t. 5 278/IV
2. Wydział III WUSW w Rzeszowie, „Nonparel”, *Notatka Służbowa*, Rzeszów dnia 1985.02.04, IPN Rz 053/41 t.5 278/IV
3. Wydział III WUSW w Rzeszowie, „Nonparel”, *Plan do sprawy obiektowej krypt „Nonparel prowadzonej na Rzeszowskie Wydawnictwo Prasowe, KAW, OUKPPiW i środowisko dziennikarskie*, Rzeszów dnia 18 maja 1985, IPN Rz 053/41 t.5 278/IV
4. Wydział III WUSW w Rzeszowie, „Nonparel”, *Charakterystyka nr 42 sprawy obiektowej nr ewidencyjny 20134 kryptonim „Nonparel”*, IPN Rz 053/41 t.5 278/IV
5. Wydział III WUSW w Rzeszowie, „Nonparel”, *Meldunek sygnałny nr 653 do sprawy obiektowej krypt. „Nonparel” nr rej. 20134*, Rzeszów - 1988-12-06, IPN Rz 053/41 t.5 278/IV
6. Wydział III WUSW w Rzeszowie, „Nonparel”, *Meldunek sygnałny nr 594 do sprawy obiektowej krypt. „Nonparel”, RSW „Prasa-Książka-Ruch” Rzeszowskie Wydawnictwo Prasowe, materiały na posiedzenie Rady Wydawniczej w dniu 21.10.1988 r.*, IPN Rz 053/41 t.5 278/IV
7. Wydział III WUSW w Rzeszowie, „Nonparel”, *Pismo do Naczelnik wydziału VII DSP. III MSW w Warszawie*, Rzeszów 1989-02-20, IPN Rz 053/41 t.5 278/IV
8. Wydział III WUSW w Rzeszowie, *Pismo do Naczelnik wydziału VII DSP. III MSW w Warszawie*, Rzeszów 1989-02-20, IPN Rz 053/41 t.5 278/IV
9. Wydział III WUSW w Rzeszowie, „Nonparel”, *Charakterystyka i plan operacyjnego zabezpieczenia obiektów kontrolowanych 1982 rok*, IPN Rz 053/41 t.5 278/IV
10. Wydział III WUSW w Rzeszowie, „Nonparel”, *Meldunek zakończyłowy do sprawy obiektowej krypt. Nonparel*, 1990-01-2, IPN Rz 053/41 t.5 278/IV
11. Wydział III WUSW w Rzeszowie, „Nonparel”, *Analiza sytuacji operacyjnej w środowisku dziennikarskim ochranianym w ramach spr. obiekt. Nonparel za rok 1988*, Rzeszów dnia 1988.12.21, IPN Rz 053/41 t.5, 278/IV
12. Instytut Pamięci Narodowej Oddział w Rzeszowie, *Teczka pracy, pseudonim Grand*, IPN Rz 00377/381 t.1
13. Instytut Pamięci Narodowej Oddział w Rzeszowie, *Teczka personalna TW ps. Polonus*, IPN Rz 00102/1175, t.1
14. Wydział III WUSW w Rzeszowie, „Nonparel”, *Notatka Służbowa*, Rzeszów dnia 1985.10.04, IPN Rz 053/41 t.5 278/IV

15. Wydział III WUSW w Rzeszowie, „Nonparel”, *Informacja* 30.12.1985, IPN Rz 053/41 t.5 278/IV
16. Wydział III WUSW w Rzeszowie, „Nonparel”, *Notatka służbowa dot. Sytuacji w red. „Nowin”*, Rzeszów 1986.04.08, IPN Rz 053/41 t.5 278/IV
17. Wydział III WUSW w Rzeszowie, „Nonparel”, *Plan Przedsięwzięć operacyjnych do sprawy obiektowej krypt. „Nonparel” nr ewid. 20 134*, Rzeszów 1988-02-27, IPN Rz 053/41 t.5 278/IV
18. Wydział III WUSW w Rzeszowie, „Nonparel”, *Analiza sytuacji operacyjnej w środowisku dziennikarskim ochranianym w ramach spr. obiekt. „Nonparel” za rok 1988*, Rzeszów dnia 1988.12.21, IPN Rz 053/41 t.5 278/IV
19. Wydział III WUSW w Rzeszowie, „Nonparel”, *Pismo do Naczelnika wydziału VII DSP. III MSW w Warszawie*, Rzeszów 1989-02-20, IPN Rz 053/41 t.5 278/IV
20. Wydział III WUSW w Rzeszowie, „Nonparel”, *Meldunek Sygnalny nr 468*, Wydział III WUSW w Rzeszowie, Rzeszów 1989-09-07, IPN Rz 053/41 t.5 278/IV
21. Wydział III WUSW w Rzeszowie, „Nonparel”, *Notatka służbowa*, Rzeszów dnia 1989.05.13, IPN Rz 053/41 t.5 278/IV
22. Wydział III WUSW w Rzeszowie, „Nonparel”, *Odpowiedź na szyfrogram*, Rzeszów 1988-02-12, IPN Rz 053/41 t. 5 278/IV,

Najwyższa Izba Kontroli

1. Zespół Edukacji, Nauki i Kultury, *Informacja o wynikach kontroli działalności Komisji Likwidacyjnej Robotniczej Spółdzielni Wydawniczej Prasa-Książka- Ruch*, Warszawa lipiec 1992, nr ewid. 31/9/A/92

Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna w Rzeszowie

1. Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna w Rzeszowie, *Serwis Informacyjny nr 4/87 z 13 III 1993*, Zarząd Regionu NSZZ „Solidarność” w Rzeszowie

Sąd Rejonowy w Rzeszowie

1. „Dziennikarz”, spółka z ograniczoną odpowiedzialnością RHB 676, Sąd Rejonowy w Rzeszowie XII Wydział Gospodarczy Krajowego Rejestru Sądowego, *Uchwała Wspólników Spółki Pracowniczej „Dziennikarz” sp. z o.o w Rzeszowie*
1. „Dziennikarz”, spółka z ograniczoną odpowiedzialnością RHB 676, Sąd Rejonowy w Rzeszowie XII Wydział Gospodarczy Krajowego Rejestru Sądowego, *Akt Notarialny, repertorium A 12/91, 11.01.1991*
2. „Dziennikarz”, spółka z ograniczoną odpowiedzialnością RHB 676, Sąd Rejonowy w Rzeszowie XII Wydział Gospodarczy Krajowego Rejestru Sądowego, *Akt Notarialny, repertorium A 1245/91, 14.02.1991*
3. „Dziennikarz”, spółka z ograniczoną odpowiedzialnością RHB 676, *Sąd Rejonowy w Rzeszowie XII Wydział Gospodarczy Krajowego Rejestru Sądowego, Postanowienie z dnia 30 stycznia 1991 r, Sąd Rejonowy w Rzeszowie - Sąd Gospodarczy, NS.Rej.H.36/91*
4. „Dziennikarz”, spółka z ograniczoną odpowiedzialnością RHB 676, *Sąd Rejonowy w Rzeszowie XII Wydział Gospodarczy Krajowego Rejestru Sądowego, Część opisowa do sprawozdania finansowego za rok 1991*
5. „Dziennikarz”, spółka z ograniczoną odpowiedzialnością RHB 676, Sąd Rejonowy w Rzeszowie XII Wydział Gospodarczy Krajowego Rejestru Sądowego, *Protokół zgromadzenia wspólników tej spółki, Akt Notarialny, repertorium A numer 2499 z roku 1992, 30.IV.1991*
6. „Dziennikarz”, spółka z ograniczoną odpowiedzialnością RHB 676, Sąd Rejonowy w Rzeszowie XII Wydział Gospodarczy Krajowego Rejestru Sądowego, *Protokół Walnego Zgromadzenia Wspólników Spółki z o.o. „Dziennikarz” odbytego dnia 30 kwietnia 1992 roku*

7. „Dziennikarz”, spółka z ograniczoną odpowiedzialnością RHB 676, Sąd Rejonowy w Rzeszowie XII Wydział Gospodarczy Krajowego Rejestru Sądowego, *Wniosek o zmianę w rejestrze handlowym, „Dziennikarz”, spółka pracownicza z o.o. w Rzeszowie, 1992-06-10, rejestr handlowy poz. 676*
8. „Dziennikarz”, spółka z ograniczoną odpowiedzialnością RHB 676, Sąd Rejonowy w Rzeszowie XII Wydział Gospodarczy Krajowego Rejestru Sądowego, *Akt Notarialny repertorium A nr 8029/1993, 7.07.1993, Protokół z przebiegu nadzwyczajnego zgromadzenia wspólników Spółki Pracowniczej „Dziennikarz” Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością*
9. „Dziennikarz”, spółka z ograniczoną odpowiedzialnością RHB 676, Sąd Rejonowy w Rzeszowie XII Wydział Gospodarczy Krajowego Rejestru Sądowego, *Postanowienie, Sąd Rejonowy w Rzeszowie Wydział V Gospodarczy, dnia 15 czerwca 1992 r, sygn., akt Ns Rej. H. 391/92*
10. Dziennikarska Spółdzielnia Prasowo-Wydawnicza ARS XII 658, *Protokół z zebrania założycieli Dziennikarskiej Spółdzielni Prasowo-Wydawniczej w Rzeszowie 27.04.1990 r.*
11. Dziennikarska Spółdzielnia Prasowo-Wydawnicza ARS XII 658, *Postanowienie dnia 10 maja 1990 r., Sąd Rejonowy w Rzeszowie Wydział Gospodarczy*
12. Dziennikarska Spółdzielnia Prasowo-Wydawnicza ARS XII 658, *Protokół Nr 1 z posiedzenia Rady Nadzorczej Dziennikarskiej Spółdzielni Prasowo-Wydawniczej w Rzeszowie z dnia 2 maja 1990 r.*
13. Dziennikarska Spółdzielnia Prasowo-Wydawnicza ARS XII 658, *Protokół z zebrania założycieli Dziennikarskiej Spółdzielni Prasowo-Wydawniczej w Rzeszowie, Rzeszów dn. 27.04.1990 r.*
14. Dziennikarska Spółdzielnia Prasowo-Wydawnicza ARS XII 658, *Protokół z przeprowadzonych wyborów Zarządu Dziennikarskiej Spółdzielni Prasowo-Wydawniczej w Rzeszowie przez członków Rady Nadzorczej w dniu 2 maja 1990 r., Rzeszów dnia 1990-05-02*
15. Dziennikarska Spółdzielnia Prasowo-Wydawnicza ARS XII 658, *Wyciąg w protokołu Nr 1 z posiedzenia Rady Nadzorczej Dziennikarskiej Spółdzielni Prasowo-Wydawniczej w Rzeszowie z dnia 2 maja 1990 r.*
16. Dziennikarska Spółdzielnia Prasowo-Wydawnicza ARS XII 658, *Skład osobowy Zarządu Dziennikarskiej Spółdzielni Prasowo-Wydawniczej w Rzeszowie wybrany w dniu 2 maja 1990 r.*
17. Dziennikarska Spółdzielnia Prasowo-Wydawnicza ARS XII 658, *Statut Spółdzielni Dziennikarska Spółdzielnia Prasowo-Wydawnicza ARS XII 658, Wniosek do Sądu Rejonowego, Sądu Gospodarczego w Rzeszowie z dnia 1991-06-26*

Sąd Rejonowy w Łąncucie

1. Państwowe Biuro Notarialne w Łąncucie, *Akt Notarialny 6.02.1991, numer repertorium A:1196/91*
2. Państwowe Biuro Notarialne w Łąncucie, *Protokół Walnego Zgromadzenia Wspólników Spółki „R-press” z dnia 24.VI.1991, Akt Notarialny, repertorium A numer 4172 z roku 1991*
3. Państwowe Biuro Notarialne w Łąncucie, *Akt Notarialny 31.VII.1991, repertorium A numer 5486 z roku 1991, Protokół Walnego Zgromadzenia Wspólników Spółki „R-press”*
4. Państwowe Biuro Notarialne w Łąncucie, *Akt Notarialny, repertorium A numer 6515 z roku 1991*
5. Państwowe Biuro Notarialne w Łąncucie, *Protokół Nadzwyczajnego Zgromadzenia Wspólników Spółki „R-press” z 27.V.1991*
6. Państwowe Biuro Notarialne w Łąncucie, *Akt Notarialny, repertorium A numer 3288 z roku 1991*
7. Państwowe Biuro Notarialne w Łąncucie, *Akt Notarialny 2.XII.1991, repertorium A numer 12439 z roku 1991*

Sąd Rejonowy dla miasta stołecznego Warszawy

1. Sąd Rejonowy dla m.st. Warszawy, „R-Press” RHB-685, *Postanowienie z dnia 12 lutego 1991 roku Ns Rej.H. 59/91*
2. Sąd Rejonowy dla m.st. Warszawy, „R-Press” RHB-685, *Wniosek o zawieszenie postępowania do Sądu Rejonowego w Rzeszowie, wydział gospodarczy z dnia 16.07.1992*
3. Sąd Rejonowy dla m.st. Warszawy, „R-Press” RHB-685, *Pozew o unieważnienie uchwały zgromadzenie wspólników spółki „R-press”, Sąd Wojewódzki w Rzeszowie, Wydział Gospodarczy, Warszawa dn. 1992-07-06*
4. Sąd Rejonowy dla m.st. Warszawy, „R-press” RHB-685, *Pozew o unieważnienie uchwały zgromadzenie wspólników spółki „R-press”, Warszawa dn. 1992-07-06*
5. Sąd Rejonowy dla m.st. Warszawy, „R-press” RHB-685, *Postanowienie z dnia 3 sierpnia 1992 roku*
6. Sąd Rejonowy dla m.st. Warszawy, Spółka „R-press”, RHB-685, *Akt notarialny z 25 VIII 1992, repetytorium A 2280*
7. Sąd Rejonowy dla m.st. Warszawy, „R-press”, RHB-685, *Lista wspólników spółki „R-press”, Rzeszów 1992-12-15*
8. Sąd Rejonowy dla m.st. Warszawy, „R-press” RHB-685, *Sprawozdanie finansowego zarządu spółki „R-press” z działalności za 1992 rok, załącznik nr 4 do protokołu Zgromadzenia Wspólników Spółki*
9. Sąd Rejonowy dla m.st. Warszawy, „R-press” RHB-685, *Załącznik do sprawozdania zarządu spółki*
10. Sąd Rejonowy dla m.st. Warszawy, „R-press” RHB- 685, *Załącznik do sprawozdania finansowego spółki, analiza działalności wydawniczej, ogłoszeniowo-reklamowej i finansowo-ekonomicznej „R-press” Spółki z o.o. w Rzeszowie za 1992 rok*
11. Sąd Rejonowy dla m.st. Warszawy, „R-press” RHB-685, *Pismo Zarządu Regionu NSZZ „Solidarność” w Rzeszowie do Zarządu „R-press” z dnia 2.05.1993 rok, Spółki „R-press”*
12. Sąd Rejonowy dla m.st. Warszawy, „R-press” RHB- 685, *Protokół Nadzwyczajnego Zgromadzenia Wspólników Spółki „R-press” w dniu 01 marca 1993 r.*
13. Sąd Rejonowy dla m.st. Warszawy, „R-press” RHB-685, *Umowa kupa sprzedaży zwarta w dniu 30 marca 1993 roku pomiędzy „Editions Spotkania” a Stronnictwem Ludowo-Chrześcijańskim*
14. Sąd Rejonowy dla m.st. Warszawy, „R-press” RHB-685, *Akt notarialny repetytorium A nr 382 z 1993 roku*
15. Sąd Rejonowy dla m.st. Warszawy, „R-press” RHB-685, *Protokół z Zgromadzenia Wspólników „R-press” Spółki z.o.o odbytej w lokalu spółki w Rzeszowie ul. Unii Lubelskiego w dniu 27 marca 1993 roku*
16. Sąd Rejonowy dla m.st. Warszawy, „R-press” RHB-685, *Protokół zgromadzenia wspólników spółki „R-press” z dnia 27.03.1993*
17. Sąd Rejonowy dla m.st. Warszawy, „R-press” RHB-685, *Uchwała zgromadzenia wspólników spółki „R-press” z dnia 27.03.1993 w przedmiocie podziału zysku, załącznik nr 1 do protokołu Zgromadzenia Wspólników spółki*
18. Sąd Rejonowy dla m.st. Warszawy, „R-press” RHB-685, *Pismo do Zarządu R-press spółka z.o.o od Ja Lindh, dyrektora Orkla Press International A.S z dnia 21-03-1993*
19. Sąd Rejonowy dla m.st. Warszawy, „R-press” RHB-685, *Akt notarialny rep. A 498/93*
20. Sąd Rejonowy dla m.st. Warszawy, „R-press” RHB-685, *Wniosek spółki „R-press” do Sądu Rejonowego wydział gospodarczy w Rzeszowie z dnia 18-11-1993, Lista wspólników*
21. Sąd Rejonowy dla m.st. Warszawy, „R-press” RHB-685, *Zezwolenie nr BI-III-MS/ 90, w sprawie utworzenia spółki z udziałem podmiotów zagranicznych*

Sąd Okręgowy w Warszawie

1. Sąd Okręgowy w Warszawie, Polskie Stronnictwo Ludowe „Solidarność” nr ew. 69/91, *Protokół z dnia 5.04.1991*
2. Sąd Okręgowy w Warszawie, Polskie Stronnictwo Ludowe „Solidarność” nr ew. 69/91, *Lista osób uprawnionych do reprezentowania Polskiego Stronnictwa Ludowego „Solidarność” na zewnątrz*

Stenogramy

1. Stenogram, *Okrągły Stół. Podzespół do spraw środków masowego przekazu. Stenogramy z pierwszego posiedzenia Podzespołu do Spraw Środków Masowego Przekazu w dniu 17.02.1989 r.*, Warszawa 1990, <https://www.sejm.gov.pl/Sejm9.nsf/stenOkrStol.xsp>,
2. Stenogram, *Okrągły Stół. Podzespół do Spraw Środków Masowego Przekazu. Stenogram z drugiego posiedzenia Podzespołu do Spraw Środków Masowego przekazu w dniu 25 lutego 1989 r.*, Warszawa 1990, <http://www.sejm.gov.pl/Sejm7.nsf/stenOkrStol.xsp>,
3. Stenogram, *Okrągły Stół. Podzespół do Spraw Środków Masowego Przekazu. Stenogram z trzeciego posiedzenia Podzespołu do Spraw Środków Masowego Przekazu w dniu 4 marca 1989 r.*, Warszawa 1990, <http://www.sejm.gov.pl/Sejm7.nsf/stenOkrStol.xsp>

Wywiady

1. Wywiad ze Zbigniewem Drzewickim w dniu 20 stycznia 2021 roku, autoryzowany, archiwum prywatne autorki
2. Wywiad ze Zbigniewem Sieczkosiem w dniu 4 stycznia 2018 roku i dniu 8 stycznia 2018 roku, nieautoryzowany, archiwum prywatne autorki
3. Wywiad z Barbarą Litak-Zarębską w dniach 8, 9, 14 stycznia 2018 roku, nieautoryzowany, archiwum prywatne autorki
4. Wywiad z Mieczysławem Daskoczem w dniu 9 września 2021 nieautoryzowany, archiwum prywatne autorki
5. Wywiad z Janem Filipowiczem w dniu 4 grudnia 2017 roku, autoryzowany, archiwum prywatne autorki
6. Wywiad ze Stanisławem Sową w dniu 9 stycznia 2021 roku, autoryzowany, archiwum prywatne autorki
7. Wywiad z Dariuszem Dziopakiem w dniu 18 stycznia 2021 roku, autoryzowany, archiwum prywatne autorki
8. Wywiad z Januszem Pawlakiem w dniu 11 stycznia 2021 roku, autoryzowany, archiwum prywatne autorki
9. Wywiad z Piotrem Świdrem w dniu 31 stycznia 2021 roku, autoryzowany, archiwum prywatne autorki

2.Opracowania

1. Adamczyk D. *Instytucje Wydawnicze Polskie Partii Socjalistycznej (1892/93-1948)*, Kielce 1997, „Dzieje Najnowsze” 32.4, 2000
2. Adamowski J., Wolny-Zmorzyński K., Furman W., *Media regionalne. Sukcesy i porażki*, Wyższa Szkoła Ekonomii i Prawa im. Prof. Edwarda Lipińskiego w Kielcach, Kielce 2008
3. Bajka Z., *Kapitał zagraniczny z polskiej prasy - lata dziewięćdziesiąte*, „Zeszyty Prasoznawcze” nr 1-2, Kraków 1998
4. Bieżonj A., *Prasa leninowska w latach walki mas pracujących o władzę*, „Kwartalnik Historii Prasy Polskiej” 16/4, 1977

5. Budzyński Z., Draus J., Kawałek J., Malczewski J., Nawrocki Z., Wójcik Z., Zamoyski G., *Encyklopedia Rzeszowa*, RS DRUK, Rzeszów 2004, ISBN 83-920461-5-3
6. Becka A., Molesta J., *Sprawozdanie z likwidacji majątku byłej Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej*, Sopot-Warszawa 2001, ISBN 83-912236-6-3
7. Chorażki W., *Polskie media lokalne i sublokalne 1989-1999*, „Zeszyty Prasoznawcze” NR 1-2, Kraków 1999
8. Ciborska E., *Leksykon Polskiego Dziennikarstwa*, Dom Wydawniczy „Elipsa”, Warszawa 2000, ISBN 83-7151-330-5
9. Ciborska E., *Dziennikarze z władzą (nie zawsze) w parze*, Dom Wydawniczy „Elipsa”, Warszawa 1998, ISBN 83-7151-272-4
10. Ciborska E., *Losy redaktorów naczelnych prasy PZRP (pierwszej i ostatniej generacji)*, w: *Dylematy Transformacji Prasy Polskiej (1989-1993)*, Warszawa 1994
- Cocogni P., *Okrągły Stół. Czyli Polski Rubikon*, Prószyński Media Sp. z o.o., Warszawa 2009, ISBN 978-83-7648-015-2
11. Ciborska E., *Transformacja Prasy Byłej PZPR*, „Zeszyty Prasoznawcze” nr 1-2 (129), Kraków 1992
12. Darlakowa S., *Prasa Rzeszowa XIX i XX wieku*, Muzeum Okręgowe Rzeszów -1966, B-5-39
13. Dąbrowska-Cendrowska O., *Prasa kobieca w Polsce w latach 1989-2017 – próba diagnozy rynku*, „Rocznik Historii Prasy Polskiej”, PAN, 2018
14. Dembińska Z., *Założenia ideowe „Czytelnika”*, <https://czytelnik.pl/pl/i/O-nas/8>
15. Dudek A., *Reglamentowana rewolucja. Rozkład dyktatury komunistycznej w Polsce 1988-1990*, w: *Rozpoczęcie obrad Okrągłego stołu*, <https://ipn.gov.pl/pl/dla-mediow/komunikaty/11407,Rozpoczecie-obrad-Okraglego-Stolu.html>
16. J. Drygalski, J. Kwaśniewski, *(Nie)realny socjalizm*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1988
17. Dziki S., *Prasa lokalna w Polsce po roku 1945 (problemy terminologiczne-główne etapy rozwojowe-współczesne tendencje wydawnicze)*, „Kwartalnik Historii Prasy Polskiej” 25/1, 1986
18. Dziki S., *Calendarium XX-lecia RSW „Prasa”*, „Zeszyty Prasoznawcze” NR 2, Kraków 1967
19. Filas R., *Pięć lat przemian mediów masowych w Polsce: bilans wstępny*, „Zeszyty Prasoznawcze” nr 1-2, Kraków 1994
20. Filas R., *Dziesięć lat przemian mediów masowych w Polsce (1989-1999)*, „Zeszyty Prasoznawcze” nr 1-2, Kraków 1999
21. Galiński T., *20 lat RSW „Prasa”*, *Trybuna Ludu* 30.IV.1967 w XX-lecie RSW „Prasa”, „Zeszyty Prasoznawcze”, Kraków 1967 rok
22. Grabowski Z., *Portret zbiorowy redaktorów naczelnych dzienników terenowych PZPR według stanu z dnia 31 XII 1969 r.*, „Kwartalnik Historii Prasy Polskiej” 30/1, 1991
23. Goban-Klas T., *Niepokorna orkiestra medialna. Dyrygenci i wykonawcy polityki informacyjnej w Polsce po 1944 roku*, Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Warszawa 2004, ISBN 83-89964-35-X
24. Goban-Klas T., *Media i komunikowanie masowe. Teorie i analizy prasy, radia, telewizji i Internetu*, Warszawa, Kraków 2000, ISBN 83-01-12707
25. (JA), *Początek obrad Okrągłego Stołu. Z dr. hab. Antonim Dudkiem rozmawia Ewa Zientara*, Muzeum Historii Polski, <https://muzhp.pl/pl/e/149/poczatek-obrad-okraglego-stolu>
26. Jarowiecki J., *Studia nad prasą polską XIX i XX wieku*, Wydawnictwo Naukowe WSP, Kraków 1997, ISBN 83-86841-893
27. Katolicki Uniwersytet Lubelski, https://www.kul.pl/janusz-krupski,art_82139.html, <https://ipn.gov.pl/pl/aktualnosci/94959,Janusz-Krupski-19512010.html>

28. Kleszczyński B., Olszanecka D., Archiwum Państwowe w Rzeszowie, <https://szukajwarchiwach.pl/59/47/0#tabZespol>
29. Kozieł A., Redaktorzy naczelni prasy PZPR w latach 1949-1957: (portret zbiorowy), „Kwartalnik Historii Prasy Polskiej” 30/1, 43-49, 1991
30. Kupis T. *O ruchliwości zawodowej dziennikarzy (na przykładzie jednej redakcji)*, „Zeszyty Prasoznawcze” NR ½ Krakowski Ośrodek Badań Prasoznawczych RSW „Prasa”, Kraków 1962
31. Klemensiewicz Z., *RSW- mecenas polskiego prasoznawstwa*, „Zeszyty Prasoznawcze” NR 2 (32). R.VIII, Ośrodek Badań Prasoznawczych RSW „Prasa”, Kraków 1967
32. Krawczyk A., *Ministerstwo Informacji i Propagandy 1944-1947*, „Kwartalnik Historii Prasy Polskiej” 25.2, 1986
33. Kupis T., *Zawód dziennikarski w PRL*, „Zeszyty Prasoznawcze”, Kraków 1964
34. Łojek J., Myśliński J., Władyka W., *Dzieje Prasy Polskiej*, Wydawnictwo Interpress, Warszawa 1988, ISBN 83-223-2356-5
35. Mrozowski M., *Media Masowe. Władza, rozrywka i biznes*, Warszawa 2001, ISBN 83-88766-13-9
36. Nałęcz T., *Przy Okrągłym Stole opozycja bardziej podstępem niż siłą narzuciła komunistom formułę wyborów*, „Gazeta Wyborcza”, 1 kwietnia 2019 r., <https://wyborcza.pl/alehistoria/7,162654,24595420,przy-okraglym-stole-opozycja-bardziej-podstepem-niz-sila.html>
37. Nierenberg B., *Radio i Gazety. Transformacja Mediów Polskich po 1989 roku*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2009, ISBN 978-83-7611-540-5
38. (mk), *Okrągły stół - przedmiot sporów politycznych*, Polskie Radio, <https://www.polskieradio.pl/129/1240/Artykul/776726,Okragly-Stol-%e2%80%93-przedmiot-sporow-politycznych>
39. Opulski R., *Cenzura. Ostatni relikw PRL*, Instytut Pamięci Narodowej, <https://krakow.ipn.gov.pl/pl4/edukacja/przystanek-historia/95553,Cenzura-Ostatni-relikw-PRL.html>
40. Paczkowski A., Chwalba A., *Historia Powszechna. Historia Polski. Polska od 1939 do czasów obecnych*, t. 16, Warszawa 2008, ISBN 978-84-9819-823-2
41. Pokorna-Ignatowicz K., *Robotnicza Spółdzielnia Wydawnicza „Prasa-Książka-Ruch” w polskim systemie medialnym*, Oficyna Wydawnicza AFM, Kraków 2016, ISBN 978-83-65208-44-6
42. Polaczek-Bigaj M., *Robotnicza Spółdzielnia Wydawnicza „Prasa – Książka – Ruch” u schyłku okresu PRL i przyczyny jej likwidacji*, „Kultura i Wychowanie” 2013, nr 5 (1)
43. Rada redakcyjna, *Studia Medioznawcze*, Instytut Dziennikarstwa Uniwersytetu Warszawskiego, Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Warszawa 2001, ISSN 1641-0920
Praca zbiorowa, *Popiół i zamęt. Wspomnienia dziennikarzy*, Agencja Wydawnicza JOTA, Rzeszów 2015
44. Praca zbiorowa, *Bibliografia Rzeszowszczyzny 1964*, Wydawnictwo WiMBP, Rzeszów 1968, R-2385
45. Praca zbiorowa, *Bibliografia Rzeszowszczyzny 1944-1963*, Wydawnictwo WiMBP, Rzeszów 1964, R-2749
46. Ruszyc J., *Trybuna Ludu-dziennik partii*, „Zeszyty Prasoznawcze” NR 3, Kraków 1996
47. Sokół Z., *„Dziennik Rzeszowski” (1945-1947)*, „Kwartalnik Historii Prasy Polskiej” 28/1, 93-106, 1989
48. Sokół Z., *„Nowiny” – Dziennik PZPR w Rzeszowie (1949–1986)*, [w:] Słomkowska A. *Materiały pomocnicze do najnowszej historii dziennikarstwa*, Warszawa 1992
49. Sokół Z. *Transformacja prasy w Polsce południowo-wschodniej (1989–1992)*, [w:] Słomkowska A., *Transformacja prasy polskiej (1989–1992)*, Warszawa 1992

50. Słomkowska A., *Badania nad kadrą kierowniczą w dziennikarstwie PRL*, „Kwartalnik Historii Prasy Polskiej” 30/1, 1991
51. Skrzypek J., *Etapy rozwojowe prasy w Polsce Ludowej*, „Zeszyty Prasoznawcze” NR 3 (21) R.V, Kraków 1964
52. Stodolny M., *Ruch Konserwatywno-Ludowy w III RP (1989-1997)*, praca doktorska pod kierunkiem prof. Dr. Hab. Krzysztofa Rzepy, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Poznań 2015
53. Słomkowska A., *Dylematy Transformacji Prasy Polskiej (1989-1993)*, Dom Wydawniczy i Handlowy „Elipsa”, Warszawa 1994, ISBN 83-85466-46-0
54. Sonczyk W., *Media w Polsce. Zarys Problematyki*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1999, ISBN 83-02-07250-8
55. Stręk M., *Encyklopedia Solidarności, Opozycja w PRL 1976-1989*, Instytut Pamięci Narodowej Oddział w Rzeszowie
56. Stręk M., *Encyklopedia Solidarności*,
<https://encysol.pl/es/encyklopedia/biogramy/16818,Kopka-Jan.html#>
57. Rada redakcyjna, *Studia Medioznawcze*, Instytut Dziennikarstwa Uniwersytetu Warszawskiego, Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Warszawa 2001, ISSN 1641-092
58. Praca zbiorowa, *Popiół i zamęt. Wspomnienia dziennikarzy*, Agencja Wydawnicza JOTA, Rzeszów 2015
59. Wał W., *Przegląd Prasy Rzeszowskiej 1944-1949*, „Rocznik Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego” 13/1, 1974
60. *Wielka Ilustrowana Encyklopedia Powszechna, tom XVI*, Wydawnictwo „Gutenberg”, Kraków, ISBN 83-902184-0-2 (t.16 ISBN 83-86858-12-5)
61. Zawadka M., *O prasie Polski Ludowej. Uwagi i refleksje z okazji XX-lecia PRL*, „Zeszyty Prasoznawcze” NR 3 (21) R.V, Kraków 1964
62. Zawadka M., *XV lat RSW „Prasa”*, „Zeszyty Prasoznawcze” NR 3 R.III, Kraków 1962

Spis tabel

Tabela 1. Zestawienie ingerencji cenzorskich w dziennikach

Tabela 2. Nakłady, zwroty, roczne przyrosty „Nowiny Rzeszowskie”, „Nowiny”

Tabela 3. Koszty druku za trzy kwartały 1988 roku

Tabela 4. Koszty zużycia papieru za trzy kwartały 1988 roku

Tabela 5. Rozprowadzenie „Nowin” za trzy kwartały 1988 roku

Tabela 6. Realizacja planowanej powierzchni za ogłoszenia w poszczególnych tytułach

Tabela 7. Wpływy, koszt własny i wyniki finansowe za trzy kwartały 1988 r.

Tabela 8. Wykonanie nakładów globalnych i średnich za trzy kwartały 1988 w stosunku do analogicznego okresu 1987 (w tys. egz.)

Tabela 9. Wyniki finansowe Rzeszowskiego Wydawnictwa Prasowego w latach 1989-1990

Tabela 10. Zestawienie sprzedaży, kosztów i wyników finansowych za 1991 rok

Tabela 11. Szczegółowe zestawienie kosztów w układzie rodzajowym

Tabela 12. Udziały wspólników na dzień 31 grudnia 1991 roku

Tabela 13. Wielkości i rodzaje kapitałów własnych i udziałów

Tabela 14. Nakłady i zwroty w rozbiciu na poszczególne miesiące w latach 1991-1992

Tabela 15. Wysokość nadziałów dziennika „Nowiny” na poszczególne województwach przedstawia w roku 1992

Tabela 16. Zarząd spółki: zestawienie

Aneks nr 1

Życiorysy redaktorów naczelnych „Nowin Rzeszowskich” i „Nowin”

Tadeusz Sołtan⁶⁹⁷

Urodzony 4.05.1921 r. w Rzeszowie, zmarł 12.07.1996 r. w Warszawie. Był żołnierzem AK i uczestnikiem powstania warszawskiego. Po powstaniu został wzięty do niewoli, przebywał w obozach jenieckich, był na Zachodzie, w 1946 roku wrócił do Polski.

Szkoła, studia: do szkoły średniej uczęszczał w Warszawie, studiował na podziemnych uczelniach: filozofię na Uniwersytecie Warszawskim i socjologię na Uniwersytecie Ziemi Zachodnich, studiów jednak nie ukończył.

Praca: W latach 1946-50 mieszkał w Rzeszowie. Od 1949 r. do marca 1950 r. pełnił funkcję redaktora naczelnego „Nowin Rzeszowskich”. Pracował jako sekretarz w Komitecie Wojewódzkim PZPR w Rzeszowie, był kierownikiem literackim Teatru Ziemi Rzeszowskiej. Był współzałożycielem czasopisma młodych socjalistów „Płomienie” i redaktorem czasopisma „Sprawy Kultury” (1944).

Członek PPS od marca 1946 r. W okresie od września do grudnia 1948 r. pełnił funkcję I sekretarza Komitetu Wojewódzkiego Polskiej Partii Socjalistycznej w Łodzi. Członek Rady Krajowej Patriotycznego Ruchu Odrodzenia Narodowego - brak bliższych danych. Członek Egzekutywy Komitetu Wojewódzkiego PZPR w Rzeszowie (styczeń 1949), Sekretarz ds. Organizacyjnych Komitetu Wojewódzkiego PZPR w Rzeszowie (od stycznia 1949 do września 1950).

Dorobek: jego przyjaźń z Krzysztofem Kamilem Baczyńskim w szkole średniej zbliżyła go do kręgów warszawskiej młodzieży aktywnej literacko. Swoje prace i artykuły zamieszczał wówczas na łamach konspiracyjnych wydawnictw podpisując się pseudonimem Rotułowicz. W 1968 roku po wystąpieniu z partii został objęty zakazem druku. W połowie lat 70. zbliżył się do twórców ze Stowarzyszenia Pax i na łamach tego nurtu publikował swoje wspomnienia, szkice, artykuły, głównie o życiu literackim i kulturalnym w czasie okupacji.

⁶⁹⁷ Z. Andres, *Encyklopedia Rzeszowa*, Rzeszów 2004, s. 612-613.

Marian Wawrzycki⁶⁹⁸

Urodzony 1913 r. w Sosnowcu, zmarł w 1972 r.

Szkoła, studia: w latach 1951-1953 ukończył 2-letnią Szkołę Partyjną przy KC PZPR.

Praca: w latach 1945- 1950 pracował w redakcji „Trybuny Robotniczej” w Katowicach - reporter, kierownik oddziału, sekretarz redakcji centralnej, kierownik działu korespondentów, kierownik działu mutacji. Redaktor Naczelny „Nowin Rzeszowskich” (1950-1951). Od stycznia 1956 do lutego 1972 był zatrudniony w redakcji „Sztandaru Ludu” w Lublinie jako redaktor naczelny.

Członek PPR od 1946 roku, PZPR od 1948 roku, sekretarz w Podstawowej Organizacji Partyjno-Redakcyjnej „Trybuny Robotniczej” Katowice PZPR (1948-1950); członek Egzekutywy Komitetu Wojewódzkiego PZPR w Rzeszowie (od kwietnia 1950 do sierpnia 1951); instruktor Wydziału Pracy Komitetu Centralnego PZPR w Warszawie (od września do grudnia 1955); członek Egzekutywy Komitetu Wojewódzkiego PZPR w Lublinie (1956-1957); członek Komitetu Wojewódzkiego PZPR w Lublinie (1956-8.02.1972).

Henryk Arasimowicz⁶⁹⁹

Urodzony 1905 r. w Wąsewie koło Ostrowi Mazowieckiej, zmarł w 1993 r. Jako 10-letni chłopak ewakuował się wraz z rodziną do Rosji, wrócił po trzech latach.

Szkoła, studia: uczęszczał do gimnazjum w Łomży w 1921 r., po śmierci ojca przerwał naukę i próbował prowadzić własne gospodarstwo.

Praca: pracował społecznie w biurze PPS-lewicy. Jesienią 1926 r. został aresztowany prewencyjnie, a rok później wstąpił do partii i przeniósł się do Warszawy. W 1931 roku został ponownie aresztowany i skazany na 5 lat więzienia. W 1936 r. wyjechał do Francji, gdzie pracował jako górnik. W 1945 r. został konsulem w Lille, potem w Paryżu. Wrócił do Polski w 1948 r. Pracował w redakcji „Chłopskiej Drogi”, gdzie był zastępcą redaktora naczelnego. Potem został skierowany do „Nowin Rzeszowskich”, był redaktorem naczelnym dziennika w latach 1951-1952. Wdał się w konflikt z działaczami Komitetu Wojewódzkiego PZPR, po zatargach i groźbach prokuratorskich (chodziło o cenzurę materiałów dziennikarskich) opuścił Rzeszów i redakcję „Nowin Rzeszowskich”. Był naczelnym podrzędnego „Rolnika Spółdzielcy”, a potem kierowni-

⁶⁹⁸ <https://katalog.bip.ipn.gov.pl/informacje/128658>, 17.01.2021 r.

⁶⁹⁹ <http://600.lomza.pl/2018/02/23/arasimowicz-henryk/>, 17.01.2021 r.

kiem działu w piśmie „Spółdzielnia Produkcyjna”. Przez dziesięć lat pracował w Radiokomitecie, w tym w redakcji dla Polonii. W 1970 roku przeszedł na emeryturę.

Józef Kleszcz⁷⁰⁰

Objął kierownictwo gazety w 1952 roku, niewiele wiadomo na temat jego życia, zachowały się natomiast anegdoty ze wspomnień członków redakcji „Nowin”⁷⁰¹.

Ignacy Wirski⁷⁰²

Urodzony 1923 roku w Bydgoszczy. W czasie okupacji w maju 1940 roku został wywieziony na roboty przymusowe do Werdenau w Sudetach Wschodnich, gdzie był zatrudniony do 1943 roku w fabryce wyrobów szamotowych, za niechętny stosunek do pracy był aresztowany i więziony w obozie Blechhammer gdzie zachorował i w 1943 roku uzyskał urlop zdrowotny do Bydgoszczy, następnie pracował w fabryce obuwia do wyzwolenia.

Szkoła, studia: Wydział Prawno-Ekonomiczny Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu i Wyższa Szkoła Nauk Społecznych w Warszawie.

Praca: w styczniu 1945 roku zatrudnił się w zarządzie wojewódzkim Związku Walki Młodych w Bydgoszczy, w lutym tego roku wstąpił do Milicji Obywatelskiej. Pracę dziennikarską rozpoczął w „Ziemi Pomorskiej”, był publicystą w „Gazecie Pomorskiej”, w „Nowinach Rzeszowskich” był redaktorem naczelnym (1952-1955), potem został służbowo przeniesiony do Koszalina, był red. naczelnym „Głosu Koszalińskiego”, „Głosu Olsztyńskiego”, „Trybuny Opolskiej”, korespondentem Polskiej Agencji

⁷⁰⁰ M. Bartoszewicz, *Poczet redaktorów naczelnych „Nowin” w PRL* cz.2, 18 września 2009, <https://nowiny24.pl/poczet-redaktorow-naczelnych-nowin-w-prlu-cz-2/ar/6056505>, 15.10.2020 r.

⁷⁰¹ M. Bartoszewicz, *Poczet redaktorów naczelnych „Nowin” w PRL* cz.2, 18 września 2009, <https://nowiny24.pl/poczet-redaktorow-naczelnych-nowin-w-prlu-cz-2/ar/6056505>, 15.10.2020 r. „Po odejściu w 1952 r. Henryka Arasimowicza redaktorem numer jeden towarzysze mianowali Józefa Kleszcza, z wykształcenia buchaltera. - Ubierał się jak typowy przedstawiciel klasy robotniczej - wspomina Elżbieta Barłowska, przez blisko 20 lat dziennikarka Nowin. - Chodził w długim popielatym płaszczu i w szarym kapeluszu. Mawiano o nim "chłopiek-roztropek". Pracą w Rzeszowie niekoniecznie był uszczęśliwiony. - W latach 50. Rzeszów to była dziura - opowiada ówczesny dziennikarz Adam Socha. - W sąsiedztwie redakcji sprzedawano kury, kaczkę, wszędzie było pełno słomy. Od pewnego momentu Kleszcz myślał chyba tylko o tym, jak tu stąd zwiać. Rzadko można go było zastać w redakcji. Częściej przebywał na Śląsku, w swoich rodzinnych stronach. Pod kurtką nosił pistolet. - Od kolegów wiem, że kiedyś nawet go użył - mówi Socha. - Przed dworcem kolejowym był zbiornik przeciwpożarowy, na którym stała rzeźba bociana. Właśnie do tego bociana miał któregoś dnia strzelać. W fakcie, że miał pistolet, nie było nic dziwnego. W latach 50. wielu naczelnych dysponowało bronią.

⁷⁰² Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna w Rzeszowie, E. Ciborska, *Leksykon polskiego dziennikarstwa*, Warszawa 2000, s. 612; M. Bartoszewicz, *Poczet redaktorów naczelnych „Nowin” w PRL* cz.2, 18 września 2009, <https://nowiny24.pl/poczet-redaktorow-naczelnych-nowin-w-prlu-cz-2/ar/6056505>, 15.10.2020.

Interpress w Berlinie i „Życia Warszawy”, zastępca redaktora naczelnego PA Interpress w Warszawie, kierownik działu zagranicznego „Życia Partii”.

Członek: PPR 1945-48, PZPR 1948-1990, SDP, Stowarzyszenia Dziennikarzy RP, Związku Zawodowego Pracowników Kultury i Sztuki.

Odznaczenia: Srebrny i Złoty Krzyża Zasługi, Krzyż Kawalerski i Oficerski OOP, medal za zasługi dla obronności kraju, Odznaka Grunwaldzka.

Dorobek: liczne prace redakcyjne i własne publikacje, opowiadania, powieści radiowe.

Ireneusz Jelonek⁷⁰³

Urodzony 05.12. 1926 r. w Dąbrowie Górniczej, zmarł 11.07.2005 roku. Podczas II wojny światowej jako 16-letni chłopiec rozpoczął pracę w kopalniach węgla „Flora”, a następnie „Paryż” w Dąbrowie Górniczej.

Szkoła, studia: po wojnie studiował w Wyższym Studium Społeczno-Gospodarczym w Katowicach.

Praca: pracę dziennikarską podjął w 1949 roku w redakcji publicystyki i informacji Rozgłośni PR w Katowicach. Został skierowany na studia w Centralnym Ośrodku Szkolenia Dziennikarzy (1951-52) w Warszawie. Przeszedł do pracy w charakterze instruktora (1952-56) w wydziale prasy KC PZPR. Redaktor naczelny „Nowin Rzeszowskich” (1956-57). W latach 1957-64 był redaktorem naczelnym „Słowa Ludu” w Kielcach, potem sekretarzem redakcji (1964-67) w „Głosie Szczecińskim”, redaktorem naczelnym (1967-73) „Wiadomości Zachodnich”, zastępcą naczelnego (1973-75), a następnie redaktorem naczelnym (1975-90) „Kuriera Szczecińskiego”.

Odznaczenia: wielokrotnie wyróżniany przez ZG SDP, RSW „Prasa-Książka-Ruch” i resorty gospodarcze. Odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Złotym i Srebrnym Krzyżem Zasługi.

Edmund Głombikowski⁷⁰⁴

1 maja 1957 roku stery objął Edmund Głombikowski z Wybrzeża. Początkowo był szeregowym dziennikarzem gazety. Był redaktorem naczelnym do 1960 roku. Brak bliższych danych na temat jego życia i pracy zawodowej.

⁷⁰³ <http://www.dziennikarze.szczecin.pl/leksykon-dziennikarzy/item/75-jelonek-ireneusz-konrad.html>, 17.01.2021 r.

⁷⁰⁴ M. Bartoszewicz, *Poczet redaktorów naczelnych „Nowin” w PRL* cz.2, 18 września 2009, <https://nowiny24.pl/poczet-redaktorow-naczelnych-nowin-w-prlu-cz-2/ar/6056505>, 15.10.2020.

Stanisław Goleń⁷⁰⁵

Urodzony 1918 r. w Sołyszynie, pow. Jasło, zmarł w 1996 roku.

Szkoła, studia: ukończył Centralną Szkołę Partyjną przy KC PZPR w latach 1951-1955.

Praca: w latach 40. publicysta biuletynu „Pepeerowiec”. W latach 1945-1960 był pracownikiem Komitetu Wojewódzkiego PPR/PZPR. Od 1960 roku pracował w redakcji „Nowin Rzeszowskich”. Od 1.04.1960 do 28.02.1966 r. redaktor naczelny tego dziennika. Po odwołaniu z funkcji naczelnego „Nowin Rzeszowskich” przeszedł do pracy w Rzeszowskim Wydawnictwie Prasowym, w którym był do 1983 (przeszedł wówczas na emeryturę).

Odznaczenia: Złoty Krzyż Zasługi, Krzyż Oficerski OOP, Medal 10-lecia Polski Ludowej, inne odznaczenia.

Dorobek: jako szef „Nowin Rzeszowskich” powołał do życia dodatek społeczno-kulturalny „Widnokrąg”⁷⁰⁶. Inicjował i uczestniczył w wielu akcjach społecznych, m.in. przy budowie Szkoły Podstawowej w Skołyszynie i SP w Kulnie pow. leżajski.

Henryk Pasławski⁷⁰⁷

Urodzony w ZSRR w 1930 roku w Stanisławowie, zm. w Rzeszowie w 2016 roku. W 1935 roku przeniósł się z rodziną do Lwowa, a w 1944 roku do Przeworska.

Szkoła, studia: studia stacjonarne I stopnia na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu Jagiellońskiego, studia magisterskie odbył na tym samym uniwersytecie w trakcie pracy zawodowej w latach 1956-59.

Praca: pracę zawodową rozpoczął w 1953 roku jako nauczyciel polskiego i historii w LO w Tyczynie i Przeworsku. Przez jedną kadencję udzielał się społecznie jako radny Miejskiej Rady Narodowej w Przeworsku. W 1949 roku wstąpił do ZMP. W 1960 roku został urlopowany z pracy pedagogicznej do pracy w aparacie partyjnym, gdzie do 1966 roku zajmował się sprawami kultury, w latach 1966-1990 redaktor naczelny „Nowin Rzeszowskich” i „Nowin”.

⁷⁰⁵ E. Ciborska, *Leksykon Polskiego Dziennikarstwa*, Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa 2000, s. 171.

⁷⁰⁶ M. Bartoszewicz, *Poczet redaktorów naczelnych „Nowin” w PRL*, <https://nowiny24.pl/poczet-redaktorow-naczelnych-nowin-w-prlu-cz-2/ar/6056505>, 15.10.2020.

⁷⁰⁷ E. Ciborska, *Leksykon Polskiego Dziennikarstwa*, Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa 2000, s. 419.

Członek: ZMP w latach 1949-1957, członek PZPR od 1957 roku do 1990 roku. Członek KW PZPR w Rzeszowie w latach 1966-1980, członek egzekutywy KW PZPR w Rzeszowie w latach 1976-1978 r., SDP w latach 1960-1982, Stowarzyszenie Dziennikarzy RP – przez jedną kadencję przewodniczył zespołowi ds. organizacyjnych Zarządu Oddziału Stowarzyszenia.

Odznaczenia: Krzyż Kawalerski i Komandorski OOP.

Dorobek: liczne prace redakcyjno-organizatorskie, m.in. doprowadzenie do wzrostu nakładu dziennika.

Jan Filipowicz⁷⁰⁸

Urodzony w 1933 roku.

Szkoła, studia: absolwent wydziału dziennikarstwa Uniwersytetu Jagiellońskiego.

Praca: rozpoczął pracę w „Nowinach Rzeszowskich” w 1954 roku jako publicysta działu rolno-ekonomicznego, następnie pracował w dziale sportowym, kierownik w latach 1962-1978, był sekretarzem redakcji w latach 1978-1990, red. naczelnym Gazety Codziennej „Nowiny” od końca stycznia do połowy września 1990 r., następnie sekretarzem redakcji do kwietnia 1993 r., do czasu przejścia na emeryturę.

Odznaczenia: Krzyż Kawalerski i Oficerski Orderu Odrodzenia Polski.

Jan Andrzej Stepek⁷⁰⁹

Urodzony 23.12.1951 w Sanoku, zm. w 1996 roku w Rzeszowie.

Szkoła, studia: absolwent Technikum Samochodowego w Sanoku (1970) i Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego - Wydział Nauk Humanistycznych (1977).

Praca: od 1980 roku pracownik Ośrodka Badań Społecznych przy Zarządzie Regionu NSZZ „Solidarność” w Gdańsku, podczas stanu wojennego ukrywał się, prowadząc działalność opozycyjną (1981-1982), zatrzymany w 1982 roku w Lublinie. Od 1983 roku przebywał na emigracji we Francji, gdzie był współpracownikiem wydawnictwa „Editions Spotkania”, korespondentem Radia Wolna Europa. Wrócił do Polski w 1990 roku i zamieszkał w Rzeszowie, został najpierw redaktorem naczelnym tygodnika „SAN” w Rzeszowie, potem redaktorem naczelnym Gazety Codziennej „Nowiny” od września 1990 roku do marca 1993 roku, redaktor w dziale zagranicznym czasopisma,

⁷⁰⁸ Wywiad z Janem Filipowiczem w dniu 4 grudnia 2017 roku, autoryzowany, archiwum prywatne autorki.

⁷⁰⁹ J. Draus, *Encyklopedia Rzeszowa*, Rzeszów 2004, s. 630; M. Stręk, *Encyklopedia Solidarności. Opozycja w PRL 1976-1989*, Instytutu Pamięci Narodowej Oddział w Rzeszowie, tom 1, s. 426-427.

po pracy w „Nowinach” w 1995 roku został redaktorem naczelnym gazety „Wieczór Wrocławia”.

Członek: od połowy lat 70. związał się ze środowiskiem opozycyjnym: Bogdanem Borusewiczem, Januszem Krupskim, Piotrem Jeglińskim, W 1980 roku był uczestnikiem głódówki solidarnościowej ze strajkującymi robotnikami Wybrzeża w kościele MB KP w Stalowej Woli, działaczem podziemia m.in. zaangażowanym w szkolenie drukarzy. Od 1983 roku przebywał na emigracji we Francji.

Dorobek: w 1976 roku (po wyjeździe P. Jeglińskiego do Paryża i przerwaniu do kraju powielacza) stał się współtwórcą niezależnego wydania książki George’a Orwell’a „Folwark zwierzęcy”; działacz w Duszpasterstwach Akademickich oo. pallotynów i oo. dominikanów. W 1977 roku współorganizował w Lublinie klub dyskusyjny, w toku tych spotkań powstała m.in. idea wydawania niezależnego czasopisma „Spotkania”, w redakcji „Spotkań” odpowiedzialny był za problematykę ukraińską.

Jan Musiał⁷¹⁰

Urodzony 1.01.1948 r. w Częstochowie.

Szkoła, studia: absolwent Uniwersytetu Jagiellońskiego, Wydział Polonistyki (1972); w 2006 uzyskał doktorat.

Praca: w latach 1973-1981 dziennikarz „Nowin Rzeszowskich” i „Konfrontacji”. W latach 1988-1992 sekretarz Diecezjalnej Rady Kultury. Współtwórca i redaktor naczelny wydawnictw i czasopism Międzyzakładowej Komisji Regionalnej NSZZ „Solidarność” w Rzeszowie w latach 1980-1981, redaktor czasopisma „Trwamy” (1981), w latach 1983-89 wydawca i redaktor naczelny „Biblioteczki Przemyskiej”, „Roli Katolickiej”, „Zeszytów Instytutu Wyższej Kultury Religijnej” w Stalowej Woli, 1989-1992 wojewoda przemyski, 1989-1993 senator RP I i II kadencji, 1993-1994 redaktor naczelny Gazety Codziennej „Nowiny” w Rzeszowie, 1994-1996 nauczyciel w LO nr I w Przemyśle, 1994-1997 prezes przemyskiego KIK, 1994-1997 wydawca „Zeszytów Akcji Katolickiej Archidiecezji Przemyskiej”, 1996-1998 prezes Wydawnictwa „R-Press” w Rzeszowie, 1998-1999 prezes Polskiej Agencji Informacyjnej w Warszawie, od 2000 dyr. Kolegium Nauczycielskiego w Przemyśle, od 2001 kanclerz Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej (później Wschodnioeuropejskiej) w Przemyśle.

Członek: od IX 1980 w „S”. I-II 1981 uczestnik strajku ustrzycko-rzeszowskiego;

⁷¹⁰ J. Draus, *Encyklopedia Rzeszowa*, Rzeszów 2004, s. 334.

Dorobek: twórca i redaktor biuletynu strajkowego „Trwamy” (1981), „Biuletynu Informacyjnego Międzyzakładowego Komitetu Założycielskiego Solidarność” (1980-1981) i miesięcznika „Z Dołu”, III-IX 1982 współredaktor podziemnego czasopisma „Solidarność Trwa”, a w latach 1982-1988 „Busoli”. 27 X 1982 zatrzymany w Przemyśle. 1982-1989 redaktor i publicysta w prasie podziemnej w Rzeszowie, Przemyśle i Stalowej Woli (m.in. redaktor „Rocznika Instytutu Wyższej Kultury Religijnej”); 1985-1990 członek zespołu niezależnych historyków działającego pod patronatem Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, współredaktor I tomu monografii „Diecezja przemyska w latach 1939-1945”; 1986-1989 redaktor podziemnego czasopisma „Rola Katolicka” wydawanego pod egidą bp. Ignacego Tokarczuka, drukowanego m.in. u ks. Kazimierza Jancarza w Mistrzejowicach; 1985-1990 redaktor serii wydawniczej „Biblioteczka Przemyska” (10 regionalnych monografii historycznych).

Piotr Świder⁷¹¹

Urodzony 4.06.1962 roku w Rzeszowie.

Szkoła, studia: I LO w Rzeszowie, 1977-1981. Uniwersytet Jagielloński 1981-1987, Wydział Historyczno-Filozoficzny (filozofia, magisterskie; podyplomowe religioznawstwo 1988-89). W listopadzie-grudniu 1981 roku był uczestnikiem strajku okupacyjnego w Collegium Novum UJ. Podyplomowe zarządzanie i marketing SGH w Warszawie w latach 1995-1996.

Praca: 1987-89 nauczyciel w szkole podstawowej. 1989-1998 asystent, wykładowca w Filii UMCS w Rzeszowie, filozofia, logika, doktryny polityczno-prawne. 1991-1996 współpracownik Dziennika Obywatelskiego „A-Z” i „Nowin”, następnie dziennikarz „Nowin”, zastępca red. nacz. (Jan Musiał) i redaktor naczelny w latach 1994-1996. W 1996 roku, po zakończeniu kontraktu na stanowisku, przeszedł do sprzedaży ubezpieczeń. W latach 1996-98 pracował jako agent, sprzedawca polis na życie. Lata 1999 - 2005 - najpierw regionalny dyrektor sprzedaży funduszy emerytalnych i ubezpieczeń, a następnie w innej korporacji jako dyrektor sprzedaży ubezpieczeń ochrony prawnej. Lata 2005-2009 to własna agencja finansowa, drobna przedsiębiorczość. Od 2010 do teraz zarejestrowany jako rolnik.

⁷¹¹ Wywiad z Piotrem Świdrem w dniu 31 stycznia 2021 roku, autoryzowany, archiwum prywatne autorki.

Ryszard Terlecki⁷¹²

Urodzony 2.09.1949 roku w Krakowie.

Szkoła, studia: Uniwersytet Jagielloński w Krakowie, Wydział Filozoficzno-Historyczny, historia - magister (1976); Uniwersytet Jagielloński w Krakowie, Wydział Filozoficzno-Historyczny, nauki humanistyczne - doktorat (1980); Rada Naukowa Instytutu Historii, Nauki, Oświaty i Techniki PAN, nauki humanistyczne - doktor habilitowany.

Praca: publikował w prasie drugiego obiegu: „Indeksie”, „Solidarności Narodu”, „Mała Polska”, „Polityka Polska”, „Świat” oraz czasopismach: „Gość Niedzielny”, „Ład”, „Naprzeciw”, „Nowa Gazeta”, „Nowy Świat”, „Znak”. Od 2002 roku pracował jako profesor zwyczajny w Instytucie Historii Nauki Polskiej Akademii Nauk. Jako publicysta współpracował z „Tygodnikiem Powszechnym” (1984-1990), był współzałożycielem i zastępcą redaktora naczelnego dziennika „Czas Krakowski” (1990-1992) i redaktorem naczelnym Gazety Codziennej „Nowiny” (1996-1998), publikował także w roczniku „Studia Rzeszowskie” oraz półroczniku „Horyzonty Wychowania”. W latach 1995-1998 był przewodniczącym rady programowej Radia Kraków. Od 2001 roku pracował w Instytucie Pamięci Narodowej. Do 2006 roku był naczelnikiem Biura Edukacji Publicznej w krakowskim oddziale IPN, a w latach 2006-2007 dyrektorem tego oddziału.

Członkostwo: od końca lat 60. był związany z opozycją demokratyczną w PRL. Wielokrotnie zatrzymywany za udział w protestach studenckich, m.in. w latach 1968 i 1970. Od 1977 współpracował ze Studenckim Komitetem Solidarności, a następnie z Komitetem Obrony Robotników. W 1980 wstąpił do „Solidarności”. Publikował w podziemnych czasopismach m.in. „Solidarności Narodu”, „Polityce Polskiej” i „Przeglądzie Wiadomości Agencyjnych”.

Dorobek: „Dyktatura zdrady. Polska po 1947 roku”, „Oświata dorosłych i popularyzacja nauki w Galicji w okresie autonomii”, współautor „Oświata na Rzeszowszczyźnie w latach 1939-1945” i „Polskie szkoły wyższe i instytucje naukowe na emigracji w latach 1939-1945”.

Odznaczenia: Medal Niezlomny w Słowie, Krzyż Kawalerski Orderu Zasługi (Węgry).

⁷¹² E. Ciborska, *Leksykon Polskiego Dziennikarstwa*, Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa 2000, s. 557.

Zbigniew Tadeusz Drzewicki⁷¹³

Urodzony 17 września 1945 roku we Wrocławiu.

Szkoła, studia: w 1963 roku zdał maturę w 34 LO w Zdunach k. Łowicza (woj. łódzkie); w latach 1963-65 studiował na Wydziale Prawa Uniwersytetu Wrocławskiego, z powodu choroby przerwał studia; 1969-1972 r. - był słuchaczem Studium Poligraficznego w Warszawie (dyplom technika poligrafa w zakresie redakcji technicznej); 1974 -1977 r. - studiował zaocznie na Wydziale Dziennikarstwa i Nauk Politycznych Uniwersytetu Warszawskiego (z powodu choroby nie uzyskał absolutorium); uczestniczył w szkoleniach menadżerskich organizowanych przez właścicieli gazety.

Praca: w latach 1968 - 1972 pracował w redakcji „Żołnierza Ludu”, gazecie ówczesnego Śląskiego Okręgu Wojskowego, był red. technicznym, red. depeszowym; 1972 - 2010 r. był zatrudniony w redakcji „Nowin Rzeszowskich” i „Nowin”, pełnił funkcje red. depeszowego, red. sportowego (był także kierownikiem tych działów), współorganizował Bale Mistrzów Sportu (finały plebiscytów na najlepszych sportowców Polski południowo-wschodniej) oraz słynnych „Bałów przebierańców” w rzeszowskim Klubie Olimpijczyka; współpracował z katowickim „Sportem”; 1991 - 1992 r. był w zespole „Nowiny Wieczorne”, pierwszej popołudniówki w Rzeszowie; 1996 - 1998 r. został zastępcą red. naczelnego - zorganizował m.in. konkurs o „Laur Nowin” w pięciu kategoriach, plebiscyty na Człowieka 100- i 1000-lecia dawnego woj. rzeszowskiego, współredagował i pisał na kolumny tematyczne: „Zdrowie”, „Edukacja”, „Szukamy pracy dla Ciebie”, „7 dni tygodnia”, był współautorem bardzo popularnej rubryki „Sekrety Serc”, która miała na celu integrację samotnych ludzi; 1998 - 1999 r. zostaje naczelnym (z klauzulą do czasu rozstrzygnięcia konkursu na to stanowisko); 1999 - 2001 r. pełnił funkcję zastępcy red. naczelnego, sekretarza redakcji; 2002- 2003 r. zostaje kierownikiem działu konsumenckiego - redagował teksty poradnikowe; był redaktorem „Głosu Załogi” - gazety WSK PZL Mielec, redaktorem rzeszowskiego tygodnika „Rewers; współpracownikiem Krajowej Agencji Wydawniczej Oddział w Rzeszowie prowadził zajęcia ze studentami dziennikarstwa na Uniwersytecie Rzeszowskim; na emeryturę odszedł 1 marca 2005 roku, ale przez 5 kolejnych lat nadal pracował w redakcji na umowę o dzieło - redagował kolumny mutacyjne z powiatów: mieleckiego, dębickiego i ropczycko-sędziszowskiego.

⁷¹³ Wywiad ze Zbigniewem Drzewickim w dniu 20 stycznia 2021 roku, autoryzowany, archiwum prywatne autorki.

Działalność społeczna: 1971 - 1981 r. był członkiem Stowarzyszenia Dziennikarzy Polskich; 1977 - 1989 r. członkiem Klubu Dziennikarzy Sportowych; 1985 - 1996 r. członkiem, a następnie przewodniczącym Związku Zawodowego Dziennikarzy w „Nowinach”; 1982-1989 r. przynależał do Stowarzyszenia Dziennikarzy Rzeczypospolitej; 1975 -1989 r. był członkiem PZPR; 1995 - 2004 r. kierował Ogniskiem TKKF przy Wydawnictwie R-Press; 1985 - 1987 r. był przewodniczącym Komisji Rewizyjnej Okręgowego Związku Koszykówki w Rzeszowie; 1985-1988 r. pełnił funkcję członka Zarządu Okręgowego Związku Zapaśniczego w Rzeszowie;

Odnaczenia: nagroda zespołowa Stowarzyszenia Dziennikarzy RP dla działu sportowego „Nowin”; otrzymał Złoty i Srebrny Krzyż Zasługi, odznakę „Zasłużony dla Województwa Rzeszowskiego”; kilkakrotnie wyróżniany przez związki sportowe.

Dorobek: był autorem kilkuset relacji i reportaży sportowych, licznych komentarzy politycznych, felietonów; prowadził, jako red. odpowiedzialny, kilkadziesiąt numerów Gazety Codziennej „Nowiny”, jest współautorem książki „Popiół i zamęt. Wspomnienia dziennikarzy”.

Wojciech Duda⁷¹⁴

Urodzony w 1963 roku.

Praca: w latach 80. publikował w tzw. drugim obiegu. W latach 90. był dziennikarzem „Dziennika Łódzkiego” i „Życia”, pisał też m.in. w „Czasie Krakowskim”, „Tygodniku Solidarność”, „Prawo i Życie”, był członkiem zespołu Puls Dnia w TVP. Był też redaktorem naczelnym „Głosu Szczecińskiego” i sekretarzem redakcji tygodnika „Kulisy”, pracował jako redaktor i dziennikarz m.in. w miesięczniku „Nowe Państwo”, dzienniku „Fakt”, tygodniku „Ozon”. Pisał pod pseudonimami Wojciech Dudkiewicz, Witold Dudziński, Konstanty Juliański i Julian Kostrzewa. Jest autorem kilku książek.

Jarosław Alojzy Szczepański⁷¹⁵

Urodzony 14.05.1952 w Gdańsku.

Szkoła, studia: absolwent Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Wydział Filozofii Chrześcijańskiej (1979).

⁷¹⁴ M. Bartoszewicz, *Poczet redaktorów naczelnych „Nowin” w latach 1990-2009*, 21 września 2009, <https://nowiny24.pl/poczet-redaktorow-naczelnych-nowin-w-latach-1990-2009/ar/6056837>, 15.10.2020.

⁷¹⁵ Biblioteka Instytutu Pamięci Narodowej Oddział w Rzeszowie, M.Stręk, *Encyklopedia Solidarności*, tom 3, s.586, http://www.encysol.pl/wiki/Jaros%C5%82aw_A._Szczepa%C5%84ski, 4.04.2020.

Praca: w 1979 roku zatrudniony w oddziale Gdańskim, 1980-1982 w oddziale Rzeszowskim „Słowa Powszechnego”, redaktor „Solidarności Związkowej” Biuletynu Informacyjnego NSZZ „S” w Rzeszowie, rzecznik prasowy Komitetu Strajkowego i redaktor biuletynu strajkowego „Trwamy”. W pierwszej połowie 1982 współredaktor biuletynu „Solidarność Trwa”, 1984 - 1985 współpracownik biuletynu „Trwamy” (nawiązanie do tytułu strajkowego z 1981). 1983 - 1989 współorganizator obchodów rocznicowych Porozumień Rzeszowsko-Ustrzyckich, wykładów (także jako prelegent), seansów wideo w Ośrodkach Kultury Chrześcijańskiej i duszpasterstwach środowiskowych regionu rzeszowskiego, Od IV 1989 w rzeszowskim KO, 1989-1990 współzałożyciel Dziennika Obywatelskiego „A-Z” i jego redaktor nacz. (I 1990 – IV 1991). II-IV 1992 główny specjalista w Gabinecie Ministra Spraw Wewnętrznych Antoniego Macierewicza, 1992-2005 dziennikarz prasy rzeszowskiej, m.in. redaktor naczelny „Nowin” (2000-2001) Gazety Codziennej „Nowiny”, 2006-2009 z-ca dyr. TVP Rzeszów.

Członek: od IX 1980 w „S”, członek Prezydium MKZ w Rzeszowie; delegat na I WZD Regionu Rzeszowskiego, członek Prezydium ZR, delegat na I KZD; X 1980 – I 1981, I-II 1981 uczestnik strajku chłopskiego w siedzibie b. WRZZ w Rzeszowie. 13 XII 1981 internowany w Ośrodku Odosobnienia w Załężu k. Rzeszowa, 13 II 1982 zwolniony. 30 VIII 1982 roku ponownie internowany w Ośrodku Odosobnienia w Uhercach, 11 IX 1982 r. zwolniony.

Dariusz Dziopak⁷¹⁶

Urodzony w 1964 r. w Tyczynie.

Szkoła, studia: ukończył Państwowe Liceum Sztuk Plastycznych w Rzeszowie. Studia w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Rzeszowie (dziś Uniwersytet Rzeszowski), uzyskał tytuł magistra historii. Szkolenia: Moderator grup fokusowych - badania jakościowe (2001); Psychologia menedżera zespołu - Ośrodek Doradztwa i Treningu Kierowniczego (2003); Akademia Umiejętności Przywódczych Mediów Regionalnych - Development Partners Maty Press (2008); Akademia Trenerów Mediów Regionalnych (2009-2010).

Praca: od 1985 r. nauczyciel plastyki w szkole podstawowej, w latach 1986-1987 pracownik Działu Oświatowego Muzeum Okręgowego w Rzeszowie, od listopada 1992

⁷¹⁶ Wywiad z Dariuszem Dziopakiem w dniu 18 stycznia 2021 roku, autoryzowany, archiwum prywatne autorki.

r. dziennikarz w „Dzienniku Obywatelskim A-Z”, w latach 1993-94 nauczyciel historii w Państwowym Liceum Sztuk Plastycznych w Rzeszowie. W latach 1994-1996 pracownik wydawnictwa Mitel w Rzeszowie. W 1997 roku dołączył do ekipy tworzącej dziennik „Super Nowości”. W nowo powstałym tytule pełnił m.in. funkcje sekretarza redakcji i zastępcy redaktora naczelnego. Od września 1999 roku w „Gazecie Codziennej Nowiny”. Pełnił m.in. funkcje: sekretarza redakcji, zastępcy redaktora naczelnego, a w latach 2001-2003 - redaktora naczelnego. Od 2004 roku ponownie zastępca redaktora naczelnego, jednocześnie szef działu publicystyki, redaktor wydań magazynowych „Nowin”, koordynator projektów specjalnych, redaktor czasopisma „Strefa Biznesu”.

Dorobek: nagradzany w konkursach dziennikarskich grupy medialnej Orkla, nominowany na trenera Mediów Regionalnych, prowadził szkolenia dla różnych redakcji w Polsce. Jako redaktor centralny przez kilka lat koordynował prace nad wydawnictwami magazynowymi we wszystkich dziennikach należących do grupy prasowej Media Regionalne. Koordynował pracę portali naszemiasto.pl.

Janusz Pawlak⁷¹⁷

Urodzony 12.09.1955 r.

Szkoła, studia: absolwent Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Filia w Rzeszowie oraz studiów podyplomowych w zakresie zarządzania zespołami pracowniczymi w Wyższej Szkole Zarządzania w Rzeszowie, słuchacz Studium Dziennikarskiego Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie. **Praca:** redaktor naczelny studenckiego czasopisma „Dwukropek”, dziennikarz Magazynu Młodzieżowego „Prometej”, dziennikarz oraz redaktor naczelny Gazety Codziennej „Nowiny”, współautor telewizyjnego Magazynu Motoryzacyjnego „KOŁO”, producent filmu dokumentalnego „Sprawa do załatwienia”, dziennikarz Biznesstyl.pl, obecnie freelancer (według stanu na 11.11.2020).

Członek: prezes Klubu Dziennikarzy Studenckich w Rzeszowie.

Dorobek: autor książki „Doktor Wrzesiek” oraz współautor (z Agnieszką Skowron-Wilusz) książki „Rzeszowskie piekielko. ABC powojennych i PRL-owskich lokali”. Autor reportażu nagradzanych i wyróżnianych w konkursach na reportaż, publikowanych w rzeszowskiej prasie. W czasie wolnym fan wszelkich form aktywności ruchowej: patent żeglarski, instruktor tenisa, instruktor nordic walking PFNW/INWA.

⁷¹⁷ Wywiad z Januszem Pawlakiem w dniu 11 listopada 2020 roku, autoryzowany, archiwum prywatne autorki.

Stanisław Sowa⁷¹⁸

Urodzony w 1963 roku w Rzeszowie.

Szkoła, studia: ukończył technikum budowlane w Zespole Szkół Budowlanych w Rzeszowie, a następnie studia na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Marii-Curie Skłodowskiej w Lublinie - Filia w Rzeszowie, zdobywając w 1990 r. tytuł magistra administracji. Szkolenia: „Psychologia szefa” (2001) - Ośrodek Negocjacji „Kontrakt” w Warszawie; „Nowoczesne zarządzanie zasobami ludzkimi” (2001) - Instytut Francuski w Warszawie; „Metodyka Project Management” (2001) i „Psychologia menedżera zespołu” (2003) - Ośrodek Doradztwa i Treningu Kierowniczego w Gdańsku.

Praca: w 1990 r. rozpoczął pracę jako dziennikarz w Dzienniku Obywatelskim „A-Z”, gazecie wydawanej w Rzeszowie w latach 1990-1993 r. Współpracował jako reporter-żysta z czasopismami „Sztandar Młodych” i „Tygodnik Poznaniak”. W latach 1992-1999 pracował w Gazecie Codziennej „Nowiny” na stanowiskach: dziennikarz działu publicystyki, kierownik działu informacji, sekretarz redakcji. W latach 1999-2003 redaktor naczelny „Dziennika Wschodniego” w Lublinie. W latach 2003-2006 z-ca redaktora naczelnego „Nowin”, od 2006 redaktor naczelny „Nowin” i portalu nowiny24. (do 30 kwietnia 2021 roku).

Członek: zrzeszony w Polskim Towarzystwie Turystyczno-Krajoznawczym (m.in. wiceprezes Zarządu Oddziału PTTK w Rzeszowie); przewodnik górski z uprawnieniami państwowymi na Beskidy Wschodnie i licencją ukraińską na Karpaty Ukraińskie. W roku 1989 zaangażowany w tzw. wybory kontraktowe (prowadził stoisko z materiałami promującymi kandydatów Komitetu Obywatelskiego „Solidarność”).

Dorobek: redaktor i autor rozdziałów książki pt. „Szlakiem cudów Podkarpacia” (wydania w latach 2011 i 2018).

Arkadiusz Rogowski⁷¹⁹

Praca: od 2016 roku związany jest z TVP Rzeszów. Od 2010 roku pracował również jako korespondent dwutygodnika polonijnego w Stanach Zjednoczonych „Biały Orzeł”, a od 2014 r. był współpracownikiem Amerykańsko-Polskiej Rady Doradczej w Waszyngtonie. Od 2015 do 2017 tłumacz amerykańskiego dziennika „New Britain He-

⁷¹⁸ Wywiad ze Stanisławem Sową w dniu 9 stycznia 2021 roku, autoryzowany, archiwum prywatne autorki.

⁷¹⁹ Na podstawie maila przesłanego do redakcji „Nowin” w Rzeszowie w dniu 29.04.2021 przez zarząd Polska Press Grupa.

rald". W latach 2011 – 2016 dziennikarz i publicysta dziennika południowo-wschodniej Polski „Super Nowości”. Współtwórca i dziennikarz Miesięcznika Ziemi Pilźnieńskiej „Gozdawa”. Laureat wyróżnienia Przedstawicielstwa Komisji Europejskiej i Parlamentu Europejskiego w Polsce w konkursie na esej „Wybory do Parlamentu Europejskiego 2009 – młodzi mają głos!”

Aneks nr 2

Udziałowcy spółki „R-press” związani z Solidarnością – życiorysy

Jan Kopka⁷²⁰

Urodzony 18 lutego 1961 w Lesku. Pracownik Sanockiego Przedsiębiorstwa Budowlanego Oddział w Ustrzykach Dolnych, 1984-1989 inspektor bhp w Spółdzielni Usług Wysokościowych w Gdańsku. Od IX 1980 w „S”, członek struktur „S” w SPB Oddział w Ustrzykach Dolnych. 1987-1989 łącznik pomiędzy RKW w Rzeszowie i RKW w Gdańsku, od V 1988 również KS Huty Stalowa Wola z RKW w Gdańsku. 1989-1991 właściciel Agencji Reklamowej RTV Acting w Rzeszowie, 1991-1992 i 2005-2006 prezes Zarządu R-Press Sp. z o.o. 1993-2006 pracownik Grupy Orkla Press Polska (przewodniczący Rady Nadzorczej, prezes zarządu, członek zarządu w spółkach grupy w Polsce, Litwie i Ukrainie). W 1998 absolwent studiów z zakresu zarządzania przedsiębiorstwami. 2006-2008 niezależny doradca biznesowy.

Janusz Krupski⁷²¹

Urodzony 9 maja 1951 roku w Lublinie, zginął 10 IV 2010 r. w katastrofie lotniczej koło Smoleńska (Rosja). W latach 1970 – 1975 odbył studia historyczne na Wydziale Nauk Humanistycznych KUL. Magisterium uzyskał w 1976 r. W 1973 r., jako prezes Koła Naukowego Historyków, sprzeciwił się likwidacji Zrzeszenia Studentów Polskich i powołaniu w jego miejsce na Uczelni Socjalistycznego Związku Studentów Polskich. Jako aktywny działacz opozycji był wielokrotnie zatrzymywany i przesłuchiwany. Od 1976 r. był członkiem Klubu Inteligencji Katolickiej. W 1976 r. był jednym z twórców Nieocenzurowanej Oficyny Wydawniczej, w której drukowany był „Biuletyn Informacyjny” KOR i pierwsze numery pisma literackiego „Zapis”. Był współzałożycielem, a w latach 1977-1988 członkiem redakcji, drukarzem i kolporterem niezależnego pisma młodych katolików „Spotkania”. W 1978 r. zainicjował serię wydawniczą Biblioteka „Spotkań”.

Od jesieni 1980 do 13 XII 1981 r. był koordynatorem Sekcji Historycznej przy Międzyzakładowym Komitecie Założycielskim, a następnie Zarządu Regionu NSZZ „Solidarność” w Gdańsku. 13 XII 1981 – 22 X 1982 r. ukrywał się w Lublinie i w War-

⁷²⁰ M. Stręk, *Encyklopedia Solidarności*, Instytut Pamięci Narodowej Oddział w Rzeszowie, <https://encysol.pl/es/encyklopedia/biogramy/16818,Kopka-Jan.html#>, 19.01.2021.

⁷²¹ Katolicki Uniwersytet Lubelski, https://www.kul.pl/janusz-krupski,art_82139.html, 20.01.2021, <https://ipn.gov.pl/pl/aktualnosci/94959,Janusz-Krupski-19512010.html>, 20.01.2021.

szawie. 22 X – 8 XII 1982 r. był internowany w Ośrodku Odosobnienia w Lublinie. 21 I 1983 r. został porwany w Warszawie przez 3 funkcjonariuszy Samodzielnej Grupy „D” Departamentu IV MSW, z Grzegorzem Piotrowskim na czele, wywieziony do Puszczy Kampinoskiej i obłany fenolem, w wyniku, czego uległ silnemu poparzeniu. W latach 1990-1992 pełnił funkcję dyrektora Wydawnictwa „Editions Spotkania”, a 1991-1993 członka kolegium redakcyjnego tygodnika „Spotkania”. 1993-2000 był prezesem Wydawnictwa Krupski i S-ka w Warszawie. 1992-1993 pracował jako ekspert nadzwyczajnej sejmowej komisji do zbadania skutków stanu wojennego, a następnie 1993-1995 Komisji Odpowiedzialności Konstytucyjnej Sejmu RP. 2000-2006 pełnił funkcję wiceprezesa Instytutu Pamięci Narodowej, a 2006-2010 Kierownika Urzędu ds. Kombatantów i Osób Represjonowanych. Odznaczony pośmiertnie Krzyżem Wielkim Orderu Odrodzenia Polski (2010).

Józef Ślisz⁷²²

Urodzony 20 marca 1934 w Łukawcu k. Rzeszowa, zm. 6 III 2001 w Łące k. Rzeszowa. Ukończył I LO im. Stanisława Konarskiego w Rzeszowie (1952). W latach 1952-1961 pracownik zakładów przemysłowych, od 1961 rolnik. Od 1980 roku członek Solidarności Wiejskiej. I-II 1981 - współorganizator strajku chłopskiego w siedzibie b. WRZZ w Rzeszowie, sygnatariusz Porozumień Rzeszowsko-Ustrzyckich, współprzewodniczący Komisji ds. Realizacji Porozumień Rzeszowsko-Ustrzyckich. Od III 1981 roku członek Prezydium Ogólnopolskiego Komitetu Założycielskiego „S” RI, uczestnik strajku okupacyjnego w budynku ZSL w Bydgoszczy, sygnatariusz porozumienia po kryzysie bydgoskim, XI-XII 1981 - członek Ogólnopolskiego KS „S” RI. Po 13 XII 1981 roku wielokrotnie zatrzymywany i przesłuchiwany; organizator pomocy dla represjonowanych.

W II 1985 roku wznowił działalność Komisji ds. Realizacji Porozumień Rzeszowsko-Ustrzyckich. W latach 1987-1989 - przewodniczący Tymczasowej Krajowej Rady Rolników „S”, przewodniczący „S” RI. W latach 1988-1990 członek KO przy Przewodniczącym „S” Lechu Wałęsie. II-IV 1989 - uczestnik obrad Okrągłego Stołu w zespole ds. pluralizmu związkowego. 1989-1993 - senator i wicemarszałek Senatu: 1989-1991 z listy KO, 1991-1993 z listy PSL; członek senackich komisji Rolnictwa oraz Sa-

⁷²² Instytut Pamięci Narodowej Oddział w Rzeszowie, M. Stręk, *Encyklopedia Solidarności, Opozycja w PRL 1976-1989*, tom 4, s.474; <http://www.sejmik.podkarpackie.pl/old/index.php/46-zasluzeni/1192-jozef-slisz>, 20.01.2021; https://www.senat.gov.pl/gfx/senat/userfiles/_public/k1/senat/biogramy/slisz.pdf, 20.01.2021.

morządu Terytorialnego i Administracji Państwowej. 1989-1992 organizator i przewodniczący Rady Krajowej PSL „Solidarność”, późniejszy prezes SLCh i wiceprzewodniczący Rady Krajowej SKL. Odznaczony Krzyżem Komandorskim Orderu Odrodzenia Polski (2000), pośmiertnie Krzyżem Komandorskim z Gwiazdą Orderu Odrodzenia Polski (2011).

Zbigniew Sieczko⁷²³

Urodzony 4 listopada 1949 w Stalowej Woli. Absolwent Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Wydział Prawa i Administracji (1971); aplikacja sędziowska i radcowska w Rzeszowie (1976). Od 1971 pracownik PKO BP Oddział w Rzeszowie; 1976-1997 (z przerwami) radca prawny w NBP Oddział w Rzeszowie, 1976-1990 w Przedsiębiorstwach Gospodarki Komunalnej i Mieszkaniowej w Rzeszowie i Łańcucie. Od IX 1980 w „S”; od VII 1981 członek Prezydium MKR Regionu Rzeszowskiego. 1981/1982 inicjator utworzenia RKW w Rzeszowie, 1982-1989 jej przewodniczący, współautor linii programowej propagowanej na łamach biuletynu „Solidarność Trwa” w formie komunikatów; organizator druku i kolportażu w regionie rzeszowskim i Stalowej Woli oraz kolportażu ze Stalową Wolą i Krakowem; przedstawiciel regionu w kontaktach z innymi środowiskami podziemia; 1988-1992 członek Diecezjalnej Rady Kultury przy ordynariuszu przemyskim bp. Ignacym Tokarczuku.

W 1988 członek Komitetu Obchodów Rocznicy 11 Listopada w Rzeszowie. Od IX 1988 prowadził jawną działalność, początkowo poprzez powołane przez RKW Biuro Informacyjno-Koordynacyjne, od I 1989 roku przewodniczący jawnej RKW. Po 13 XII 1981 represjonowany (rewizje, zatrzymania, przesłuchania, dwukrotnie objęty postępowaniem prokuratorskim, umorzonym na mocy amnestii, wnioski do kolegium ds. wykroczeń, zastraszanie członków rodziny, np. przesłuchiwanie nieletniego syna). W II 1989 pomysłodawca (z Janem Drausem) powołania KO przy RKW w Rzeszowie; w latach 1990-1992 delegat na II i kolejne WZD Regionu Rzeszowskiego, przewodniczący ZR, delegat na kolejne KZD, 1991-1992 - członek Prezydium KK. Do 2002 w RS AWS, 1997-1999 -przewodniczący Rady Regionalnej AWS w Rzeszowie, 1997-1998 wojewoda rzeszowski, 1999-2001- wojewoda podkarpacki, 2002-2003 - radca prawny w Podkarpackiej Regionalnej Kasie Chorych, 2002-2006 radny Sejmiku Samorządowe-

⁷²³ M. Stręk, *Encyklopedia Solidarności, Opozycja w PRL 1976-1989*, Instytut Pamięci Narodowej Oddział w Rzeszowie, tom 2, s. 408.

go Województwa Podkarpackiego, 2006-2008 dyr. Podkarpackiego Oddziału Wojewódzkiego NFZ w Rzeszowie. Odznaczony Złotym Krzyżem Zasługi (2007).

Aneks nr 3

Zmiany właścicielskie w dzienniku „Nowiny” po 1992 roku

Rok 1993 to okres stopniowego przejmowania udziałów przez norweski koncern Orkla Press. W kwietniu 1993 roku do sądu wpłynęło zawiadomienie od Orkla Press Internationals z siedzibą w Lysaker (Norwegia) o nabyciu od Jana Kopki 60 udziałów⁷²⁴ po 500.000 zł każdy o łącznej wartości 30.000.000 zł. Umowa w tej sprawie została podpisana 18 marca 1993 roku⁷²⁵. Do kolejnej sprzedaży doszło 15 listopada, Orkla kupiła 17 udziałów od Spółki Pracowniczej „Dziennikarz” i 25 udziałów od Stronnictwa Ludowo-Chrześcijańskiego⁷²⁶. Te, podobnie jak i wcześniejsza sprzedaż udziałów spowodowały, że w drugiej połowie listopada 1993 roku norweska spółka miała w „R-press” 102 udziały⁷²⁷, i stała się trzecim co do wielkości udziałowcem „R-press”. „Jej pojawienie się wpłynęło na unowocześnienie redakcji. W 1994 roku dziennikarze porzucili maszyny do pisania i przesiedli się na komputery. Rok później redakcja Nowin przeniosła się do nowej siedziby na ul. Kraszewskiego”⁷²⁸ - pisał w 2009 roku na łamach dziennika Dariusz Dziopak.

Orkla już w czerwcu 1990 roku uzyskała od Prezesa Agencji ds. Inwestycji Zagranicznych zezwolenie na utworzeniu spółki na terytorium Polski⁷²⁹. Norwegowie w 1990 zainwestowali w spółkę wydającą nowy „Dziennik Dolnośląski”, który nie utrzymał się na rynku. To jednak ich nie zniechęciło, wrócili do Polski i rozpoczęli ekspansję w kierunku gazet regionalnych. Jak pisze Ryszard Filas w 1991 roku. Norwegowie nabyli 33,3 procent udziałów we wrocławskim „Słowie Polskim”. W roku 1993 stali się mniejszościowym udziałowcem m.in. w białostockiej „Gazecie Współczesnej”, koszalińskim „Głosie Pomorza”. W latach 1994-1995 powiększyli zestaw tytułów (o bydgoski „Dziennik Wieczorny”, lubelski „Dziennik Wschodni”, bydgoską „Gazetę Pomorską”, białostocki „Kurier Poranny”) oraz zwiększali udziały w wydawnictwach przejętych już wcześniej. W 1995 roku dysponowali udziałami w 9 dziennikach regionalnych w 6

⁷²⁴ Sąd Rejonowy dla m.st. Warszawy, „R-press” RHB- 685, *Pismo do Zarządu „R-press” spółka z.o.o od Ja Lindh, dyrektora Orkla Press International A.S z dnia 21-03-1993*, s. 175.

⁷²⁵ Sąd Rejonowy dla m.st. Warszawy, „R-press” RHB-685 Akt notarialny rep. A 498/93, s. 177.

⁷²⁶ Sąd Rejonowy dla m.st. Warszawy, „R-press” RHB-685, *Wniosek spółki „R-press” do Sądu Rejonowego wydział gospodarczy w Rzeszowie z dnia 18-11-1993*, s. 185.

⁷²⁷ Tamże, s. 185-186.

⁷²⁸ D. Dziopak, *Jak zmieniały się Nowiny cz. IV. Gazeta dobra jak sąsiad*, „Nowiny”, 23 września 2009 roku, <https://nowiny24.pl/jak-zmienialy-sie-nowiny-cz-iv-gazeta-jak-dobry-sasiad/ar/6057057>, 14.03.2021 r.

⁷²⁹ Sąd Rejonowy dla m.st. Warszawy, „R-press” RHB -685, *Zezwolenie nr BI-III-MS/ 90 w sprawie utworzenia spółki z udziałem podmiotów zagranicznych*, s. 190.

regionach. Na koniec dekady (1999) Orkla Press Polska, po zakupie udziałów w „Nowej Trybunie Opolskiej” i „Gazecie Lubuskiej” miała w portfolio 11 tytułów (w tym w sześciu były to udziały większościowe) rozlokowanych w 8 regionach⁷³⁰.

Wejście Orkli do spółki wydającej „Nowiny” zapoczątkowało proces zmian technologicznych w wydawnictwie. W drugiej połowie lat 90. XX wieku do wydań codziennych zaczęto dołączać kolorowe dodatki tematyczne, m.in.: „Teraz Zdrowie”, „Nowoczesny dom”, „Targowe Nowiny”, „Nowiny Budowlane”, „Moto Nowiny”. W 1997 r. powiększono poniedziałkowy „Stadion”. 1 października 1999 r. zmniejszył się format gazety do formatu A3⁷³¹.

W 1998 roku dodatek TeleNowiny, który dołączano do wydań piątkowych, zastąpiono nowym, kolorowym, bogatszym Teleprogramem. Dodatki, loterie i konkursy miały także związek z pojawieniem się 14 marca 1997 roku konkurencyjnego regionalnego dziennika „Super Nowiny”. Po ostrej reakcji wydawcy „Nowin”, sąd zakazał wydawcy nowej gazety używania tytułu „Super Nowiny” - konkurencyjny dziennik nazwano „Super Nowości”⁷³². W 2001 roku udziały w R-pressie sprzedała Orkli Stronnictwo Konserwatywno-Ludowe (spadkobierca SLCh). Wcześniej Orkla wykupiła udziały od dziennikarzy⁷³³. W 2001 roku Orkla Press Polska miała 65 proc. udziałów w „R-press”, a rzeszowski region „S” - pozostałe 35 procent⁷³⁴. W sierpniu 2005 roku swoje udziały sprzedała Orkli rzeszowska Solidarność. W wydrukowanym na łamach komunikacie Zarząd Regionu tłumaczył, że posiadany procent udziałów nie dawał mu możliwości skutecznego wpływania na sprawy spółki.

2006 roku to dla redakcji „Nowin” czas uruchomienia portalu internetowego Nowiny24 na bazie dotychczasowych stron internetowych dziennika. Zadaniem portalu stało się nie tylko promowanie wydań drukowanych, ale podawanie na bieżąco informacji o regionie, kraju i świata⁷³⁵.

1 października 2006 r. grupę prasową Orkla Media, w skład której wchodziła Orkla Press Polska, nabyła brytyjska grupa kapitałowa Mecom. Polska część Mecomu przyje-

⁷³⁰ R. Filas, Rocznik Prasoznawczy Rok XI „Od duopolu do monopolu. Dzienniki Regionalne w Polsce XXI wieku próba bilansu”, http://sbc.org.pl/Content/305087/Filas_61-78.pdf, 14.03.2021 r.

⁷³¹ D. Dziopak, *Jak zmieniały się Nowiny, cz. IV. Gazeta jak dobry sąsiad*, „Nowiny”, 23 września 2009 roku, <https://nowiny24.pl/jak-zmienialy-sie-nowiny-cz-iv-gazeta-jak-dobry-sasiad/ar/6057057>, 14.03.2021 r.

⁷³² Tamże.

⁷³³ Tamże.

⁷³⁴ (bez autora), *Orkla ma 100 procent udziałów w R-press*, <https://www.wirtualnemedial.pl/artykul/orkla-ma-100-procent-r-press>, 14.03.2021 r.

⁷³⁵ (RH), *Wystartował portal Nowiny 24*, <https://www.press.pl/tresc/6964,wystartowal-portal-nowiny24>, 14.03.2021 r.

ła nazwę Media Regionalne. Od tej pory wydawcą „Nowin” stała się spółka Media Regionalne w Warszawie. Media Regionalne stały się drugim co do wielkości koncernem medialnym w Polsce obecnym na rynkach regionalnych i lokalnych, posiadającym w 2013 roku - 9 dzienników ("Dziennik Wschodni", "Echo Dnia", "Gazeta Codzienna Nowiny", "Gazeta Lubuska", "Gazeta Pomorska", "Gazeta Współczesna", "Głos - Dziennik Pomorza", "Kurier Poranny", "Nowa Trybuna Opolska"), dwa płatne i trzy bezpłatne tygodniki oraz 50 serwisów internetowych, miała też 5 drukarni⁷³⁶.

W 2012 roku przychody Mediów Regionalnych wyniosły 49,9 mln euro (wobec 58,5 mln euro w 2011 roku), z czego tylko 1,6 mln zł (o 0,3 mln zł mniej niż rok wcześniej) przypadło na Radio GRA. Zysk spółki przed opodatkowaniem i wpływem transakcji wewnątrzgrupowych wyniósł 0,3 mln euro (wobec 0,1 mln euro w 2011 roku). Na koniec 2012 roku Media Regionalne posiadały aktywa o wartości netto 46 mln euro⁷³⁷.

W 2013 roku Media Regionalne zaczęła wchłaniać od Mecomu grupa medialna Polskapresse, należąca do niemieckiej grupy medialnej Verlagsgruppe Passau. Zgodę na przejęcie wcześniej wydał Urząd Ochrony Konkurencji i Konsumentów, uzależniając ją od spełnienia określonych warunków, czyli sprzedaży „Dziennika Wschodniego” oraz domeny dziennikwschodni.pl i e-dziennikwschodni.pl w ciągu roku od wydania decyzji⁷³⁸. W 2015 roku zakończono proces konsolidacji Polskapresse i Mecomu. 27 lutego 2015 do Krajowego Rejestru Handlowego została ona wpisana pod nazwą Polska Press Grupa. Tym samym zakończono proces wchłaniania polskiego wydawcy⁷³⁹.

W 2019 roku Polska Press Grupa wydawała w Polsce 20 dzienników regionalnych – gazet z TV oraz 150 tygodników lokalnych, prowadziła 23 serwisy informacyjne, posiadała też 6 drukarni⁷⁴⁰. W portfolio 150 tygodników lokalnych były w tym czasie

⁷³⁶ (bez autora), *Polskapresse chce przejąć media regionalne*, <https://www.forbes.pl/wiadomosci/polskapresse-chce-przejac-media-regionalne/wk0n8xd>, 17.03.2021.

⁷³⁷ T. Wojtas, *Mecom: 17 milionów za Media Regionalne na obniżenie zadłużenia*, <https://www.wirtualnemedial.pl/artykul/mecom-17-mln-zl-za-media-regionalne-na-obnizenie-zadluzenia>, 18.03.2021.

⁷³⁸ (bez autora) *Decyzja warunkowa - Polskapresse i Media Regionalne*, https://www.uokik.gov.pl/aktualnosci.php?news_id=10668, 18.03.2021.

⁷³⁹ (RH), *Polskapresse + Media Regionalne = Polska Press Grupa*, <https://www.press.pl/tresc/38848,polskapresse--media-regionalne--polska-press-grupa>, 20.03.2021.

⁷⁴⁰ (bez autora) Polska Press Grupa, <https://polskapress.pl/pl/o-polskapress/o-firmie>, 20.03.2021.

m.in., bezpłatna gazeta naszemiasto.pl, magazyny „Nasza Historia”, „Moto Salon”, „Moto Salon Classic”, „Strefa Biznesu”, „Strefa Agro” oraz dodatki telewizyjne: „Tele Magazyn”, „Super Tele” i „Tele Program”. Z kolei w portfolio regionalnych serwisów informacyjnych były serwisy tematyczne: strefabiznesu.pl, stronakobiet.pl, strefaaagro.pl, sportowy24.pl, gol24.pl, motofakty.pl, portal społeczności lokalnych naszemiasto.pl oraz internetowy serwis telewizyjny telemagazyn.pl.

W marcu 2021 roku grupę przejął Polski Koncern Naftowy Orlen za 210 mln zł. To spółka akcyjna, w której udziały ma Skarb Państwa. Po przejęciu nastąpiła zmiana redaktorów naczelnych poszczególnych tytułów. Z funkcją naczelnego pożegnał się wieloletni szef „Nowin” Stanisław Sowa, jego miejsce zajął Arkadiusz Rogowski. W kolejnych miesiącach z redakcji zaczęli odchodzić dziennikarze, część z własnej inicjatywy, część po konflikcie z nowym szefem została postawiona przed wyborem wypowiedzenia pracy lub odejścia za porozumieniem stron. Do stycznia 2022 roku odeszli z redakcji: dziennikarze, zastępca redaktora naczelnego, wydawcy online, fotoreporter i szef działu foto, kierownicy działu informacyjnego i sportowego.

Streszczenie

Przekształcenia własnościowe prasy codziennej w Polsce w latach 1989-1992 na przykładzie regionalnego dziennika „Nowiny”

Praca podejmuje problematykę przemian własnościowych prasy polskiej w okresie transformacji ustrojowej w kontekście prywatyzacji „Nowin”, największego dziennika w Polsce południowo – wschodniej, który przez dziesięciolecia był podporządkowany partyjnemu aparatowi.

Dysertacja składa się z czterech rozdziałów. Rozdział pierwszy to ujęcie historyczne rozwoju prasy w Polsce po II wojny światowej. Ukazuje społeczno-polityczne uwarunkowania funkcjonowania prasy, jej rolę i zadania w systemie komunistycznym, jak również zmiany polityczno-ustrojowe, które doprowadziły do rozbicia partyjnego monopolu w sektorze mediów i przejęcia wolnorynkowych rozwiązań. Rozdział drugi to geneza dziennika w kontekście socjalistycznego ustroju społeczno-politycznego, funkcjonowanie tytułu w totalitarnym systemie, działalność Rzeszowskiego Wydawnictwa Prasowego na rynku prasowym na terenie obecnego województwa podkarpackiego z uwzględnieniem pozycji w segmencie prasy drukowanej. Jak również pokazanie aparatu represyjnego w odniesieniu do działalności wydawnictwa. Rozdział trzeci przedstawia kontrowersje i spór wokół prywatyzacji dziennika oraz działania podejmowane przez zespół redakcyjny i różne podmioty w celu przejęcia tytułu. To również analiza uwarunkowań, które wpłynęły na dalszy los gazety. Rozdział czwarty opisuje zmiany własnościowe wydawnictwa w wyniku przeprowadzonej prywatyzacji, sytuację finansową dziennika, charakteryzuje źródła finansowania zakupu, komplikacje prawne, a także działania nowego podmiotu (właściciela) w nowych realiach gospodarki wolnorynkowej.

Podsumowanie niniejszej rozprawy jest zwięźleniem badań nad przemianami, jakie zaszły w dzienniku. Odnosi się do problemów badawczych, hipotez oraz zawiera wnioski wynikające z analizy dokumentów źródłowych, historycznych, prawnych, finansowych i badań zawartości dziennika.

Summary

Ownership transformations of the daily press in Poland in 1989-1992 on the example of the regional newspaper “Nowiny”

The work deals with the issue of ownership changes in the Polish press during the political Transformation in the context of the privatization of "Nowiny", the largest daily in south-eastern Poland, which for decades was subordinated to the party apparatus.

The dissertation consists of four chapters. The first chapter is a historical view of the development of the press in Poland after World War II. It shows the socio-political conditions of the functioning of the press, its role and tasks in the communist system, as well as the political and political changes that led to the breakdown of the party monopoly in the media sector and the takeover of free market solutions. The second chapter is the genesis of the daily in the context of the socialist socio-political system, the functioning of the title in the totalitarian system, the activity of Rzeszowskie Wydawnictwo Prasowe on the press market in the current Podkarpackie Voivodeship, including its position in the segment of the printed press. As well as showing the repressive apparatus in relation to the activities of the publishing house. The third chapter presents the controversy and dispute surrounding the privatization of the daily and the actions taken by the editorial team and various entities to take over the title. It is also an analysis of the conditions that influenced the further fate of the newspaper. The third chapter presents the con-

troversy and dispute surrounding the privatization of the daily and the actions taken by the editorial team and various entities to take over the title. It is also an analysis of the conditions that influenced the further fate of the newspaper. The fourth chapter describes the ownership changes of the publishing house as a result of the privatization, the financial situation of the daily, characterizes the sources, financing of the purchase, legal complications, as well as the activities of the new entity (owner) in the new realities of the free market economy.

The summary of this dissertation is the culmination of research on the changes that have taken place in the diary. It refers to research problems, hypotheses and contains conclusions resulting from the analysis of source, historical, legal and financial documents and research on the content of the diary.